ileana vulpescu

ARTA COMPROMISULUI

roman

2002

EDITURA TEMPUS

ediție ne varietur

ILEANA VULPESCU

ARTA COMPROMISULUI

Cuprins

CAPITOLUL UNU
CAPITOLUL DOI
CAPITOLUL TREI
CAPITOLUL PATRU
CAPITOLUL CINCI
CAPITOLUL ŞASE
CAPITOLUL ŞAPTE
CAPITOLUL OPT
CAPITOLUL NOUĂ
CAPITOLUL ZECE
CAPITOLUL UNSPREZECE
CAPITOLUL DOISPREZECE
CAPITOLUL TREISPREZECE
CAPITOLUL PAISPREZECE

CAPITOLUL UNU

«„De multe ori te bucuri prea devreme şi te căieşti prea târziu”. De ce mi-o fi venit gândul ăsta? Eu de bucurat nu m-am bucurat niciodată, nici prea devreme, nici târziu, nici prea târziu. Pentru că nu ştiu să mă bucur. Şi de râs, râd foarte rar. Am citit cândva, într-o carte, că omul plânge mult mai uşor decât râde; în consecință, unui autor dramatic îi e mult mai uşor să compună o piesă care să-ți stoarcă lacrimi decât una care să te facă să râzi. Comedia aproape c-a dispărut şi nu doar pe la noi, pe-aici, prin Est, pe la „boşimani”, dar peste tot, şi la ăia îmbuibați şi occidentali! Să-mi caut motiv de căință? N-am făcut nimic reprobabil. M-am măritat o dată, îndrăgostită fiind. Aveam nouăsprezece ani, săraca de mine. Şi pân-atunci nu mă plimbasem cu nimeni de mână. Perioada romantică o sărisem. O ratasem. Amorul meu începea cu sfârşitul. Dezamăgirea a venit curând, chiar înainte de-a o naşte pe Maria – la douăzeci de ani. Orfană de tată, mort pe front, crescută-n greutăți, mereu flămândă, mereu dezamăgită de colegi, de profesori, de vecini, coaptă la soarele sufocant al stalinismului, speriată să nu rămân fată bătrână, m-am măritat degrabă. Nu pot să spun că nu eram îndrăgostită de Alexandru când l-am luat, dar argumentul decisiv era teama de-a nu rămâne fată bătrână.

Alexandru m-a lăsat, fiindc-a făcut o pasiune pentru-o actriță, ce e drept talentată şi frumoasă. A doua oară m-am măritat cu cel mai vechi prieten al meu. A mers bine, chiar foarte bine căsătoria noastră, până i-a plecat lui Tudor băiatul în Statele Unite. Tudor a-nceput să bea. A dat Dumnezeu şi-a rămas şi el în Statele Unite. Cu Tudor m-am măritat, fiindcă treceam printr-o pasă proastă şi, probabil, ca să dau o tentă optimistă existenței mele. Când m-am măritat cu Tudor, mi-am amintit o replică-a lui Alexandru Bujor, în legătură cu Ileana Sachelarie:

„Toate cărțile ei sunt atât de triste. Totul e-un eşec. E obositoare lipsa asta, sărăcia asta lucie de fericire”. Nu mai are nicio importanță de ce-am făcut-o. Ca să mă conformez rețetelor date producătorilor de la Hollywood, de înaltele autorități de stat americane, pe vremea crizei din ’29-’33: *happy end*! Era şi-aşa lumea demoralizată, ce s-o mai fi demoralizat şi cu filmele. Trebuia să-nvingă binele, virtutea, cinstea. Îi înțeleg pe unii care, zicând „ca-n filme”, se gândesc la ceva ce n-are nicio legătură cu platitudinea deprimantă şi coruptă a realității. Deci, m-am măritat a doua oară pentru a ilustra ideea *happy-end*-ului! A speranței atât de constructive!

Atmosfera asta de şedință – începe în zece minute – îmi stimulează apetitul de autobiografie. Că, altminteri, din ce să mi se tragă rememorările astea? Aşa, tam-nisam, hai să ne numărăm boabele vieții! Ne-a invitat şi pe nemembri: „şedință cu toți oamenii muncii din Institut”. Lipseşte Otilia, chimista noastră, marea noastră specialistă în SIDA, amanta profesorului. El abia-şi mai trage sufletul la *„Elias”*. Otilia stă de-o parte a patului, doamna Profesor, de cealaltă. Când o muri, săracul, o să-i închidă probabil una un ochi, alta ălălalt ochi. Iar el o să scape de-amândouă. Minte, săracul, a avut, dar n-a fost toată bună. În materie de femei – n-a avut nici cât o bibilică. Am şi-nceput să vorbesc despre el la trecut. Sforarii noştri îl socotesc şi-ngropat, că se-agită fiecare cum poate, pe sus. Mie puțin îmi pasă. Dac-am scăpat nedată afară, când a rămas Tudor în Statele Unite, înseamnă că de-aici o să mănânc pensie».

*

Ana Rotaru-Melinte, secretara de partid pe Institut, vorbea cu Valentina Presură şi cu Mioara Ploscaru. Le sugera să ia cuvântul şi cam ce să spună, că aşa mergeau lucrurile în ultimii ani, de când se domolise entuziasmul revoluționar. Ana Rotaru-Melinte, femeie deşteaptă, bună

profesional, cultivată şi civilizată, beneficiară a tot felul de burse prin străinătate, ştia să se facă agreată şi de forurile de partid şi de oameni, pe care nu-i asuprea nici cu vigilența, nici cu vreun manifest spirit de partid. Luările de cuvânt, la care nu se mai înghesuia nimeni în ultimii ani, se aranjau *a l'amiable,* între secretara de partid şi vorbitori, şi totul mergea ca pe roate. Lumea-şi văzuse sacii-n căruță şi-acuma picotea liniştită la şedințele de partid. Cine-avusese să se-aranjeze se-aranjase, adică se văzuse membru; cine putuse se băgase în B.O.B., îşi aranja plecări în Occident, iar cei care, dintr-un motiv sau dintr-altul, rămăseseră de căruță, stăteau liniştiți, luându-şi gândul de la burse şi de la simpozioane prin ăle străinătăți. Se mulțumeau să-şi facă meseria mai conştiincios ori mai puțin conştiincios: ca şi ceilalți.

Cel mai mare maestru al burselor, al simpozioanelor, al schimburilor de experiență, al croazierelor, cel despre care aflai că e plecat când în Spania, când în Anglia, când în Canada etc., fără ca plecarea să-i fie analizată în B.O.B., al cărui aviz trebuia să existe măcar de ochii lumii, acest campion era Titus-Livius Calomfir. Plecările astea erau puse pe seama strânsei colaborări dintre Titus-Livius şi Biroul II. Aşa presupunea lumea, iar el, Tituț, cum îi spunea tot Institutul, nu făcea şi nu spunea nimic prin care să risipească zvonul aducător de foloase. O conferențiară de la Arhitectură îi povestise Sânzienei Hangan cum se strofoca bărbatul Anei Rotaru-Melinte să se facă membru de partid. Pentru sprijinirea acțiunii, Ana trăgea şi ea câte sfori putea pe la Municipiu, printre cunoştințe influente, printre cunoştințe cu alte cunoştințe, urmând un principiu verificat, care te-nvăța că nimic nu face mai multe parale decât diabolica perseverență.

Suzana Priboianu – Suzi – cu aerul ei mereu preocupat şi nemulțumit, îşi făcea socotelile băneşti şi-şi împărțea bancnotele în plicuri, după ce mai întâi le-ndoia pe lung

şi-apoi pe lat, adică invers decât majoritatea oamenilor. Anişoara Grigorescu, absorbită de-un roman polițist, ridică doar o dată ochii ei frumoşi, negri, conturați cu *eye liner* violet, cu pleoapele văpsite-n turcoaz, când se-aşeză alături de ea Titus-Livius Calomfir. Fără să se fi manifestat în calitate de curtezan, Tituț nu scăpa însă niciodată ocazia de-a se afla în preajma făpturii cărnoase, pietroase şi îmbietoare care era Anişoara. Prin moliciunea mişcărilor, prin langoarea glasului şi prin duioşia visătoare a privirii, Anişoara te ducea cu gândul la femeile seraiurilor. Prin ceea ce spunea – mai totdeauna comentarii privind moda şi prețurile – n-o situai printre inteligențe. Felul paşnic în care susținea câte ceva – niciodată prostii ori absurdități – o aşeza între oamenii de treabă şi cu bun-simț. Născută într-o familie de boieri cu mari moşii prin Vâlcea, vorbea despre familia ei fără ostentație, citând mereu spusele şi faptele bunicilor, cu-o tandrețe care multora li se părea nefirească la o femeie-n toată firea.

Lipsită de sentimentalism în cântărirea oamenilor, nedând cine-ştie-ce parale pe mintea şi pe valoarea profesională a Anişoarei, Sânzienei Hangan tocmai concepțiile ei rămase-n urma vremurilor îi plăceau. Sânziana o considera pe Anişoara o cucoană a secolului al XIX-lea, rătăcită printre contemporani. Bună să stea acasă, ocupată cu educarea copiilor, cu menajarea bărbatului, bună să meargă la croitoreasă, la baluri, la sindrofii, să facă şi să primească vizite. Nemulțumiri avea şi Anişoara destule. De primul bărbat se despărțise repede, acesta dându-şi de la-nceput arama pe față: adică se purtase mitocăneşte cu părinții şi cu bunicii Anişoarei, părinți şi bunici alături de care era obligată să trăiască, fiindcă îndată ce Anişoara s-ar fi mutat din casa lor naționalizată, în care fuseseră lăsați în calitate de chiriaşi, în odaia rămasă liberă, spațiul locativ ar fi adus imediat pe cine-ştie cine. Al doilea bărbat al Anişoarei, după felul cum îi îmbrâncea pe scară pe bunicii prin

alianță şi pe socri nu dovedea calitățile unui gentleman. Anişoara vărsase multe lacrimi şi-n a doua ei căsătorie, mai greu de rupt, cu doi copii.

Sidonia Puşcaş – Sidi – se-aşezase în fundul sălii, pe-un scaun din extrema dreaptă a rândului, locul cel mai ferit de privirile tuturor. Nu-i mergea cine-ştie-ce nici în noua secție în care se mutase, la cerere, după multe şicane, în fosta secție, din partea Profesorului şi-a doctorului Fechete. În conflictul dintre Direcție, şef de secție şi Sidi Puşcaş, cele două prietene ale ei din B.O.B., foarte influente în Institut, nu scoseseră o vorbă s-o apere. Ardeleancă până-n măduva oaselor, permanent respinsă de maleabilitatea şi de spiritul de compromis ale regățenilor, Sidi era gata să intre-n război cu oricine nu corespundea normelor ei etice: de fapt cu mai toată lumea. Singură, cu niciun sprijin de nicăieri, avea curajul să-nfrunte pe oricine.

În timp ce majoritatea celor din Institut puneau spada mereu scoasă din teacă a Sidoniei Puşcaş pe seama unui complex de superioritate, Sânziana Hangan era printre puținii care-o atribuiau unui sentiment de permanentă insatisfacție al Sidoniei; insatisfacție față de propria viață, față de mediul înconjurător, care nu era exemplu de virtute şi, în mare parte, nici de competență, de regimul politic pe care nimeni nu mai dădea nici două parale, unii căutând să smulgă toate avantajele pe care le oferea, alții – majoritatea – încercând să supraviețuiască, destui lăsându-se zdrobiți şi ajungând mai repede în cimitire şi la crematoriu. Sidi era un amestec de milă creştină – mereu gata să-şi sacrifice timpul, liniştea şi banii pentru a-i ajuta pe cei în nevoi – şi de intransigență ireconciliabilă în momentul când punea ochiul pe-un om care nu-i plăcea, ori pe-o idee pe care-o respingea. Obiectivă în judecarea celor care-i erau indiferenți, se dovedea părtinitoare în bine cu-aceia pe care-i agrea, şi în negru, fără nicio zonă luminată, cu toți cei care-i stăteau la lingurică.

Printre oile negre-ale Sidoniei se număra Valeria Stoianovici. Deşteaptă, spontană, ironică, fără stare, chiulangioaică, ştiind perfect să-şi facă relații, să se pună deci bine cu cine trebuia, nedând nici două parale pe altceva decât pe copilul şi pe casa ei, pentru care-şi consuma toată energia şi toată priceperea, Valeria Stoianovici – Reli – era pentru Sidonia Puşcaş întruchiparea tuturor defectelor balcano-regăţeneşti. Sidi nu-nceta să se crucească față de Sânziana, pe-a cărei discreție conta, cum de un om înzestrat ca Silviu Stoianovici, regisor de prestigiu, putea să trăiască lângă «aşa ceva», referindu-se la Reli. Nicio încercare a Sânzienei de-a o face pe Sidi să-i recunoască Valeriei Stoianovici vreo calitate n-avusese succes. Sidi recunoscuse doar că Valeria ar fi putut câştiga un concurs la număr de mişcări pe minut. «Afară de umblatul ca strechea, nu ştiu ce merit îi mai găseşti», îşi rezumase părerile Sidonia despre Valeria Stoianovici. Sânziana învățase de la viață că oamenii erau ori de luat ori de lăsat: de luat aşa cum erau, cu puținele bune, cu multele rele, sau de lăsat în plata Domnului. Să-ncerci să-i schimbi, însemna să cari apă cu ciurul.

Dintr-o-ntâmplare, toate cele patru beneficiare ale unor şederi de minimum un an în Statele Unite, în calitate de soții, se aşezaseră una lângă alta. Două – fete de la țară, cu capete frumoase, cu trupuri vânjoase şi cu oase mari, două – orăşence, din neam în neam, cu fețe ridate mărunt şi cu un aer de plantă de seră. «Pe astea patru parcă le-a făcut Dumnezeu să ilustreze literatura sămănătoristă». Toate patru – membre de partid şi cu funcții prin sindicat. Luluța Gămulea, cea mai frumoasă dintre cele două de origine rurală, cu un mers țanțoş şi cu fundu-napoi, era cea mai băgăreață dintre toate. Nu era şedință de vreun fel la care să nu ia cuvântul, având marele dar de-a vorbi fără să spună nimic. Nicidecum din prostie, ci dintr-un fel de viclenie a țăranului care face pe neştiutorul, ca să vadă ce dă din ăla care se crede mai

deştept decât el.

În spatele Luluței, Lucia Rachieru, cu fața trasă şi căzută, cu-o resemnare în ochi, dincolo de toate încercările lumii, se uita când la un participant, când la altul, ca să-şi mai mute gândul de la durerea despre care nu aducea deloc vorba, din dorința de-a nu-i împovăra pe alții şi de-a nu le face viața mai amară decât era în mod obişnuit. Când vorbea – atât cât mai vorbise – despre copilul ei mort, vorbea firesc, ca şi când ar fi fost plecat într-o excursie mai lungă. Asta – la-nceput, după accident. Observase însă că şi-această evocare le-ntrista pe colegele ei. În ultimul an vorbea cu ele despre lucruri obişnuite, vorbea, vorbea mereu, fiindcă voia să rămână în rândul oamenilor normali, adică a ceea ce considera lumea – bună-rea cum era – normal. Lucra o jumătate de normă în laborator, cealaltă jumătate acoperind-o cu punerea la punct a fişierului din întregul Institut. De la fişierul ăsta i se trăsese şi conflictul cu Sidi Puşcaş, care-ntr-o zi îi ceruse nişte fişe. Lucia o trimisese să şi le ia singură din dulapul şi din sertarul unde trebuiau să se afle. Sidi nu le găsise. Lucia o trimisese din nou. Sidi iar nu le găsise şi se enervase. Lucia se dusese cu ea, le găsise şi i le vârâse sub nas: «Astea ce sunt?». «Sunt sau nu sunt, ai o jumătate de normă ca să mi le dai tu şi nu ca să le caut eu. Şi nu-ți mai ascunde neglijența şi lenea după nenorocirea pe care-ai avut-o», izbucnise Sidi, albă la față de mânie. Lucia-i strigase tot ce-i venise la gură: «Mai rămăsesem eu, cu care nu vă certaseți din tot Institutul ăsta. Ei bine, ați reuşit şi cu mine».

Sânziana Hangan, albă şi ea la față şi cu inima-n gât, asculta mută de uimire. Nu-i venea să creadă că Sidi îi putuse spune unei mame care-şi pierduse un copil ceea ce-i spusese Luciei. De când lucra în acest Institut, Sânziana Hangan nu plecase niciodată mai tristă şi mai dezamăgită ca de data asta. Cea care, judecându-se la rece, avea să se căiască de durerea peste care călcase era, fără-ndoială, Sidi Puşcaş. Ceea ce însă n-ar fi recunoscut

în ruptul capului. Dovada acestei căinţe o avusese Sânziana la două ore după incident, când Sidi îi povestise de-a fir a păr «conversaţia» cu Lucia Rachieru, ca şi când Sânziana n-ar fi fost de faţă, îi povestise ca să se descarce şi-n speranţa s-audă un cuvânt de aprobare din partea Sânzienei, care-o ascultase fără să scoată niciun sunet.

În acea zi Sânziana plecase pe jos acasă, agale, evitând să schimbe vreun cuvânt cu cineva. Mergea cu gândul dus, copleşită de tristeţe, ca după un dezastru căruia, fără să fi vrut, îi supraviețuise. În cap, parcă avea tărâţe cu clei. La un moment dat îi ţâşni un gând cu violenţă. «Ce e-acela un fanatic?». Nimic nu era mai uşor decât să pui sau să-ţi pui întrebări, cum şi mai uşor era să te miri. «Un fanatic este acel cineva care în numele unui principiu, al unei credinţe, calcă-n picioare principiile şi credinţele altora. Mă gândesc la fanaticii adevăraţi. Simulanţii fanatismului n-au nici măcar scuza doagei sărite de la natură. La ei, totul e calcul. Deci simulanţii nu sunt luaţi de apa unei porniri, condamnabile, dar făcând parte din făptura lor, ci îşi pun migălos la cale „opera”, calculându-i efectele. Urâtă e lumea asta... Când te uiţi bine la ei şi-i scuturi, şi la cei mai de ispravă oameni vezi faliile de răutate şi de intoleranţă. Norocul meu că am renunţat să mai fac ordine-n lume. Mulţumesc lui Dumnezeu că ordinea-n lume o fac microbii mei dragi, cu care mă-ntâlnesc, în fiecare zi, la microscop».

Şedinţa-ncepuse. Era de fapt o dare de seamă profesională – de-aici şi participarea «tutulor oamenilor muncii». Vocea joasă a Anei Rotaru-Melinte, rostogolind *r*-urile, depăna domol rezultatele modeste ale muncii lor de cercetare, îngrădite de sârma ghimpată a sărăciei: aparatură de pe vremea lui Pasteur, substanţe pe sponci, culturi-moarte datorită frigului etc., adică tot ce ştia omul. Raportul punea sărăcia Institutului pe seama regimului de austeritate impus de achitarea datoriilor externe. Ceea ce nu pomenea erau pomenile în reactivi şi-

n tulpine, de la cei câțiva foşti colegi stabiliți în Occident. Valentina Presură şi Mioara Ploscaru spuseseră şi ele aceleaşi lucruri, făcând efortul să le formuleze altfel decât în raport. Luluța Gămulea întrebă dacă nu se putea încheia vreun contract cu străinătatea pe bază de reciprocitate. Zâmbise până şi secretara de partid față de atâta optimism fantezist. Ceea ce n-o-mpiedicase să promită că avea să ia în calcul şi o astfel de eventualitate.

«Cred că putem ridica şedința», încheiase cu bucurie în glas secretara de partid. *La nostalgie n'est plus* ce *qu'elle était.* Nici comunismul. Până prin '66 fusese apa-nvolburată care-i îneca fără milă pe unii şi-i sălta pe alții la suprafață, ca pe gunoaie. Acum era o baltă stătută, în mâlul căreia înțepenise fiecare. Bucuria din glasul secretarei de partid nu scăpase nimănui. În acel moment se ridică Titus-Livius Calomfir şi o-ntrerupse cu un gest. Ana Rotaru-Melinte îl privi întrebător. «Aş vrea să spun» – şi-şi compuse o figură de zile mari, adoptând un ton pe măsură – «că la următoarele alegeri propun să fie ales în continuare secretar-general al Partidului Comunist Român tovarăşul Nicolae Ceauşescu». Ana Rotaru-Melinte aprobă din cap. Luluța Gămulea nu-şi putu reprima un zâmbet, oricât era ea de «cu partidul şi cu guvernul». Luați pe neaşteptate, chiar şi cei mai devotați «membri» uitară să aplaude. Şedința se ridică prin «ridicare» de pe scaune. Sânziana Hangan simți aceeaşi pâclă în suflet şi-n creier ca-n ziua incidentului dintre Sidi Puşcaş şi Lucia Rachieru, tristețe apăsătoare, fără geană de speranță, când specia umană i se părea sinistră, grotescă, derizorie. În gând îi veneau cuvintele pe care i le spusese într-o zi fiică-sii, Maria: «De frig şi de foame ne-ar putea scăpa-ntr-o zi un parastas internațional, un parastas cu dar, în folosul României. Dac-ajungem un popor de lichele, nu ne mai poate salva nimic şi nimeni».

Conversații între patru ochi evita, pe cât putea, cu oamenii din Institut. Acuma, ca să nu se lase agățată de vorba cuiva, se-apucă să-şi facă ordine-n birou. «Te duc

până la troleibus?», o-ntrebă Sidi Puşcaş. «Nu, mulțumesc. Trebuie să mă-ntâlnesc la ora cinci cu cineva şi-mi mai fac de lucru pân-atunci». Când toată lumea ajunsese măcar la jumătatea drumului spre casă, plecă şi Sânziana din Institut. O opri portăreasa, rugând-o să-i citească nişte buletine de analize. «Vetuțo dragă, sunt minunate analizele astea, îngropi tot Institutul! Fii fără grijă», şi-i făcu portăresei semn să se oprească din mulțumit. Era o zi limpede şi caldă de octombrie. Frunzele trosneau sub tălpi. Un covor de la galben ca paiul până la ruginiu, cu pete ici-colo de verde puternic şi de verde stins, «a moarte şi-a putreziciune». «Păcat că nimic nu ne serveşte la-nvățat indiferența. Indiferența naturii: deasupra binelui şi-a răului, cum probabil e Dumnezeu, dacă o exista. Ce-o fi reprezentând nenorocita asta de lume? Vreo colonie penitenciară a unei alte galaxii, vreun laborator unde s-a pierdut controlul? S-au întrebat ei alții, mai deştepți decât mine, şi chiar dacă şi-au dat răspunsuri structurate, la ce-au folosit dacă n-au schimbat nimic?! Un frumos exercițiu de inteligență. Adevărul e unul singur, ceea ce nu-mpiedică pe nimeni să-şi prezinte minciuna şi sofismul drept adevăr incontestabil. O s-ajungă vreodată lumea să nu-şi mai facă zid de apărare din minciună şi din interes? Ce viață dezgustătoare…

Profesional, Tituț al nostru ar fi putut ajunge ce-a ajuns şi fără protecția Cabinetului 2 şi fără declarații ca a de astăzi, dar e-adevărat că lumea n-ar fi călărit-o-n lung şi-n lat. Vorba lui Alexandru: „de prezent eşti sigur, viitorul – simplă presupunere”. Tituț – un bun profesionist – gaură-n ştiință nu era însă hărăzit să facă. Asta explica de ce nu se făcuse uitat prin nicio călătorie. Nu e de el competiția nemiloasă. El se-ntoarce mereu la noi, fiindcă la noi se poate da mare – mulți dintre noi ajungând să lucreze unde lucrează prin concursuri de-mprejurări şi de dosare. Fericitele excepții – adică, oameni de reală valoare – sunt prea puține. Noi suntem un

perfect „mediu” pentru Tituț. Ca peste tot».

*

Sânziana ajunse la o biserică. Intră şi aprinse o lumânare la vii, două la morți. Se opri la crucea cu Iisus răstignit. Îi atinse picioarele cu mâna stângă. De câte ori îi fusese greu în viață, îşi adusese-aminte de Patimi: de cele fizice – imaginabile, de fapt, pentru călăi; de cele sufleteşti – imaginabile pentru cei care simțeau la fiecare pas eşecul binelui în fața interesului, a necinstei, a simulării, a obtuzității. Îşi rezimă fruntea de piciorul crucii. «Cât ai suferit… şi pentru ce? Lumea nu s-a făcut mai bună. Iar în numele tău s-a omorât şi s-a jefuit şi unii mai pretind şi astăzi că-n numele Tău se căsăpesc. Zadarnic. Zadarnic. Iar credința în Tine se clatină peste tot. Se pregătesc să Te ucidă a doua oară. De data asta, definitiv – prin uitare… Rămâi cu bine…».

Lumea coclise. Pata verzuie, ca veninul, nu se mai ducea. Cu niciun şmirghel. Pata se mărise şi săpase adânc. Ea se ducea numai dacă topeai metalul. «Pe noi cine, cum şi când să ne mai topească? De fapt, ca să fiu sinceră cu mine însămi, trebuie să recunosc şi eu c-am ajuns la un imobilism, la o stagnare de unde nu mai doresc nimic. O schimbare chiar m-ar… dezechilibra. De fapt, nu mai aştept nimic de la viață. Am impresia că, moral, mi-am încheiat socotelile. Rămâne să viețuiască trupul, cât a fost programat. Nu mă socotesc nici victimă, nici privilegiată. Fac parte, ca zeci de milioane, din lotul de condamnați de la Yalta. Mă număr printre cei situați între sârma ghimpată a lagărului de pedeapsă şi sârma lagărului mare. Între una şi alta, cum zice nenea Sandu Dragomir, funcționează simultan forța centripetă şi forța centrifugă; nu eşti cuminte, intri în cercul din mijloc, la pedeapsa-pedeapsă; eşti cuminte – mergi în pas cadențat în cercul mai larg dintre ăle două rânduri de sârmă. Forța centrifugă îi propulsează pe cei mai dibaci şi mai

favorizați de soartă dincolo de cercul al doilea, în lumea „zis liberă”, cum o numeşte tot nenea Sandu».

CAPITOLUL DOI

Seara, Stela Dobrian, marea pianistă, «mai bătrână decât veacul», dădea o masă la care fusese invitată şi Sânziana Hangan: în numele bunei vecinătăți cu coana Stela, cum o numeau apropiații, şi datorită serviciilor pe care Sânziana i le făcea; analize, consultații, tratamente. Orice întrevedere cu Stela Dobrian era o sărbătoare pentru Sânziana. Auzea de la acest martor al secolului poveşti anecdotice, pe care istoria n-avea cum să le-nregistreze, amănunte privind evenimente, personaje importante, pe care numai martorii informați şi, mai ales, cei atenți le țin minte. Iar numărul acestora se-mpuținase şi nu era departe ziua când ei aveau să fie cu toții doar amintiri. Sânziana se gândea la cei nezaharisiți şi cu memorie bună. Altminteri, şi printre tineri, destui uitau de la mână pân' la gură, majoritatea fiindcă n-ascultau nimic cu atenție şi priveau tot cu gândul aiurea la ceea ce le trecea pe dinaintea ochilor.

Dacă ar fi pus-o cineva pe Sânziana Hangan să-şi caracterizeze contemporanii de-aceeaşi vârstă cu ea – născută-n '40 – şi mai ales pe cei mai tineri, o trăsătură esențială a tuturor acestora i se părea a fi inapetența de-a-l asculta pe celălalt. Important pentru fiecare era ce spunea el şi defel ce spunea vecinul. Înstrăinarea, alienarea despre care se vorbea atâta, începea cu neatenția la spusele celuilalt. Cum să te fi aplecat asupra suferințelor sale dacă nici să-l asculți n-aveai timp? Sânziana Hangan nu era omul înduioşărilor, ci al eficienței. Ea te ajuta cât putea şi cât ştia, fără ca iubirea de oameni să fie imboldul cel mai important care-o mâna, ci din spirit de solidaritate. Nu analiza niciodată meritele sau lipsa acestora la cel care-i cerea ajutor. I-l dădea şi gata. Recunoştință n-aştepta de la nimeni, iar unele forme ale recunoştinței îi creau un sentiment de jenă. Sânzienei nu-i plăcea să se simtă obligată nimănui. De

pildă, nu acceptase inelul cu safir de Ceylon pe care coana Stela i-l oferise de ziua ei. Acceptase o umbreluță asemenea celor purtate de cucoanele din tablourile lui Monet, umbreluță de mătase neagră pe deasupra, roz în partea dinăuntru, cu tijă de fildeş şi cu măciulie de *lapis-lazzuli,* obiect nedespărțit de coana Stela în prima ei tinerețe şi care Sânzienei îi evoca o-ntreagă epocă, un obiect al visării; putând fi oricând valorificată, umbreluța însă nu reprezenta nici pe departe valoarea safirului de Ceylon, cât un bob mare de fasole.

Coana Stela avea o prietenă, vecină de apartament, cu vreo douăzeci de ani mai tânără decât ea, vânjoasă şi iute ca un cal de curse şi care-i purta de grijă zi şi noapte. Această prietenă, pe nume Nuşa Beldiman – mare avocată la vremea ei – n-avea moştenitori, iar casa îi era plină de valori, ca şi a Stelei Dobrian, care-o desemnase unică moştenitoare. Nici Stela Dobrian, nici Nuşa Beldiman nu-şi legau câinii cu cârnați, cum spun franțujii, dar când era vorba să recompenseze pe cineva, amândouă dădeau mai mult decât s-ar fi cuvenit, tocmai de teamă să nu pară zgârcite. Mesele pregătite de Stela şi de Nuşa erau modele de rafinament şi de ingeniozitate: sosuri – unul mai sofisticat decât altul, care şi pietrelor le-ar fi dat gust – salate, zacuşti, combinații neaşteptate; pe lângă ele, orice peşte, carne, brânză, mezeluri îşi pierdeau valoarea, cu toate că şi astea proveneau de la Gospodăria de Partid, de unde-avea grijă s-o aprovizioneze pe coana Stela prietenul şi admiratorul ei, meloman şi iubitor de artă în general, Petru Grigorescu. Stela Dobrian, care nu dădea prea multe parale pe niciun fel de putere – şi văzuse destule – profita, fără complexe, de ceea ce-i oferea un exponent al comunismului, regim despre a cărui dispariție rapidă – spre deosebire de multă lume din categoria ei – nu-şi făcuse iluzii.

De-a lungul vieții cunoscuse prea mulți artişti din Uniunea Sovietică pentru a nu i se fi deschis ochii în privința eliberatorilor care, şi înot dac-ar fi pornit-o, tot ar

fi ajuns la Moscova şi la cei de sub dominația ei, Coana Stela împărțea posturile care emiteau pentru România în două «încrengături»: «vocea K.G.B.-ului» şi «vocea C.I.A.-ului» şi nu copleşea cu simpatia nici prima categorie, nici pe-a doua. Orice post i-ai fi citat, ea îți răspundea invariabil: «Dă-i dracu', toți mint». Fiică a unui avocat bucureştean vestit şi-a unei boieroaice moldovence scăpătate, o celebritate ea însăşi, de mic copil, Stela cunoscuse lumea, de la vlădică până la opincă; ştiindu-şi valoarea – de care nu făcea însă niciun caz – coana Stela nu se simțea obligată să fie nici ipocrită, nici conformistă, conformismul mai ales şi spiritul snob de imitație părându-i-se un semn de netăgăduit al oamenilor complexați, nesiguri pe ei şi pe care, oricum, nu-i dădea mintea afar' din casă. Pe mărimile lumeşti, Stela Dobrian nu dădea baremi o ceapă degerată. Nu umblase niciodată să li se bage pe sub piele, dar nici nu ocolise prilejurile de-a se afla în preajma lor şi de-a se pune în valoare. Cântase în fața regilor Europei, în fața nomenclaturii sovietice, la fel ca şi-n fața mărimilor comuniste autohtone.

Singura mişcare politică pentru care avusese vreodată simpatie fusese mişcarea legionară, la-nceputurile acesteia. Din punctul ei de vedere, legionarismul apăruse ca reacție a tineretului față de politica stătută şi coruptă a partidelor burgheze, care-aduseseră Țara la sastisire; o-ncercare de revigorare morală care, din păcate, se pătase cu sânge, în timp ce Carol al II-lea parcă-şi pusese-n gând să intre-n război cu națiunea, într-atâta făcea din România o afacere personală, raportându-şi tot comportamentul la atitudinea pe care cel de vizavi o avea cu privire la legătura lui cu Lupeasca: erai de acord cu-acest concubinaj – intrai în grațiile Curții, nu erai – te vedeai azvârlit cât colo.

Stela Dobrian îți făcea, fără înduioşări, fără menajamente, cu duh şi cu judecată rece, tabloul oricărei perioade a vieții sale şi portretul fiecărui personaj pe care-

l cunoscuse. Nu înnegrea, dar nici nu-nfrumuseța nimic. Concluziile ei nu erau originale: unii erau făcuți s-o ducă bine oricând şi oriunde; şi-o altă categorie – cea mai largă – se afla când în deal, când în vale, roabă a vicisitudinilor istoriei: războaie, refugii, răsturnări sociale. Naşterea o plasase pe Stela Dobrian în fruntea bucatelor; talentul – o ținuse acolo mai departe. Talentul şi dibăcia de-a nu se aventura «dincolo de capacul pianului», cum spunea dânsa, ca şi lipsa oricăror aptitudini, dar şi-a oricăror veleități de eroism. De când se ştia pe lume, coana Stela fusese în relații cordiale cu vecinii– «rudele cele mai apropiate» – cu neamurile, atâta cât le mai avusese, cu prietenii, mulți mutați la cele veşnice – singurii aleşi – cu cei câțiva pianişti pe care-i formase şi care-i rămăseseră fideli.

Cu cei doi membri ai C.C. (P.C.R.), oaspeți la cina la care-o poftise şi pe Sânziana Hangan, coana Stela se afla în amiciție datorită tot vecinătății: cu Petru Grigorescu, Stela Dobrian fusese vecină pe vremea primei ei căsătorii, prietenă cu părinții acestuia, copil pe-atunci, care se juca în nisip; cu Marcel Suciu se cunoscuse prin socrii lui, vecini cu coana Stela, până se stinseseră din viață. Mărioara Lascu, soacra lui Marcel Suciu, mama Violetei, avusese două surori: Lenuța Pârcălăbescu şi Aneta Dragomir. Lenuța, cea mai mare dintre ele, rămăsese văduvă de tânără. Bărbatu-său, Alexe Pârcălăbescu, mare moşier, murise dintr-un erizipel, în 1938. Coana Lenuța, femeie harnică şi războătătoare, îşi pusese-n gând să-şi plaseze fata, Marilena, cât mai avantajos în viață. Cum, după Stalingrad, era limpede încotro bătea războiul, şi cum, după o socoteală scurtă şi lucidă, pentru români erau mai de aşteptat ruşii decât americanii, într-o supremă inspirație, coana Lenuța îşi vânduse moşia, prefăcuse iute banii în briliante mari şi de calitate şi-şi trimisese cât putuse de repede fata în Elveția, cu sprijinul binevoitor al «protectorului» fetei, personaj de mărimea-ntâi în Ministerul de Interne. Marilena, de-o platitudine

intelectuală pe măsura marii ei frumuseți, îndrăgostită până peste cap de «protectorul» ei, care-i era şi profesor la Facultatea de Drept – căci aşa-ncepuse idila lor – nu şi nu, că ea n-are ce căuta în Elveția. «Ba ai, proasto! Un bărbat cu situație. Profită acuma, cât eşti frumoasă, că mintea nu te dă afar' din casă. Lasă dracu' amorul, că ăştia au pierdut războiul. Neica ăsta al tău să zică bogdaproste dac-o scăpa cu viață după...».

Suită cu forța în tren, Marilena ajunsese la Geneva şi se cazase într-un hotel de mare lux. Mereu îi cerea maică-sii bani la telefon, vorbind nemțeşte, ca să nu i se-ntrerupă convorbirea. Şi coana Lenuța trimitea iar parale. «Bine, Lenuțo», îi spunea Stela Dobrian, «de ce trebuie, frate, să stea la ăle mai scumpe hoteluri? Eu, când mergeam în străinătate, stăteam numai în pensiuni...». «Coană Stelo, dumneata şi-n bordei dacă stai, şi pe-un pietroi în marginea drumului, tot Stela Dobrian eşti. Marilena mea e nimeni. Unde vrei mata să pună ochii pe vreun mare mahăr, la pensiune?». Într-o zi dă Marilena telefon şi-i spune mă-sii că a invitat-o un general neamț, un «von» nu-ştiu-cum, la castelul lui în Germania. Marilena vorbea tot nemțeşte, cum cereau regulile momentului pentru convorbirile internaționale într-o parte din Europa. Coana Lenuța, uitând de-această reglementare, sărise cu gura la fie-sa, pe româneşte: «Să-l refuzi cum oi şti. Fi-ți-ar „vonul" al dracu'. Fă!... ăştia au pierdut războiul». Pe la jumătatea lui septembrie 1944, Marilena o anunța pe coana Lenuța de-o cucerire care, pe de-o parte o-ncânta – îl fermecase pe regele ceasurilor din America – pe de alta, însă... – cucerirea avea şaizeci de ani, în timp ce Marilena avea douăzeci şi unu; şi mai era şi-nsurat în Statele Unite acolo. «Şo pe el, că nu-l faci ciorbă, ce dacă are şaizeci de ani!... Ce, în toată America nu s-o găsi un avocat să-l divorțeze?! Fă şi tu ceva cu ăia douăj' de ani şi cu frumusețea aia a ta, că pe mine m-ai adus în sapă de lemn».

În aprilie 1945, la vârsta de patruzeci de ani, coana

Lenuța Pârcălăbescu şi pornea la cucerirea Lumii Noi. Nu se lăsase până ce nu le luase cu ea pe soră-sa a mică, despre-al cărei bărbat, locotenentul Alexandru Dragomir, nu se mai ştia nimic din august 1944. Nu figura nici la morți, nici la prizonieri; familia nu izbutise cu niciun chip să afle ceva despre el. Aneta cu greu se lăsase convinsă de soră-sa. «Dacă Sandu trăieşte sau dac-a murit poți să afli oricând şi-n Statele Unite. Dar de plecat de-aici, să-ți intre bine-n cap că ori pleci acum, ori niciodată». Coana Lenuța avea ascendent asupra întregii familii, iar Aneta, rămasă orfană de mamă la doisprezece ani, o socotea pe soră-sa a mare o autoritate incontestabilă. Niciodată Lenuța nu făcuse paşi greşiți. Aneta îşi luase fetița de mână, îşi adunase la repezeală un minimum de lucruri, fiindcă Lenuța, din ziua când se văzuse cu paşapoartele şi cu biletele de vapor în buzunar, nu mai admisese nici o-ntârziere.

Sora lor mijlocie, Mărioara, măritată cu inginerul Lascu, se uita la Lenuța şi la Aneta ca la două nebune, spre deosebire de bărbatu-său, Grigore, pe-a cărui față se-ntipărise nesiguranța şi-ngrijorarea. «Ce-ai, Griguță, de stai ca o curcă plouată?». «Mărioară, cred c-am greşit că nu plecăm şi noi cu ele, cum ne-a-ndemnat Lenuța. Cred c-am greşit-o. Să dea Dumnezeu să nu fie-aşa! Dar mie-mi spune inima că vine răul peste noi». «Ia nu mai cobi. Ce rău să vie?».

Prin iunie-iulie 1944, generalul Constantin Sănătescu, cel care la Cotul Donului, de cum spărseseră ruşii frontul, se suise-n maşină şi pe-aci ți-i drumul, umblase printre ofițerii superiori ai frontului de la Iaşi, propunându-le să formeze acolo un guvern şi să-l răstoarne pe Antonescu. Ofițerii superiori îl refuzaseră: chiar să fi vrut ei, asemenea act era greu de înfăptuit cu nemții-n coastă. Nedându-se bătut, Sănătescu le suflase şi ofițerilor din eşalonul doi să se predea cu trupă cu tot ruşilor, deoarece lucrurile n-ar fi durat decât două-trei zile, chestia fiind dinainte aranjată, în acest sens, cu

armatele sovietice. Căpitanul Petrescu îi spusese locotenentului Dragomir că el pleacă de pe front, fiindcă vizita lui Sănătescu nu-i mirosea a bine. «Hai, mă, Sandule!». «Mai întâi, nu pot să-mi las oamenii şi, pe urmă, dacă suntem prinşi, Curtea Marțială ne mănâncă». «Auzi, Sandule, mai bine mort de glonțul Curții Marțiale, decât să putrezesc prin vreo Siberie». Căpitanul Petrescu încălecase, îşi luase ordonanța-n spatele şeii, în primul sat cumpărase pentru amândoi haine țărăneşti, apoi îşi îngropase hainele militare; noaptea mergeau, ziua păşteau calul în câte-un crâng şi până la Râmnicu Vâlcea nu se opriseră.

Încrezător în spusele generalului Sănătescu şi temător de Curtea Marțială, Alexandru Dragomir ajunsese la Cercul Polar, trecuse prin cele mai dure lagăre, ca mai toți ofițerii capturați de ruşi de pe frontul din Moldova; şi avea să se mai întoarcă în Țară abia în 1958, când cei din familia neveste-sii îl primiseră ca pe-un strigoi ieşit din mormânt ca să le strice viața, când ai lui muriseră; când, după ce bătuse la toate uşile şi scrisese memorii la toate forurile internaționale, de unde nu primise niciun răspuns, ajunsă la disperare, Aneta, nevastă-sa, se măritase cu un american, făcuse doi copii, iar fata lor, a lui Sandu şi-a Anetei, Silvia, în 1958 era şi ea măritată şi studentă la medicină. Trezindu-se cu cumnatul Sandu la uşă, în 1958, într-o seară când le era casa plină de musafirii fiicei lor, Violeta, şi-ai ginerelui, Marcel Suciu, ginere foarte autoritar, cum şedea bine cuiva în plină ascensiune în partid, Mărioara şi Grigore Lascu, neştiind ce atitudine mai puțin păgubitoare să ia, după ce-şi reveniseră din uimirea pricinuită de strigoi, îl ținuseră ascuns două zile în camera de serviciu a apartamentului lor. Socotind că nu puteau hotărî nimic fără să-şi consulte ginerele, Mărioara şi Griguță Lascu îşi luaseră inima-n dinți, trăseseră aer în piept şi-i aduseseră la cunoştință lui Marcel năpasta care se-abătuse pe capul lor. Chibzuind cu toții, ajunseseră la concluzia că lucrul

cel mai puțin compromițător pentru situația lui Marcel şi chiar şi pentru a lui socru-său, Griguță Lascu. Inginer, şef de şantier, era să-l plaseze pe nepoftit în cămăruța liberă de la subsol şi să-l pună în legalitate prin «cunoştințele» lui Marcel.

La subsol, în altă cămăruță, stătea Anicuța, fochista blocului, țărancă de pe moşia ce i-ar fi revenit Mărioarei Lascu. Anicuța, crescută în casa părintească a doamnei Lascu, rămăsese ca un edec în familie. Ascultătoare, ştiind să-şi țină gura mai ceva decât mormântul, vorbind puțin, muncind întruna, Anicuța nu reprezenta o primejdie pentru difuzarea vreunui secret din familia Lascu-Suciu. Singurele față de care Mărioara Lascu îşi vărsa paráponul, pe care i-l pricinuia gineri-su, erau Anicuța, care-o asculta fără nicio vorbă, făcându-se că nici n-aude, şi coana Stela Dobrian, care încerca s-o linişteasca pe Mărioara-n fel şi chip, încheindu-şi totdeauna discursul de consolare cu platitudini spuse pe-un ton aromitor ca un cântec de leagăn: «nimeni nu e perfect. Ia-l pe fiecare aşa cum e, că de schimbat nu-l poți schimba». Şi coana Stela nu uita să enumere calitățile lui Marcel: inteligent, muncitor, serios, jurist remarcabil. Ardelean în toată puterea cuvântului.

Sandu Dragomir se văzuse, cu ajutorul «nepotului» Marcel, în legalitate, din punct de vedere al actelor şi, tot datorită lui, angajat pe-un şantier de construcții prin nordul Moldovei. Disciplinat şi priceput, fostul ofițer de Geniu ajunsese tehnician constructor. Familiei, adică nepoților Suciu şi cumnaților Lascu, le promisese că n-avea să-ncerce în niciun fel să intre-n legătură cu fiica lui şi cu fosta lui nevastă. Şi fără această promisiune, Sandu Dragomir nu le-ar fi tulburat celor două viața. Pentru ele murise şi mort trebuia să rămână. Până să iasă la pensie, abia la 66 de ani, Sandu Dragomir stătuse cel mult câte o lună pe an în cămăruța din subsol, vecină cu-a Anicuței. Şi asta se-ntâmpla în decembrie, când îşi lua concediu de odihnă.

Pe şantier cheltuia puțin. Adunase ban pe ban ca să-şi facă o garderobă «de Bucureşti», fiindcă acel decembrie de concediu îl petrecea la teatre, la concerte, la cinematografe, prin librării, prin magazinele cu discuri. Voia măcar prin îmbrăcăminte să-şi amintească de cel care fusese până la-nceputul războiului: fiu de ofițer superior, cu Saint-Cyr-ul, şi de profesoară de ştiințe naturale, oameni interesați de cultură, cu gust în comportament, în casă, în îmbrăcăminte. Afară de şantier, unde umbla cu cască de protecție şi rareori cu şapcă, Sandu Dragomir se-mbrăca aşa cum se-mbrăcase civil înainte de război. La 66 de ani, în 1984, ieşise la pensie. Ar fi avut bani cu care să-şi cumpere o garsonieră prin vreun cartier nou mărginaş. Distanțele l-ar fi-ndepărtat de teatre, de concerte, de librăriile mari, de magazinele cu discuri, de singurele mulțumiri pe care i le mai oferea viața. Toată lumea se mira că, întors în țară la patruzeci de ani, nu se mai însurase. Cumnată-sa, Mărioara Lascu, îl îndemna în fiecare concediu «să-şi facă un rost», ba se şi oferise să-l pețească. Ştia ea vreo trei văduve şi tot pe-atâtea fete nemăritate, femei de ispravă, cu meserii bune, fără cățel, fără purcel. Sandu o asculta zâmbind, dar răspundea categoric «nu». Paisprezece ani în Cercul Polar, «na séver», cum ziceau basarabenii şi bucovinenii deportați acolo, între care trăise după ieşirea din lagăr, în 1953, datorită intervenției lui Adenauer, care nu-şi uitase nemții lui şi nu se lăsase până nu-şi recuperase ultimul om în viață, ocazie cu care ceilalți prizonieri fuseseră trimişi în domiciliu obligatoriu, deci paisprezece ani «na séver», lui Sandu Dragomir îi zdruncinaseră părerile despre lume şi despre felul tradițional de-a-ți organiza viața.

Acest seism, căruia nimic nu-i putea şterge amintirea, eliminase din preocupările lui planurile de viitor. Redus atâta vreme la supraviețuire, nu mai vedea nimic într-o perspectivă structurată. Nu-şi mai dorise o familie, fiindcă nu mai îndrăznea să-şi ia în cârcă

responsabilitatea altor vieți. A lui îi era de-ajuns. Îşi dorise de-atâtea ori moartea, încât se putea spune că nu-şi pusese capăt zilelor numai fiindcă nu voise să capituleze în fața duşmanului şi nici să-i lase de izbelişte pe rezistenții lagărelor prin care trecuse. Nu putea să le facă una ca asta lui Aurel State, lui George Fonea, lui Gicu Mitrică şi atâtor altora. Aceşti rezistenți, mai întâi, nu voiau să-şi abandoneze statutul de ființe umane şi-apoi voiau ca numele de ofițer român să-nsemne ceva nu numai în fața enkavediştilor şi-a ceasovoilor, dar şi a ofițerilor nemți, italieni şi finlandezi cu care-mpărțeau soarta. Cum ar fi putut el, locotenentul Alexandru Dragomir, să depună armele – numai ale sufletului care se străduia să mai țină trupul – şi să-şi lase camarazii singuri pe-un câmp de luptă mai aprig decât frontul? Aşa se făcea că se străduise să trăiască. Toată puterea din suflet şi pe cea din trupul ajuns epavă le-adunase, le-nnodase doar din ambiția de-a rămâne ființă omenească.

Altminteri, viața lui era zdrobită, ca a oricui ce nu mai dă doi bani pe ea, fiindcă-şi dezvăluise toate mecanismele, în toată urâțenia lor dezgustătoare. Văzuse şi ce era sublim în om: curajul, spiritul de sacrificiu, mila. Dar şi josnicia, trădarea, slugărnicia. Citea-n neştire că doar-doar o mai afla vreo noutate despre adâncurile omului. Îi spusese odată Sânzienei Hangan – printre puținii oameni cu care se putea spune că avea o comunicare – îi spusese: «Îi înțeleg şi pe ăi care citesc şi pe ăi care nu citesc. Ție... îndrăznesc să-ți spun cât de fadă mi se pare literatura, mi se par filmele. Tot. Ori platitudinea experiențelor minore şi-a sufletelor mediocre, ori exaltare lipsită de temei. Când ai coborât până-n fundul iadului, necazul e că ceilalți... ți se par fără consistență... ori simulanți. Şi râsul. Râsul sănătos parcă stă să moară. Ăsta-i semn de devitalizare a lumii. De dus, lumea nu se duce, dar nici nu mai trăieşte. Trăieşti, de fapt, cât ai în tine o doză de inconştiență, de necunoaştere a lumii. Când i-ai aflat tertipurile, nu mai

trăieşti, o duci de pe-o zi pe alta şi-atâta. Scârba, disprețul omoară dragostea de viață. Nu te supăra că-ți spun ce-ți spun...». Şi-n ochii lui Sandu Dragomir şi pe tot chipul se-aşternea o umilință ca-n ochii şi-n toată înfățişarea câinelui bătut şi vagabond. «M-am gândit de multe ori că după ce-ai văzut tot ce-am văzut noi, cei care-am trecut pe unde-am trecut, era mai bine să fi murit». «De ce, nene Sandule? Adică să nu mai rămână chiar niciun martor al acuzării?». «Al acuzării în fața cărui tribunal? Şi pentru ce? Crezi că lumea învață ceva? Învață doar cum să amplifice oroarea. Uită. Uită ca să nu pleznească de-atâta memorie. Uită, ca să se apere...».

*

Sufrageria Stelei Dobrian strălucea sub lumina revărsată din două candelabre şi din patru aplice şiroind de țurțuri de cristal. Pe fața de masă de olandă, cu broderie plină pe margini, lată de două palme, terminată cu feston dublu, care-i dădea greutate, odihneau două sfeşnice de argint, cu două brațe învoalte fiecare, pornite dintr-un trup de femeie ca o torsadă, operă a unui argintar italian din secolul al XVIII-lea, făcând parte, ca tot ceea ce împodobea apartamentul, din zestrea de despărțire pe care i-o oferise Stelei Dobrian primul ei soț, un bancher evreu, om de aleasă cultură şi de-un gust ireproşabil. Se povestea prin lume că această căsătorie de-o lună fusese pentru amândoi un «capriț», mai mult *pour épater le bourgeois,* căsătorie care nu se ştie ce folos îi adusese bancherului, Stelei însă unul pe viață: un apartament de lux în mijlocul Bucureştilor, plin de lucruri rafinate, şi o casetă de bijuterii, lucru de artă ea însăşi, rod al agoniselii de pe la zeci de licitații. Lumânările din sfeşnice erau bleu-lavande, ca şi motivul floral de pe farfuriile de Meissen, dintr-un serviciu de pe când vestita manufactură îşi însemna produsele cu două spade încrucişate. Când era invitată la coana Stela,

Sânziana se ducea mai devreme decât ora fixată, ca s-o mai ajute pe Nuşa Beldiman la pusul mesei. Stela Dobrian, mare bucătăreasă, nu se amesteca la nimic dincolo de preparatul mâncării. Sânziana aranja simetric nişte crenguțe de asparagus, pătate din loc în loc de sângeriul unei floricele de muşcată. Aşeză apoi suporturile de tacâmuri, câini şoricari în miniatură, de argint, ca şi tacâmurile, pe care le puteai privi fără să te saturi. De provenienţă orientală, aveau mânerele subțiri şi lungi, ornamentate cu liane savant împletite, în care descopereai feline în mişcări avântate, gata parcă să zboare.

În pantaloni gri, în sacou bleu-marine, în cămaşă albă, cu cravată gri-grena, proaspăt ras, dat cu lavandă, after-shave-ul bătrânelor generații, cu un buchet de garoafe pe braț, cu-o sticlă de şampanie în mână, cu aer emoționat şi desuet de băieţandru la prima întâlnire – băieţandru din alte vremuri – Sandu Dragomir suna la uşa Stelei Dobrian la orele opt punct. N-ar fi avut cuvinte Sandu Dragomir să explice cuiva cât îi era de recunoscător Stelei Dobrian pentru că-l invita în casa ei când avea musafiri. După întoarcerea în țară, dându-şi seama de condiția lui de strigoi ieşit din groapă ca să le strice liniştea neamurilor prin alianță, Sandu începuse să se gândească tot mai des că ar fi fost mai bine să fi rămas în Siberia. Dacă mătuşa Suzana, cu care-mpărțise coliba domiciliului forțat siberian, n-ar fi murit, poate că acolo i-ar fi putrezit şi lui oasele. Nu-şi făcuse închipuiri că aveau să-l aştepte pomi înfloriți, brațe deschise şi patria recunoscătoare. Stela Dobrian şi Smaranda Hangan, răposata mamă a Sânzienei, îl făcuseră să se simtă iară-n rândul oamenilor. Smaranda, care nu ducea o viață mondenă, fiindcă n-avea cu ce, şi nici tragere de inimă pentru-aşa ceva, îl poftea la masă cu ea, în bucătărie, dar cu față de masă, cu tot ce se cuvenea unui musafir. «Domnule Dragomir. Nu te supăra că te poftesc în bucătărie, dar te consider prieten». Moartea Smarandei îl

duruse ca şi moartea mătuşii Suzana, bucovineanca luată de ruşi de la casa ei, din țara ei, despărțită de bărbat şi de copii, şi azvârlită pe veci în Siberia. Suzana, căreia-i fusese dat să moară-n Oceanul înghețat de Nord, în ultima ei cursă cu pescadorul „Mir”.

Pentru ca Sandu să nu comită vreo gafă, coana Stela, femeie de lume, îi făcea, la fiecare invitație, biografia musafirilor. Stelei îi plăcea ca în casa ei atmosfera să fie destinsă, deci să nu se ducă discuții de principii, discuții care de multe ori împart oamenii în două tabere şi iau turnuri conflictuale. Într-o viață în care avusese de-a face tot timpul cu lume de toată mâna, de la capete încoronate, până la țărani şi la muncitori, Stela Dobrian învățase că-n orice mediu e bine să menajezi susceptibilitățile oamenilor, prin urmare să întreții conversații convenționale care, uneori, cu toată lipsa de sinceritate, puteau atinge un nivel intelectual convenabil: «opere minore, fruct al fățărniciei», cum le numea ea, preluând vorba unui politician care trecuse între cele două războaie, dintr-un partid într-altul, cu nonşalanța şi cu zâmbetul pe buze, cum îi şade bine unui epicureu cinic, adică omului care-şi ia o singură deviză în viață: traiul bun.

În privința lui Sandu Dragomir, coana Stela putea sta liniştită, indiferent care i-ar fi fost invitații. Față de câtă fățărnicie şi de câtă laşitate văzuse el în viață, musafirii coanei Stela n-aveau cum să prezinte vreo noutate. Se uita la ei cu o curiozitate fără patimă, cum s-ar fi uitat la pietrele şi la animalele împăiate dintr-un muzeu de ştiințe ale naturii. Aşa se făcea că nici nu tresărise când aflase că tovarăşul Petru Grigorescu – tovarăş care nu protesta când i te adresai cu «coane Petruț» – dezertase, în prima zi de front, în ’41, şi trecuse la ruşi, mânat de vechile lui convingeri marxist-revoluționare. În faza lui sovietică, dintre ’41 şi ’44, se-nsurase cu-o fată, evreică fugită de frica nemților mai întâi în Basarabia, iar de acolo în Cazahstan, unde-i muriseră părinții. Femeie cumsecade,

«Ada a lui Petruț», cum îi spunea coana Stela, deşi marxistă şi ea, absolventă a Facultății de Filosofie din Iaşi, întoarsă cu bărbatu-său în România, se dedicase numai lui şi copilului, fiindu-i urâtă agitația. Un om politic într-o casă era prea destul. Îl lăsase pe bărbatu-său s-ajungă mare, să facă slalomuri printre ideologii şi printre duşmani şi să aibă grija căzutului mereu în picioare.

Ada se frământa destul la fiecare bătaie de vânt, când întorcea situația pe toate fețele cu Petruț, a cărui sfătuitoare avea să rămână până la ultima ei suflare. Cu greu îşi dăduse duhul de grija lui, a copilului, a nurorii, a nepotului. Spaima prin care trecuse, când voise Ceauşescu să se descotorosească de Petruț, avea s-o muncească şi pe patul morții. Striga mereu, prin somnul premergător celui de veci: «Petruțul mamii, nu poate să-ți facă ție-aşa ceva, ție, care ai crezut, care te-ai sacrificat...». Petruț scăpase de mazilire atunci datorită şahului Persiei. Remarcându-i lipsa într-o delegație, Şahul îl întrebase pe Ceauşescu unde era domnul Petru Grigorescu, acel remarcabil economist şi om de cultură, care-i făcuse o puternică impresie în cele câteva ocazii când îl întâlnise. Petruț crezuse în comunism cum crezuse şi Ada; crezuseră, dar le trecuse demult. Continuau să se prefacă, fiindcă nu era să renunțe la dubița cu alimente, venită conştiincios de la Gospodăria C.C.-ului, la wiskyşor, la icre negre, tocmai în nişte vremuri când lumea înțepenea pe la cozi pentru te-miri-ce şi mai nimic. Față de Ada, Petruț din nebun nu-l scotea pe Ceauşescu.

Atâta cât trăise ea – deşi pâinea lui Dumnezeu de bună şi de milostivă, dar temătoare şi de umbra ei, deci de orice-ar fi putut fi considerat abuz – Petruț nu-ndrăznise să-i alimenteze prin Gospodăria de Partid şi pe cei câțiva intelectuali protejați, pe care-i adunase-n jurul lui, ca pe Curtea subversivă a unui pretendent la coroană, pretendent şi curte gata să se afirme după mult-aşteptata

moarte a suveranului în funcție. Îşi adunase aceşti câțiva oameni inteligenți, cultivați, abili, ca pe nişte posibili viitori martori ai disidenței sale de ordin interior. După cât băgase de seamă Petruț Grigorescu, într-o viață de dansat pe sârmă, relațiile întemeiate pe interes au şansele unei trăinicii şi ale unei discreții mai mari decât cele bazate pe ideologii, pe simpatii, pe comunitate de gusturi. Burtă are tot omul şi ea se cere umplută. Cu-atât mai mult trebuia luat în calcul acest organ, chiar înaintea creierului, mai ales în timpuri în care nu se putea evita obsesia foamei.

*

Vincențiu Velisar şi Sabina Josan, cuplu conjugal în care nevasta-şi păstrase numele de fată, nume cu care debutase în pictură, erau cei mai vechi protejați ai conului Petruț Grigorescu. Vincențiu Velisar îşi începuse cariera ca asistent la catedra de estetică de la „Belle Arte”, facultate unde Sabina îi fusese studentă. Cu vremea ajunsese un critic şi-un cronicar de artă cunoscut şi apreciat pentru finețea şi mai ales pentru tonul elegant şi binevoitor de a-şi emite judecățile. Dragostea lui Vincențiu Velisar pentru Sabina, fulgerătoare, fusese şi rămăsese un amestec între erotic şi patern. Orice-ar fi făcut Sabina, pentru Vincențiu era de-nțeles şi de acceptat. Orice-ar fi făcut, şi făcuse destule care, pe un bărbat gelos sau măcar orgolios, ar fi putut să-l ducă la despărțire. Cântărind bunele şi relele Sabinei, Vincențiu hotărâse ca atâtea zile câte-i hărăzise destinul să şi le petreacă lângă ea. Copilăria traumatizată de repetatele vizite ale Securității, înainte şi după arestarea tatălui ei, ostracizarea din timpul şcolii primare şi a liceului, greutățile întâmpinate şi la intrarea la „Belle Arte” unde, în primul an, fusese respinsă din cauza dosarului, erau suficiente rațiuni pentru îngăduința lui Vincențiu față de exuberanțele Sabinei.

Se cunoscuseră la scurt timp după o dramă sentimentală a ei: despărțirea de marea dragoste din adolescență, un actor în plină ascensiune, deloc frumos, dar cu aer de condotier, cu privire dominatoare şi cu voce metalică, remarcabil interpret al rolurilor de duri şi de seducători. În viața din afara scenei, de când se ştia, Vlad Jitianu nu făcuse niciun efort să cucerească vreo femeie, în schimb se ostenise de multe ori să scape de unele iubite care nu-nțelegeau că dragostea nu ține-o veşnicie. Pe Sabina o iubise, dar nici prin gând nu-i trecuse să se-nsoare cu ea: mai întâi, fiindcă el nu se socotea un bărbat bun de-nsurat; prin urmare, de ce să fi-ncurcat viața cuiva numai ca pe urmă să aibă de cine divorța, deci de dragul de-a nu lăsa drumurile tribunalelor fără oameni. În afara acestor considerente, nu era dispus nici să ia-n cârcă dosarul cuiva. De socru fost deținut politic n-avea nimeni nevoie, cu-atât mai mult cineva care nu intenționa să-şi bată singur cuie-n talpă şi nici să-şi îngrădească drumul cu sârmă ghimpată. Nu se născuse femeie pe lume pe care s-o iubească Vlad Jitianu mai mult decât pe sine şi decât cariera lui de actor.

Posibilitatea de-a deveni tată, pe care i-o oferea Sabina, inedită la cei nouăsprezece ani ai ei, pentru el nu prezenta o noutate, iar o bucurie nici atât. Înainte şi după ce-l cunoscuse pe Vlad Jitianu, mintea de copilă a Sabinei îşi închipuise momentul când o femeie îi face cunoscut unui bărbat că dragostea lor a rodit drept momentul suprem al unui cuplu, momentul cel mai apropiat de sublim. Actor înzestrat, Vlad Jitianu nu-şi dădea osteneala să mimeze-n viață ceea ce nu simțea. «Cât are?», întrebase el, ca răspuns la vestea cu care Sabina crezuse că avea să-i schimbe viața. «O lună jumate», îi răspunsese într-un târziu, răpusă de indiferența lui Vlad față de marea veste, față de evenimentul vieții ei. «Mâine te duc la o doctoriță, prietenă de-a mea, să te scape». «Dar eu vreau copilul, copilul nostru». «Numai că eu nu-l vreau». După câte

lucruri urâte, întristătoare şi dezgustătoare văzuse pân-atunci, atunci, totuşi, lumea se răsturnase pentru Sabina: descoperea că-n această lume nu exista niciun punct stabil de sprijin. Cu tânărul actor Vlad Jitianu o rupsese fără niciun cuvânt. Îi spusese mamei ei adevărul şi o doctoriță, veche relație de familie îi rezolvase fetei prima complicație feminină din viață. Vlad Jitianu, speriat de-a se fi văzut tată fără să vrea, o căutase insistent pe Sabina, la şcoală, o pândise pe drumul către casă şi-n cele din urmă îi bătuse la uşă. Mama Sabinei îi deschisese, îl măsurase din cap până-n picioare şi, când Vlad Jitianu îşi declinase numele, doamna Josan îi spusese scurt, închizându-i uşa în nas: «Fiți liniştit, domnule, problema s-a rezolvat».

Când îşi mai revenise din dezamăgire, Sabina luase o hotărâre: să tragă toate foloasele de pe urma farmecelor ei. Să se lase iubită, ocrotită, răsfățată, cumpărată, însă investiții sufleteşti să nu mai facă în nimeni şi, mai ales, să nu perpetueze, cu trupul său, niciun bărbat: prin urmare, copii nu. Cam aceasta-i era dispoziția sufletească în momentul când o ceruse de nevastă Vincențiu Velisar, pe care-l luase de bărbat din matură chibzuință şi nicidecum din dorința de-a-i face-n ciudă fostului iubit. Înalt, subțire, bine proporționat, cu-o față teşită în care ochii albaştri luminau visător, cu-o voce blândă, baritonală, om de adevărată cultură plastică şi umanistă, cu zece ani mai în vârstă decât ea, Vincențiu Velisar i se păruse Sabinei un bărbat bun de luat. Deşi cu sufletul devastat şi plin de scepticism cu privire la tot ce mişca-n lume, când îl vedea pe Vincențiu Velisar, Sabinei îi venea să-l mângâie pe obraz şi să-şi rezime tâmpla pe umărul lui. Vincențiu era un om pe care-l respecta şi-l îndrăgea.

Încă dinaintea căsătoriei căzuseră de acord că-n timpurile pe care le trăiau, să faci copii era un act nu doar de temeritate ci chiar absurd: pe bună dreptate, un copil te-ar fi putut întreba oricând unde-ți fuseseră mințile de-l aduseşi în mijlocul iadului. Pe lângă

feminitatea plină de nuri a Sabinei, atribute la care orice bărbat era sensibil, Vincențiu Velisar descoperea la tânăra lui nevastă o minte dornică de cultură, o solidă ambiție profesională şi o capacitate de-a trasa jaloanele unei vieți, însuşiri pe care greu le-ar fi bănuit cineva într-o făptură brună, senzuală, făcută parcă numai pentru amor. Sabina învăța pe rupte şi, în fiece moment rămas liber, după ce-şi îndeplinea obligațiile de studentă, picta: pentru sufletul ei, uneori abstract, alteori debordând de concret şi de senzualitate, picta şi pentru expoziții – de grup, la-nceput – obligatoriu peisaje industriale, o defilare cu un steag fâlfâindu-şi pânza roşie împodobită cu un profil cât mai vaporos al clasicilor Marx şi Lenin, ogoare pe care se zbenguiau tractoare şi semănători, în fine, acele măşti la umbra cărora mulți artişti îşi protejau în expoziții tablourile de suflet, ultimele neavând nicio şansă de-a se vedea atârnând într-o sală publică, fără ajutorul celor dintâi.

În anul III de Facultate, în urma unei expoziții astfel combinate, de acea dată individuală, Sabina Josan primise premiul CC al UTC. Ducând o viață potolită, fără legături cu boema artistică, ea şi Vincențiu fiind mari duşmani ai pierderii de vreme în discuții sterile despre artă, despre libertatea interioară a artistului, exaltată mai ales de cei mai pe linie dintre plasticieni, discuții în urma cărora nu rămânea, de obicei, decât mahmureala vodcii şi a şprițului, trăind deci cumpătat, ei nu stârneau prea multe invidii şi nici bârfe, până-n ziua când cuplul primise o bursă de-un an în Statele Unite, bursă pusă de confrați pe seama relației cuplului cu tovarăşul Petruț Grigorescu şi pe seama trecutei relații dintre Sabina şi un influent şef de gazetă cultural-politică, şi nicidecum pe seama valorii de pictoriță a Sabinei şi pe cea de critic de artă a lui Vincențiu.

Cu-atât mai abitir erau invocate sus-pomenitele relații cu cât un poet şi nevasta lui, actriță, apropiați ai cuplului Josan-Velisar, susțineau că lor le fusese destinată bursa

în Statele Unite, bursă despre care-avuseseră imprudența să pomenească Sabinei şi lui Vincențiu, într-o vacanță, petrecută împreună de toți patru la mare. După două săptămâni de Vama Veche, la-ntoarcerea-n Bucureşti, poetul şi actrița aflaseră că bursa rămăsese, numai destinatarii se schimbaseră. Ce şi cât era de adevărat din poveste puțini ştiau; un lucru era sigur: poetul şi actrița nu se mai frecventaseră – nici cât fuseseră căsătoriți, nici după ce divorțaseră – cu Sabina şi cu Vincențiu. Când nişte confrați mai slobozi la gură făceau aluzii transparente la suspiciunile în legătură cu pomenita bursă, Vincențiu Velisar se făcea că n-aude, iar Sabina îşi țuguia buzele cărnoase peste dinții nițel încălecați şi clipea des şi naiv, manifestare obişnuită a cuplului ori de câte ori nu voia să participe la o discuție; de pildă, la orice banc politic sau porcos, spus în prezența lor, Sabina şi Vincențiu nu râdeau. El îşi lua un aer absent, de om cu gândul plecat în cine-ştie-ce sfere, iar ea aerul inocent al omului care de auzit aude însă nu pricepe. «Ia mai dă-i în... de ipocriți», îi blagoslovea de câte ori venea vorba despre ei un pictor, pe cât de mare-n meserie, pe-atât de bețiv. «El e-o apă-ncropită, cu toată cultura lui... iar ea o cutră. Prefer curvele-curve». «Gelule, tu te-oi fi dat la ea şi n-o fi ținut...», îi replicase un confrate. «Să i se usuce mâna şi să-i degere capul cui s-a dat la ea. Mi-e silă şi să respir acelaşi aer cu ea. N-ați văzut că dacă intră ea-ntr-o-ncăpere eu ies? Să fie la Velisar acolo şi la tovarăşu'...!».» Mă, Gelule, talent nu poți să spui că n-are». «Pictează cu ovarele, dar pictează. La urma urmei, fiecare cu organele lui. Talent nu zic că n-ar avea... Poate că dacă n-aş cunoaşte-o i-aş interpreta altfel toate tablourile. Ia mai dă-o dracu'!».

Nişte colege de breaslă, talentate şi cu succes la public, bucurându-se de clientelă cu bani, din rândul medicilor, al avocaților şi-al unor «tovarăşi», pretindeau că perechea Josan-Velisar nu şi-ar fi putut justifica nivelul de trai prin veniturile sale avuabile. Pentru ochiul avizat, era

limpede că Sabina şi Vincenţiu se îmbrăcau direct de la secţia de export a unor fabrici de confecţii şi de blănuri, deci la preţ de cost, totuşi... Guri rele, potrivit cărora la prosperitatea familiei cu pricina ar mai fi contribuit şi tovarăşul Petruţ...

Cu ani în urmă, la o masă dată de Stela Dobrian, printre invitaţi aflându-se Vincenţiu Velisar, Sabina Josan, Petruţ Grigorescu, de curând văduv, şi Sânziana Hangan, venise vorba despre Maupassant, pe care toţi îl elogiau ca pe-un mare nuvelist, evocând personaje şi situaţii din opera lui. «Un funcţionar modest, de la Paris, trăia într-o armonie desăvârşită cu nevasta lui, femeie chibzuită care, din puţinul cât îl aveau ştia să se gospodărească-n aşa fel că nu le lipsea nimic, ba chiar o duceau foarte bine. Într-o zi, din senin, fără boală, fără suferinţă, fără nimic care să dea cât de cât de bănuit, nevasta moare. Bărbatul încearcă totuşi să ducă o viaţă în rând cu lumea. Dar nu-i ajungeau banii oricâtă economie făcea. Mereu se minuna de răposata lui nevastă şi de felul cum le mergeau toate pe vremea ei. Într-o zi, în pană de bani, se uită omul prin casă, în dreapta-n stânga, şi se gândeşte ce să vândă ca să mai scoată un ban. Şi-aduce-aminte c-avea nevastă-sa tot felul de coliere, de cercei, de inele, de brăţări, false, evident, dar câţiva franci acolo, îşi zice el, poate că tot or fi făcând şi ele. Intră la un bijutier în cartier şi-i arată podoabele. Bijutierul le examinează cu lupa şi i ie preţuieşte. „Fac pe puţin atâţia franci”. Funcţionarul nostru se freacă la ochi. „De când le-a comandat bancherul X şi până acum preţurile s-au mai ridicat”».

Nimeni nu scosese niciun cuvânt. «V-am povestit esenţialul dintr-o nuvelă a lui Maupassant, intitulată parcă *Bijuteriile.* Am citit-o demult şi mi-a plăcut», spusese Sânziana, în tăcerea înghețată, luând seama fiecărui mesean. Sabina uitase să zâmbească, iar Vincenţiu arborase aerul lui absent şi visător. Petruţ Grigorescu îi aruncase Sânzienei o privire neutră, printre

pleoapele doborâte de osânză – privire de mistreț sătul – şi i se-adresase tacticos: «Parcă mi-aduc aminte c-am citit şi eu nuvela asta – foarte bună – … mi-aduc aminte… Stela, mai îndatorează-mă cu-o aripioară, că pe prima şi târtița le-am păpat», continuase el, fără nicio tranziție. «Ăsta, da, actor», îşi spusese Sânziana, evaluând efectul nuvelei lui Maupassant asupra convivilor ei. «Actor şi om de lume. Ştie să pareze orice lovitură. Colorista noastră dincolo de „ingenue" nu trece».

La sfârşitul acelei sindrofii, Sânziana, rămânând ultima, o ajutase pe Stela Dobrian să facă ordine-n sufragerie. «A dracu' muiere eşti tu, Sânziano. Experimentezi pe oameni ca pe cobaii tăi din laborator». «Numai că pe cobai reacțiile nu sunt la fel de prompte şi nici la fel de evidente», îi răspunsese Sânziana cu melancolie, neştiind ce să regrete mai mult: reacția promptă a semenilor la experiment sau reacțiile, uneori neconcludente şi întârziate, ale cobailor. Cu Stela Dobrian, oricum, Sânziana Hangan n-avea de ce să facă pe proasta şi să-şi țuguieze şi ea-n vreun fel buzele a nedumerire. De câte ori se mai văzuse de-atunci cu Sabina Josan, Sânziana şi Sabina se purtaseră ca şi când «episodul Maupassant» nu s-ar fi petrecut niciodată. O măciucă la un car cu oale se dovedise de-ajuns. Deşi eleve la aceeaşi şcoală primară şi la acelaşi liceu, cu diferență doar de doi ani între ele, Sânziana Hangan şi Sabina Josan nu schimbaseră niciun cuvânt una cu cealaltă până la sindrofiile Stelei Dobrian.

De-a lungul anilor, Sabina-şi schimbase foarte puțin genul. În şcoala primară purtase codițe; elevă de liceu, avusese părul tăiat nițel deasupra umerilor, cu breton înfoiat pe trei sferturi din frunte, breton care dădea un aer zglobiu feței aproape ovale, cu ochii proeminenți, cu nas în vânt şi cu buze cărnoase. Cea de-a doua coafură o păstrase din anii adolescenței până la vârstă coaptă. Umerii, care nu lăsau să se vadă nicio îmbucătură a oaselor, cu linie cătând în jos, ca-n portretele din secolele

al XVIII-lea şi al XIX-lea, Sabina îi lăsa dezveliți şi vara şi iarna, purtând bluze şi tricouri care-i puneau în valoare întregul bust, din care sânii țâşneau ca două piramide gingaşe. Talia, de-aceeaşi grosime cu şoldurile-nguste şi cu picioarele drepte, cu muşchii pronunțați, cam de cătană, nu te aşteptai să facă parte din acelaşi trup cu bustul demn de sculptat. Gambele soldățeşti se terminau cu labe fine care-o purtau pe Sabina ca pe arcuri, dându-i când vioiciune de capră, când unduiri de sălbăticiune pornită în explorarea pădurii pline de făgăduințe.

În afara vacanțelor, Sabina Josan se-mbrăca desăvârşit: îşi punea în valoare tot ce-avea frumos, îşi masca grijuliu ceea ce, fără să fi fost neapărat urât, nu era la-nălțimea părților ei de laudă. Vara însă, la mare, o apuca frenezia: defila tot timpul în costum de baie cât mai economic croit şi nu-i lipseau cinci, şase rânduri de cordelețe şi de şireturi viu colorate, împletite în tot atâtea rânduri de codițe cu care-şi pavoaza capul. Gelu Grigoraş, adunat cu alți pilangii, sub dud, la Schitu, văzând-o pe Sabina astfel coafată, pe când se făcuse şi ca de vreo patruştrei de ani, zisese cu voce tare: «Domne, să facem rost de-un cerc şi de-un băț pentru papuaşa asta mică. Să se joace şi ea cu ceva». În chip de răspuns, Sabina îşi țuguiase buzele, apoi, într-un zâmbet larg, le arătase dinții ei nițel încălecați şi cu voce şi cu ton de copil naiv şi răsfățat spusese «servus», reminiscență a ascendenței ei ardeleneşti.

CAPITOLUL TREI

Sânziana Hangan se uita cu-ngăduință şi cu tristețe la femeile de vârste coapte, cu, şi mai ales fără copii, care trăiau, după părerea ei, crize de spaimă în fața trecerii ireparabile a timpului şi care, apucate de-un fel de furie a răzbunării pe neîmplinirile, pe eşecurile din viață, se găseau să facă pe fetişcanele. Spaima în fața sărăciei, a foamei, a bolii, a catastrofelor naturale, sociale, a neîndurării şi-a absurdității autorităților – era greu de-ndurat; era, de fapt, motivul pentru care omul nu-ndrăznea să-şi scoată capul din jug; dar nici spaima în fața nevăzutei treceri a timpului nu era uşor de îndurat. Într-un regim politic, să-i fi zis normal, în raport cu cel comunist, trecerea neîndurătoare a timpului ar fi trebuit să fie cel mai important motiv de spaimă. Teama de forța nevăzută şi inevitabilă.

*

Amintirile grele şi dureroase o asaltau pe Sabina: vizitele Securității, imaginea tatălui ei, cu capul desprins de trup, întins pe-o masă de ciment, la morgă, tată pe care ea trebuise să-l identifice la şaisprezece ani – maică-sa fiind într-o delegație – întâia masă ginecologică pe care plătise dragostea pentru Vlad Jitianu, a doua, pe care-şi plătise dragostea pentru marele gazetar George Vişoiu, aceste amintiri o făceau să pornească pe străzi şi să colinde prin piețe, ca să vadă oameni, oameni mulți, care s-o facă să simtă că era vie şi că lumea nu se terminase, lume în care trebuia să țină şi cu dinții de ceea ce dobândise, şi prin har, şi prin perseverență, şi prin hazard, şi prin concesii, de ce să n-o fi recunoscut. Îşi impunea să izgonească aceste amintiri, să le socotească simple fapte de viață hărăzite de un destin pe care trebuia să-l corecteze prin luptă îndârjită şi mai ales prin iubire

de sine, iubire de sine mai presus de orice iubire.

Pe Vincențiu Velisar, soțul ei, îl considera parte din ea însăşi. Cu el împărțea totul. N-ar fi acceptat nicio plecare-n străinătate fără el, nicio invitație numai pentru ea, la niciun nivel. Deşi având propria valoare în domeniul lui, Vincențiu Velisar ajunsese să fie tratat ca un prinț consort, până într-atât încât, fără ironie, adesea era prezentat de unii «Vincențiu Velisar, soțul Sabinei Josan», la care lui i se păruse mai inteligent să tacă decât să-şi manifeste protestul. O-ntrebare devenită aproape obsesie n-avea să-i dea pace Sabinei toată viața: tatăl ei murise într-un accident adevărat sau îşi pusese capăt zilelor simulându-l? Mama Sabinei, înzestrată cu un simț practic de invidiat, nu se-arătase din cale-afară de tulburată, nici de-ndurerată de moartea bărbatului ei. «Mamă, cu tata o fi fost chiar accident ori...?», o-ntrebase o singură dată Sabina. «Pentru noi, ca şi pentru el, un singur lucru contează: că a murit. Dacă a fost accident de tramvai, aşa a vrut soarta. Dacă n-a fost accident, aşa a vrut el. Orice-am spune, orice-am presupune tot banii ăia».

Orice echivalență de situații, în orice domeniu de viață s-ar fi petrecut, pentru doamna Josan, mama Sabinei, se exprima rezumativ prin «tot banii ăia». Expresie care nu se trăgea doar de pe urma meseriei – doamna Josan fiind absolventă de Academie Comercială, contabilă la Ministerul Agriculturii – ci mai ales dintr-o experiență de-o viață, care-i demonstrase că distanța dintre fericire şi om era direct proporțională cu distanța dintre om şi bani. Doamna Josan, iute la minte şi la vorbă, nu se sfia să folosească platitudinile, convinsă că ele puneau totdeauna degetul pe rană; fie că era ea a gunoierului, fie că era a academicianului, «tot banii ăia», că oameni erau toți şi, «dragul mamei», cum i se-adresa ea fiică-sii, «banii n-aduc fericirea, dar lipsa lor e mare necaz».

În prima tinerețe, Sabina mai avusese o suferință, izvorâtă dintr-o supărare pe ea însăşi: supărarea că nu-

ndrăznise să dea examen la „Artă Dramatică”, unde nu se-ndoia că ar fi reuşit, iar scena i-ar fi asigurat – nu se-ndoia, de asemenea – o celebritate rapidă şi, credea ea, mai puține îndoieli decât artele plastice. La prima tinerețe. Sabinei nu-i erau de-ajuns cronicile elogioase, pozele din gazete, premiile, expozițiile din țară, cele din străinătate, faptul că nu lipsea din nicio delegație de artişti trimişi să reprezinte Țara. Notorietatea aceasta i se părea ştearsă față de ceea ce i-ar fi adus profesia de actriță. Odată cu vârsta, cu oboseala ei de neocolit, ajunsese să se mângâie şi chiar să se felicite că făcea o meserie de una singură, meserie care n-o obliga să suporte hachițele, incapacitatea şi «ideile» altora. În adâncul ascuns al sufletului îi rămăsese, totuşi, ceea ce-i era greu să recunoască şi față de ea însăşi, părerea de rău că nu-ndrăznise să fie o zi vultur.

Către cincizeci de ani o-ncerca destul de des şi părerea de rău după copiii pe care i-ar fi putut avea. Conştientă că părerile de rău nu folosesc decât la otrăvirea sufletului, se scutura de ele, îşi vedea mai departe sârguincios de administrarea prezentului, de gestionarea profesiei, ca un bun manager, de îngrijirea propriei persoane – înot, gimnastică, masaj – de-a casei din Bucureşti, de-a celei de la țară, de bunăstarea lui Vincențiu şi de-a propriei mame, doar cu douăzeci de ani mai vârstnică decât ea, stâlp de nădejde în tot ce-i scosese viața dinainte.

Femeie frumoasă, falnică, rămasă văduvă la treizeci şi şase de ani, doamna Josan avusese câteva legături discrete cu oameni însurați, bine situați în ierarhia socială, de care nu se cramponase, cărora nu le dăduse ghes, de care ştiuse să se despartă prieteneşte şi la vreme, lăsând, cum zicea ea, «loc de bună-ziua», acei oameni continuând să-i ceară sfatul în toate împrejurările importante ale vieții lor şi mult după ce legătura dintre dânşii şi Verona Josan încetase. Doamna Josan cântărise mult acei oameni până să-i accepte în viața ei: îi

acceptase pentru a nu abdica de la drepturile sale de femeie, dar şi pentru a se simți ocrotită social şi material. În vederile doamnei Josan nu-ncăpeau legăturile din care femeia se-alege doar cu un schimb de hormoni. Mai întâi, bărbatul trebuia să fie curtenitor, ceea ce pentru doamna Josan însemna ca el să-şi dezlege baierile pungii. În vederile ei, dragostea unui bărbat pentru o femeie se măsura în daruri, darurile epocii fiind, fără fandoseli, mai întâi banii şi alimentele. Fără să-i dea explicații, doamna Josan, la şcoală şi apoi la facultate, nu-i dădea Sabinei decât sendviciuri cu brânză şi cu salam, iar ca desert două mere; lucrurile acătării se mâncau acasă. După căsătoria Sabinei, fiecare mânca la casa ei, iar protecția de care se bucura menajul Velisar-Josan din partea tovarăşului Petru Grigorescu, «conul Petruț», o dispensa pe mamă de-a mai împărți cu fiica. Văzând că, deşi artistă, Sabina nu umbla cu capul în nori, ci pricepuse de copilă cum mergeau lucrurile pe lume, Verona Josan o lăsase pe fiică-sa să-şi orânduiască viața aşa cum găsise ea de cuviință.

Încrezătoare doar în clipă, căutând să uite un trecut plin de zguduiri şi să nu-şi facă închipuiri sumbre despre viitor, Verona Josan socotea că-ncepuse să trăiască de-adevăratelea doar când ieşise la pensie, de unde nimeni n-o mai putea da afară, zi în care îşi luase rămas-bun şi de la ultima legătură, hai s-o fi numit sentimentală. De uitat avea multe, amare şi grele, ca piatra de râu. 30 august 1940, ziua când se parafase Diktatul de la Viena, o aflase la Carei, însărcinată-n şase luni; maică-sa venise cu trei zile mai înainte s-o ajute la mutat. Ovidiu Josan, soțul Veronei, plecase cu un camion de lucruri la Satu Mare, la casa nouă în care urmau să locuiască, zestre a Veronei, casă pe care părintele Avram Opriş o gândise pentru fata lui din clipa când se logodise cu Ovidiu Josan, licențiat în drept, notar la Carei. Liviu, feciorul părintelui Opriş, terminase medicina la Cluj şi aştepta numirea la post. Părintele voia să-şi adune copiii pe lângă

el. Norocul făcuse ca unul dintre notarii din Sat să se fi retras, tocmai bine ca să-i facă loc lui Ovidiu Josan. În ziua de 7 septembrie, când preoteasa Rahila Opriş, cu fiica ei, Verona, şi cu un fin, care venise din Sat pe 5 septembrie să le-ajute, ajunseseră cu camionul în fața casei noi a Veronei, Ovidiu Josan, cu mânecile suflecate, cu câteva cuie într-o mână şi cu un ciocan în cealaltă, le ieşise înainte, le urase bun-venit şi le spusese că părintele şi cu Liviu trebuiau să sosească şi ei, din clipă-n clipă, să-i ajute la aşezatul lucrurilor. El abia ce se-ntorsese de la un negustor de cherestea din celălalt cap al oraşului.

«Cum îi pe-aici?», întrebase preoteasa, rotindu-şi privirea şi făcând semn din cap către clădirea poliției. «Până-acuma, bine». Numai că părintele şi cu feciorul Liviu nu mai veniseră să-i ajute şi n-aveau să mai vină niciodată, de nicăieri. Îl ținuseră minte ungurii pe părintele Opriş. Încă de la 1918, când ieşise cel dintâi cu steagul românesc şi pornise cu credincioşii lui spre Alba. Atunci scăpase de glonț ca prin urechile acului. Zadarnic bătuseră preoteasa şi gineri-său drumul pe la autoritățile maghiare: nimeni nu ştia nimic. Pentru preoteasă era limpede: îi omorâseră. Îngrozit, Ovidiu Josan îi propusese soacră-sii să se refugieze toți trei, câți mai rămăseseră, la Bucureşti, la un văr bun de-al lui. «Du-te tu cu Verona, eu nu merg. Mai mult decât să mă omoare ce-au să-mi facă?». Tinerii nu se-ndurau s-o lase pe preoteasă şi, la urma urmei, unde să se fi dus şi ei, de la casa lor care sclipea ca paharul, fără să mai fi vorbit de starea-n care se afla Verona.

Pe 30 septembrie, autoritățile maghiare îi luaseră fără să-i mai întrebe şi-i suiseră într-un tren de marfă, împreună cu alți români, plumbuiseră vagoanele şi-i expediaseră cu pază în direcția Timişoara. Jandarmii unguri le-ngăduiseră Veronei şi lui Ovidiu s-o strige de la poartă pe preoteasa Rahila, casele fiindu-le aproape una de alta. O aflară pe preoteasă legată cu un lanț, cu lacăt,

de stâlpul de beton al porții. Verona îşi făcuse cruce. «Asta-i nebuna pe care n-am putut s-o luăm că nu s-a lăsat», vorbiseră jandarmii ungureşte-ntre ei. «Au vrut să mă ridice şi le-am spus că numai moartă. Eu m-am legat. Am cheia-n sân». «Hai cu noi, mamă. Om trăi cum om putea. Mai bine decât...», spusese Verona printre lacrimi. «Ba nu. Voi mergeți în drumul vost, cu bunul Dumnezeu».

Pe drumul spre Timişoara, Verona născuse copilul viu. Trăise câteva ore şi se stinsese fără să fi scos niciun sunet. Ajunşi la Timişoara, cumpăraseră o lopată de la un acar, aşteptaseră să se-nsereze şi-o porniseră pe câmp. Îngropaseră copilul învelit în baticul Veronei şi-i puseseră la cap o cruciuliță din două crengi de măceş. Oricât o rugase Ovidiu să nu vină cu el pe câmp, istovită cum era, Verona nu se lăsase. Ea dusese copilul în brațe, ea-l pusese-n groapă, ea adunase frunze şi iarbă şi le-aşternuse deasupra ca pe-o plăpumioară. Fără nicio lacrimă întorsese capul spre mormântul de-o palmă şi spusese resemnată «Apăi, dormi în pace, dragul mamii, că lumea tare-i urâtă». Peste doi ani, la Bucureşti, o năştea pe Sabina. Ceruse moaşei de la Maternitate să-i arate fetița. O privise printre pleoapele care-i picau de osteneală şi-i spusese cu un glas pierit: «Numai noroc de-ai avea», apoi căzuse într-un somn adânc.

Preoteasa Rahila Opriş n-avea să se clintească din Satu Mare până la moarte. Îi spărseseră ungurii geamurile cu pietre în ’44, când apăruseră trupele române, cum spărseseră, ca urare de bun-venit, la toate casele româneşti ale celor plecați în bejenie – de altminteri, demult devastate – şi la ale celor puțini rămaşi pe loc. Avutul ei şi casa Veronei le păzise cu toporu-n mână preoteasa. Arma de vânătoare a lui Liviu i-o luaseră autoritățile ungureşti. După ’44, autoritățile nu-i dăduseră înapoi arma. «Apăi, tot de-ai lor sunteți», zisese ea şi plecase. Nicio rugăminte a Veronei şi-a lui Ovidiu n-aveau s-o-nduplece pe Rahila Opriş să-şi vândă casa şi să se mute la Bucureşti. Vânduse casa celor tineri unor

români, iar ea, rămasă locului, creştea cum putea doi porci, unul pentru ea, altul pentru copii. Verona şi Ovidiu îşi petreceau concediul la doamna preoteasă, iar pe Sabina, până se măritase, în afara unor zile de tabără la mare ori la munte, în toate vacanțele o aflai la buna Rahila.

Părinții lui Ovidiu Josan muriseră la puțin timp după naşterea Sabinei. Preoteasa Rahila era convinsă că Ovidiu făcuse şase ani de puşcărie, fără proces, fără nimic, tot datorită unora din Satu Mare, unii care, era la fel de sigură, îi omorâseră pe părintele Avram Opriş şi pe Liviu. În genunchi, în fața icoanei cu Iisus Răstignit, înconjurată cu panglică tricoloră, icoană sub care ardea tot timpul candela, preoteasa Rahila se ruga în fiecare seară cu glas şoptit. Pentru pace pe pământ, pentru sănătate, pentru sănătatea şi binele celor vii, pentru odihna celor morți, pomenindu-l pe fiecare, ultimii fiind «robii lui Dumnezeu Avram, preotul, şi Liviu». Şi continua neabătut, seară de seară: «Şi nu-i îndura, Doamne, pe aceia». Sabina îndrăznise s-o-ntrebe cine erau «aceia». «Apăi ăi de i-or puşcat pe bunu-tău şi pe unchi-tău». «Bună, şi mata îi ştii?». «D-apăi cum! Îi ştiu demult». «Şi n-ai spus la autorități?». «Tot ei îz autoritățile. Da' Dumnezeu poate că n-o dormi». În cimitir ridicase cruce pe care scria: «Avram Opriş, preotul, şi Liviu Opriş, doctor în medicină», iar sub nume erau săpate cu litere şi mai mari «ucişi de unguri în anul 1940».

Veniseră de nu-se-mai-ştie câte ori autoritățile comuniste s-o convingă pe preoteasă să scoată crucea, «că vă facem noi alta mai frumoasă», numai să dispară vorbele cu ungurii «ca să nu semene a provocare». «Apăi când v-or omorî dumneavoastră copilul şi femeia scrieți ce-ți crede. Dacă-mi ia careva crucea din cimitir fac omor». Ştiind-o dintr-un neam care n-avea obiceiul să glumească, autoritățile se lăsaseră păgubaşe. «Ce să te pui cu nebunii?». La urma urmei, cine citea ce scria pe crucile din cimitir? Doar turnătorii-şi făceau neabătut

datoria şi nu le dădeau pace nici viilor, nici morților. În vara de după moartea tatălui ei, Sabina se afla, ca de obicei în vacanțe, la buna Rahila; atunci se-necase-n Someş unicul fiu, de 22 de ani, al colonelului de miliție Garbay István, unul dintre ucigaşii preotului Avram Opriş şi ai fiului său Liviu, după cum aflase preoteasa Rahila, aşa cum se află mai toate pe lume, mai ales când nu sunt făptuite de-un singur om. Preoteasa se-mbrăcase cu tot ce-avea mai bun, îşi pusese pălărie neagră de pai, pe care-o avea de peste treizeci de ani în dulap. Îşi înțepenise capul între umeri şi se-ndreptase către poartă. «Încotro, bună?», o-ntrebase nepoată-sa nedumerită, fiindcă de când se ştia pe lume n-o văzuse pe bunică-sa îmbrăcată ca-n acea zi şi nici purtând pălărie. «Ți-oi spune când m-oi întoarce». Şi preoteasa Rahila Opriş intrase hotărâtă în casă la colonelul Garbay István care, oricât de-ndurerat era, tresărise şi se albise la față când o văzuse. «Dumnezeu să-l ierte», zisese preoteasa şi se uitase țintă-n ochii tatălui nefericit. Lume intra, lume ieşea, ca-n asemenea împrejurare. «Ocupați un loc, doamnă preoteasă», îi spusese într-un târziu, cu spaimă-n glas, Garbay. Preoteasa făcuse un semn cu mâna a refuz. «Aşa am plâns şi eu după Liviu-al meu, domnu' Garbay. El nici mormânt n-are» şi nu-şi mişcase ochii din ochii colonelului.

«Pe oameni omu-i păcăleşte, domnu' Garbay, pe Dumnezeu, nu. Iacă-tă. Dumnezeu să vi-l hodinească pe ficior». Îşi făcuse cruce şi plecase lăsând în urmă o tăcere de gheață. «Aşa repede, bună? Am zis că te-ai dus la biserică». «M-am dus numa' s-amintesc unuia dintr-aceia că Dumnezeu nu doarme». Sabina se albise la față şi se scuturase ca de piaza-rea. Înțelesese de unde venea bunică-sa. «Ei, ce-i?», şi bună-sa o desfăcuse felii din ochi. «Bună, eu... eu n-aş fi în stare...». «Ba să fii şi să nu uiți niciodată». Multe avea să uite Sabina: priviri, vorbe, situații; multe amintiri aveau să fie-nvăluite într-un abur cenuşiu, aveau să-şi piardă însemnătatea, aveau s-

ajungă un fel de vechituri prăfuite pe care nu mai dădea doi bani, dar privirea de-atunci a bunică-sii Rahila îi rămăsese ca un cui înfipt în creier. Bunică-sa se uitase la ea ca la o ființă nevolnică, iar glasul tăios cu care-i spusese «Ba să poți şi să nu uiți niciodată» o făcuse să priceapă că ea era făcută dintr-un alt aluat decât preoteasa Rahila. Preoteasa şi neamul său aveau structura stâncilor: numai trăsnetul şi dinamita le clinteau.

Nu era de Sabina sufletul neîndurător al bunică-sii şi nici răbdarea de-a aştepta mânia sau răsplata lui Dumnezeu, în care nu credea, ceea ce nu i-ar fi spus nici bunică-sii şi nici maică-sii, pentru a nu le mâhni. La ce mai era o femeie tânără şi frumoasă? Doar ca s-aştepte mila şi mânia Domnului? Sabina ardea de nerăbdare să se bucure de viața pe care o socotea unică, în cea de apoi necrezând nicio clipă şi chiar de-ar fi existat, puțin îi păsa. Pentru Sabina un singur adevăr se impunea: «ce-i în mână nu-i minciună» şi ceea ce decurgea din el: bucuria sufletului şi neapărat şi a trupului. N-avea de gând să-i fie numele precedat de cuvinte înrudite cu martiriul ori cu eroismul. Continuase, verile, să meargă la bunică-sa; înainte de-a se mărita – întreaga vacanță, după ce se măritase – măcar o săptămână.

Blajin, înalt, bine făcut, corespunzând ideii sale de «om la casă», Vincențiu Velisar îi fusese drag bunei Rahila din prima clipă. Cât stăteau la ea, buna făcea, pentru Sabina şi pentru Vincențiu, feluri de mâncare şi prăjituri aproape uitate, fiindcă pentru ea nu se mai ostenea cu lucruri «ca la Curte la Viena». Trebăluia şi-i lăsa pe ei să povestească despre viața lor la Bucureşti, despre călătoriile lor, despre tot ce le trecea prin cap. Asculta atent ce-i povestea Vincențiu despre familia lui, de obârşie din Albac, ajunsă apoi în Mărginimea Sibiului, îl iscodea cu privire la moşii, la strămoşii lui, dar nu-l întreba, nici pe el, nici pe Sabina, de ce nu făceau copii, iar despre viața ei şi-a neamului ei preoteasa nu mai scotea niciun cuvânt. Din

ziua când se dusese la colonelul Garbay, izvorul de poveşti al preotesei despre moşi şi chiar despre cei mai apropiați în timp, din neam şi din istorie, secase. Sabina nu povestise nimănui despre ziua pe care-avea s-o numească «Ziua Garbay», cea care săpase un hău de netrecut între ea şi bunică-sa. «Mamă, dumneata nu mai vorbeşti ca altădată», se mirase Verona. «D-apăi...». Sabina se făcuse că n-aude remarca maică-sii. «Bună, cu-atâtea câte-au trecut peste dumneata, nimica nu povesteşti», spusese şi Vincențiu. «Cine trebuia să le ştie le-o aflat. Ce să le mai spun?...». «Uite că eu nu le ştiu». «D-apăi şi dumitale ce-ți trebuie?! Noi, pe-aici, cu-ale noastre, cui ce-i pasă, dumneavoastră, pe-acolo, cu-ale dumneavoastră». Preoteasa înălțase gardul dintre ea şi ei, poarta se deschidea numai cât era nevoie. De familie, gândea preoteasa, numai Dumnezeu avea dreptul să te despartă. Ea înălțase gardul, poarta avea s-o-nchidă de tot Dumnezeu.

CAPITOLUL PATRU

Printre oaspeții Stelei Dobrian se mai număra un cuplu, protejați de-ai conului Petruț: Grigore Nicolaescu, cel mai important critic de artă al generației născută-n ’40, şi ultima lui iubită, cu care trăia marital, Ioana Dobrescu, profesoară de desen, pe care-o cucerise cu ocazia unei selecții de pictură naivă infantilă. Grigore Nicolaescu – pentru intimi şi pentru admiratori, Grig – se-nsurase la terminarea liceului cu fosta lui colegă de bancă; repede puseseră de-un copil şi tot aşa de repede se despărțiseră. Nevestei îi rămăsese copilul şi numele, obținut prin căsătorie; se despărțiseră fără să divorțeze: ea pentru a-şi face ambiția şi pentru a nu-i suprima hățul «zburdalnicului», iar el pentru că-i convenea situația care-l punea la adăpost de-o altă căsătorie. Sensibil la frumos, lui Grigore Nicolaescu îi sclipeau duios ochii ori de câte ori dădea de-o femeie atrăgătoare. Pornea din ei o undă ce impresiona totdeauna ființa care-o provoca. Un val de căldură cu mare viteză de propagare.

În jurul vârstei de treizeci de ani, Grigore Nicolaescu trăise o pasiune pentru o pictoriță de un talent subtil şi cam bizar, femeie cultivată, inteligentă şi cu un fizic agreabil, fără să fi fost o frumusețe. Declarându-i că nu putea trăi fără ea, Grigore i se infiltrase încetişor în viață, pentru a i-o cotropi apoi ca iedera. Până la legătura lui cu Ioana Dobrescu, Adriana Andrei, pictorița, se făcuse că nu bagă de seamă infidelitățile lui Grig, trecătoare şi fără consecințe, ce e drept.

Pe Grigore Nicolaescu îl îndepărtase de Adriana Andrei nu numai tocirea inevitabilă a pasiunii, ci şi acreala ei de suflet şi pizma ei nedeclarată față de colegele de breaslă. Remarcabilă mânuitoare a condeiului, ca şi a penelului, lăudându-şi colegele care meritau, Adriana Andrei nu scăpa în articolele sale critice nicio ocazie să le persifleze, cu-atâta dibăcie – că dintr-o pagină de gazetă nu-ți

rămâneau în minte elogiile, ci lejera tuşă de venin. În ciuda răcelii dintre ei, din ultimul an de convieţuire, Grigore Nicolaescu ar fi păstrat-o şi pe pictoriţă şi pe Ioana Dobrescu, atât de odihnitoare şi de reconfortantă, prin iubirea ei calmă, fără accese de autoritate, fără încercări de a-i influenţa părerile, indiferentă în privinţa cotelor din artele plastice, indiferentă la mondenităţi; ea nu dorea de la Grigore Nicolaescu decât s-o lase să-l iubească şi să-i stea alături, ca un câine credincios. Adriana Andrei, pictoriţa, ca majoritatea oamenilor cu mari calităţi, avea şi defecte pe măsură. Dincolo de pictură, în care-şi punea toate învolburările, toate elanurile şi toate dezamăgirile, avea, în viaţa de zi cu zi, un suflet lipsit de duioşie şi de-ngăduinţă. Totdeauna victorioasă în viaţă, nu cunoştea nuanţe intermediare între tot şi nimic.

Nu se mângâiase – ceea ce n-ar fi recunoscut în ruptul capului – că Grigore Nicolaescu nu divorţase de-o femeie oarecare, de care nu-l mai lega nimic, pentru a se-nsura cu ea. De asemenea, în ruptul capului n-ar fi recunoscut că-şi dorise un copil – nu cu oricine – ci cu Grigore Nicolaescu, pe care acesta nu i-l ceruse. Când pasiunea dintre ei se stinsese, Adriana Andrei şi Grigore Nicolaescu îşi dăduseră seama, aproape cu stupoare, că nu-i lega nimic dincolo de intelect, dincolo de ambiţia de-a stabili ierarhii în artele plastice şi nu numai, ajungând amândoi, în colaborare, casaţia epocii, oamenii în gura şi-n ochii cărora se uita toată suflarea artistică, şi cu speranţă şi cu teamă. Nu-i legase nimic din adâncul fiinţei. Stima intelectuală reciprocă nu-i unise în faţa zâmbetului deschis, mereu uimit, a trupului subţiratic şi, la prima vedere, nefăgăduind cine-ştie-ce voluptăţi, dar atât de cald şi de darnic, al Ioanei Dobrescu.

Aşa cum se-ntâmplă prin unele cărţi, prin unele piese de teatru, prin unele filme prea puţin apreciate de critică, amatoare mai ales de ambiguităţi savant regisate, femeia simplă şi nesofisticată câştigase partida în jocul cu

intelectuala incontestabilă şi care stârnea admirația unei întregi elite artistice. Ea, Ioana Dobrescu, se potrivea cu-acea parte din sufletul lui Grigore Nicolaescu în care nu pătrunseseră ambiția şi calculul. Când îl judecai pe Grigore Nicolaescu, trebuia luată în considerare epoca dură în care crescuse, mai ales că datele lui biografice moştenite îi îngreunaseră ascensiunea care, fără calitățile şi fără perseverența, dar şi fără abilitatea lui, ieşite din comun, ar fi rămas în domeniul virtualității. Meritele lui Grigore Nicolaescu erau de necontestat, cu-atât mai mult cu cât nu erau îndatorate politicului. Neavând niciun apetit pentru eroism, Grigore căutase să nu intre-n contradicție cu legile, să nu deranjeze nicio zeitate politică, ba chiar să-şi asigure bunăvoința unora mai luminați dintre cadrele Partidului: o conferențiară de la propria catedră, nevastă de ministru, un director de editură şi, printr-o întâmplare favorabilă, conul Petruț Grigorescu. Față de condiția lui de fiu al unor căpetenii din tineretul manist, judecate, condamnate, se putea spune că nu i se puseseră bețe-n roate, însă nici nu fusese dăruit cu burse şi cu schimburi culturale prin străinătate, ca unii colegi care nici la degetul mic nu-i ajungeau.

De când se ştia, ducea o viață studențească: într-un apartament de două camere din Balta Albă, cu câteva tablouri, cadou de la artişti cărora le deschisese expozițiile, cu o copie după masca mortuară a lui Beethoven (cea făcută de Bourdelle), cumpărată din talcioc, ca şi o statuetă, reducție a unei *Himere* a lui Paciurea; vânzătorul din talcioc, proprietarul lucrurilor, impresionat de priceperea tânărului intelectual şi de regretul lui de-a nu fi avut banii cu care să cumpere cele două obiecte, preferase să le dea în rate unui cunoscător şi iubitor de artă decât cuiva care le-ar fi luat la întâmplare. Puțin probabil, de altfel, ca vreun burtă-verde să fi dat parale pe-o mască mortuară, ori pe straniul amestec de vrej cu femeie, adică pe *Himera* lui Paciurea.

Neavând banii cu care, şi nici casa în care, să devină colecționar, Grigore Nicolaescu se mulțumise să-şi adune o bibliotecă de specialitate şi operele poeților apropiați inimii lui.

Intrând prin case confortabile şi spațioase, de multe ori îşi înăbuşise un oftat. Raportându-se pe sine la tot şi la toți cei care-l înconjurau, oricât de largă i-ar fi fost inima, nu putea spune că nu-l încerca un sentiment de frustrare, în fața disproporției dintre posesorii bunurilor, ai onorurilor şi meritele acestora. El nici n-ar fi lăudat, nici n-ar fi periat pentru vreun bun ori pentru vreun avantaj. Îi era destul slalomul pe care-l făcuse pentru evitarea stâncilor. Dar nici nu putea spune că nu-şi raporta situația la un regim normal, cum ar fi fost cel interbelic la noi, ori cel contemporan din Occident. Din Țară n-ar fi plecat oricâte posibilități i s-ar oferit. Şi nu din teama de-o viață obscură în altă parte ci, mai ales, din lipsa de iluzii cu privire la lumea zis liberă. Orice-ar fi făcut, el se simțea solidar cu umiliții Ialtei. Emblema lipsei lui de apetență pentru alte locuri nu şi-o trăsese nici din proverbele româneşti, nici din vreun naționalist român, ci din versurile cam melancolice şi constatative ale lui Baudelaire:

L'homme ivre d'une ombre qui passe
Porte toujours le châtiment
D'avoir voulu changer de place.{1}

*

Arta şi dragostea erau singurele izvoare de bucurie din viața lui. De-aceea, Grigore Nicolaescu le ocrotea în forul său interior ca pe-o singură şi inalienabilă avere.

Pe Vincențiu Velisar, fără să-l fi socotit un deschizător de drumuri, un şef de şcoală, îl stima ca pe-un om de gust şi de cultură solidă. Pentru Sabina Josan nutrea o antipatie bine deghizată. Nu-i nega meritele profesionale, dar zâmbetul ei mereu prezent, mereu egal, mereu

ingenuu, îi suna calp: monedă bine imitată, dar falsă. Glasul miorlăit şi copilăros, la o femeie matură, nu era nici el un element care să-l bine-dispună pe Grigore Nicolaescu față de Sabina Josan. El nu se mirase când George Vişoiu – primul protector al lui şi-al Sabinei, cel care-i lansase în şi prin gazetărie – se despărțise de Sabina, după o dragoste pasionată; se despărțise «în favoarea» unei cucoane nici mai tânără, nici mai frumoasă, nici mai nimic decât Sabina, ba încă şi rea de muscă, dar care avusese curajul să-i facă un copil nelegitim. Pe Grigore Nicolaescu miorlăielile şi falseturile, ca şi lăsările în triluri ale Sabinei Josan îl indispuneau mai ales fiindcă-l făceau să-şi analizeze propriul glas, firav şi rârâit, care era cel mai mare motiv de nemulțumire a lui față de propria persoană.

Cu un fizic neutru, nedebordând de masculinitate, dar neavând caractere efeminate, cu un cap delicat, cu trăsături armonioase, frunte înaltă, ochi negri proeminenți, ca două globuri, gemeni cu ochii Sabinei Josan, cu gură subțire, dar energic tăiată, în momentul când Grigore Nicolaescu începea să vorbească erai tentat să te uiți în altă parte după vorbitor. Glasul nu era deloc potrivit cu ceea ce făgăduia trupul. Acest glas se dovedise însă îndestulător pentru şoapte spuse cum şi când trebuia la urechea femeilor. Dacă ar fi avut un glas puternic, poate că Grigore Nicolaescu i-ar fi-ncercat mai puțin virtuțile. Aşa însă… Miorlăielile şi ingenuitățile unei femei nelipsite de inteligență, cum era Sabina Josan, i se părea că ascund un complex, o hibă, iar lui îi erau dragi, atât cât îi erau dragi, oamenii fără asemenea semne de-ntrebare.

Grigore Nicolaescu era nemulțumit de timpurile-n care-i fusese dat să trăiască, în primul rând pentru că nu-i îngăduiseră să se consacre preocupărilor lui de anvergură, care l-ar fi dus la o istorie a artelor văzută şi simțită de el, fără iluzii, fără menajamente, încercând să detaşeze partea din artişti care-i reprezenta strict şi

partea de «comandă socială», incontestabilă în toate epocile; împăcarea dintre cele două, contrastul dintre ele, suferința atâtor artişti de-a nu-şi fi exprimat doar credințele. De fapt, istoria propriei suferințe. Dacă Giuliano della Rovere, ajuns Papă – Iuliu al 11-lea – n-ar fi fost comanditarul unor opere ale lui Raffael, ale lui Bramante, ale uriaşului Michelangelo, ce-ar fi fost opera acestora? Cât din pornirea interioară a acestor artişti corespundea pretențiilor Papei? Care fusese proporția dintre liber-arbitru şi, cum se numea în comunism, «comanda socială»? Grigore Nicolaescu investise nepermis de multă muncă în exprimarea unor puncte de vedere asupra artei plastice româneşti contemporane, în care făcuse tururi de forță din condei, ca să nu distrugă acea parte din opera unor artişti închinată construcției socialiste, în care lipsa de credință, falsul, lipitura se simțeau de la o poştă. «Lumina, în aceste tablouri nu este doar incandescență a sufletului juvenil, ci un optimism funciar, bizuit pe-o mare încredere în virtuțile epocii socialismului. Ziditorul comunismului cultivă lumina. Lumina e puritate, candoare, dar şi dăruire optimistă idealului comunist».

El scrisese aceste cuvinte, prin anii ’60, la expoziția de grup a unor tineri, între care se număra şi Sabina Josan. Cum ar fi zis un poet pe care Grigore nu-l prețuia din cale-afară: «Niciodată golul n-a sunat mai tare». Se străduise să nu distrugă ceva gata mort: operele «comandă socială» comunistă. Fără aceste concesii n-ar fi ajuns niciodată să scrie monografiile despre artiştii robiți doar harului şi propriei pasiuni, despre unele curente în artă. Prea puțin, în comparație cu paginile închinate unor efemeride, ce n-aveau nimic din grația pe care-o pune-n efemeridele ci natura. Grigore Nicolaescu se vedea ajuns la cincizeci de ani adânc nemulțumit de sine însuşi, deşi privirea asupra timpurilor îi acorda toate circumstanțele atenuante, mai ales dacă se compara cu cei din breasla lui şi cu tot ce ținea de artă. Niciun om cinstit n-ar fi

negat vicierea omului sub strânsoarea timpurilor. Timpuri ce-nstrăinaseră oamenii de oameni şi, mai rău, înstrăinaseră omul de el însuşi, de ceea ce, în nişte vremuri mai aproape de normal, ar fi fost unul şi-acelaşi om.

Abstrăgându-se din vremuri, din ceea ce-l înconjura, judecându-se ca entitate izolată, Grigore Nicolaescu nu era mulțumit de sine; era departe de cel pe care-l proiectase naivitatea şi buna-credință a copilăriei, a adolescenței şi-a primei tinereți. Ca să se-afirme, nu izbutise să evite capcana cuvintelor prin care devenise frate bun cu ceilalți: cuvintele-acelea, «creaturile» comunismului. Dimensiunile părții pe care-o destinase lui Dumnezeu îl nemulțumeau. Dimensiunile a ceea ce trebuia să-nfrunte vremea. Judecat din afară, Grigore Nicolaescu părea un model de echilibru şi de-mpăcare cu sine. Doar el ştia nemulțumirea care-l rodea stăruitor, insidios şi care-i schimba încet-încet felul de-a privi oamenii, tăindu-i îngăduința şi-nlocuind-o cu o acreală coclită. Pentru că lui Grigore Nicolaescu îi repugna succesul de-a fi chiorul rege-n țara orbilor. El n-ajunsese cel pe care-l visase.

Spre protecția conului Petruț, pe Nicolaescu îl împinsese prietenul lui, director de editură, şi propria judecată asupra faptelor. Moştenit de la Gheorghiu-Dej, care nici el nu-l alesese de capul lui, conul Petruț îi stătea ca un ghimpe-n ochi lui Ceauşescu. Intervenția Şahului Persiei, intervenție care l-ar fi scăpat pe conul Petruț de mazilire, echivala cu-o frumoasă poveste cu zâne. Şahul nu mai era de mult Şah şi se prefăcuse-n oale şi ulcele, în timp ce conul Petruț rămăsese neclintit în post. Protecția conului Petruț venea de la ceva de care Ceauşescu se temea, de la ceva cu care nu dorea să intre în conflict. În favoarea acestei ipoteze pleda audiența pe care conul Petruț o găsea la orice oră din zi şi din noapte la Beizadea. Când Sabina Josan scrisese nişte articole care contraveneau ortodoxiei socialismului multilateral

dezvoltat, articole care n-ameninţau cu nimic stabilitatea monolitică a sistemului, turnătorii obţinuseră de la cenzură interzicerea semnăturii ei şi concedierea redactorului care dăduse drumul articolelor. Interzicerea Sabinei durase trei luni – timp de penitenţă judecat necesar de conul Petruţ – după care acesta i se-adresase Beizadelei. Ca reparaţii morale, Sabinei i se programase repede o expoziţie. Îi apăruse un album şi fusese trimisă într-o delegaţie în Belgia. Această întâmplare îl decisese pe Grigore Nicolaescu să accepta mâna amicală întinsă de conul Petruţ. Luând poveştile cu zâne şi cu şahi ai Persiei sub beneficiu de inventar şi înţelegând că Petruţ Grigorescu era pionul unor forţe mult peste Ceauşescu, Grigore Nicolaescu hotărâse să se lase protejat şi să-şi mascheze cât mai bine antipatia faţă de Sabina Josan, vioara-ntâi în orchestra de cameră a protectorului.

*

Mihnea Dobrotă, unul dintre cei mai valoroşi pianişti pe care-i avea România, după al doilea război, se putea numi copilul de suflet al coanei Stela, care investise în el ştiinţa şi subtilitatea ei de mare interpretă şi-o afecţiune de mamă fără copii. În adolescenţă şi-n prima tinereţe, nepăsător faţă de sfaturile şi faţă de dorinţele părinţilor lui, profesori de matematică, oameni aşezaţi şi cu frica lui Dumnezeu, Mihnea Dobrotă îi dăduse mult de furcă şi Stelei Dobrian. Simţind din prima clipă când îl ascultase scânteia de geniu care ţâşnea din degetele nesfârşit de lungi, de viguroase şi de expresive ale adolescentului Mihnea Dobrotă, Stela Dobrian îşi pusese-n gând să-i trezească interesul şi pentru aspectul lui exterior, pentru ţinuta obligatorie într-o profesie care te-aduce în faţa a tot felul de oameni, de formaţii, de neamuri diferite, adunaţi la un loc de dragostea pentru muzică, învăluiţi de fluidul de-mpăcare şi de linişte, de boarea binefăcătoare copleşind sufletele aduse la unison într-o sală de concert

prin harul dirijorului, al orchestrei, al solistului. «Mihnea, băiete, numai când ți-ai consolidat celebritatea poți să umbli cu un pantof verde şi cu unul roşu. Doar atunci, neglijența şi exhibiționismul tău fac modă, sunt imitate. Pân-atunci umblă tu cum au umblat ăi mai mari dintre ăi mai mari: în ținuta cuviincioasă pe care o aşteaptă publicul».

Stela Dobrian dibuise dintr-o ochire ce era autentic şi ce era poză în persoana tânărului său elev. Autentică era pasiunea lui pentru muzică, aspirația spre perfecțiune. Simulare, poză – dezinteresul față de propria persoană, «stimulate» şi de-un fizic puțintel cam nefericit. Înalt cât o prăjină, cu aspect greoi de animal de povară, cu mâini prea lungi pe care, neaflându-le niciun rost dincolo de clapele pianului, le ținea inerte pe lângă trup; cu un cap nefiresc de lung, cu o frunte ca o boltă de catedrală, cu chip închis, posac, pe care ochii, dacă n-ar fi purtat ochelari, l-ar fi luminat cu sclipiri vesele şi şugubețe, care-i scoteau din când în când dintr-o somnolență şi dintr-o nepăsare de ferestre cu obloanele trase, aşadar cu un fizic destul de ingrat pentru un suflet prea tânăr ca să fi devenit cu-adevărat nepăsător față de propriile imperfecțiuni, Mihnea Dobrotă alesese simularea dezinteresului față de aspectul său, pusă în evidență de-un imobilism de statuie.

Râsul lui, pornit când nu te-aşteptai şi din motive uneori greu de-nțeles, cu sunete evoluând între bas-pedală şi behăit de capră de coloratură, plăcerea de-a se schimonosi pentru-a sugera stări de groază, o tendință spre dedublare şi spre disimulare o puseseră pe gânduri pe Stela Dobrian, care se-adresase unor psihiatri, soț-soție. Îi invitase la ea când îl avea la lecție pe Mihnea, în aşa fel ca totul să pară o-ntâlnire întâmplătoare. Concluzia celor doi medici nu fusese nici alarmantă, nici foarte liniştitoare: pronunțată tendință schizoidă, «prezentă la mulți oameni de talent şi mai ales la genii». O viață fără contrarieri, cu satisfacții, dusă între oameni

binevoitori şi cooperanți şi totul avea să fie bine. «Cum e lumea plină de binevoitori şi de cooperanți...», îşi spusese Stela în sine. «Şi în niciun caz nu trebuie supraprotejat, ci trebuia să ducă o viață responsabilă», atrăseseră atenția în mod deosebit psihiatrii.

Bursa care i se oferise în Uniunea Sovietică, bursă pe care el nu ştia cum s-o refuze fără să tragă ponoase, doamnei Stela Dobrian i se păruse o şansă profesională de invidiat, căci şcoala rusească de pian era printre cele mai bune, şi un prilej ca Mihnea să devină pe deplin răspunzător de viața lui. Până să-l convingă să primească bursa şi să plece, Stelei Dobrian îi ieşiseră peri albi şi-i secase glasul. Niciunul dintre elevii ei n-o adusese la stări de exasperare şi chiar la depresiune cum o adusese Mihnea. «Ia mai dă-l dracului! Să facă ce-l taie păcătosul lui de cap de elefant corcit cu dinozaur», o apuca furia. Şi, deodată, îi suna în urechi un adagio de Mozart cântat de Mihnea. Şi-i venea să se-aşeze în genunchi. «Viața lui e muzica. Ce să-i fac, idiotul dracului... să-l ajut s-arate ce poate. Răbdare, madam Dobrian». Din Rusia, Mihnea Dobrotă se-ntorsese vorbind fluent ruseşte, înfricoşat de perfecțiunea polițienească a regimului sovietic, prețuind omul de rând rus, melancolic şi generos, ca descins din *Sărmanii* lui Dostoievski, iar din punct de vedere profesional, punându-i Dumnezeu mâna-n cap să fie selectat de profesorul lui Richter, cu-o tehnică şi cu-o rigoare în lectura partiturii pe care, cu toată strădania, Stela Dobrian nu izbutise să i le impună. Aprofundarea, rafinarea interpretării ca şi îmbogățirea repertoriului se numărau, de asemenea, printre câştigurile celor doi ani petrecuți de Mihnea Dobrotă alături de-un profesor de înaltă clasă, între oameni rafinați, muzicieni de valoare.

Trecerea prin Rusia, echivalentă cu trecerea prin Franța în secolul al XIX-lea, îi asigurase lui Mihnea Dobrotă un statut binemeritat de vedetă. Alți colegi, pentru a-şi spori şansele în România, se-ntorseseră cu neveste rusoaice. Mihnea, spre mulțumirea lui, nu se-

ndrăgostise de nimeni prin «Uniune», cum se spunea pe-atunci, considerându-se de prisos să mai foloseşti şi determinantul «sovietică». O dragoste i-ar fi complicat existența şi i-ar fi tulburat echilibrul sufletesc, şi-aşa precar, echilibru pe care o suflare de vânt îl zguduia cât un cutremur. Mihnea plecase hotărât să nu-şi ia nevastă din URSS, fie ea rusoaică, fie ce-ar fi fost. Pe el, comunismul îl respingea prin aşa-zisul internaționalism proletar, cel mai larg paravan, îndărătul căruia maica Rusie distrugea spiritualitatea tuturor popoarelor peste care-şi punea cizma.

În comunism, pe plan social fiecare se prefăcea cum putea: unii – pentru a se afla în fruntea bucatelor, alții – pe la mijloc, majoritatea – pentru a supraviețui. Înghițitul limbii şi cusutul gurii, pentru a nu-şi primejdui libertatea şi cariera, se numărau printre convențiile cărora – cu părere de rău şi cu un permanent sentiment de umilire – Mihnea înțelegea să se opună, dar nevastă de alt neam, de dragul parvenirii, n-avea de gând să-şi ia. Măcar atât să-şi fi îngăduit omul robit de timpuri. Să nu facă şi o concesie fără de care se putea supraviețui. O concesie cu sufletul şi cu trupul lui. Era mulțumit că şederea-n Rusia nu-l pusese-n dilema de-a alege între principii şi dragoste. Fusese scutit de situații corneliene.

La-ntoarcerca-n Țară avea să cunoască marea dragoste. O tânără de-aceeaşi vârstă cu el, absolventă de „Belle Arte”, graficiană de calitate, care-şi făcuse un nume în special în ilustrația de carte. Tânăra graficiană era fiica unui pictor cunoscut în breaslă pentru talent, dar mai ales pentru firea lui arogantă şi excentrică, pictor umblând cu nasul la asemenea înălțime de parc-ar fi fost singurul reprezentant al picturii pe Pământ, mă rog, cel mai mare artist dintre cei mai mari; dotat, ce e drept, cu un talent indiscutabil de-a bate cu pumnu-n masa autorităților comuniste, ca să obțină împrumuturi nerambursabile, acordate sub felurite forme, călătorii în toată lumea, vilă, maşină, tot ce-i trebuia şi tot ce-şi

dorea. Despre comitete şi comiții ce să mai fi vorbit. N-apărea unul în care să nu fi fost membru. Autoritățile înghițeau aceste pretenții, motivându-le prin două portrete: al Tovarăşului şi-al Tovarăşei, de pe vremea când nimeni n-auzise de ei şi când Scheianu, cu ochiul lui telescopic, îi remarcase ținându-se de mână la o manifestație de prin ’46, şi-i nemurise într-un decor romantico-revoluționar. Nevasta lui Scheianu, pictoriță şi ea, plină de grație şi de fantezie şi în artă şi în viață, murise în floarea vârstei, subit, sub ochii lui şi-ai fiicei lor, de paisprezece ani pe-atunci.

O vreme, Victor Scheianu şi Fiorela, fata lui, umblaseră ca nişte somnambuli, ca nişte drogați. Nu-şi reveneau din durere şi din uimire. Trei ani, Victor Scheianu pictase numai portrete ale răposatei lui neveste. Fiorela n-ar fi putut spune ziua, ceasul când durerea tatălui ei se transformase-n clişeu, dar îşi notase ceasul, ziua, anul când i se furişase în aşternut, ca apoi să i se furişeze în suflet o tânără pictoriță, Onița Doroftei, cel mai viguros, mai limpede şi mai lucid talent din generația ei – la fel de valoroasă, judecată şi dincolo de-această generație. Diferența de vârstă între maestru şi tânăra lui iubită era de treizeci de ani. Ceea ce nu-i atenuase acesteia gelozia față de răposata nevastă care, fără niciun dubiu, fusese femeia vieții lui Victor Scheianu. În ciuda inteligenței şi-a talentului, Onița Doroftei, cu mutra ei mongolă, cu glasul ei țărănesc, cu mersul de fată venită de la praşilă şi cocoțată deodată pe tocuri înalte, avea complexele femeii urâte, care-şi atribuie eşecurile şi insatisfacțiile acestui ponos. Între Onița Doroftei şi Fiorela Scheianu, leită răposata ei mamă, antipatia fusese instantanee şi trainică. Onița simțise o adevărată voluptate văzând că nici Fiorela, cu grația ei de lujer, cu profilul ei de medalie, cu un farmec de netăgăduit, nu era mai fericită cu Mihnea Dobrotă decât ea, Onița, cu maestrul Victor Scheianu, tot un moft şi-o țâfnă.

Accesele de gelozie ale lui Mihnea Dobrotă față de

Fiorela, fără nicio motivare, crizele de absurditate, de cruntă încăpățânare, cele de autoritate – «pune-ți pantofii ăştia, că altfel nu te iau la concert», sau «nu-i mai răspunde lui X la salut că te calc în picioare» – monedă curentă în manifestările marelui pianist, se terminau pentru Fiorela de cele mai multe ori cu ochii învinețiți şi cu mâini sucite. Oricât încerca să se domine, la un moment al perorației lui Mihnea Dobrotă, ca şi la perorațiile tatălui ei, Fiorela izbucnea în râs, ceea ce şi unuia şi celuilalt le sporea furia. În timp ce Victor Scheianu, jignit de moarte, părăsea încăperea, trântind uşa, Mihnea Dobrotă se deda la o cinetică obişnuită la cei care, indiferent de condiție şi de educație, când văd roşu, îşi descarcă adrenalina pe cel care i-a provocat revărsarea. Nedispusă la martiraj, Fiorela îl părăsise pe Mihnea, care se afla într-o vertiginoasă ascensiune şi, după un an de refacere, în singurătate, îşi alipise un alt pianist. Acesta, fără să scoată scântei din degete, de fapt mai mult compozitor decât pianist, avea o fire blândă şi odihnitoare, un adevărat sanatoriu de refacere pentru Fiorela, care se vedea mântuită deodată şi de nacafalele paterne şi de corridele cu Mihnea Dobrotă.

Mihnea se-nsurase cu-o arhitectă care-l diviniza şi, mai mult, îi suporta firea fără să crâcnească. Pentru a-i întări încrederea în legătura lor, îi făcuse şi-un copil. Nesemănând cu părinții lui, era frumos şi, din fericire, moştenise echilibrul şi-nțelepciunea maică-sii.

*

Pe Violeta Suciu, născută Lascu, fiica Mărioarei şi-a inginerului Grigore Lascu, Stela Dobrian o ştia, cum se exprima popular marea pianistă, «din burta maică-sii». Fuseseră vecine până cu cinci ani mai înainte, când Stela Dobrian vânduse Violetei şi lui Marcel Suciu o vilă a ei din Domenii, plină de chiriaşi, din pod până-n pivniță. De la-nălțimea postului său, şi prin multă lume pe care-o

cunoştea, şi pe care-o avea la mână, lui Marcel Suciu nu-i fusese greu să găsească locuințe chiriaşilor din Domenii. De la-nălțimea postului pomenit, Marcel Suciu, pe lângă binele pe care şi-l făcuse sieşi, precum şi familiei sale, nevastă şi fată, făcuse bine şi altora, nu din milă creştinească neapărat, ci, mai degrabă, ca monedă de schimb pentru caz de nevoie.

Înalt, cu umeri lați, cu şolduri înguste, cu părul perie, cu ochi negri-tăciune, sub nişte sprâncene ca două linii drepte, cu dinți splendizi, de-un alb-albăstrui, rămaşi ca la tinerețe, într-un obraz ponosit de slalomul meseriei desfăşurate sub atentă supraveghere ideologică şi de bețiile rare, dar crunte, petrecute întotdeauna în câte un grup de *high-life* tovărăşesc pe la vile de la Snagov, sâmbătă seara, urmate de mahmureala de-a doua zi şi de dresul cu-o ciorbă de potroace, pentru ca luni dimineața să fie drepți, la datorie, gata oricând să se prezinte în fața Tovarăşului, care nu prea avea somn. Cam ăsta era portretul, cam astea erau evadările din cotidian ale unui înalt «ierarh» de partid.

Dintr-o casă de țărani cu zece copii, dârz şi aşezat, mâncând cartea, Marcel Suciu era făcut să răzbească. Pe de-o parte cu o putere de muncă şi de concentrare ieşită din comun, întâlnită mai ales la cei care vor să-şi depăşească neapărat condiția, pe de-altă parte, cu-o privire câinoasă şi pişicheră asupra vieții şi-a oamenilor, purtător al unei dezamăgiri pe care-ncerca s-o ascundă şi față de sine, Marcel Suciu se-ncadra perfect între produsele regimului comunist, dar perfect confortabil s-ar fi potrivit oricând, din comuna primitivă până-n post-capitalism. Ştiind să-şi domine disprețul şi să nu-şi manifeste suspiciunea față de cei de deasupra lui şi față de cei de sub el – străbătând toate gradele magistraturii civile – dovedise marele talent de-a nu-şi face duşmani. Părerea lui întreagă şi-adevărată despre un om n-o spunea nimănui. Învățase, în aproape patruzeci de ani de frecventare a Justiției, că orice cuvânt se poate întoarce,

la un moment dat, împotriva celui care l-a rostit. Era bine să ai cât mai multă lume la mână, dar, ideal, să nu te aibă nimeni la mână. Oamenii se dădeau unii pe mâna altora mai puțin cu fapta şi mai totdeauna prin efuziuni verbale, prin incapacitatea de-a respecta o regulă simplă: ce nu vrei să se ştie, nu spui nimănui.

Violetei, pe care-o luase din dragoste, nu-i pusese niciodată la-ncercare capacitatea de-a păstra o taină. Fără să fi fost gură de petice, îi plăcea şi ei să asculte bârfe, ca mai tuturor femeilor. O mânca de multe ori limba, dar îndată ce se gândea la Marcel, înghițea în sec şi-şi potolea imboldul de-a participa cu vreo picanterie la scărmănatul vreunui personaj sau cu o tuşă de culoare la tabloul unei situații. Marcel nu-i spusese şi nici n-avea de gând să-i spună părerea lui întreagă despre, să fi zis, invitații coanei Stela şi nici despre coana Stela. Deferent totdeauna față de-aceasta, prețuindu-i marele talent, inteligența şi cultura aleasă, ca şi darul de-a fi modelat câțiva artişti valoroşi, Marcel Suciu păstra pentru sine părerile despre coana Stela, decurgând din observațiile proprii şi din informații care nu se aflau la-ndemâna oricui. După judecata lui, Stela Dobrian investise tot ce-avea mai bun în muzică, nerefuzându-şi în viața particulară nicio plăcere şi neîncurcându-se în scrupule, în jenă şi-n convenience sociale. Nu se sfiise nici să fie întreținută de bărbați bogați, nici să iubească bărbați însurați, fără să-şi impună restricții de discreție şi de menajamente față de neveste. Coana Stela Dobrian se situase mai presus de morală. Doar când punea degetele pe clapele pianului o copleşea curățenia de gând a preoteselor menite să păzească templul Vestei. Comuniunea între ea şi sufletul universal atunci se petrecea. După fiecare piesă pe care-o interpreta, rămânea un minut-două cu mâinile-n aer, descumpănită că trebuia să coboare din nou pe pământ.

Pe Grigore Nicolaescu, lector la catedra de estetică la care Violeta era conferențiară, critic de artă prețuit de cei

din breaslă, dar nu la fel de iubit, Marcel Suciu, în sinea lui, îl socotea de-o imensă ambiție şi de-un nemăsurat orgoliu care, deşi bine-ascunse, îl rodeau ca un vierme neadormit şi ieşeau uneori la suprafață în câte-o frază spusă ori scrisă, cu un venin de care nu-l credeai în stare pe distinsul critic, chip scăldat mai totdeauna de-un zâmbet resemnat şi iertător. Marcel Suciu înțelegea alergia lui Grigore Nicolaescu la prostie şi la incompetență. Prin acele rare, dar memorabile «eşapamente» de răutate-ale sale, ducea însă cu gândul la nemulțumiri dincolo de găunoşenia lumii în care trăia şi-a lumii în general. Lui Marcel Suciu, Grigore Nicolaescu îi părea pus pe-o răzbunare de proporții, gata să arate lumii o față nebănuită. «Un personaj balzacian», îl categorisea el în cele din urmă pe Grigore Nicolaescu, detaşat, ca un om de ştiință care-nfige o gânganie într-un insectar. Dintre invitații din acea seară ai coanei Stela, pe Marcel Suciu îl interesa cel mai mult Grigore Nicolaescu: fiind coleg de catedră cu Violeta, era prudent să-i arate bunăvoință, cum îi arătase şi pân-atunci, ba intervenind pe la paşapoarte pentru el, ba scutindu-i fiul de armată, ba punându-i o vorbuliță la cenzură. Ca şi banii, pe care omul chibzuit nu-i ține într-un singur loc, bunăvoința trebuia răspândită, oferită cât mai multora, pentru ca, la o nevoie, măcar unii să-ți înapoieze moneda.

Pe Mihnea Dobrotă îl socotea un mare pianist, iar ca interpret al lui Mozart – inegalabil. Figura posacă în care, din când în când ochii, de obicei adormiți, se-ncărcau de sălbăticia ochilor de câine înainte de-a muşca, îl făcea suspect de zăcăminte de ură şi de fanatism. «Regimul nostru drag îndreptățeşte uitătura asta. Un artist vede enorm şi simte monstruos, vorba lui nenea Iancu. Totuşi, la un mare artist ai aştepta şi ceva solar, o sclipire acolo. Băiatu' ăsta prea are față de cavou de complotişti. Un Savonarola refulat», îl diagnostica Marcel Suciu, cu ochiul lui de procuror, pe Mihnea Dobrotă.

*

Violeta nu fusese niciodată frumoasă, dar avusese şi-şi păstrase, până la aproape şaizeci de ani, o vioiciune şi-o spontaneitate care-l înflăcăraseră pe tânărul procuror Marcel Suciu, detaşat de la Cluj, Clujul anului 1953, cu fete prudente şi reținute, datorită educației ardeleneşti, dar şi vremurilor când oricât suflau oamenii şi-n iaurt, nu era destul. I se repartizase o cameră de serviciu, cu grup sanitar, în acelaşi imobil, bloc cu patru etaje, în care locuia familia inginerului Lascu: tată, mamă şi fată – Violeta. Marcel o-ntâlnise prima oară pe Violeta în ascensor. El se albise la față şi simțise un cuțit în inimă când dăduse de ochii ei negri, aproape rotunzi, sclipind ca nişte paiete. Ea-l privise cu neprefăcută curiozitate şi-i râsese, după o clipă, cu toți dinții, aliniați ca soldații la paradă, între buze cărnoase, de un trandafiriu sănătos, ridicând şugubăț colțul stâng al gurii. Peste o lună se căsătoreau. Din ’53 până-n ’89 se certaseră de multe ori, de clinchetiseră țurțurii candelabrului din salon, infideli fuseseră amândoi, trecându-le repede, căci aplicaseră terapia unui doctor cunoscut în epocă, şi anume că amorul şi gripa se tratează cu patul. Când li se-aprinseseră călcâiele după cineva, folosiseră piesa de mobilier recomandată şi se vindecaseră fără urme.

Pentru-o instituție de durată, cum era căsătoria. Marcel Suciu o considera pe Violeta o «slujbaşă» dotată: era de-un optimism şi de-o bună dispoziție care te ridicau şi de pe patul de moarte. Iubindu-se pe sine mai mult decât pe oricine, Violeta avea grijă să facă viața frumoasă şi celorlalți şi să le-o înnoiască atâta cât se putea: muta mereu lucrurile în casă, văpsea perdele, fețe de masă, organiza excursii pline de surprize agreabile, cam la cinci-şase luni îşi zugrăvea singură bucătăria, cumpăra toate noutățile casnice menite să uşureze munca unei gospodine şi nu se plângea niciodată de nimic. Profita cât putea de pe urma regimului comunist, care, oricât i-ar fi

dat, prin intermediul bărbatului ei, tot n-o despăgubea de moşia, de conacul, de vila de la Sinaia şi de apartamentul în care-i lăsase ICRAL-ul chiriaşi, naționalizate toate părinților ei. Profita cu voluptate, neîndrăznind să critice însă regimul față de nimeni. Şi din decență – fiind nevasta cui era – şi mai ales din prudență.

Pe Mărioara şi pe Griguță Lascu, socrii lui, Marcel Suciu îi pusese odată şi bine la locul lor, din punct de vedere partinic: «când mănânci de la Gospodăria C.C.-ului n-ai dreptul să critici regimul. Şi nu uitați că eu, „furnizorul", dacă nu venea comunismul, aş fi păzit vacile până la moarte». Mărioara Lascu şi-ar fi dorit ginere din clasa ei socială, că doar erau doctori, ingineri, profesori şi cu părinți moşieri expropriați. Când vedea lumea stând la cozi la te-miri-ce, se mai îmbuna față de Marcel, dar, până-şi dăduse sufletul, socotise căsătoria Violetei un trist rezultat al stricării de rânduieli pe care-o adusese comunismul. În adâncul sufletului ei, nedispus la cine-ştie-ce analize adânci, nici Violeta nu-şi considera altfel căsătoria. De ziua lui de naştere, Marcel se sărbătorea cu larghețe la slujbă; în vizită nu era cu nimeni dintre superiori, dintre egali sau dintre inferiori. Îi erau prea destul cele trei prietene-ale Violetei, doctorițe, măritate cu ingineri, persoane cu bun-simț, ştiind să evite subiectele spinoase, în stare să pună în dificultate un înalt funcționar al regimului.

Din 1986, când li se măritase fata, Nona, în Statele Unite, cu un doctor român de origine, Marcel fusese trecut pe linie moartă, şase luni, până se pensionase la cerere. Doamna Lascu şi Violeta numai infarct nu făcuseră când le anunțase fata că avea de gând să se facă americancă. Doamnei Lascu şi Violetei le era frică de reacția lui Marcel ca de trăsnet. Nona, optimistă şi veselă – cea mai valoroasă moştenire de la Violeta – se azvârlise curajoasă, de una singură, în coarnele taurului. «Tată, eu mă mărit cu un american». Marcel micşorase ochii şi, privind-o fix, zâmbind ironic, o bătuse cu palma pe umăr

şi-i spusese «Mărită-te». Doamnei Lascu şi Violetei nu le venea să-şi creadă urechilor şi ochilor. Când rămăseseră singuri, Violeta se uitase întrebător la Marcel. «Foarte bine face». Şi la ultimul cuvânt îi întorsese Violetei brusc spatele. Singurul moment de adevăr din viața ei de treizeci de ani, dusă cu Marcel Suciu, acela era. Moment care-i stârnise mai multe întrebări asupra lui Marcel şi mai mare teamă față de el decât toată viața lor în comun.

Grigore şi Mărioara Lascu muriseră la trei luni unul de altul, în 1988, împăcați că-şi ştiau măcar nepoata «la locul ei», lângă familia ei adoptivă şi lângă rudele ei de sânge, stră-mătuşile Aneta şi Lenuța, surorile doamnei Lascu, mătuşa Marilena, verişoara-primară a Violetei, precum şi alături de ceea ce-agonisiseră şi mai fabricaseră acestea ca rude americane-americane. Dacă Mărioara şi Griguță Lascu n-avuseseră minte să plece în ’45 cu surorile Mărioarei, măcar singura lor nepoată, de la singura lor fiică, să fi ajuns acolo unde era bine, loc de care pe ei doi îi privase incapacitatea lor de-a-nțelege iute o evidență istorică. Măcar Nona să fi trăit o viață normală, în care să nu-i mai fi fost frică şi de umbra ei, cum le fusese lor, Mărioarei şi lui Griguță Lascu, frică între străini, frică în casă, de ginerele lor, «ciurdarul», cum îl numeau când erau numai ei doi, şi-atunci în şoaptă, cu gândul la microfoanele pe care le-ar fi putut pune Securitatea prin casele mai tuturor mărimilor sau poate chiar Marcel, om despre care, după treizeci şi cinci de ani de mâncat sare dintr-un blid, vorba ceea, n-ar fi putut spune ce gândea, cu cine ținea, de la care te puteai aştepta la orice, în bine şi-n rău. Atitudinea lui Marcel față de căsătoria Nonei îi lăsase pe bătrânii Lascu fără piuit. O colegă de catedră a Violetei, când auzise de căsătoria Nonei, spusese pe un ton de constatare: «Mi se pare firesc. Niciun ştab nu mai are copiii-n România, afară de…», şi arătase cu mâna-n sus, către tavan, apoi o bătuse prieteneşte pe umăr pe Violeta şi continuase: «Cine poate oase roade».

*

Pe doctorița Sânziana Hangan, soții Suciu o cunoşteau din 1959, când deveniseră vecini, printr-un schimb de locuințe – garsoniera răposatei Smaranda Hangan, mama Sânzienei, plus apartamentul de două camere al fostului soț al Sânzienei, scriitorul şi gazetarul Alexandru Bujor, contra unui apartament din acelaşi imobil cu-al familiei Lascu. Pe Alexandru Bujor, Marcel Suciu îl cântărise repede, mai ales că-i citise cărțile şi-i urmărea activitatea gazetărească: un avid de putere, un cinic şi-un epicureu, dar nelipsit de curaj. Sub umbrela perierilor de rigoare, la adresa Puterii, aducea la lumină pagini din istoria lumii şi dintr-a României, pe care gazetari la locul lor, oameni cu frica lui Dumnezeu şi-a Partidului, nici în vis n-ar fi-ndrăznit să le pomenească. Alexandru Bujor avea defecte pe măsura calităților lui. Marcel Suciu nu şi l-ar fi băgat în niciun fel în viață, dar nici antipatic nu-i era.

Când Marcel Suciu o văzuse prima oară, Sânziana era cu burta la gură, la nici douăzeci de ani. Îi stârnise mai mult milă părintească decât vreo apreciere de la bărbat la femeie. Se uitase la ea ca la un copil amărât, orfan de tată şi care făcuse un pas greşit. Cu neiertătorul lui ochi de procuror ştiuse că Sânziana şi Alexandru Bujor nu se potriveau. Timpul îi dăduse dreptate. Smaranda Hangan, mama Sânzienei, îi făcuse lui Marcel Suciu o impresie de neşters. După ani de la moartea ei – în jurul vârstei de şaizeci de ani, de bună, zdravănă, sănătoasă – Marcel Suciu o considera pe Smaranda Hangan cea mai importantă apariție feminină din viața lui. Ea ar fi fost femeia vieții lui dacă nu i-ar fi despărțit diferența de vârstă şi-o existență gata jalonată, când se cunoscuseră. În ochii nimănui nu întâlnise Marcel Suciu adâncimea tainică şi liniştitoare din ochii de-un albastru întunecat ai Smarandei Hangan. În niciun glas mai multă şi mai înaltă resemnare în fața absurdității vieții. O dată, în

holul blocului îi spusese: «Doamnă, este în făptura dumneavoastră atâta linişte şi-atâta profunzime tainică. Poate că nimeni nu vă cunoaşte cu-adevărat». Smaranda Hangan îl privise-n ochi, cu ochii ei de mare-n furtună, cu o privire care te făcea felii, dar nu pentru a te ucide sau a te-njosi, şi cu glasul ei bine timbrat, de contra-alto, îi răspunsese: «Nici pe dumneata nu te cunoaşte nimeni, domnule Marcel Suciu. Nimeni». Apoi, aceeaşi ochi albaştri-ntunecat îl învăluiseră ca pe-un prunc într-o privire caldă, ocrotitoare. Nu uita privirea ca o mângâiere, care-l despăgubea de oroarea duhnitoare căreia-i era martor şi participant.

În afara celor două sarcini cu cele două fete ale ei – una cu Alexandru Bujor, alta din flori – Sânziana Hangan se putea chema o femeie cu vino-ncoa'. Lui Marcel Suciu nu i-ar fi displăcut o aventură cu Sânziana. Privirea ei critică şi de multe ori tăioasă îl făcuse să păstreze față de ea «distanța legală». Vorbele pe care Sânziana i le spusese într-un moment când se aflaseră, din întâmplare, doar ei doi, față-n față, la căsătoria Nonei – căsătoria civilă, urmată de un cocktail la Athénée Palace – lui Marcel i-o amintiseră pe doamna Hangan. «În jurnalul lui – mi-a povestit cineva care l-a citit – Carol al II-lea scrie că nu era dispus să-şi sacrifice viața şi fericirea de dragul monarhiei, instituție care-n douăzeci de ani, zicea el atunci, tot avea să piară...». În timp ce rostise aceste cuvinte, Sânziana îi arătase din ochi pe Nona şi pe mirele ei, apoi se uitase fără echivoc în ochii lui Marcel Suciu. Marcel tresărise şi ca singur răspuns îi sărutase mâna, ținându-i-o mult în mâinile lui. «Acum parc-am auzit-o pe doamna Hangan», spusese el într-un târziu.

CAPITOLUL CINCI

la masa oferită, în acea seară a lui noiembrie 1989, de Stela Dobrian, Marcel Suciu se afla față-n față cu Sânziana. Suplă, fără să fie uscată, cu pielea netedă şi pe obraz şi pe gât – unde se zbârcesc cel mai repede femeile – cu ochii căprui cu pete aurii în care plutea o umbră de melancolie, Sânziana părea cu vreo zece ani mai tânără decât era, o femeie ca de treizeci şi opt-patruzeci de ani şi nicidecum de patruzeci şi nouă. «Despre ea se poate spune „sărac şi curat". Are mai multă libertate şi mai multă independență decât aş avea eu în cinci sute de ani, puse şi puşi cap la cap. E drept că n-a putut şi nu poate juca pe nimeni pe degete, avându-l la mână. Nu e nicio bucurie să dispui de viața altuia, mai ales în schimbul propriei sclavii. Acuma, jocurile sunt făcute. Să sperăm». Îi trecuse apoi în revistă pe toți invitații şi pe gazde, Stela Dobrian şi Nuşa Beldiman. Despre niciunul nu-şi schimbase părerea, de când îi văzuse ultima dată, «cum nu mi-am schimbat-o nici despre mine».

Aşa cum pe vremuri, la un moment al petrecerilor, chefliii ajungeau la cântat romanțe, printre care una era nelipsită– «Smaranda e cea mai frumoasă» – în vremurile comunismului răscopt, în societățile în care, din prudență, din menajare a unor susceptibilități «partinice», nu se discuta politică, iar acolo unde se discuta, lumea era toată de aceeaşi parte a baricadei, deci unde politica era eliminată, se-ajungea, dacă nu obligatoriu, oricum adesea, la ozeneuri, la paranormal şi, ca la un neobosit cal de bătaie, la cartea unui medic american, Robert Moody, carte care circula în copii *Xerox* după originalul englez, *Life after life*, sau după versiunea sa franceză, *La vie après la vie.* Cartea relata, fără comentarii, cazurile de revenire din moarte clinică ce-i fuseseră aduse la cunoştință doctorului Moody chiar de unii «reveniți». Frapant era că toți povesteau aceleaşi lucruri, fără să se fi

cunoscut unii cu alții, deci fără să fi pus la punct «o versiune» pentru publicitate. Ba mai mult, ei nici nu-şi dădeau numele. Şi la masa coanei Stela se discuta în acea seară despre revenirea din moarte clinică.

«Am ajuns, în fine, la momentul „Smaranda”», îşi spunea în sine Grigore Nicolaescu, zâmbind fără adresă. Aplecase nițel capul spre partenera lui, Ioana, care, deşi mai participase la «dezbaterea» cărții lui Moody şi deşi nu-i scăpase zâmbetul lui Grig şi nici înțelesul zâmbetului, ca neavând o fire pornită către ironie şi către persiflare, era numai ochi şi urechi, fiind convinsă că, dacă-i asculți atent pe oameni, şi din ultima platitudine poți afla ceva care să-ți stimuleze un gând neaşteptat, în propria privință sau cu deschidere mai largă.

— Important mi s-a părut că fiecare suflet e aşteptat, e primit: de Iisus, de cineva din familie, de-un prieten. Important, fiindcă presupune o comunicare între lumi.

— Stelo, i se-adresase conul Petruț Grigorescu doamnei Stela Dobrian, bătând-o concesiv pe umăr, hai, că ți se-arată un mort din familie, un prieten mort, mai treacă-meargă, dar Iisus Cristos, hai, frate, să fim serioşi. *À propos* de comunicare între lumi şi de chestii de-alde astea.

— Ce vede cel trecut prin moarte clinică în acel tunel prin care se presupune că i-a pornit sufletul poate fi proiecția ultimului gând lucid de dinaintea morții clinice şi-n felul ăsta se explică de pildă apariția lui Iisus, intervenise Grigore Nicolaescu, dregându-şi glasul puțintel, dar care ştia să se facă ascultat.

— Mie mi s-a părut tulburătoare cartea asta; parcă mi-a deschis o uşă zăvorâtă, care ne desparte de-o încăpere secretă, spusese cu un glas tulburat de emoție Ioana Dobrescu, învăluindu-i pe toți într-o privire duioasă de om simplu, care nu se ruşinează de gândurile lui.

— Orice presupusă comunicare între presupuse lumi, orice presupusă continuare a vieții după viața de-aici e tulburătoare, se exprimase Violeta Suciu, plină de antren,

de parcă anunța un eveniment fericit, o bucurie extraordinară.

— Doctorița noastră ce părere are? se-ntorsese Petruț Grigorescu spre Sânziana Hangan.

— În douăzeci şi cinci de ani de când am terminat Facultatea, n-am cunoscut pe nimeni revenit din moarte clinică. «Viziunile» astea – Iisus, rude, prieteni morți care întâmpină pe cel gata să treacă pragul dintre viață şi moarte – pot să fie proiecții ale ultimului gând lucid, cum spunea domnul Grigore Nicolaescu, sau pot fi – presupunem – efecte ale neoxigenării creierului, dar tot aşa de bine comunicări reale între lumi, continuare a vieții după viață, continuare a insesizabilului din viața de-aici.

— Va să zică, mata crezi că e posibilă o viață după moartea de-aici? o întrebase Vincențiu Velisar, cu glasul lui blând şi mângâietor, în care străbătea o undă de curiozitate.

— Eu nu resping posibilitatea asta.

— Deci matale, om de ştiință, eşti dispusă să crezi în nemurirea sufletului, constatase Petruț Grigorescu, fără umbră de ironie în glas şi-n privirea pe care-o țintise-n ochii Sânzienei.

— Pot să cred şi-n nemurirea sufletului. Mai bine zis, nu resping nici posibilitatea asta.

— Crezi deci şi-n Dumnezeu? o întrebase cu glasul ei suav, însoțit de-un surâs ingenuu, Sabina Josan.

— Credința mea, hai s-o numesc aşa, nu seamănă cu-a celor pe care-i socotim credincioşi, potrivit dogmelor sau chiar poncifelor moştenite din generație-n generație.

— Adică? o-ntrebase Grigore Nicolaescu, privind-o cu un amestec de curiozitate şi de ironie.

— Adică mi-l închipui pe Dumnezeu ca pe-o entitate a lumilor, deasupra binelui şi-a răului.

— Dar asta nu se potriveşte defel cu viziunea despre Dumnezeu ca for suprem al dreptății, cum îl văd religiile monoteiste, îşi arătase surprinderea Vincențiu Velisar.

— Dumnezeu, «for suprem al dreptății», este o apreciere umană despre divinitate, la scara minții noastre, potrivit dorinței şi aspirației noastre după dreptate.

— Şi-atunci, dumnezeul ăsta al matale, dacă nici dreptate nu face, la ce e bun? îşi manifestase dezamăgirea, pe-un ton glumeț, Petruț Grigorescu, în timp ce-şi turna apă minerală-n pahar.

— Drama tocmai asta e: ca nu ştim.

— Bâjbâim şi presupunem. Dacă acest for suprem totuşi există, noi nu-i cunoaştem rațiunile.

— Atunci ne-ntoarcem tot la vorba Bisericii: «nebănuite sunt căile Domnului», spusese Marcel Suciu, privind-o prieteneşte pe Sânziana Hangan.

— Bineînțeles, formula populară, accesibilă oricui, de-a ne declina competența cu privire la necunoscutele care ne-nconjoară. «Pe Dumnezeu a-l vedea nu este cu putință oamenilor».

— Totuşi, ştiința a mai făcut lumină pe ici pe-colo în «necunoscutele» astea, nu? intervenise Nuşa Beldiman, cu vocea ei joasă, nițel gâjâită, ca a mai tuturor fumătorilor înrăiți.

— A făcut, nimic de zis. Dar întrebării esențiale: cine a creat lumea şi lumile îi răspunde la fel de empiric ca şi credințele religioase: colo a fost o nebuloasă care s-a tot transformat până a ajuns la forme de viață, dincolo a venit Dumnezeu şi a ordonat El nebuloasa, îi răspunsese Sânziana, dând din mână a pagubă.

— Eu sunt credincioasă şi tot materialismul din lume nu mă poate convinge că nu există Dumnezeu; zic şi eu ca Sânziana, că privitor la sursele, la originea lumii, şi religiile şi ştiința o zbârcesc.

— De ce?

Uitându-şi zâmbetul ingenuu stereotip, Sabina Josan i se adresase coanei Stela pe-un ton de judecător de instrucție.

— Fiindcă nici religiile nu-ți spun cum, când şi de unde a apărut Dumnezeu, nici ştiința nu-ți spune cine a

creat nebuloasa, mă rog, cum a apărut ea.

— Mi se par oricum mai raționale şi mai plauzibile afirmațiile, presupunerile ştiinței – mai ales că unele sunt demonstrabile – decât explicațiile – explicații vorba vine – în fine, afirmațiile credincioşilor, care chiar nu se-ntemeiază pe nimic, spusese Nuşa Beldiman, pe tonul avocatului care dărâmă toată demonstrația părții adverse, reminiscență a patruzeci de ani petrecuți la barele tribunalelor.

— Şi pe mine ca şi pe maestra mea, doamna Stela Dobrian, nimic nu mă convinge că nu există Dumnezeu. Şi nu din vreun fel de «oportunism», pentru a mă pune bine acolo-sus, urmez preceptul lui Pascal: «Mai bine pariază pe existența lui Dumnezeu, chiar dacă El nu există, decât pe inexistența Lui». Mihnea Dobrotă îşi spusese părerea ținându-şi pumnii strânşi, unul lângă altul, glasul rămânându-i, ca de obicei, posac. Doar o licărire din spatele ochelarilor, trecută o clipă în ochii lui ca smoala, arăta interesul pentru subiectul în discuție.

Cât rostise această replică, nevastă-sa îl privise cu ochii protectori, îngrijorați şi admirativi ai găinii care-a clocit un ou de rață şi care nu-şi revine în fața bravurilor şi-a exhibițiilor de pe baltă ale singurului ei pui, atât de original.

— Interesantă şi necontravenind ştiinței mi se pare existența unor lumi paralele. Fraza asta, rostită cu un aer visător, fără zâmbet şi fără miorlăieli în glas, fără uimirea de copilă naivă, pe care-o afişa de obicei, arăta şi altă față a Sabinei Josan, dincolo de cea cunoscută tuturor.

— Şi într-un fel încurajatoare: adică nu suntem singuri în Univers, îi ținuse Vincențiu Velisar isonul nevesti-sii.

— Mie mi se pare antiştiințific să susții că noi, oamenii, am fi singurele ființe raționale din Univers. Marcel Suciu îşi plimbase privirea la toți membrii asistenței.

— Este şi greu de presupus că materia a ajuns la ființe raționale doar într-un singur punct al Universului, completase ideea Grigore Nicolaescu.

— Asta nu rezolvă problema cu existența sau cu nonexistența lui Dumnezeu, cu existența sau cu nonexistența sufletului. Şi nici problema comunicării între lumi.

— Extratereştrii şi vizitele lor pe Pământ probează că lucrurile astea există şi că – de ce nu – la un moment dat am putea avea legături cu ele aşa cum vorbim azi la telefon de la Bucureşti la Sidney, nu? Tonul Violetei Suciu era ascendent, optimist, zglobiu.

— Presupunând că există aceşti extratereştri, ei nu probează nici existența sufletului, nici perpetuarea lui, după moartea fizică; extratereştrii aparțin unei lumi materiale, ca şi noi. Dacă ne fac semne, dacă ni se-arată sau dacă ne produc premoniții, nu văd în toate astea nimic supranatural, ci doar lucruri fizice pe care *noi, aici,* nu ni le putem explica.

Din tonul Nuşei Beldiman se vedea că nemurirea sufletului i se părea un farafastâc, inventat de mintea omului ca să mai atenueze platitudinea vieții.

— Visele premonitorii cred că sunt un argument care pledează pentru existența lumilor astea fizice, aşa cum or fi… şi a comunicării dintre ele… Sandu Dragomir rostise cuvintele încet şi rar, ca unul care nu prea avea ocazia să vorbească în fața mai multor oameni deodată. Şi ce oameni!

— Premonitorii! Interpretarea viselor o pui în legătură cu-o întâmplare din realitate abia după ce întâmplarea a avut loc. Simple închipuiri! Petruț Grigorescu dăduse concesiv din mână şi se uitase interogativ-ironic la cei de față.

Sandu Dragomir tăcuse, privind neutru, ca şi înaintea frazei pe care-o rostise. Într-o viață cu-atâtea încercări, învățase că nu trebuie să-ți pui mintea să convingi pe nimeni de nimic. Se hotărâse să nu mai scoată niciun cuvânt.

— Nene Sandule, spusese aplecându-se spre el Sânziana, ca şi când restul asistenței n-ar fi fost de față,

nene Sandule, ai dreptate. Visele premonitorii, premoniția, în general, dovedesc mai întâi că suntem programați şi că programatorii ne dau, din când în când, atunci când socotesc ei, nişte avertismente, ne dau de ştire că sunt cu ochii pe noi.

— Doamnă doctor, i se-adresase Grigore Nicolaescu Sânzienei, pe-un ton glumeț, vorbiți despre noi, despre oameni, ca despre-un program de calculator.

— Păi asta şi suntem, nişte cartele cu program. O celebritate, Cioran cred, dumneavoastră ştiți mai bine – şi arătase din cap spre toți cei din domeniul umanist – spune că doar cine n-a trăit nu crede că există destin. Şi destinul ce e decât o cartelă cu program?

— Există, oare, destin? De data asta Grigore Nicolaescu nu mai glumise.

— Destinul şi-l face omul, intervenise Nuşa Beldiman, cu un glas de casație, care nu dădea loc la replică.

— În aparență doar, fiindcă noi încercăm mereu să-l contracarăm, spusese Mihnea Dobrotă posac şi fără adresă.

— Nuşa dragă, ştiu că nimic nu te poate scoate din materialismul tău, dar cum aş putea eu să neg premoniția şi destinul, când şi la moartea tatei, şi la a mamei, cu-o săptămână înainte m-am visat îmbrăcată în mare doliu? Iartă-mă că mă repet. Şi nici tata, nici mama, nu erau bolnavi, adică să pun visul pe seama subconştientului, care mi l-ar fi impus! Ne place, nu ne place, există şi viață după viață şi comunicare *măcar* între lumea de-aici şi cea de dincolo, de unde şi avertismentele care *aici* trebuie traduse în premoniții, în vise premonitorii, în semne. Stela Dobrian avea un ton stăpânit, egal, şi când aproba şi când contrazicea.

— Bine, frate, dar cu Dumnezeu tot n-o lămuriți. De acord cu voi, cu lumi multe care comunică între ele, mâine-poimâine ca telefonul de la Bucureşti la Sidney, vorba Violetei, dar cu Dumnezeu cum rămâne, el ce rol are la computerele alea – treabă ştiințifică, la rigoare? Ai?

Petru Grigorescu îşi turnase iar apă minerală şi le-aruncase o privire interogativă şi nemulțumită ca a omului căruia sfârşitul unui spectacol i se pare-n coadă de peşte.

— Dumnezeu ar fi computerul final, încercase un răspuns Grigore Nicolaescu.

— În cazul ăsta, ateismul nu-i propune credinciosului să renunțe decât la un element ştiințific inaccesibil pentru cunoştințele momentului.

— Nu, domnule Grigorescu, ateismul îi propune omului să renunțe la speranță, şi mai ales la teama de-o judecată mai presus de judecata oamenilor. Sânziana Hangan, singura din asistență care, pentru a evita apelativul «tovarăş», nu i se adresa cu «coane» lui Petru Grigorescu, avusese de data asta un ton aspru, peremptoriu. «Parcă sunt Nuşa Beldiman. I-am vorbit de parcă el ar fi reprezentantul unic al ateismului pe Pământ», se mustrase Sânziana Hangan pentru ton, nu pentru vorbe.

— Dacă, fără Dumnezeu, omul nu ajunge să aibă speranță, să fie bun şi temător de propriile fapte, adică un om moral raportat *doar* la propria conştiință, vai de capul nostru! Petru Grigorescu dăduse a lehamite din mână.

— Vai de capul nostru, într-adevăr. Societății nu i s-a făcut niciun serviciu când ateismul i l-a omorât pe Dumnezeu. Avem ocazia, clipă de clipă, să vedem ce face din majoritatea oamenilor «propria conştiință»! Sânziana vorbise cu tristețe şi fără nicio intenție polemică.

— În cazul ăsta, Dumnezeu e privit mai mult ca element de coeziune şi… de disciplină socială, dacă-nțeleg eu bine, intervenise Marcel Suciu, constatativ şi împăciuitor.

— *Şi* ca un asemenea element, precizase Mihnea Dobrotă, şi mai posomorât decât înainte, contemplându-şi mâinile mari, expresive şi nervoase, puse una lângă alta pe marginea mesei.

— Copiii mei – şi-n vremea asta Petru Grigorescu îşi

plimbase ochii între Stela Dobrian, Sânziana Hangan şi Mihnea Dobrotă – voi o să-mi spuneți că şi povestea cu învierea lui Cristos e-adevărată.

— Ea n-are nicio legătură cu credința-n Dumnezeu şi cu necesitatea acestei credințe, măcar ca factor moral. Dacă cineva nu crede că Iisus a înviat, nu-nseamnă că nu-i poate urma învățătura şi că nu poate crede-n Dumnezeu. Eu însă cred că Iisus a-nviat.

Stela Dobrian pusese hotărât mâna pe masă la ultimele cuvinte şi-l privise pe conul Petruț cu aerul că-ncheiase discuția.

— Doctorițo, şi matale crezi că Iisus a-nviat? Petru Grigorescu o privise pe Sânziana Hangan cu aerul examinatorului care ține cu tot dinadinsul să-l încuie pe candidat.

— Nu cred. Nu cred, potrivit cu ceea ce ni se pare posibil *astăzi.* Dar aşa cum materia se poate dezintegra într-o clipă, de ce n-ar fi cineva sau ceva care-ar putea s-o recompună? În afara considerentelor ştiințifice, din tot ce ne-a propus lumea ca morală, de când se ştie, învățătura lui Iisus e cea mai simplă şi cea mai frumoasă. Din ea mi-am însuşit solidaritatea umană, privirea egală asupra semenilor, teama de-a face rău. Regret că nu şi iubirea şi iertarea. Nu-ntorc niciodată şi celălalt obraz. Sunt… un fel de parțial creştină.

— Fiecare suntem un fel de parțial ceva, spusese cu ironie Grigore Nicolaescu, adresându-i Sânzienei o privire amicală.

— În ceea ce mă priveşte, eventualitatea sufletului nemuritor nu mă bucură defel. Aş vrea să se termine totul aici. Mă declar arhimulțumită de ce-am văzut pân-acum. Eternitatea din care să faci parte mi se pare chiar de speriat.

Sânziana adresase o privire fraternă tuturor convivilor ca unor părtaşi la aceeaşi pagubă.

— Ştiți ce, copiii moşului, îşi luase Petru Grigorescu un ton concesiv şi sfătos, eu zic să lăsăm nemurirea

sufletului, viața după viață, că dacă o exista, o s-avem timp berechet s-o studiem. Să ne bucurăm de clipă, vorba moşului Horațiu, aici pe Pământ, bun-rău, cum e.

Se turnase şampanie-n flute, se mâncase tortul, se pusese capăt disputei asupra cărții care-o stârnise. Pentru fiecare dintre cei prezenți în casa doamnei Stela Dobrian, în acea seară, ca pentru mai toți pământenii, indiferent de locul fiecăruia în ierarhia socială, grijile şi valurile vieții erau un concurent în fața căruia gândul la eventuala, eternă călătorie a sufletului după moarte, pălea, amorțea, adormea.

CAPITOLUL ŞASE

Pe ziua de 16 decembrie 1989, Sânziana Hangan pornise la munte, să-şi recupereze parte din cele douăsprezece zile lucrate peste normă. Smaranda, nepoțica ei, fiica Mariei, se afla în pensiune completă la bunicii paterni, care se pensionaseră cu câteva luni în urmă, tot mai nemulțumiți de felul în care erau obligați să muncească în ultima vreme – trimițând muncitorii în concedii fără plată, mod eufemistic de-a numi şomajul tehnic – şi doritori, cât încă erau în putere să se mai plimbe şi, mai ales, să-şi ajute fiul şi nora să-şi crească tânăra odraslă, copil zglobiu şi plin de haz, care promitea să semene cu străbunică-sa, al cărei nume îl purta, mama Sânzienei. Chiar dacă urca la vreo cabană, găsind un grup de care să se lipească, fiindcă legea muntelui, ca şi a înotului, nu îngăduie s-o porneşti în mai puțin de trei, Sânziana se oprea neapărat în Sinaia, pe Cumpătul, la nenea doctoru' Duiliu Demetrescu, fost şef de laborator la Institutul Sânzienei, şi la partenera lui de-o bună bucată de viață, o cucoană substanțial mai tânără şi mai voinică decât nenea doctoru'.

Nenea Duiliu şi Adina, moderni şi mobili în concepții, cu-o minte ca la treizeci de ani, lucizi şi inteligenți, aveau un comportament firesc, tot ca şi modul de-a-şi susține părerile, tot ca şi ospitalitatea lor desăvârşită şi fără ostentație, calități care, după cât cunoştea Sânziana lumea, țineau de ceea ce-avusese mai bun societatea românească în timpurile apuse. Modul nedemonstrativ de-a-şi împărtăşi cunoştințele lor de oameni iubitori de cultură şi de frumos, mila şi generozitatea în dăruirea timpului şi-a bunurilor către cei în nevoie, care i-o aminteau Sânzienei pe mamă-sa, seninătatea în contemplarea lumii, valori care în ochii Sânzienei țineau de-o civilizație apusă, ori de ceea ce-ar fi trebuit să fie acea epocă apusă în care i-ar fi plăcut să trăiască, toate

alcătuiau țesătura trainică dintre sufletul propriu şi cuplul prietenilor ei mai vârstnici. Sânziana era atrasă de-acest binom ca de-o oază de linişte, generatoare de gânduri şi de închipuiri frumoase.

— Ne pare rău că nu ne-ai nimerit «în cele mai fericite clipe ale vieții noastre», o întâmpinase Adina.

— Dar nu-i nimica, trece, adăugase nenea doctoru', supra-subțiat de-o furunculoză care-i punea la-ncercare făptura firavă în aparență.

— Suntem cam morcoviți. (Adina nu se sfia să folosească limbajul sugestiv al tineretului «progresist», cum numea ea, cu simpatie, tineretul contemporan.) Eu umblu la dentist, că urmează să-mi crească dințişori noi, «dumnealui» cu furunculaşe, cum îi şade bine unui adolescent. Apa nu ne curge. Țârâie cam două ceasuri pe zi. Atunci trebuie să dăm asaltul cu oale, cu găleți, cu tot felul de ciuciuveie, dacă nu vrem s-o ducem ca-n peşteră. Pe Cumpătul nu urcă apa fiindcă nu se dă drumul la hidroforul mare din Sinaia, din cauză de economie. Dar nu-i nimic. Sănătate să fie, iar tu eşti binevenită la noi, ca-ntotdeauna.

N-o lăsaseră pe Sânziana să plece. Pentru că Adina şi nenea doctoru' nu erau genul văităcios – spuneau o singură dată unde-i bătea samarul şi gata – Sânziana hotărâse să rămână la ei două-trei zile, după care avea să mai vadă ea. Pe 17 decembrie, la 10 seara, sosise de la Timişoara, în drum spre Iaşi, o nepoată a Adinei. Îngrijorată de ceea ce se petrecuse la Timişoara în legătură cu un popă calvin, cu mutarea lui forțată, cu opunerea timişorenilor. Se spunea că fuseseră împuşcături, morți. Cine trăsese, nu se ştia; că Securitatea, că Miliția, că Armata... Nepoata Adinei, Doina, îndată ce ieşise de la un simpozion legat de profesia ei de biolog, luase primul tren spre Sinaia, cum le promisese la telefon mătuşă-sii şi lui nenea doctoru'.

— Să fi-nceput mămăliga să facă explozie? se-ntrebase doctorul Demetrescu, într-un gând cu cele trei cucoane.

— Nu ştiu ce să zic, dar cu primul tren mă duc glonț acasă.

— Nu cunoaştem pe nimeni la Timişoara ca să dăm un telefon şi să aflăm ce se mai aude.

— Şi crezi, Adina, că are cineva curajul să-ți spună la telefon ce se-ntâmplă, dacă se-ntâmplă? întrebase Sânziana, mai mult pentru sine. Cred c-ar fi bine să iau şi cu primul tren spre Bucureşti.

— Hai, Sânziana, vezi-ți de treabă. Crezi că dac-ar fi ceva la Bucureşti nu te-ar anunța Maria, Mircea, Alexandru, cuscrii, careva?

— Acuma cheful de recuperări tot mi-a trecut. Mai bine să plec decât să-mi tot fac gânduri.

„Europa liberă” se-auzea mai prost ca oricând, iar puținul cât răzbea până la urechile oamenilor era neconcludent. Şi-apoi, în vremuri tulburi e greu să desluşeşti care după ce cântec joacă.

Pe 18 decembrie, Sânziana se-ntorsese la Bucureşti cu primul tren. În compartiment nu scosese nimeni niciun cuvânt. «Bună dimineața» – la urcare. «Numai bine» – la coborâre. În Bucureşti, destulă lume aflase ce se petrecea la Timişoara. La Institut, Lucia Rachieru, care de frică nu suferise niciodată, iar de când îi murise un copil prea puțin îi mai păsa de viață, îşi luase prima inima-n dinți şi-o întrebase ce era adevărat din cele ce se zvoneau despre Banat pe colega lor, Cora Tăune, al cărei soț, membru al CC al PCR, răspundea chiar de-acea zonă.

— Prostii. Fiți pe pace. Nişte derbedei fără căpătâi s-au aflat în treabă să protesteze, vezi Doamne, pentru popa ăla calvin, care trebuie mutat disciplinar. Mutat de superiorii lui calvini şi nu de autoritățile de Stat.

Şi Cora Tăune se ridicase-n picioare şi-şi potrivise cordonul lat de crocodil. De câte ori se ridica de pe scaun îşi aranja talia şi-şi îndrepta bustul, spre bucuria genului masculin prezent. Fiindcă fericeau ochii o talie de 60 de centimetri, rotunjindu-se grațios şi nişte sâni împungând piepții rochiei ori ai bluzei, calități de fată de 18 ani,

perfect conservate la o femeie de-aproape 40, mamă a doi copii.

Pe 21 decembrie, când, în timpul mitingului de la Palat, se-ntrerupseseră, brusc, la televizor, imaginea şi sunetul, şi cei din Institut care nu participau la miting se priviseră semnificativ unii pe alții, glasul Corei Tăune sunase calm şi competent: «O cădere de tensiune».

— De! replicase Lucia Rachieru.

Toată lumea făcuse pe surda şi pe muta, încredințat fiecare-n sinea lui că, totuşi, ceva tulbure avea să izbucnească, taman ca o bubă care mocneşte cât mocneşte, o dai cu spirt, cu antibiotice, dar cauza rămânând neatinsă, ea-şi vede de treabă, coace şi sparge.

Titus Livius Calomfir tăcea ca scroafa-n păpuşoi – că doar el, palavragiu neîntrecut, în stare să dea din gură ceasuri întregi, fără să spună nimic, ştia că tăcerea e de aur, mai ales când apele încă nu sunt alese. Tăcea, cuprins de-un zel profesional, că nu se mai mişca din fața microscopului şi de deasupra fişelor pe care-şi trecea conştiincios coeficienții.

— Doamnă doctor, nu-i a bună de stă ăsta nemişcat ca Arcu' de Triumf, îi şoptise Lucia Rachieru Sânzienei Hangan, făcându-se că-i aduce nişte buletine la semnat, peste care, la distanță de câțiva milimetri, Sânziana se făcuse că-şi pune iscălitura.

— «Nu-i e bine vacii noastre, că vine tata cu pielea ei în spinare», îi şoptise Sânziana, bătând-o în treacăt pe mână.

În aceeaşi zi, pe la ora 1, când Sânziana ieşise de la metrou, la Universitate, pe gura dinspre «Intercontinental», era o mare de oameni în toată piața şi tot mai veneau dinspre biserica Sfântul Gheorghe în bubuituri de tun.

— Ce să fie asta? se-adresase Sânziana unei vecine cu care dăduse nas în nas pe trotuarul hotelului «Intercontinental».

— Ce să fie?! Trage Ceauşescu-n oameni!

— Cu tunul?!

Vecina nu mai socotise de cuviință să răspundă unei asemenea întrebări neroade.

Dinspre Colțea, fugeau spre «Inter», ținându-se de mână doi tineri, o fată şi-un băiat, cu chipuri îngrozite, iar băiatul, cu părul măciucă, aşa cum Sânziana în viața ei nu mai văzuse.

— Ce s-a-ntâmplat? îi întrebase Sânziana, cu implorare în glas.

— Lângă noi, la Colțea-n față, unul a scos un pistol şi a-mpuşcat un băiat în tâmplă.

Sânziana-şi făcuse cruce şi plecase ca vântul spre casă. Îi mai întrebase pe cei doi tineri care mergeau acum la pas, abia trăgându-şi sufletul:

— Dar cu tunul oare unde s-o trage?

— Greu de spus, fiindcă bubuie de peste tot, ca-n cerc, oftase băiatul.

«Înseamnă că tunurile au fost puse de mult în poziție de tragere în jurul oraşului, ori concentric în interior, altfel nu se explică», încerca Sânziana să raționeze, în timp ce gonea spre casă, ca mânată de lupi. «Dar în cine trag? Şi unde?». Se-auzeau atât de aproape încât se minuna că n-o atingea nicio schijă. Ceva scăpa judecății ei. De când se ştia pe lume nu fusese mai nedumerită, mai îngrijorată, mai derutată. I se părea o fericire – da, o fericire – că Maria era de gardă. Cu Mircea nu putuse lua legătura. Deşi spusese la telefon cine era, primise invariabil răspunsul «tovarăşul inginer e prin secție». Cuscrii erau acasă cu micuța Smaranda şi nu păreau deloc îngrijorați de ceea ce se-auzea.

— S-ar putea să fie trageri, exerciții obişnuite, o liniştise pe Sânziana cuscru-său, Virgil, şi-i promisese, pe cuvânt de onoare, că renunțau la spectacolul de la «Țăndărică», pe care Smaranda-l aştepta de două săptămâni. Sunase la spital la Maria, care-avea parte de-o gardă liniştită.

— Să nu pleci nici mâine din spital. M-ai înțeles,

Maria?

— Înțeles, să trăiți. Dar tu n-ai să te duci la Institut?

— Lasă-mă tu pe mine. Eu mi-am trăit traiul, mi-am mâncat mălaiul.

— Ei, nu mai spune! Hai, gata, c-a venit o urgență.

Deloc fricoasă de felul ei, de data asta, Sânziana era cuprinsă de o nelinişte vecină cu panica.

«Dac-aş şti despre ce este vorba, de-adevăratelea, aş şti încotro s-o iau. Aşa însă, mă simt ca pe-un teren minat. Am mereu impresia că *ni* se-ntind de peste tot capcane. Dac-aş vedea două tabere adverse, una-n fața alteia, trăgând unii într-alții, ar fi limpede, dar aşa, cu tunuri care trag de peste tot!». Judecata îi spunea să stea locului, s-asculte „România actualități" şi să țină deschis televizorul, fiindcă, până la urmă, tot prin ele avea să vină vestea cea mare, ori că-i laie, ori că-i bălaie. Dar nelinişteа care pusese stăpânire pe ea, de la creier până la ultima fibră – în aşa fel că i se zbăteau muşchii feței, ai brațelor, iar picioarele, în timp ce stătea pe scaun, îi săreau în sus ca la încercarea reflexelor cu ciocanul în rotulă – această nelinişte o-mpingea ca un arc spre alți oameni, să fie cu ei, să afle şi alte păreri, să-şi compare intuiția cu intuiția altora. Îi luase la rând pe apropiați. Socrii ei, doctorii Daniel şi Marina Şerban, erau siguri că ceva «anti» se-ntâmplă, dar ce anume – şi urmat de ce rezultat – nu-şi îngăduiau să avanseze. Profesorul doctor Iancu Stein şi nevastă-sa, Marioara, mulțumeau pentru prima oară lui Dumnezeu că le erau copiii şi nepoții stabiliți, unii în Israel, alții-n Refege, fiindcă, aşa cum se exprima nenea Iancu, şi Marioara după el, «Parcă poți să ştii ce-o să vină?».

— Adică? întrebase Sânziana, mai mult pentru sine.

— Poate fi la fel ca şi până acum, poate fi mai bine. Dar şi mai rău.

— Mai rău decât atât?!

— De ce nu?

Cum de nu se gândise din primul moment la Sandu

Dragomir, fost ofițer de Geniu, om care făcuse frontul şi care, paisprezece ani de prizonierat la ruşi, le-nvățase toate tertipurile! Da, ruşii! Sânziana nu-şi putea închipui că-n Est se mişca un fir de pai fără amestecul ruşilor. Gorbaciov cu perestroika lui! Ăştia din Vest iar înghițeau blinia rusească. Ducă-se dracului cu toții, era vorba ce se-ntâmpla cu ei, cu ci, românii!

— Nene Sandule, ce să fie cu tunurile astea? Dumneata în ce crezi că trag?

— Sânziana, dac-aş fi fost eu aşa deştept precum mă presupui tu, nu făceam paişpe ani de Cerc Polar. Mi-ar fi mirosit dincotro bătea vântu-n ’44 şi fugeam de pe front cu căpitanul meu. Ce să zic de tunurile astea? Acuma, de când sunt la pensie, mi-am adus aminte c-am fost ofițer de Geniu şi m-am mai uitat şi eu, prin nepoții Sandei Băncilă, în nişte cărți despre războiul modern. Acolo se vorbeşte de simulatoare. Astea pot fi semănate oriunde, cum povesteşti tu că se-mprăştie bacteriile tale, ale tale vorba vine.

— Îmi vine să plec pe stradă să văd ce face lumea.

— Nu te sfătuiesc. În vremuri tulburi e bine să stai pitit. Doar dacă nu vrei să faci pe eroul. Eroii cam au obiceiul să moară. În urma lor, se ridică o mulțime de viteji care-şi fac scară din morminte. Stai locului. Ce-o să fie o s-aflăm. Parțial.

— «Parțial color», răspunsese Sânziana cu amărăciune şi dintr-odată se simțise liniştită, dar şi cu orice elan decapitat.

— Am fost o vreme prizonier la Vorkuta cu un preot din Alba-Iulia. Când ne vedea pe noi, laicii, mai înfierbântați de câte o veste care răzbea până la Cerc, doar ce-l auzeai «Nu spune tot ce ştii, nu crede tot ce-auzi, nu face tot ce poți». Ne-a spus şi cărui preot îi aparținea această vorbă-nțeleaptă. Sânziana, ştiu că aşteptai să auzi altceva de la mine. Eu merg mai departe şi decât preotul înțelept şi-ți spun: nici ce vezi să nu crezi.

Ceauşeştii fugiseră cu elicopterul. Unde? Ar fi putut

rămâne în Iran. Fuseseră prinşi. La Televiziune se vorbea de 60.000 de morți la Timişoara.

— La Verdun, pe front, şi ce front – în 1916, din februarie până-n noiembrie – au murit cam 250.000 de oameni. Şi la Timişoara, fără front, fără bombardamente, mor în 5-6 zile 60.000 de oameni?! Ne cred chiar tâmpiți: ne cred pentru că şi suntem. Dacă n-aş fi făcut războiul şi n-aş mai şti ceva istorie, ce-ți închipui, că nu i-aş crede şi eu? Când aude omul de pe stradă 60.000 crede şi se-ngrozeşte. Totul e prea bine gândit ca să fie spontan. Şi mai ales când auzi din ce guriță ies cifrele astea. Mințiți, iubiți tovarăşi, de-ngheață apele.

Sandu Dragomir se uita, împreună cu Stela Dobrian şi cu Sânziana Hangan, la televizor, în apartamentul Stelei, cu jaluzelele lăsate, pe-ntuneric. De-afară se-auzea bubuit de tun ca pe front. Stelei Dobrian îi scăzuse rău tensiunea de-atâtea nopți nedormite din cauza «tunurilor».

— Mint toți, dă-i dracu'. De s-ar termina o dată cu circul ăsta. I-au împuşcat, au luat puterea, ce dracu' mai vor?

Stela Dobrian era mai paraponisită decât fusese vreodată-n viața ei. Fiindcă nimic nu era mai important pentru ea şi pentru om, în general, decât somnul. Şi-o mai supăra din cale-afară şi faptul că cineva o făcea anume ca să-şi bată joc de oameni şi ca să le travestească o minciună. Asupra acestei idei era sută la sută de acord cu Sandu Dragomir. Se uita uluită la Sânziana Hangan, care nu renunța la ideea că se aflau în fața unei revoluții.

— Dacă fata asta care deşteaptă e, citită e, şi crede asemenea prăpăstii, ce să te mai miri de Mărinică, nepotul Anicuței, care din 21 stă numai pe străzi, la revoluție.

Şi Stela Dobrian dădea din mână obosit, a pagubă.

— Unde pui că o cară şi pe Anicuța după el. Cât i-am procitit eu, degeaba. Se uită la mine ca la un laş, care stă la televizor în loc să meargă la luptă-mpotriva

comunismului, spusese Sandu Dragomir pe-un ton de constatare tristă.

În ziua a doua de Crăciun, Sânziana bătea la uşa Anicuței să-i aducă nişte cozonac «aşa bun numai doamna Hangan, Dumnezeu s-o ierte, mai făcea». O întâmpinaseră din spatele uşii Mărinică şi Anicuța, fiecare cu-o sacoşă-n mână.

— Încotro?

— La Televiziune, c-au chemat populația să-i apere de terorişti, care cu ce poate, cu tigăi, cu tingiri…

— Mărinică, Anicuțo, cred că nu vorbiți serios. Televiziunea e-nconjurată de blindate, de auto-şenile, de trupe antiteroriste şi ei cheamă populația cu tigăi, cu făcălețe şi cu tingiri?! Şi voi atâta sunteți de proşti să vă duceți? Până şi eu am început să mă limpezesc la minte, şi eu, altă proastă. Stați locului. Adică nu sunt bune mitralierele să-i apere şi sunt bune tigăile?

— Astea două tigăi țigăneşti era cât pe-aci să le-arunc la gunoi. Şi iote c-acuma sunt bune.

— Anicuțo, Mărinică e-un copil, nici armata n-a făcut-o, dar dumneata, femeie trecută de şaizeci de ani?

— Păi nu vreau să-l las singur.

Acest argument era singurul care ținea în fața Sânzienei.

— Doamnă doctor, i se-adresase Mărinică Sânzienei şi-o străpunsese cu privirea lui albastră, ca de copil de lapte, să ştim măcar pentru ce trăim.

— Măcar de-am afla vreodată, Mărinică. Dar nici să murim ca proştii, ca să-şi facă alții scară, din mormintele noastre, vorba lui nenea Sandu.

— Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus.

Sânziana clătinase din cap a neputință, în timp ce Mărinică dădea drumul cozonacului în traistă şi spunea «bogdaproste».

— Mai vorbim noi mâine, Sânziana, îi aruncase Anicuța peste umăr, în chip de scuză că-i închideau uşa-n nas şi plecau.

Chemările Televiziunii la apărare civilă cu tigăi şi cu făcălețe o făcuseră pe Sânziana să basculeze de partea lui Sandu Dragomir şi-a Stelei Dobrian, pentru care de la bun început tot ce se petrecea corespundea unei regii despre care doar figurația habar n-avea.

Figurația – curajoşii ieşiți în stradă cu mâinile şi cu piepturile goale să dea jos regimul comunist.

La unsprezece seara, Sânzienei îi suna la uşă Anicuța.

Sânziana se speriase când o văzuse: fața-i era ca varul, ochii ca de sticlă, iar glasul părea că vine de undeva de departe, curățat de orice urmă omenească. Buzele abia i se mişcau.

— L-au împuşcat pe Mărinică.

Sânziana încremenise şi nu ştiuse ce s-o întrebe.

— În cap. A murit pe loc. E jos la mine-n odaie.

Un glonț îi străpunsese țeasta ceva mai sus de urechi. Găurile erau acoperite de zulufi blonzi. Ochii îi erau deschişi şi încă nu căpătaseră luciul sticlos al morții. Sânziana-i pusese câte două monede de-un leu pe fiecare pleoapă, ca să-i închidă. Apoi dăduse fuga la clinică după un laborant, specialist în îmbălsămări.

— Nu-l las aici. Îl duc în sat la noi, să aibă cine să-l tămâie când n-oi mai fi eu.

Sânziana scosese maşina din garaj – lăsată moştenire de Tudor când plecase-n America – şi cu Sandu Dragomir alături de ea, pe locul mortului, cu Anicuța-n spate, cu Mărinică mort, cu capul răzimat de umărul ei, pornise în miez de noapte să-l ducă pe bietul erou la locul lui de baştină.

Nimeni nu plângea, nimeni nu vorbea. Sânzienei îi venea, obsesiv, în minte o replică din *Mutter Courage:* «Eilif a murit. Războiul meu s-a terminat». «De nu ne-ar opri careva pe drum să ne mai ia şi drept terorişti, cu mortul în maşină. Ce-o fi o fi. Cum s-o fi lăsat pe Anicuța în asemenea momente?! Iar el, săracul. Ața l-a tras. Doamne, câtă naivitate!». Şi iarăşi «Eilif a murit. Războiul meu s-a terminat».

În comuna Salcia, la trei kilometri de Cernați, satul de unde se trăgea neamul Sânzienei dinspre mamă, linişte şi pace, la patru dimineața când ajunseseră la poarta Mariței, bunica dinspre tată a lui Mărinică. Lumea abia se-adunase de pe la cumetrii, cum se cuvenea într-o noapte de Crăciun. De revoluție aflaseră sătenii de la televizor şi de la radio. Îşi văzuseră de treabă, îşi tăiaseră porcii, îşi făcuseră cârnați şi caltaboşi, făcuseră pomana porcului, îşi ținuseră obiceiurile, iar revoluția se petrecea undeva departe şi pe ei nu-i atingea. Să fi trecut mai întâi sărbătorile şi pe urmă aveau să mai vadă ei. Îl întinseseră pe Mărinică pe masa cea mai mare din casă, în odaia bună, în care era frig ca afară.

Marița şi Costică, bunicii lui Mărinică – ai cărui părinți, despărțiți de când avea el un an, o luaseră care încotro, că nici ăi bătrâni nu le mai ştiau de urmă – erau atât de uluiți că nu scoteau o vorbă. Doar Costică îşi aprinse o «mărăşească».

— Nu fuma, mă, omule, c-afumi copilul ăsta.

Şi Costică plecase la bucătărie să fumeze.

— Mâine să ne ducem la al lu' Turbatu să-i facă tron. Să vă fac o țuică fiartă şi să vă dau ceva de mâncare, se adresase Marița Sânzienei şi lui Sandu Dragomir.

— Mulțumim, nu, răspunsesem într-un glas cei doi.

— Am vrea să ne odihnim şi noi un pic până se luminează de ziuă, că plecăm numaidecât la Bucureşti.

În odaia de toate zilele, Sânziana şi Sandu Dragomir se-ntinseseră unul lângă altul pe patul de scânduri cu saltea de paie şi-şi rezimaseră capul de căpătâie cu fața de pânză de in groasă, umplută cu câlți, după cum înghioldeau. Stinseseră becul în speranța c-aveau să ațipească un ceas-două.

Cu ochii închişi se chinuiau amândoi s-adoarmă şi nu vorbeau de teamă să nu sperie somnul care nu le dădea nici un semn. Sânziana, ca şi Sandu Dragomir, se gândea la Mărinică, un copil cuminte, pe care de mic îl luase Anicuța pe lângă ea, îl dăduse la grădinița din cartier, la

şcoala generală, apoi la un liceu de metalurgie, «ca să iasă cu meserie la mână». Intrase şi la seral, la Politehnică, tot la metalurgie. Ziua lucra la „23 August”. Fiecare bănuţ i-l dădea Anicuţei, «ca să-i rostuieşti matale, tuşică, şi să ne facem şi noi apartament». Îi plăcea s-asculte poveştile de dinainte de război şi din prizonierat ale lui domnu’ Sandu, şi mare bucurie era pentru el să-i repare câte ceva doamnei Stela Dobrian. «Doamnă, până dreg eu pe-aici, dumneavoastră puteţi să cântaţi la pian». Îi plăcea că Stela Dobrian nu se ţinea cu nasul pe sus, îl punea la masă-n sufragerie, îi dădea o gustare, îl plimba prin apartament şi-i vorbea despre fiecare mobilă, despre fiecare tablou, despre fiecare covor, despre fiecare obiect; Mărinică-i sorbea cuvintele, iar pupilele i se dilatau de parc-ar fi vrut să absoarbă fiecare lucru împreună cu povestea lui. «E-o plăcere să-l vezi pe băiatu’ ăsta cum ascultă, cum priveşte. Prima generaţie-ncălţată, avidă să-nveţe şi nepoluată». Mărinică nu vorbea niciodată neîntrebat. Răspundea cu bun-simţ, la locul lui, cu timiditate, ca şi când s-ar fi scuzat pentru fiecare vorbă rostită. Nimeni nu l-ar fi crezut în stare să devină participant pasional la o mişcare de masse, gata să-mbrăţişeze, fără nicio rezervă, o idee. «Ce ştim noi despre alţii?», se-ntrebase Sânziana, deschizând ochii şi-ncercând să străpungă întunericul din camera străină în care o adusese un capriciu al sorţii. Parcă despre fata ei din RFG, Ana, ce mai ştia? Ce poţi afla despre un om în trei-patru minute pe săptămână la telefon? Că e sănătos, că nu e sănătos, că-i merge sau că nu-i merge bine, că vrea să plece într-o vacanţă, că s-a-ntors dintr-o vacanţă. Mai nimic. Despre evoluţia ei sufletească şi intelectuală, despre felul cum îşi creştea fetiţa, Ingrid, mai mult presupuneri din scrisorile rare pe care i le scriau împreună fiica şi ginerele «nemţi». Sânziana-şi simţea trupul, sufletul şi mintea ca de plumb. Aţipise totuşi; o visase pe mama ei, Smaranda Hangan, moartă cu ani în urmă. Era-ntr-o rochie lungă, lila, cu ape viorii, bordo,

grena, şi din ea plecau de la picioare şi până-n cap raze violet transparente. Parcă se aflau într-un lan de levănțică. «Mamă, cum e pe la voi?», o-ntreba Sânziana, care nu-şi dădea seama-n vis că mamă-sa murise. «Aici nu e nici cald, nici frig. La voi ştiu că bate mereu vântul. Asta e...». Şi-i făcuse un semn liniştitor cu mâna. «Mamă...», o mai strigase Sânziana, vrând să-i mai pună o întrebare. «Destul...», şi mamă-sa se ridicase în văzduh pe trepte de abur violaceu.

*

A patra zi de Crăciun era înmormântarea Profesorului. După luni de chin inimaginabil, când ajunseseră la limita puterilor şi nevasta şi amanta, care-l vegheau neîntrerupt, Dumnezeu se-ndurase de el. În biserică – nicio lacrimă pe niciun chip. Discursurile, elogiile de dinainte de «veşnica pomenire» nu le-ascultase nimeni. Preşedintele Academiei, prezent la ceremonie era-nsoțit de doi mitraliori din trupele anti-teroriste. Şi fără prezența celor doi purtători de „Kalaşnikov", care nu se asortau cu atmosfera funebră, oamenilor le era gândul la zgomotul de tun de-afară, la invizibilii şi cu-atât mai primejdioşii terorişti, la viitorul lor, al românilor, şi chiar deloc la cel dispărut. Morții cu morții. Pe treptele bisericii, după ce fusese coborât sicriul şi aşezat în maşina mortuară, însoțit de cele două văduve înfrățite, Titus-Livius Calomfir transmitea câteva înțelepciuni publicului spectator dispus să-l asculte. «Acuma trebuie să luptăm cu toate forțele împotriva comunismului», declara Tituț, pe-un ton peremptoriu. «Şi cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi realegerea lui în funcția de Secretar-general al Partidului, cum ne propuneai prin octombrie, cum rămâne, Tituț dragă?», i se-adresase Sânziana Hangan, care n-avea limba cusută. «Asta aparține trecutului şi noi trebuie să ne luptăm pentru prezent şi pentru viitor», intrase repede-n vorbă Ana Rotaru-Melinte, secretara de Partid pe

Institut. «Bine-nțeles», îi ținuse isonul şi Cora Tăune, soție de membru CC al PCR. Cu excepția Luciei Rachieru, a Valentinei Presură şi-a Mioarei Ploscaru, toată lumea-şi întorsese jenată privirea de la Sânziana Hangan. «Dragii mei, sunt sigură că veți lupta cu-acelaşi sârg *împotriva* comunismului, cum ați luptat până acum *pentru* comunism. Hai s-o lăsăm moartă şi să-l conducem pe răposatul la groapă». Şi Sânziana Hangan îi trecuse-n revistă, cu-o privire neutră, pe Titus-Livius Calomfir, pe Ana Rotaru-Melinte şi pe Cora Tăune. Replica şi privirea asta de pe treptele bisericii Sfântul Elefterie aveau să-i atragă Sânzienei aprecierea post-decembristă de neo-crypto-comunistă. În fine, de bolşevică a Institutului. Fiindcă nimeni nu luptă mai îndârjit pentru acreditarea în prezent decât cei care au de spălat trecutul. Trio-ul Titus-Livius Calomfir, Ana Rotaru-Melinte, Cora Tăune aveau să devină cei mai vajnici anticomunişti, nemulțumindu-se să-şi «imaculeze» în acest fel trecutul şi să-şi administreze fructuos prezentul, dar arătându-şi disprețul şi tratându-i drept nostalgici ai comunismului pe unii care nici măcar membri de partid nu fuseseră, necum părtaşi la ciolanul burselor în Occident, al tuturor schimburilor de experiență tot în Occident, al tuturor comunicărilor şi-al tuturor simpozioanelor ca ei trei şi ca încă vreo câțiva tovarăşi din Institut. Vina celor rezervați în fața noutăților post-decembriste consta în privirea lor critică asupra a tot ceea ce se-ntâmpla, nu se extaziau în fața FSN-ului, dar nici în fața partidelor reînviate ca nişte fenicşi rămaşi multă vreme în formă de cenuşă. Puterea o voiau şi unii şi alții. Cei rămaşi de căruță, fiindcă unii fuseseră mai informați şi mai iuți de picior, voiau neapărat să-i dea jos pe cei care ştiuseră să ia vehiculul din mers. Înviații din cenuşă nu acceptau un kilometru zero de pornire la noul drum. Nu se dovediseră prea inspirați vrând s-aducă istoria cu 45 de ani înapoi. Şi nici s-amenințe cu măsuri represive pe comunişti când, convinşi şi mai ales de circumstanță, România avea cam

patru milioane de membri de partid, membri care, fiecare mai avea o mamă, un tată, o nevastă, un copil, deci lume multă interesată să n-aibă de-a face cu nicio represiune. În afara celor pe care comunismul îi scosese de la pământ pe jos şi-i adusese «la bloc», la oraş. Pe frică şi pe suspiciune se clădeşte ca pe nisip. Şi-apoi de nimic nu se teme omul mai mult decât de necunoscut. Era o lume speriată de ce vedea şi nu pricepea. De ce s-o mai fi speriat suplimentar şi cu ceva ce pricepea?

— Domnule Cațafani, ce părere aveți de ceea ce se-ntâmplă? i se-adresase, într-o zi, Sânziana Hangan unui domn în vârstă, țărănist marcant, care totaliza vreo 17-18 ani de puşcărie şi de domiciliu forțat în Bărăgan.

— Zic eu că s-a pornit cu stângul. Ai noştri ar trebui să-i lase-n pace pe comuniştii ăştia din linia a doua, care-au luat puterea. Să-i lase-n pace. Dac-au să conducă bine – foarte bine, dac-au să conducă prost se erodează şi pe urmă vin «istoricii» la putere. Dar aşa cum au luat-o «istoricii», cu discreditatul prin străinătate, cu popor de brute şi de nărozi, nu fac nicio ispravă. Când au s-ajungă ei la putere au să defileze tot sub firma asta de popor handicapat. Îmi pare rău că unii nu-nvață nimic din istorie.

— Şi dumneavoastră, ca vechi țărănist, n-aveți niciun cuvânt de spus?

— Nu prea am loc. Mai întâi, de cei vechi, care-şi arogă pentru trecut roluri pe care nu le-au avut; apoi n-ai loc de «țărăniştii» proveniți din activiştii PCR. Vremea oamenilor cinstiți nu vine niciodată. Toți la un loc, nemulțumiți de rolurile care le revin în momentul de față, vor ca soluție a soluțiilor «înc-o revoluție», fiindcă prea i-a lăsat să ducă tava prima, pe care, cât o fi fost revoluție, cât lovitură de Stat, oricum n-au făcut-o ei. Vor să-i ia locul primului ocupant. Au stat patruşcinci de ani la umbră şi-acum nu mai au răbdare câțiva ani, o legislatură, hai două, că nu există un partid ajuns la putere care să nu ia şi măsuri antipopulare, măsuri cu care, obligatoriu, supără parte

din cetățeni.

— Domnule Cațafani, cum vedeți dumneavoastră viitorul acestei Țări?

— Fără să fiu profet, zic că vreo fericire nu ne-aşteaptă. S-ar putea să fim lăsați iară-n sfera rusească, la noua-mpărțire a lumii, că-ți dai seama că lumea se-mparte cum s-a-mpărțit totdeauna, după orice răsturnare de situații. Iar, într-o versiune optimistă, dacă nu ne-or lăsa tot cordon sanitar al Europei izolându-se de slavi, o să fim şi noi un stat cel mult de mâna a doua.

— Cum am fost de când ne ştim.

— Exact. Cine spune c-am fost vreodată un stat de rangul întâi, înfrumusețează trecutul exact ca unii dintre colegii mei de partid, care, pe vremea lui Maniu, făceau cafele şi le-aduceau cu tava, conduceau maşina lui Maniu sau îi duceau servieta, iar azi nu se vor doar lideri ai prezentului, dar îşi fac şi pentru trecut biografii de lideri. Eu sunt un martor incomod, fiindcă ştiu adevărul şi-i cunosc pe fiecare cum îmi cunosc buzunarele. Am rămas membru onorific şi, date fiind şi vârsta mea matusalemică şi sănătatea, tot mai puțină, m-am dat complet deoparte, ca să nu mai creez jene şi zâmbete strâmbe în jurul meu.

— Domnule Cațafani, dac-ați mai lua viața de la-nceput, ce-ați face?

— Nimic din ce-am făcut, deşi nu-mi reproşez că vreodată n-aş fi jucat cinstit. N-am făcut politică pentru căpătuială, cum a făcut mai toată lumea pe vremea mea...

— Şi-o să facă la fel totdeauna.

— Am făcut politică în dorința de mai bine pentru Țara asta şi nici eu, nici Țara, nu ne-am ales cu nimic: ba eu m-am ales cu şapteşpe ani de Aiud, de Gherla şi de Bărăgan. Dac-aş mai lua viața de la-nceput aş face o meserie ştiințifică: medicină, de exemplu. Tata era un doctor foarte cunoscut în toată zona Brăilei. Puțin îi păsa ce guvern e, ce partid pleacă de la putere, ce partid vine.

«Mie, stetoscopul, Rœntgenul, urechea, mâinile şi ochii nu mi le-au dat nici unii, nu mi le iau nici unii. Mă uit la tine, băiete, cât eşti de naiv: cum crezi tu că ăştia ai tăi au să schimbe faţa României?». Şi n-au schimbat-o. Asta aş face, dragă Sânziana. Sau fizică, matematică, ştiinţe naturale, ceva pozitiv care dă mai multă-ncredere-n lume şi siguranţă de sine.

— Credeţi, domnule Caţafani? Dacă i-aţi vedea pe colegii mei cum îşi refac biografiile, cum simulează şi azi, aşa cum au simulat şi până în decembrie ’89. Vor să-şi păstreze privilegiile, atâtea câte pot fi în microbiologia autohtonă. Fosta noastră secretară de partid, brusc a descoperit că neam de neamul ei au fost liberali. Nu e miting, reuniune la liberali să nu fie şi ea poponeţ. Fără să se-nscrie-n partid. I-a ajuns partidul comunist. Dar ca să se ştie că e anti-FSN, că e-o intelectuală, că e-o disidentă post-decembristă. Şi de ce? Fiindcă e vorba de-o bursă de trei luni la Londra şi nu vrea s-o scape. Fiindcă fostul tovarăş de legătură cu fostul Birou II, cu Tovarăşa împuşcată, cochetează cu toate partidele şi vrea să se lanseze-n politică; şi, având un asemenea aliat de nădejde-n fosta secretară de partid, o propune tot pe ea la bursă. Cine-a fost reprezentativ pe vremea comunismului este şi astăzi. Cine-a bătut mapamondul, îl bate şi-o să-l tot bată. Aceiaşi.

— E firesc. Nimic nu este şi nu va fi vreodată cotat mai sus decât oportunismul. Am să-ţi dau un exemplu. După august 1944, doi agenţi români de la „Intelligence Service”, care-au activat în România din timpul războiului şi până prin ’47, au avut următoarea soartă. Eugen Cristescu îi ştia, Antonescu-i ştia. Îi lăsau în pace fiindcă era preferabil să-i ştie decât să-i închidă şi să implanteze englezii alţii. Vine bravul vostru regim comunist, pe unul îl trimite zece ani la Aiud, după care englezii l-au scos din ţară – englezii fiind singura naţie care-şi recunoaşte şi-şi recuperează agenţii. Celălalt a acceptat rapid colaborarea cu Partidul şi cu Securitatea şi e, bine-mersi, profesor

universitar, şef de publicaţie artistică, membru al Academiei; aşa o duce de la instaurarea comunismului şi până astăzi. Nu e zi naţională a vreunei ţări occidentale, nu e dineu oferit de vreun ambasador occidental la care dânsul şi consoarta dumisale să fi lipsit 45 de ani ori să lipsească astăzi. În străinătate s-a dus şi se duce cu nevastă, cu fiica nevestei, cum am trece noi de pe trotuarul ăsta pe ăl de vizavi. Sunt oameni pe lumea asta, majoritatea, care n-au nicio convingere, mai bine zis care nu acţionează în virtutea nici unei convingeri; îi interesează un singur lucru: să trăiască bine. Pentru acest principiu de viaţă, al oportunismului militant, n-au mamă, n-au tată şi, mai ales, n-au patrie-adorată.

— Ştiu, domnule Caţafani, că aşa e de când lumea. Dar nu mă pot împiedica să nu-mi fie scârbă. Dac-ar veni unul în balconul ăsta de la Universitate, la radio, la televiziune şi-ar spune: am făcut pe comunistul ca s-o duc mai bine, zău dacă nu l-aş aplauda. Dar vine fiecare şi face pe victima, după ce-a profitat cât a putut de pe urma comunismului, şi-ţi povesteşte cum nu putea dormi pe vremea aia de oprimat şi de ros de propria conştiinţă.

— Dac-ar face spovedania asta simplă: am vrut s-o duc mai bine, i s-ar pune şi prezentul sub semnul întrebării. Pe când aşa: te pui cu oprimarea comunismului şi cu procesele de conştiinţă? N-o vezi pe fosta matale colegă de liceu, Sabina Josan, cum ne vorbeşte în chip de puritate şi de oprimare întruchipate, din toate balcoanele, de la toate emisiunile de televiziune, în scurtele răspasuri când nu clipeşte gingaş şi nu-şi ţuguiază copilăreşte buzele prin ăle străinătăţi? A ajuns mai ceva decât moaştele sfintei Paraschiva de sfântă, nemaivorbind de omniprezenţă.

— Un coleg de-al ei spunea pe vremea împuşcatului că Sabina mai avea niţel şi cădea de pe glob, că nu mai avea unde se duce, atâta-l bătuse-n lung şi-n lat.

— Cel mai mult mi-a plăcut zilele trecute, când a lansat o carte de eseuri. A-ntrebat-o un reporter de la

Radio când a scris cartea asta. Şi ea a răspuns: «În anii cât am fost interzisă». Eu, după câte ştiu, semnătura la gazeta unde-avea cronica plastică i-a fost interzisă vreo trei luni.

— În perioada interdicției i s-a tipărit un album de reproduceri în câteva limbi şi-a fost trimisă şi într-o delegație oficială-n Belgia. Ştiu de la doamna Stela Dobrian. Eu pot să cred că orice om a adunat în el ură împotriva regimului comunist, dar să faci pe victima fără să fi fost, e de prost-gust, nemaivorbind de aspectul moral.

— Sabina Josan face parte din categoria celor care şi dacă pică din avion de la zece mii de metri pică pe moale. Când a lansat, acum, de curând, un nou album, m-am nimerit şi eu în librărie. În timp ce ea era asaltată de lume la autografe, soseşte şi Virgil Marişescu. După cum ştii, ea-i ține trena la toate întrunirile electorale şi-i păşeşte alături cu brațe încărcate de flori, de parcă vine de la cununie. Vine Marişescu-n librărie şi se năpusteşte toată lumea pe el, de parcă venise Mesia, şi toți doreau autografe din partea lui. Liniştit, a-nceput să dea autografe pe albumul Sabinei Josan. Responsabila librăriei, care privea cu un zâmbet ironic toată scena, s-a apropiat de Marişescu şi i-a spus: «Vi se pare normal să dați autografe pe cartea altcuiva?». «O, aveți dreptate, nu mai fac!» şi a râs cu toți dinții lui frumoşi. I s-au umplut obrajii de gropițe şi, cu o ştiință de *homme à femmes,* i-a sărutat librăresei mâna. În vremea asta, Vincențiu Velisar, făcând pe la *jeune fille de la maison,* se-ntreținea cu publicul, cu Virgil Marişescu, şi invita lumea la un pişcot şi la şampanie. Mă uitam amuzat cum femeia asta, care face pe copilița la cinzeci de ani, care, cu tot aerul ei săltăreț şi cu toată silueta, a-nceput să lase fălci, mă uitam cum nici nu i-a murit bine un protector, şi ce protector, «conul Petruț», şi repede şi-a făcut rost de altul, ce e drept cu mai multă osteneală, că ăstuia trebuie să-i țină mereu trena, iar ăsta umblă ca strechea, fiindcă şi el

e-n plină albire de biografie şi trebuie să se ostenească pentru noii stăpâni. Sânziana, s-a schimbat conformismul: ieri era comunismul, azi e disidența.

— Domnule Cațafani, în noul conformism trebuie să faci neapărat pe credinciosul, să te-afişezi în biserici şi să-ți faci cruci până la buric şi să ții neapărat cu opoziția şi cu Virgil Marişescu, Țuțu, cum îi spuneau foştii colegi de facultate.

— Un personaj oarecare ca valoare, umflat cu țeava dinăuntru şi din afară, iar el, nefiind un geniu, începe să şi creadă că este exact de dimensiunile la care l-a adus pompa de umflat baloane.

— Ceauşescu i-a fost un bun predecesor, şi el ajunsese să se creadă genial, după toate osanalele care i se-aduceau.

— Popoarele au nevoie de mituri. Poporul român nu se simte bine dacă nu e mințit. Cu cât îl minți mai abracadabrant, cu-atât te crede mai mult.

— Şi ăştia de la putere?

— În majoritate covârşitoare, îşi fac afacerile. Mai sunt şi câțiva naivi printre ei, ca de-alde mine la timpul meu; în rest – băieți buni, puşi pe căpătuială. Nici mai răi, nici mai buni decât alții. Au lucrat curățel, în sensul că nu s-a declanşat un război civil în regulă; cu ungurii la Târgu Mureş s-au făcut n-aude, n-a vede, na greul pământului, fiindcă ştiu că ruşii-i susțin, Occidentul îi susține! Cine observă manevrele ungurilor de alipire la Ungaria este extremist, naționalist-şovin. Ce vrei? Sunt toți crescuți la şcoala internaționalistă a Moscovei. Între cele două războaie, comuniştii au fost interzişi în România fiindcă susțineau drepturile ruşilor asupra Basarabiei, adică dezmembrarea a ceea ce ne adusese 1 Decembrie 1918, contra unui milion de morți şi de schilodiți. Moda patriotismului, a naționalismului a trecut. Când mâncam la cantină, la „Scriitori”, Țuțea spunea cu voce tare, să-l audă toată suflarea: «Domnilor, o dată cu Ceauşescu o să moară ultimul mare naționalist român».

— Deci, intrăm într-altă internațională…

— Totul e cum o să intrăm. Pe simpatii şi pe sentimente e naiv să pui preț în politică. Politica are o singură zeitate tutelară: interesul.

— Nici în viața personală a oamenilor nu e altfel.

— În viața personală oamenii mai fac şi câte-un *coup de tête,* inflamați de eros, care-n mod elegant se numeşte sentiment, în politică nu intervine sexualitatea. Acolo – vorbesc de politica de anvergură, la nivel internațional – totul pare făcut de eunuci.

— Domnule Cațafani, nu mi-am închipuit că aşa avea să fie căderea comunismului. Nu m-am aşteptat să iasă atâta ură, atâta infamie între oameni care-n timpul comunismului au trăit cot la cot, în bună-înțelegere.

— Draga mea, pe vreme liniştită, că e frumoasă, că e mohorâtă, gunoaiele stau fiecare la locul lui; cum vine o vijelie, toate năvălesc în aer, îți intră-n ochi şi-n gură. Murdăria asta zăcea-n oameni, nici de ieri, nici de azi; până acum au ținut-o-n frâu de frică. În cúrele mele de Aiud şi de Gherla am văzut toate fețele umanului. Nici acolo, nici grozăvia de-acolo nu-i înfrățea. Nu se puteau considera doar nişte deținuți, deci nu se puteau abstrage din ranchiunile trecutului şi era de necrezut câtă ură puteau acumula în acel prezent, şi nu împotriva regimului comunist care ne luase tuturor celor de-acolo libertatea, nu împotriva anchetatorilor, a paznicilor, a opresorilor, ci unul împotriva altuia.

— Deci, omul nu-nvață nimic din nimic.

— Şi, mai ales, din istorie. De la analfabet la şefi de state, unul nu-nvață nimic. După cum putem vedea, niciun sistem filosofic, nicio religie, nimic-nimic nu face omul nici mai bun, nici mai înțelept. Altminteri ar mai fi atâtea kilograme de legi, de dispoziții, de constituții, de coduri penale? Toate sunt făcute ca să tempereze animalitatea din om. Acum au ieşit la suprafață toate gunoaiele din oameni, cu-o virulență pe măsura a patruşcinci de ani câți au fiert la oală cu presiune.

— Fără să fiu cine-ştie-ce încrezătoare-n oameni trebuie să spun că nu mi-aş fi-nchipuit ce zace într-unii alături de care trăiesc de douăzeci de ani.

— Totul e să-ți păstrezi firea în fața «surprizelor» astea. Dacă te mai miri de oameni, ăsta-i semn de tinerețe şi semn că ai trăit într-un singur regim şi că ți-ai făcut închipuiri despre cel în care n-ai trăit. Alături de *Decalog,* ca normă de convieţuire, ca normă pentru sufletul omului aş pune poezia *Dacă,* preceptele acelea atât de înalte şi de mângâietoare ale lui Kipling în fața adversității venite de la semeni. Le ştii?

— Le ştiu. Şi mi-a mai mers la suflet o vorbă a lui: *My country – wrong or right.*

— Aşa, fata mea. Lumea e urâtă. Să luăm din ea ce a greşit frumos: să-i ascultăm pe Vivaldi, pe Mozart, pe Beethoven şi pe alții de pe linia aceleiaşi «greşeli».

CAPITOLUL ŞAPTE

De la revoluție (sau ce fusese) încoace, Sânziana, înainte de-a porni spre Institut, înghițea un *Rudotel,* «calmant de zi», iar când intra pe poarta Institutului îşi repeta întruna o maximă a lui La Rochefoucauld: «nimeni nu este nici atât de bun, nici atât de rău cât pare». De agitația şi de vânzoleala ce se instalaseră în Institut după decembrie ’89, care coincisese şi cu moartea Profesorului şi cu numirea unui interimar, un valoros om de ştiință dar fără nicio autoritate, era de mirare că nu muriseră toate culturile, că nu răposaseră toți germenii şi toate animalele de experiment. Şi se putea spune că supraviețuirea se datora laborantelor şi contabilei, care nu erau atât de pasionate de politică pe cât era personalul de cercetare. Văzând-o pe doctorița Sânziana Hangan că nu se mişcă din fața microscopului şi-a mesei cu fişe, la ea veneau şi laborantele şi contabila să-i spună care mai era situația materialelor şi cea financiară din Institut. Ore-n şir, noua disidență comenta, presupunea, se revolta şi-njura noua putere. Cât ținuse Piața-Universității lipseau cu schimbul de la slujbă, ca să aibă ştirile la minut. Nu cumva să se petreacă ceva acolo şi să le scape. Apăruse pe halate ecusonul cu «golan» şi unii-şi atârnau şi medalioane cu M. S. Regele Mihai, de când Facultatea de Arhitectură descoperise că «Monarhia salvează România». Unii dintre ei îşi petreceau şi noaptea, parțial dacă nu total în Piață, ca în singurul loc eliberat de comunism. Din balconul de la Geologie, Sabina Josan comunicase auditoriului din Piață că muncitorimea trebuia iertată pentru ce alesese, datorită incapacității ei de-a deosebi răul de bine. Lucia Rachieru, Mioara Ploscaru şi Valentina Presură votaseră cu Iliescu şi cu F.S.N.-ul şi nu li se păruse că trebuia să facă un mister din alegerea lor. Li se spusese-n față că numai tâmpiții puteau face asemenea alegere, tâmpiții şi trădătorii de

Țară. Toată lumea le ocolea şi le răspundea la bună-ziua din vârful buzelor, cu o scârbă de parcă ar fi trecut pe lângă un rahat proaspăt. Pe Sânziana Hangan care, de când cu disidenții post-comunişti, inițiatorii unei noi lupte, români contra români, avându-i în frunte pe Titus Livius Calomfir, pe Ana Rotaru-Melinte şi pe Cora Tăune, nu mai spunea decât «bună-dimineața» – la venire şi «la revedere» – la plecare, n-o-ntreba nimeni cu cine votase, deşi bănuielile cele mai negre planau asupra ei care, deşi cu bărbat fugit în Statele Unite şi cu fată plecată oficial în R.F.G., nu frecventase nici Piața Universității şi nici ecuson de «golan» nu-şi atârnase-n piept.

Sânziana Hangan se dusese conştiincios la vot, profitând de dreptul ei garantat de Constituție şi ştampilând buletinele, şi pentru preşedinte şi pentru Parlament; de sus până jos, pe toate foile scrisese şi cu pixul «ANULAT».

Cu firava ei putere cetățenească nu alesese pe nimeni. Procedase astfel, nu pentru a-i copia pe nemți, care se duceau neabătut la votare, dar, dacă nu le convenea niciun candidat, ştampilau buletinul de vot pe față şi scriau «niciunul». Pentru Sânziana lucrurile erau prea nelămurite, cu prea multe semne de întrebare în privința «emanaților», cum îi numeau în derâdere «disidenții» *post-festum* pe cei care luaseră puterea după ’89; iar pe cei propuşi de partidele «istorice» nu-i putuse lua în serios. Decât să-i pară rău de alegerea făcută, preferase să-şi îndeplinească doar datoria cetățenească de-a se prezenta la vot. Dacă-i dădea Dumnezeu zile, în doi ani poate i se mai lămureau lucrurile şi se hotăra să voteze pe careva. N-avea-ncredere-n nimeni, dintre cei care se oferiseră să conducă România. Unii prea miroseau a P.C.R., alții prea erau palavragii şi lipsiți de simțul realității. «Dacă mă alegeți pe mine, fiecare român va avea o pistă de ski». La replica asta electorală Sânziana râsese de se scuturase scaunul cu ea.

Suzi Priboianu care, de când era ea pe lume, ştia totul

mai bine decât oricine şi era pusă pe harță-n fiece moment al zilei, nu-nsemnase cine-ştie-ce surpriză pentru Sânziana prin efervescența *anti-* în care trăia, începând cu decembrie 1989, revoltată că «ăştia» nu dădeau înapoi moşiile moşierilor, ca să-şi fi recuperat şi ea averea părinților care, învățători modeşti de țară, să fi tot avut treişpe-paişpe pogoane când veniseră comuniştii la putere. Nici Anişoara Grigorescu, cea care-şi evoca mereu, cu tandrețe copilărească bunicii, cu aerul ei de cucoană din secolul trecut, nu fusese o surpriză, fiindcă ideile, atâtea câte le vehicula, îi aparțineau bărbatului ei. Ea nu era decât o porta-voce care-i ținea isonul Suzanei Priboianu în privința restituirii moşiilor. Deosebirea între ele era de ordinul mărimii revendicative: părinții Anişoarei chiar avuseseră moşie.

Ana Rotaru-Melinte, fosta secretară P.C.R. pe Institut, foarte la locul ei şi decentă în perioada acelei însărcinări partinice, femeie la fel de inteligentă şi de cultivată pe cât de abilă, făcuse, prin ajutorul dezinteresat al lui Titus-Livius Calomfir, rost de-o plecare pe trei luni la Londra, care-i era bine-cunoscută din alte patru schimburi de experiență avute acolo până în 1989.

Într-o zi, povestind că-şi făcuse bagajele, că le lăsase celor doi copii şi bărbatului frigiderul plin pentru cel puțin două săptămâni, se plânsese că nu găsise nicăieri ciorapi-dress pe măsura ei. Valentina Presură îi oferise trei dressuri noi. «Nu iau de la tine că eşti F.S.N.-istă». «Caută-n „Opoziție”», îi replicase Valentina Presură la fel de sec, fără umbră de glumă, cum i se-adresase şi Ana Rotaru-Melinte. Sânzienei îi venise să se frece la ochi şi să-şi desfunde urechile, fiindcă tot nu-i venea să creadă că ce văzuse şi ce auzise era adevărat. Cum nu-i venise să-şi creadă ochilor şi urechilor când avusese loc altercația între Sidi Puşcaş şi Lucia Rachieru.

În ultima vreme, de când cu venirea la putere a neo-crypto-comuniştilor, Sidi, foarte dezamăgită că țărăniştii nu câştigaseră alegerile, nu scăpa nicio ocazie să-nțepe

cu câte o vorbă bine simțită pe oricine bănuia antiopoziționist. Îi căşunase pe Mioara Ploscaru, ființă optimistă şi robustă sufleteşte, care-şi crescuse copilul singură, din categoria oamenilor obişnuiți, care, din când în când, azvârlea câte o vorbă hâtră, greu de uitat.

Disidentele din acelaşi laborator cu Sânziana se lamentau într-o zi, ca în toate de altfel, de slăbiciunea de minte a poporului român care nu-l alesese pe Rațiu, care ar fi făcut cu totul altceva din România, decât aveau să facă «nenorociții ăştia».

— De exemplu, piste de ski la tăt românul. Când mă gândesc cu că bietul tata a murit şi n-a apucat şi el pistă de ski, intrase-n vorbă Mioara Ploscaru, râzând cu gura pân' la urechi.

— Numai voi, idioții care i-ați votat pe ăştia, puteți vorbi aşa şi puteți lua-n derâdere un asemenea om, sărise Sidi ca arsă de pe scaun, roşie până-n albul ochilor.

— Dragă Sidi, i se-adresase Sânziana, dacă tot vorbim de democrație, înțeleg că fiecare alege pe cine vrea şi pentru asta nu e obligatoriu să fii idiot. Nu-nțeleg să facem atmosfera irespirabilă de dragul politicii, mai ales că printre noi n-avem politicieni de meserie.

— Numai voi, colaboraționiştii comunismului, ca tine şi ca Mioara puteți vorbi aşa. Omul ăsta…

— Care om?

— Rațiu… a spus clar: vreți să mergeți înapoi spre Rusia, votați-l pe Iliescu, vreți s-ajungeți în Occident, votați-mă pe mine. Numai voi, colaboraționiştii, vreți înapoi spre Rusia.

După ce-i azvârlise Sânzienei o privire cu care ar fi ucis-o, Sidi Puşcaş îşi târşise cu zgomot scaunul şi se-aşezase.

— Ai dreptate, Sidi, eu şi Mioara am fost nişte colaboraționiste: noi numai burse-n străinătate, numai prime, numai felicitări, numai avansări, în timp ce tu mureai luptând pe baricade împotriva comunismului.

— Eu trebuia să lupt, un om singur care n-aveam pe

nimeni la spate?!

— Spre deosebire de mine şi de Mioara, care-l aveam la spate chiar pe Ceauşescu şi toată Securitatea.

Sânziana era sigură că Sidoniei Puşcaş, Sidi, avea să-i pară rău de vorbele pe care i le spusese-n acea zi, cum îi păruse şi-i părea rău de ieşirea faţă de Lucia Rachieru. Sânziana se-ndepărtase sufleteşte de Sidi exact din ziua altercaţiei acesteia cu Lucia Rachieru. Pentru prima oară îşi adusese aminte Sânziana maxima lui La Rochefoucauld, «nimeni nu este nici atât de bun nici atât de rău cât pare», maximă pe care o citise undeva, cu ani în urmă. Sidi Puşcaş, eficientă ca nimeni altul cu fapta, gata să bată drumul spitalelor la bolnavi, cu sarsanale de mâncare, de prăjituri, de compoturi, neglija în relaţiile cu oamenii valoarea cuvintelor şi probabil nu-i ajunsese la cunoştinţă un proverb oriental care te-nvaţă că o faptă rea se poate şterge cu-o faptă bună, dar o vorbă rea nu se mai şterge cu nimic. Vorba o dată ieşită din gură e ca piatra pornită din praştie. Chiar să nu fi avut Sidi Puşcaş nicio bănuială a răului pe care-l face cuvântul? De ce nu-şi dădea osteneala să-şi învingă nemulţumirile şi frustrările şi să nu facă din ele bolovani pe care să-i azvârle apoi asupra altora, în accese de nestăpânire, şi exact asupra unora care nu i se-arătaseră niciodată ostili? Aduna veninul ca într-un rezervor care se cerea golit din când în când. Sidi Puşcaş fusese unicul om de care Sânziana se apropiase în douăzeci de ani de Institut. Nu-i făcuse confidenţe, fiindcă Sânziana nu era o fire confesivă. Dar o simţea pe Sidi ca pe-un prieten. Din ziua altercaţiei între Sidi şi Lucia Rachieru, Sânziana se simţise în faţa Sidoniei Puşcaş ca omul care, cunoscând un text, descoperă după ani că l-a interpretat greşit. Acea zi îi zdruncinase Sânzienei încrederea în propria judecată asupra oamenilor.

De unde, până-n ’89, Sidi Puşcaş o socotea pe Valeria Stoianovici, Reli, colega lor, o campioană a chiulului şi-a superficialităţii, după ’89, când Reli se declarase

disidentă de la bun-început, ocupându-se asiduu cu trasul de sfori pentru o deplasare mai lungă-n străinătate, deodată Sidi Puşcaş o-ndrăgise şi nu vorbea decât de-ntrunirile politico-mondene la care participa Reli. Sidi Puşcaş se număra printre cei care, atunci când vorbesc despre ceva dezagreabil strâmbă din gură, îşi încreţesc fruntea, în fine, nu ştiu cum să marcheze fizionomic ceea ce spun, iar când vorbesc despre ceva care le face plăcere îşi micşorează gura, îşi ţuguiază buzele, ochii le râd, faţa li se rotunjeşte, respiră mulţumirea prin toţi porii. Din ’90, când pomenea ceva în legătură cu Valeria Stoianovici, Sidi era toată lapte şi miere.

— Reli se face soacră, venise ea cu marea veste într-o zi, radiind de bucurie, ca şi când căsătoria fiului Valeriei Stoianovici i-ar fi adus cine-ştie-ce schimbare extraordinară în viaţă.

Sânziana se uitase la Sidi Puşcaş ca la un obiect căruia până atunci îi văzuse numai faţa, dar căruia nu-i luase amănunţit scama ca să-i descopere eventualele fisuri.

Văzând brusca schimbare de atitudine a Sidoniei Puşcaş faţă de Reli Stoianovici, Sânziana înţelesese pe viu ce-i spusese o dată domnul Caţafani despre Carol al II-lea. «Atitudinea lui Carol al II-lea faţă de cineva era determinată de atitudinea aceluia faţă de legătura lui cu Lupeasca. Erai de acord cu această legătură, erai bun; nu erai de acord, erai dat la o parte».

Pe vremea lui Ceauşescu, Sânziana-şi văzuse de microscopul şi de temele ei de cercetare şi se rezumase la strictă civilitate în relaţiile colegiale. După ’89 îşi continuase cu şi mai mult spor «emigraţia interioară». Mai schimba câteva cuvinte-n fugă, pe culoar, cu Lucia Rachieru, cu Mioara Ploscaru, cu Valentina Presură şi cu-o doctoriţă mai vârstnică decât ele, ţărănistă declarată, fiinţă paşnică, păstrându-şi faţă de toată lumea aceeaşi atitudine ca şi până-n ’89. Nu făcea, cum nu făcuse niciodată, caz de cei cinci ani de puşcărie

politică din tinerețe. Doamna doctor Negoşanu nu căuta să convingă pe nimeni de nimic şi socotea că pe lume erau mult mai multe pricini de necaz decât nemulțumirile de ordin politic. Prin atitudinea egală față de toată lumea din Institut, doamna doctor Negoşanu voia să dea de-nțeles că nu era de acord cu atmosfera de duşmănie şi de intoleranță care se instalase, din considerente politice. De câte ori se-ncingeau spiritele, cu vorbă blândă le spunea:

— Dragii mei, dacă vreți democrație, învățați-vă să respectați şi părerea celuilalt. Dacă nu acceptați pluralismul de păreri – altfel spus, pluralismul politic – înseamnă că vreți tot dictatură: un marş după care să defileze toată lumea, iar cine iese din rând – hop cu el la zdup! Intoleranța nu e semn de democrație. Sunteți tributari ai comunismului. Vreți să defileze toată lumea-ntr-o coloană. A câştigat F.S.N.-ul, aveți răbdare c-au să câştige şi alții. Pân-atunci nu e cazul să vă urâți în halul ăsta şi să vă tratați drept idioți fiindcă aveți păreri diferite.

«Disidenții» reuşiseră să-i facă pe F.S.N.-işti să se ferească de ei de parcă s-ar fi aflat în ilegalitate.

Dactilografa Institutului, absolventă a unei Facultăți de metalurgie, în momentul acela amantă a directorului interimar, după ce cu câțiva ani în urmă fusese a secretarului ştiințific, le aducea în fiecare zi *„Academia Cațavencu”,* şi, după ce comenta hazul de-acolo, ofta şi spunea invariabil «Nu ştiu ce m-aş face fără *„Cațavencu”,* la câtă minciună ne servesc „ăştia”». Unele glume din acea gazetă făceau pe toată lumea să râdă, la altele unora le venea-nu le venea, râdeau ca să-i facă plăcere Nadiei. Printre cei din urmă se număra Sidi Puşcaş, care-i spunea cu ani în urmă Sânzienei Hangan că Nadia-i plăcea pentru aspectul ei de țățică, pentru viguroasa ei vulgaritate. Măcar în privința Nadiei, «evenimentele» din ’89 nu-i schimbaseră părerea. Sidi, atât de strictă în considerațiile ei morale asupra oamenilor, fusese totdeauna indulgentă cu Nadia. Nu se-arătase şocată de

faptul că Nadia se lăsase măritată cu vărul secretarului-ştiinţific, care n-avusese de gând să-şi lase nevasta pentru amantă, nevastă şefă de secţie în Institut, cucoană cu pretenţii şi reprezentativă pentru rangul lui, secretarul socotind cât se putea de nimerit să i-o paseze pe Nadia unui văr al lui, pus pe-nsurat şi pe făcut copii. Astfel, Nadia ajunsese nevastă şi mamă de familie, conştiincioasă şi energică, iar la ceea ce mai pica pe de lături, pentru întreţinerea bunei sale forme feminine şi a standingului social, nu dădea cu piciorul. Ca şi pe vremea romanţei cu fostul secretar-ştiinţific, şi pe vremea directorului-interimar, Nadia era o persoană influentă-n Institut.

În afara doamnei doctor Negoşanu, se tutuia cu toată lumea, destui îi solicitaseră intervenţii pe lângă fostul secretar-ştiinţific şi pe lângă directorul-interimar, contând pe puterea ei de convingere, destui îi erau, deci, obligaţi. Deşi nu se număra printre ei, Sidi Puşcaş îşi manifesta deschis prietenia cu Nadia, pe care-o cultiva consecvent, mai ales de când Nadia se dovedise o disidentă combativă. Le distribuia acum *„Academia Caţavencu”,* la fel cum până-n ’89 le distribuise *„Scânteia”,* în ajun de învăţământ politic.

Nici în restul Clinicii nu domnea o atmosferă fraternă. Şi-acolo, oricine era – şi mai ales voia să fie – considerat «elită» se declarase anti-F.S.N., anti-Iliescu. Bolnavii tăceau mâlc – fie că erau sau nu de acord cu părerile anti – fiindcă-şi dădeau seama că puţin lipsea să nu se facă şi spitale pe criterii de partid. Unii bolnavi, primind de la familie publicaţii care nu erau pe linie *anti-* le citeau pe sub pătură sau la closet, circulând pe culoare cu materialul «subversiv» ascuns sub halat.

Un potenţial de ură acumulat în sufletul supravieţuitorilor regimului comunist – unii, foşti deţinuţi politici; alţii, oameni care tăcuseră ca să-şi poată duce existenţa de dragul familiei, de-al vieţii în general; unii, profitori, beneficiari ai regimului, printre care destui

contrariați în aşteptări; alții, necontrariați, având ca sigură aşteptare ciolanul – un potențial de ură reprimată 45 de ani îşi aflase, în sfârşit, țeava de eşapament. Oamenii urau ce le era mai la-ndemână, îi urau pe cei din imediata apropiere, cu-o ură năvalnică, având ca motivare, uneori, o existență întreagă dusă în timpul comunismului de cel urât, alteori, doar atitudinea post-decembristă a acestuia, neconcordantă cu ideile politice, adesea de ultimă oră ale distribuitorului de ură. Ură putuseră acumula chiar şi nomenklaturiştii, împotriva autoritarismului lui Ceauşescu şi al nevesti-sii, unii împotriva altora, ură cu-atât mai profundă cu cât nici între ei nu-ndrăzneau să-şi verse focul, aşa cum făcea românul de rând. Ură adunase şi-un personaj ca Sabina Josan, un produs de lux al comunismului – frumoasă, talentată, elegantă, educată – contravenind şabloanelor de mitocănie considerate aproape obligatorii pentru a fi reuşit în regimul comunist. George Vişoiu, primul ei protector, deşi un gazetar de mare talent, nu putea să n-o fi contrariat cu cinismul şi cu siguranța lui de sine, dublate de-o dezarmantă incultură. În ciuda amorului dintre ei, persoană subțire şi cu lecturi esențiale şi substanțiale, Sabina trebuie să-şi fi muşcat de multe ori limba-n gură cât durase legătura ei cu George Vişoiu. Nici «protectoratul» conului Petruț Grigorescu n-ar fi avut motive să-i secătuiască sursele de ură. Cu mutra lui de mistreț corcit cu mops, din care abia i se mai vedeau ochii şi nasul cu adâncitură, cu acrul lui sigur pe sine şi pe lume, cinic şi autoritar, având ca principiu esențial în viață traiul bun, era greu de crezut că n-o scosese niciodată din sărite pe Sabina Josan, a cărei viață ar fi fost poate cu totul alta decât fusese şi decât era dacă prima dragoste, actorul Jitianu şi-ar fi legat existența de-a ei.

În mintea Sabinei, principalul impediment în fața eventualei căsătorii cu Vlad Jitianu fusese biografia ei: fiică de fost deținut politic, o calitate derivată din regimul

pentru care conul Petruț militase, aducându-l pe tancurile sovietice, tancuri cu care se-ntorsese-n România după cei patru ani petrecuți în Rusia, ca dezertor comunist din Armata română. Motive de ură avea, deci, şi una ca Sabina Josan, care nu se putea plânge că-i lipsise succesul în regimul comunist, regim care-i oferise tot ce putea el oferi: casă, maşină, reşedință secundară şi călătorii în Occident, fără restricții. La această lipsă de restricții, în privința ei şi-a soțului ei, contribuise fără preget conul Petruț, ca o chezăşie a întoarcerii lor în Țară după fiecare voiaj. Obligațiile morale şi/sau materiale față de cineva pot fi de multe ori un motiv de ură împotriva binefăcătorului. E obositor şi-apăsător să ai sentimentul că reuşita în viață nu ți-o datorezi numai ție, mai ales când eşti înzestrat cu tot ceea ce-ar trebui să-ți asigure succesul. Grea povară şi recunoştința! Motive de ură avea toată lumea. Fiul conului Petruț povestea că acesta murise foarte mâhnit în privința Sabinei Josan care, în 26 decembrie 1989, se prezentase în casa lor şi cu propria mână trăsese un grund pe spatele tablourilor dăruite conului Petruț şi Adei sale, pentru-a acoperi dedicațiile; şi tot cu mâna ei smulsese grijuliu pagina de gardă a albumelor ei şi-a cărților lui Vincențiu Velisar, pagină pe care se scriu de obicei dedicațiile. Conul Petruț o privise fără niciun cuvânt, cum, fără niciun cuvânt, îşi ştersese şi Sabina Josan o parte din biografie.

— Peste toți martorii vieții tale tot cu alb de zinc ai să dai? Sau vrei să le smulgi limba, să le scoți ochii? reflectase cu glas tare conul Petruț, în timp ce Sabina îşi închidea meticulos trusa de albire a trecutului.

Sabina nu găsise ce să-i răspundă. Pregătirea ei pentru-o viață nouă şi imaculată era evidentă. La puțin timp după această vizită, conul Petruț făcuse un stop cardiac şi murise cum nu se putea mai oportun pentru propria familie şi pentru foştii protejați. Scăpase şi de anchete şi de tribunale şi de judecători democratizați

peste noapte. Moartea, fără nicio suferință, îi fusese o reuşită ca şi viața. Sincer îl regretaseră doar foştii subalterni de la ministerul pe care-l condusese, de pe vremea lui Dej până-n ultima zi a lui Ceauşescu. Pentru că se purtase omenos cu ei şi-i apărase cât putuse de epurări, de procese, de Securitate. Ură colectase toată lumea, şi Petruț Grigorescu la fel cu Sabina Josan, doar că din motive diferite. Ura devenise, după decembrie ’89, sentimentul dominant al societății româneşti. Ea se revărsa haotic, la fel ca fierea după o rezecție de bilă. Nu apăruse niciun element care să asigure funcția de rezervor regulator de fiere. Până şi-n familii se instaurase atmosfera de vrajbă. Unii ziceau hăis, alții – cea. Nu fusese plină Piața Universității de copii ai nomenklaturii, «golani» convinşi? La moartea lui Ceauşescu, toată lumea se-aşteptase că de-a doua zi avea să se instaureze capitalismul cu toate binefacerile sale, cu libertatea de gândire şi cu belşugul. Lumea nu se gândea că o putere nou instaurată trebuia să se teamă în primul rând de forțele care-l lăsaseră din brațe pe Ceauşescu: Securitate, Miliție, Armată. În 45 de ani se creaseră nişte structuri temeinice, tari, ca recifurile de corali. Ele puteau fi dislocate numai cu dinamită, iar dinamita era primejdioasă. Doar la bănuiala că ar fi putut fi folosită de noua putere, structurile amintite ar fi putut scoate amenințător capul. Nu crâcniseră la scoaterea din scenă a lui Ceauşescu pentru că nu se simțiseră amenințate de ceea ce urma să vină după el. Altfel, românii ar fi văzut un război civil în toată regula. Nu 1.050 de morți, câți lăsase Revoluția, nici 60.000 cât se pare că fuseseră planificați în scenariul inițial – cunoscut de unii – ci mult, mult mai mulți. Noua putere umbla temător, cu spatele descoperit, înspre un potențial duşman, pe care nu trebuia să-l zgândăre. Vechile structuri trebuiau erodate cu-ncetinitorul. Evitată, prin urmare, dinamita pe care, în mod firesc, o aştepta marele public.

*

Proclamația de la Timişoara propunea într-un punct al ei, 8, ca fosta nomenklatură să nu poată ocupa funcții de conducere. Dar, ea era băgată până-n gât în ceea ce se numea Revoluție. Nu riscaseră, cât riscaseră – ceea ce putea fi evaluat la repezeală – ca să dea plocon altora puterea. Sidi Puşcaş venise cu acea proclamație pentru strângere de semnături în vederea susținerii ei oficiale. I-o-ntinsese şi Sânzienei Hangan care-o citise literă cu literă. O făcuse să tresară articolul care stipula independența oraşului Timişoara.

— Mulțumesc, nu semnez. Această propunere de independență a Timişoarei nu-mi miroase a bine şi nici a proiect românesc.

Sidi Puşcaş îi trăsese proclamația din față cu un gest de dispreț. «Acuma cred că se felicită că m-a făcut colaboraționistă cu comuniştii. Atâta pagubă!».

Pentru Sânziana un lucru era limpede, judecând la rece lucrurile. Cei 1.050 de oameni, mai toți tineri, muriseră inutil. Şi tot mai limpede era că un regim nu cade fiindcă mor 1.000 de oameni. În 1907, după statisticile vremii, fuseseră împuşcați de autorități cam 11.000 de țărani, ceea ce nu clintise regimul lui Carol I, rege mort abia-n 1914, iar regimul ținând până-n 1947, când îl lichidase comunismul. În ’89 şi-n ’90, simpatia masselor era de partea celor care-n văzul şi-n auzul tuturor ieşiseră primii la rampă, având grijă să nu sperie pe nimeni cu declarații fulminante, puse pe demolări şi pe răzbunări. Massele se simțeau asigurate. Problemele ideologice nu fuseseră niciodată preocuparea lor majoră. Ele doreau să fie lăsate să trăiască omeneşte, adică să nu rabde nici de foame, nici de frig. Dacă i-ar fi speriat cu patronii, «emanații» revoluției şi i-ar fi făcut duşmani din primul moment. Li se făgăduia tot «tata-statu’», numai că mai blajin, mai îngăduitor, gata să le-asculte păsurile. Muncitorimea se-ncolonase de partea F.S.N.-ului. O astfel

de coloană de manifestanți, în ianuarie ’90, se oprise amenințătoare în Piața Rosetti, în fața sediului Partidului Național-Țărănesc, cu un sicriu gol şi cu-o cruce făcută din două femure de vacă. Şeful partidului fusese scos din sediu într-un TAB, prin intervenția unui cap din F.S.N. Sânziana Hangan se uita cu îngrijorare la acest spectacol, edificator în privința blândei imaginații a masselor. Câtă cruzime față de-un om bătrân, care petrecuse şaptesprezece ani în puşcăriile comuniste! O luase cu frig pe şira spinării. «Cine se bizuie pe iubirea masselor e nebun. Le poți aduce într-o stare de exaltare cu două-trei vorbe, dar vorbe poate spune oricine. Dac-aş fi om politic m-aş feri să instig vreodată massele».

Tot în ianuarie al aceluiaşi an avusese prilejul să vadă cum dintr-o vorbă simpatia masselor o virează brusc spre obiectul detestat cu-o clipă înainte. La manifestația în cursul căreia Dumitru Mazilu întrebase massele dacă doreau să li-l dea jos pe Iliescu, simpatia lor basculase brusc spre Iliescu, dintr-o replică țipată de-o manifestantă: «Cum era, domnule Mazilu, când erai profesor la Şcoala Securității de la Băneasa?». Sub presiunea aceloraşi masse, în acelaşi loc, Iliescu abrogase pedeapsa cu moartea. «Totul este ca oamenii politici să nu ajungă la cheremul direct, fizic al masselor, şi să nu-i biruie frica», se gândea Sânziana Hangan, privind manifestația la televizor, cu un gust din ce în ce mai amar pentru ce-i era dat să vadă şi s-audă.

În vremea lui Ceauşescu, socotind partida pierdută, Sânziana se uita cu detaşare la puținul pe care-l prezenta Televiziunea Română. De când cu cele întâmplate-n decembrie ’89, pentru care cuvântul «Revoluție» îi pricinuia o strângere de inimă, Sânziana se uita mereu la televizor şi nu-şi putea reprima un sentiment de-ngrijorare şi de nesiguranță, mai puternice decât pe vremea răposatului. Toată viața ei, de 50 de ani, dorise să trăiască paşnic: să muncească şi să-şi crească fetele, agrementându-şi existența cu câte un concediu la mare

sau la munte, în condiții modeste, cu un concert, cu un spectacol de teatru, cu o carte. Alegându-şi şi un mod de viață nespectaculos, ajunsese să se teamă de schimbări ca de-un factor de stress. În familia ei strictă, ca şi printre apropiați, socrii ei, profesorul doctor şi doctorița Şerban, profesorul doctor Iancu Stein şi Marioara, nevastă-sa, cuscrii ei, Alexandru Bujor, fostul ei soț, Sânziana întâlnea mai multă linişte decât în sufletul propriu. Unii erau prea bătrâni şi mai aveau şi copii în străinătate, gata să-i depaneze financiar, ceilalți îşi spuneau «ce-o să facă toată lumea om face şi noi». Fără ca vreunul să fi avut motive să regrete comunismul, îşi îndreptaseră alegerea spre Iliescu şi spre F.S.N., părându-li-se mai cu picioarele pe pământ, mai în ton cu vremurile, din tot ce li se propusese.

Profesorul Şerban, nevastă-sa, Marina, profesorul Stein şi nevastă-sa, Marioara, prieteni de-o viață şi întâmplător şi cuscri, păstrau o foarte proastă amintire politicienilor dintre cele două războaie. Din lichele, din profitori şi din şnapani nu-i scoteau. Stela Dobrian, care-i cunoscuse, pe rudă, pe sămânță, prin marele avocat care fusese tată-său, avea despre aceiaşi politicieni o părere şi mai şi decât soții Şerban şi soții Stein la un loc.

«Majoritatea românilor de astăzi habar n-au de istoria României, darămite de istoria partidelor de dinaintea lui ’46. Nu ştie lumea nici măcar istoria adevărată a P.C.R.-ului. Comunismul a omorât şi a chinuit oameni politici antecomunişti şi-n felul ăsta azi toată politica antebelică românească se „albeşte” ca la căderea zăpezii care-astupă tot. Să facem acuma eroi fără prihană din toți politicienii noştri antebelici e ca şi cum peste cincizeci de ani s-ar apuca unii să „imaculeze” partidul comunist. Din lipsă de cunoştințe istorice şi politice, românul de azi e uşor de dus de nas. În afară de câțiva „istorici” care-au scăpat cu viață din puşcăriile comuniste, cine-o să se-nscrie acum în partidele „istorice”? Nişte bravi comunişti şi, mai ales, simulanți comunişti, care se-ntorc după bătaia vântului.

Şi aşa o s-avem noi partid comunist liberal, partid comunist național-țărănesc şi-aşa mai departe. Vechii profitori răspopiți şi democratizați peste noapte».

În ultimii ani premergători lui 1989, Sânziana îşi dorea să trăiască măcar o zi după dispariția lui Ceauşescu de pe scena politică. Şi ea, ca mai tot românul, îşi imagina această dispariție prin moarte «bună». Când îl văzuse la televizor împuşcat lângă zidul cazarmei aceleia de la Târgovişte, o presimțire o fulgerase din cap până-n picioare. Ziua după care jinduise atâția ani sosise şi nu-i aducea nici bucurie, nici speranță. Aşa-zisul proces care-i condamnase la moarte pe Nicolae şi pe Elena Ceauşescu o pusese pe gânduri deloc încurajatoare. Şi dacă tot ceea ce spusese el în legătură cu «agenturili» nu era invenție? Şi de ce atâta grabă să-i lichideze, şi în zi de Crăciun? N-or fi fost ei drept-credincioşi creştini, dar românul se pretindea creştin. De ce chiar în ziua de Crăciun? Tot Sânziana-şi dăduse răspunsul, şi nu numai ea: ca să le-nchidă repede gura, ca să nu spună tot ce ştiau şi despre cine ştiau.

— Nene Daniel, îl întrebase ea pe profesorul Şerban, crezi că şi pe Ceauşeştii ăi tineri au să-i curățe?

— Nuu. Îi lasă-n viață cu speranța că-n felul ăsta au să dea de conturile ălui bătrân în străinătate. Şi dacă n-or da după miros, or ajunge cu ei la o-nțelegere. Cum se spune c-ar fi făcut K.G.B.-ul cu Svetlana, fata lui Stalin, ca să-mpartă-ntre ei paralele depuse-n Elveția de «genialul».

— M-aş fi aşteptat la un proces public, în care să fi aflat tot omul despre ce era adevărat şi ce nu era adevărat în legătură cu această familie dictatorială.

— Păi de ce s-auzi tu aşa ceva? Ca să vezi cum s-a mințit, nu numai dinspre ei către români, dar şi de la serviciile de zvonuri în privința lor?! Tu ai timp să crezi, de pildă, hai s-o luăm de la ceva mărunt, ai timp să crezi că balanța, cântarul ăla de bucătărie de la ăi bătrâni din casă e de aur? Este exact ca al nostru din bucătărie. Ai

timp să crezi că robinetele de la baie, de la chiuvete, cremonele de la ferestre le erau de aur? Ura inoculată populației speculează amănuntul şocant. Că aveau în cel mai fericit caz 12-14 grade-n casă, că-nțepenea lumea la cozi, astea-s generalități. Trebuie să zgândări ura populară cu elemente revoltătoare particulare. Să nu crezi că s-a revoltat lumea de caseta cu bijuterii găsită asupra Zoei cum s-a revoltat de cântarul ăla de aur. Din punctul meu de vedere, ne aflăm demult în fața unei diversiuni de proporții, agravată şi reuşită, dată fiind realitatea sinistră, care ne-a făcut, prin absurditatea ei, să credem lucruri la care altfel nici cu gândul nu te-ai fi gândit şi care, deci, să incite ura populară. Secretomania puterii comuniste a dat frâu liber imaginației populare.

— Sunt atâtea jocuri la mijloc, iar noi, nişte bieți naivi care ne orientăm după ce se petrece la vedere.

— Ca să aflăm cum ne-au dat americanii şi englezii plocon ruşilor ne-au trebuit vreo 40 de ani, când s-a putut umbla prin arhive, iar aici murea lumea-n puşcării fiindcă nu-şi închipuia că n-au să ne dezrobească englezii şi cu-americanii. Făceau, săracii, rezistență. Se opuneau unui tăvălug cu un bețigaş.

— Acuma s-ar părea că ne-au «dezrobit», dacă s-o adeveri ce bănuieşte lumea despre Malta. Dacă s-or fi-nțeles tot ca-n '45...

— Să nu luăm acont pe supărare, vorba ovreiului, dar nici pe bucurie.

— De n-ar trebui să spunem şi-acuma ce-a spus Ceauşescu odată: «Vrem să fim prieteni cu toată lumea, dar să nu ne ceară prietenii ce le refuzăm duşmanilor».

— De...

— Nene Daniel, nu mi-aş fi-nchipuit că schimbarea regimului comunist, pe care l-am detestat, o să-mi răscolească într-atâta gândurile şi-o să-mi zdruncine încrederea în tot.

— Fiindcă-ai trăit numai în comunism. Noi – care-am avut vârsta judecății între cele două războaie şi care ne-

am păstrat memoria – nu ne mirăm cine-ştie-ce şi nici şocați nu suntem. Tu, cei din generația ta şi alții mai tineri decât tine, sunteți şocați mai ales de mulțimea de răspopiți, de comuniştii ardenți de ieri, ajunşi peste noapte profesori de democrație. Dacă i-ai fi văzut pe bravii noştri politicieni de dinaintea comunismului, cum treceau dintr-un partid într-altul, cum se fracționau n-ai mai fi atât de tulburată. Ne-ntoarcem de unde-am plecat: la dragul nostru oportunism balcanic «necorectat» de frică. Învață-te cu noua boală, Sânziana. Că asta e lumea, şi mai bună nici gând să se facă.

— Până-n decembrie ’89 tăceam sau vorbeam prin semne, de teama ochiului şi-a urechii vigilente-ale stăpânirii. Acum tăcem şi vorbim tot prin semne, cei care mai vorbim între noi, de teama colegilor, de teama etichetelor pe care ți le lipesc şi cu care te marginalizează. Ai tot timpul senzația că te afli într-o ilegalitate primejdioasă. Mă uit cu tristețe, la colegele şi la colegii mei, cum au abandonat orice criteriu intelectual şi profesional în judecarea oamenilor.

— Sânziana, tu crezi că regimul comunist, cu toată teroarea lui, s-ar fi putut impune dacă n-ar fi exploatat o tară genetică aproape generalizată la oameni: conformismul, o față a oportunismului? Crezi că s-ar fi putut impune fără tara asta? Acum ea îşi ia înfățişarea unui nou conformism: credința-n Dumnezeu, afişată fără pic de decență, iubirea față de actuala opoziție şi adularea Occidentului. «Numai cururile se schimbă, limbile rămân aceleaşi», vorba celui care-a scris *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal.* Toate regimurile se bazează pe spiritul gregar al omului.

— Ce constatare tonică!

— Iar noi, românii, de ce să n-o recunoaştem, excelăm în domeniul ăsta. În toate țările din fostul lagăr sovietic, lumea s-a mişcat: în Germania, în Ungaria, în Cehoslovacia, în Polonia. Noi – nimic. Fiindcă ne simțim bine în conformism. Mâine, dacă dau peste noi chinezii,

toți democrații ăştia-n regim de regină-de-peste-noapte i-ar adula şi şi-ar dovedi vechile lor sentimente prochineze, încă de pe vremea lui Papură-vodă.

— Un lucru e sigur, nene Daniel: am câştigat dreptul de-a huidui, vorba unui personaj *en-vogue.*

— De n-am rămâne doar cu dreptul ăsta. Dacă şi iarna care vine o s-avem tot şapte grade-n casă, mersi de huiduială.

— Întăreşte plămânii...

*

Neavând obiceiul să-şi schimbe părerile după bătaia vântului şi nici să se lase influențată de ceea ce credeau alții, Sânziana, din 1989 încoace, simțea însă nevoia să confrunte ceea ce gândea ea cu ceea ce gândeau alții despre viața din România. În acest scop căuta să se vadă cât mai des cu socrii ei, cu profesorul Stein şi cu soția lui. Bunicii dinspre mamă ai ginerelui Sânzienei, din Germania. Tatăl Sânzienei, medic mort pe front în 1942, avusese doi prieteni apropiați: pe Daniel Şerban şi pe Iancu Stein. În ciuda provenienței lor sociale diferite – Gheorghe Hangan, tatăl Sânzienei, fecior de țărani, Daniel Şerban, neam de boieri-halea, Iancu Stein, fiu de tinichigiu, mort pe front în primul război mondial, crescut din greu de maică-sa, lenjereasă-n Dudeşti – prietenia dintre ei avea să țină cât viața: a lui Gheorghe Hangan – scurtă, ale lui Daniel Şerban şi-a lui Iancu Stein – hărăzită bătrâneții. Gheorghe Hangan, Daniel Şerban şi colegul lor, doctorul Ion Wagner, plecaseră-n aceeaşi zi pe front. Maestrul lor, al tuturor, profesorul Bartolomeu, intervenise la Ică Antonescu să-i aducă-n Țară, de pe front, fiind păcat să se piardă-n război trei speranțe ale medicinei româneşti, cum îşi considera profesorul aceşti trei foşti studenți şi interni la Colțea. Datorită lui Ică Antonescu, Daniel Şerban şi Ion Wagner fuseseră aduşi în țară. Ordinul de rechemare sosise la două săptămâni

după ce un glonț rătăcit îl omorâse pe loc pe Gheorghe Hangan, în timp ce controla, împreună cu Daniel Şerban, terenul după o luptă, căutând răniți. Stein rămăsese-n spital şi era scos cu alți evrei la măturat străzile, iar în 1944, când cu bombardamentele americane, la degajat locurile de dărâmături. Nevasta profesorului Stein, Marioara, era fată de cârciumar din gura Oborului. Pentru Sânziana, ei doi reprezentau singurii oameni căsătoriți care-alcătuiau un cuplu, adică erau unul jumătatea celuilalt. Unul pentru altul însemnau mai mult decât restul lumii, chiar şi decât propriii copii. Pentru Sânziana, Iancu şi Marioara Stein justificau instituția căsătoriei. Instituție în care ea, de două ori n-avusese succes. Primul ei soț, romancierul Alexandru Bujor, o respingea prin autoritarismul şi prin egocentrismul lui, prin dorința de-a fi mereu în top, nu numai prin talentul lui real de prozator, dar şi printr-o publicistică agresivă. Noroc că el o lăsase, fiindcă ea nu se simțise-n stare de-asemenea inițiativă. Al doilea soț al ei, doctorul Tudor Şerban, fiul profesorului Daniel Şerban şi-al doctoriței Marina Şerban, o respinsese luându-se de băutură, descurajat şi sastisit de regimul comunist şi mai ales deprimat de plecarea unicului său copil la maică-sa-n America, unde, în cele din urmă, se stabilise şi Tudor, căruia Statele Unite îi oferiseră două succese: echivalarea studiilor şi abandonarea băuturii. Tudor o chemase pe Sânziana în America şi pe vremea lui Ceauşescu şi după. O chema pentru a-şi îndeplini o datorie, pe care o socotea de conştiință, ştiind prea bine că între el şi Sânziana relațiile erau încheiate. Ea refuzase şi înainte de 1989 şi după. Ca lucrurile să fie lămurite definitiv, în ’90 Sânziana divorțase, îi trimisese lui Tudor hotărârea în română şi tradusă în engleză, în formă oficială, prin notariat. Căsătoria cu Tudor şi divorțul de el nu schimbaseră cu nimic relațiile cu familia Şerban seniori. Ei rămăseseră prietenii şi sfătuitorii ei – nenea Daniel sau Dal, ca în copilărie, şi tanti Marina – iar ea, pentru

Şerbanii seniori – prietena lor mai tânără şi stâlpul lor de nădejde la orice nevoie, căci amândoi fiii le erau în Occident – Mihai, cel mare, cu nevastă-sa, Myriam, fiica lui Iancu şi-a Marioarei Stein, în Germania, Tudor, cel mic, în Statele Unite. Soții Şerban şi soții Stein îmbătrâniseră frumos, la trup şi la minte. Îndeplineau cele trei condiții care s-ar părea că fac bătrânețea suportabilă şi pentru cine-i este spectator: să nu-ți povesteşti viața, să nu dai sfaturi, să nu te vaiți. Povesteau din viața lor numai întâmplări semnificative şi totdeauna cu un *à propos,* dădeau sfaturi cu multă ezitare şi numai dacă li se cereau, nu se căinau asupra neajunsurilor inerente vârstei ci le pomeneau în treacăt, numai dacă-i întrebai şi nu doar din politețe. Sânzienei îi era greu să se gândească la ziua, la zilele când avea să-i piardă şi mai greu încă la ziua când aveau să se piardă unul pe altul, în cuplurile lor, căci oamenii, aşa cum nu veneau deodată în viață, nici nu plecau din ea deodată. De când deschisese ochii în lume, Sânziana găsise un sprijin la cele două familii şi, ceea ce n-ar fi crezut, simțise nevoia acestui sprijin după ’89 mai mult decât înainte. «Până-n ’89, toți din categoria noastră gândeam la fel. Dihonia a-nceput după».

— Nene Iancule, crezi c-o să mai ajungă vreodată românii să poată vorbi detaşat, ponderat, unii cu alții, de pe poziții ideologice diferite?

— Ideologice? Singura ideologic o să fie banul şi căpătuiala, precum bine se vede. Cine nu intră-n asemenea competiție s-ar putea s-ajungă la o anumită detaşare, dar pentru asta trebuie să treacă timp. Numai timpul poate aduce o ameliorare. Timpul, doar el, este-un vraci universal. Mai întâi, este obligatoriu ca actuala opoziție s-ajungă – şi curând – la putere. Ajunsul unui partid la putere este ca şi istoria pentru popoare: îi dă fiecăruia ocazia să se compromită. Când s-o lămuri lumea că-n politică ce mi-e Tanda ce mi-e Manda, o să se mai potolească. Pân-atunci nu e rost. Toți simt nevoia să

urască şi să secrete venin. Mă uit cum s-a căşunat iar pe Eminescu şi pe Mareşalul Antonescu, de pildă. Nişte coreligionari de-ai mei mai cred că mare serviciu ne fac acuzându-l pe Eminescu de antisemitism şi uitând că Mareşalul Antonescu, totuşi, nu ne-a trimis la Auschwitz. De Horthy nu suflă unul o vorbă. Uită că din Transilvania ocupată s-au salvat numai cei care-au reuşit să treacă-n Vechiul Regat, ajutați de nişte români cu frica lui Dumnezeu. Şi autoritățile lui Antonescu au închis ochii. Nu? Coreligionari de-ai mei, unii trup şi suflet cu Partidul, mari teoreticieni marxişti până mai ieri, azi au luat sabia dreptății democratice-n mână şi vor să facă iar ca-n '45.

— Dar «coreligionarii» mei ce cusur au, nene Iancule, ce, ei nu fac la fel?

— Fiecare-i avem pe-ai noştri, să fie sănătoşi. Eu îți vorbesc de-ai mei. Deşi sunt inteligenți şi cultivați, nu-nțeleg că nu trebuie să contravii, minoritar fiind, sentimentelor majoritarilor între care trăieşti, indiferent de ce spun chartele şi convențiile internaționale. Nu vor să-nțeleagă, nici picați cu ceară, că nu le poți cere majoritarilor să-şi scrie istoria exclusiv după interesele şi după opiniile tale, minoritarul. Să aibă aceleaşi uri şi-aceleaşi iubiri. Aceşti coreligionari ai mei nu-şi dau scama că, vrând să facă ei legea, provoacă, fabrică antisemitism. Lasă-i pe români să se răspopească şi nu ieşi tu, ca păduchele-n fruntea răspopiților. Nu te-apuca tu să deschizi pe Dâmbovița un Nürnberg al comunismului, pe care l-ai elogiat până-n ajun. Lasă-i pe răspopiții români să facă pe judecătorii. Pipăie nițel psihologia majoritarilor şi pune-te-n pielea lor. Dacă nu din convingere, măcar din interes. Chiar şi deosebirea care se face între xenofobie, în general, şi antisemitism, termeni figurând unul după altu-n enumerări, este păgubitoare pentru noi. Xenofobia este suficientă pentru a defini orice reacție adversă față de orice element etnic străin de tine. Dacă pe mine, evreu, mă zgârie pe creier

unii coreligionari ai mei, de ce să mă mir că-i zgârie şi pe alții... Sânziană dragă, din păcate, nimeni nu-nvață nimic din istorie, fie el minoritar, fie el majoritar. Nu-nvață nici măcar prudența de-a-şi menaja unii altora susceptibilitățile şi tabu-urile. Acuma, dacă au ajuns la putere comuniştii ăştia din eşalonul doi, lasă-i dracului să conducă şi nu mai umbla atâta cu jalba prin toată lumea. Ai răbdare să-ți vină rândul, lasă-i să se uzeze şi-atunci să demonstrezi că eşti mai bun decât ei.

— Nene Iancule, timpul toceşte asperitățile, şi când s-or compromite toți, rând pe rând, sigur că lumea o să devină mai conciliantă, numai că hiaturile care s-au săpat la nivel individual nu se mai şterg. Golurile din peisajul sufletesc al individului nu se mai umplu. Ce-a luat viitura e bun luat. Relații convenționale poți întreține cu oricine, dar prietenia pierdută e ca o moarte.

— Important este ca după tot ce pierzi să te consolezi: ca după un mort.

— Moartea intră-n firescul lucrurilor.

— Orice pagubă intră-n firescul lucrurilor.

— Deci, să fim optimişti.

— Să fim, Sânziana. Optimismul, speranța, sunt cele mai bune investiții dintr-o viață. Oamenii sunt efemeri şi schimbători. La sfârşitul unei vieți vezi că, afară de câteva gânduri frumoase şi de câteva închipuiri, cu nimic nu te-ai ales.

— Pe mine cel mai rău mă sperie acum româno-fobia, plăcerea aproape monomaniacă de-a lua-n derâdere tot ce ține de neamul ăsta.

— Crezi că la instaurarea comunismului în România n-a fost aceeaşi româno-fobie?

— Dar atunci ne-o impuneau ruşii, pe când acum ne-o inoculăm singuri.

— Ruşii cereau zece, românii dădeau o sută... C-aşa-i românul... supralicitează. Eu îmi asum toate defectele românului, plus pe-ale evreului. Ce se-ntâmplă acuma s-a mai întâmplat.

— O să treacă şi asta.

— Numai să nu se dezagrege şi obiectul fobiei, adică să nu se dezagrege şi nația care constituie obiectul derâderii.

— Atunci înseamnă că nația nu mai merită să existe. Dacă-şi pierde instinctul de conservare, nimeni n-o mai poate ajuta. Înseamnă că este imunodeficitară.

— Noi semănăm cu balenele sinucigaşe la care nu se ştie ce anume se detrachează-n mecanismul biologic şi le-mpinge frenetic pe uscat.

— Omului i se detrachează mintea, contaminându-se de la putreziciunea din suflet, unde, în loc de-o corolă de lumină, i-a crescut un zgârci puturos. Plăcerea de-a batjocori e semnul unui sindrom de degradare majoră; atracția către hidos, către patologic. Plăcerea de-a mirosi stârvuri. Una e să critici detaşat, alta e să vrei să ucizi şi să stai călare pe cadavru.

— Mă gândesc ce dreptate au psihologii care sunt împotriva experimentului provocat. Iată-ne pe noi, după un asemenea experiment, uite ce-a dat din noi.

— Pleavă şi gunoaie răvăşite, ca la orice furtună.

*

Dacă Sânzienei Hangan nu i-ar fi fost dat s-o întâlnească în fiecare zi pe Anicuța, fochista blocului în care locuia, şi-a celorlalte trei blocuri de vizavi, poate revoluția şi urmările ei ar fi preocupat-o şi ar fi ros-o mai puțin. Aşa, de câte ori dădea cu ochii de Anicuța, n-o vedea altfel decât însoțită de umbra lui Mărinică. Îşi aducea aminte fiecare vorbă a lui, spusă cu mult înaintea lui decembrie ’89. «Doamnă doctor, cât o mai face nebunu’ ăsta ce face cu noi?». «Ştiu şi eu, Mărinică? Cine să-l dea jos? Securitatea, Miliția, Armata? N-aş crede. Muncitorii? Când a-ncercat prin câte un ioc cineva, a dispărut fără urmă». «Şi până când să răbdăm aşa, ca boii?». «Eu una, Mărinică, n-am stofă de revoluționară şi nici de martiră. Şi nici nu uit că am doi copii pe care i-am

adus pe lume, şi-n ce lume! Dar cum toate câte au început au şi sfârşit, s-o sfârşi ea şi nenorocirea asta: când şi cum şi cine-o să mai apuce, asta-i altă poveste». O slabă mângâiere-i aducea Sânzienei gândul că Mărinică nu suferise, iar dacă totuşi avusese timp să priceapă că moare, fusese convins că moare pentru libertatea românilor. Anicuța ducea viața de totdeauna şi nu-mpovăra pe nimeni cu durerea din sufletul ei. Prin nenumărate cereri şi prin stăruințe la Asociația Revoluționarilor, însoțită de Sânziana, care-i scria cererile, Anicuța obținuse materiale şi un camion să le care în satul ei şi să-i facă lui Mărinică mormânt ca al revoluționarilor din cimitirul de lângă Bellu, din Bucureşti. În fiecare vineri, pe orice vreme, Anicuța pleca la țară, să vadă de mormântul lui Mărinică. De câte ori avea timp, Sânziana o ducea cu maşina. Punea câteva flori şi-o lumânare la capul mortului şi se depărta încetişor, lăsând-o pe Anicuța singură cu Mărinică. Adesea o auzea îngânând «Mărinică, maică, m-aduse Sânziana cu maşina. Cum te-ai dus tu, dragul tuşii. Să fi făcut şi tu nuntă, să fi făcut şi tu un copil-doi, să-mi fi lăsat şi mie ceva pe lumea asta. Ce să facem, maică, te-a tras ața». Când ajungea acasă în Bucureşti, Sânziana îşi dădea osteneala să nu le-arate fetei şi ginerelui ei cuțitul pe care i-l înfigea în rană amintirea lui Mărinică, agravată de litania Anicuței, care nu acuza pe nimeni şi care, de fapt, constata împlinirea unui contract: între soartă şi Mărinică. Mai mult decât moartea lui Mărinică, pe Sânziana o revoltau absurditatea şi inutilitatea acelei morți. «Veniți şi apărați fiecare cu ce-aveți, cu tigăi, cu...». O pâclă şi-o posomoreală puseseră stăpânire pe sufletul Sânzienei şi nimic nu-i atenua impresia că merge printr-o mlaştină. «Şi cât am aşteptat ziua asta, zilele astea». În Piața Universității, în perioada ei «liberă de neo-comunism», în care balconul dinspre Magheru luase locul pietroaielor din Hyde Park, piață frecventată de «floarea intelectualității româneşti», cum asigura Sidi Puşcaş, pe

lângă muzici şi *show*-uri artistico-politice non-stop, într-o zi apăruseră nişte pânze mari, albe, agățate în chip de pancarte, pe care scria: «Iliescu du-te-acasă/Că te-aşteapt-o canceroasă». Şi-n ianuarie 1990, când văzuse sicriul şi crucea, şi-n iunie, în fața inspiratei «poezii», atârnată-n Piața Universității, pe Sânziana o apucase aceeaşi groază ca în ziua când, întorcându-se-n 1987, în noiembrie, de la Institut, dăduse nas în nas cu Ceauşescu, dând din mână la ea pe stradă. Mai mult moartă decât vie, intrase-n casă şi-nghițise repede un rudotel. Apoi se-aşezase pe-un scaun şi cât stătuse acolo nemişcată nu mai ştia. Se şi vedea demolată şi cu viața risipită. Şi poezia frumoasă, şi sicriul, şi crucea porneau din acelaşi primitivism, din acelaşi spirit gregar. «Mulțumesc de-asemenea „floare a intelectualității”», îşi spunea în sine Sânziana. Fără să comenteze cu nimeni «arta poetică» din Piața Universității, «liberă de neocomunism».

Printre personajele apărute-n balconul Universității nu se prea văzuseră năpăstuiți ai comunismului, ci mai ales persoane care luptau să nu-şi piardă pozițiile din timpul comunismului. Actor, scriitor de mâna-ntâi, evident, nu avuseseşi în comunism ce aveau echivalenții tăi din capitalism, doar ceva-ceva mai mult decât restul populației. Călătoriile în străinătate, pe banii Statului, fuseseră principalul avantaj al privilegiaților regimului, ca şi uşile pe care numele lor le deschideau incomparabil mai uşor decât cel al muritorului socialist de rând. Piața Universității, ca şi alte manifestații de massă post-decembriste, îi ofereau românului, concomitent, trei ipostaze: de actor, de regisor, de spectator. Şi dacă totul nu era pus în scenă decât pentru aruncat țarină în ochii publicului larg şi nu se reducea decât la schimbarea echipei de profitori şi de satrapi, fiecare la nivelul său; şi dacă afară de-o libertate a cuvântului, care servea mai mult la învrăjbire, cuvânt care curgea ca apa peste pietre, românul nu avea să se-aleagă chiar cu nimic? Şi

indiferența elitelor față de problema națională, față de Târgu-Mureş, în martie 1990, care nu fusese altceva decât un semnal de alarmă în această privință? Şi cum de elitele se-aliniaseră de partea indiferenței guvernanților față de români? De unde venea acest consens între adversari?

Într-o zi, în timp ce făcea piața, Sânziana se trezise față-n față cu Marcel Suciu. De când nu mai fusese mare-n Justiție, de pe vremea răposatului, din cauza plecării fiică-sii-n America, Marcel Suciu îşi luase obiceiul să facă el cumpărăturile: «Mă distrează mai ales s-aud ce vorbeşte lumea».

— Ce faci, Marcele? Ce face Violeta? Şi ce ştiți de la fată?

— Ca un bun fost comunist, m-am apucat de afaceri. Am un S.R.L. de export cu un băiat fost la Secu. Exportăm carne de oaie. Şi merge, nu strălucit, dar merge. Violeta a rămas mai departe la catedră. Au vrut s-o mătrăşească, dar, spre cinstea lui, s-a opus Grigore Nicolaescu.

— Înseamnă că are memorie bună şi că n-a uitat de câte ori l-a apărat Violeta pe el, încă de pe vremea lui Dej.

— A mai apărat ea şi pe alții care n-au ştiut ce lături să-i mai azvârle-n cap. Fie-mea a venit şi ea prin Bucureşti, ca să nu-l voteze pe Iliescu! S-a fâțâit ce s-a fâțâit prin Piața Universității, că ea n-are memorie. I-am adus eu aminte a cui fiică e şi i-am spus că poate o recunoaşte dracului careva şi-o scuipă-ntre ochi. Cu asta s-a mai potolit şi şi-a luat tălpăşița-n Statele ei acolo.

— Ce te miri aşa de ea şi de lipsa ei de memorie, dacă erau «copilaşi» de miniştri ai lui Dej, care strigau cu foc «Jos comunismul»? E vremea răspopiților.

— Vremea asta a fost, este şi va fi. Ce vedem s-a mai văzut şi-o să se mai vadă.

— Lumea cu mai multă experiență decât mine, adică cei care-au trăit şi-nainte de august ’44, spune la fel. Marcele, tu ştii mult mai mult decât mine, prin fosta

funcție, prin relațiile pe care încă le ai, prin experiența şi prin mintea pe care le ai.

— De unde atâtea elogii?!

— Nu e vorba de elogii. Tu ce crezi c-o să se-aleagă de Țara asta, cu-atâta anarhie şi cu-atâta indiferență față de tot ce ține de națiunea asta a noastră?

— Cred c-o să se-aleagă praful. Cred că ce n-a făcut «internaționalismul proletar» o să reuşească internaționalismul capitalist. Adică ce propunea Valev – ai auzit de el şi de planul lui?

— Da, ăla cu «regionalizarea» țărilor din lagărul moscovit.

— Văd că ştii. Cred că, în mare, ăsta e planul. Deocamdată ne iau cu binişorul, cu «neo-crypto-comuniştii», ca să nu fie şocul prea mare. După câte presiuni se fac din afară şi dinlăuntru e limpede c-o s-ajungă la putere dreapta-dreaptă, adică cea declarată. Cum actualii guvernanți papă cu lingura mare ce le-a lăsat «împuşcatul», curând ajungem total la mâna finanței mondiale.

— Deci, nebun cum era, Ceauşescu intuia că au să ne ceară prietenii ceea ce-am refuzat duşmanilor.

— Nu intuia, *ştia.* Altminteri cum crezi c-ar fi slăbit coarda? Să nu mergem mai departe decât față de Petruț Grigorescu, «conul Petruț», față de ăi şase cu scrisoarea.

— Crezi?

— Sunt convins. Dacă s-ar fi simțit tare pe poziție le făcea de petrecanie. La ultima lor întâlnire, când Ceauşescu i-a pus iară lui Gorbaciov problema Tezaurului nostru, Gorbaciov i-a răspuns, deci în ’89: «Tovarăşe Ceauşescu, dacă mai trăiți până la anul, mai stăm de vorbă despre chestiunea asta».

— Tu vorbeşti serios?

— Ți-nchipui că glumesc? Totul a fost pus la punct. Socoteala a fost relativ stricată de lumea care, nevinovată, a ieşit în stradă, unii murind, săracii, convinşi c-au murit într-o revoluție.

— De intelectualitatea noastră, asta, care se produce-n pieţe, în balcoane, în *mass-media,* asta *en vogue,* ce părere ai?

— Unii sunt sinceri, alţii sunt simulanţi, cum au mai fost, altora le-a plecat mintea cu sorcova. Dac-ar veni unul să spună: «N-am crezut în comunism nici atâtica, dar am simulat, ca să trăiesc mai bine», zău dacă nu l-aş aplauda.

— Aşa zic şi eu. Dar când îi vezi cum îţi povestesc de procesele lor de conştiinţă, cum n-aveau somn de cât îi asuprise comunismul, după ce l-au cântat şi au supt cât au putut de pe urma lui, te-apucă sila. Mă uit la agenţii de influenţă pe care-i foloseşte Occidentul, ruşii, ungurii şi cine i-o mai folosi. Umblă ca strechile, când înăuntru, când afară, ca să-şi consolideze noua poziţie, ca să nu-şi piardă avantajele din fosta poziţie. Uită-te la cei proveniţi din «şcoala» Petruţ Grigorescu: numai sus pe baricade. Nu m-am mirat de Sabina Josan, tipul oportunistului de-naltă clasă, care te face să crezi în disidenţa lui, dar mă uit la Grigore Nicolaescu. De unde a stat în banca lui şi după ’89, deodată, brusc, după o «chemare»-n Occident, s-a lansat pe cai mari în politică. Eu îi sunt recunoscător pentru felul cum s-a purtat cu Violeta, dar nu pot să nu observ schimbarea asta bruscă.

— Tu crezi că Grigore Nicolaescu şi Sabina Josan cântă-n serviciu comandat?

Marcel Suciu se uitase cu milă nedisimulată la Sânziana Hangan.

— Dar tu ce crezi?

— M-am mirat că Sabina Josan, ardeleancă neam de neamul ei, şi Grigore Nicolaescu, pe jumătate ardelean, au trecut demonstrativ de partea U.D.M.R.-ului, dar am crezut că aşa cred ei.

— Că aşa cred ei în calitatea lor de europeni şi de mari democraţi şi de luptători pentru drepturile omului?! Fata mea, nimeni nu dă fără să-ţi ceară. Adică nişte suflete creştine, puse pe faceri de bine, dau cu banii de-a

azvârlita numai de dragul intelectualității unui personaj? Plătesc avioane, hoteluri, dau un bănuț de buzunar numai fiindcă vor să se instaureze democrația-n România şi-ncurajează nişte intelectuali puşi pe luptă-mpotriva naționalo-crypto-comunismului?!

— Deci ei nu cred ceea ce spun?

— Parțial. Alinierea asta ca la semnal a florii intelectuale române de partea U.D.M.R.-ului, nici măcar asta nu ți-a dat de gândit?

— Trebuie să recunosc că nu.

— Eu am suflet de procuror.

Pe Sânziana o trecuse un fior sub privirea lui Marcel Suciu, privire care ilustra vorbele rostite.

— Nu mă opresc niciodată numai la partea vizibilă a ghețarului. Îmi parc rău, dar demult mi-am pierdut încrederea-n oameni... De când meseria m-a obligat să scormonesc în viețile lor. E-atâta murdărie în multe dintre ele, încât poți muri sufocat de miros... Crezi că Petruț Grigorescu ținea «Curtea» aia, doar ca să facă pe mecena al comunismului, ca să fie un comunist cu față umană?

— El al cui joc îl făcea?

— Al mai multora. Cum fac şi unii dintre foştii lui protejați.

— «Viitor de aur Țara noastră are»...

— Viitorul se argumentează totdeauna cu elemente din trecut.

— Vai de capul nostru!

— Sânziana, tu crezi în prietenie?

— Din ce în ce mai puțin. Ca să fiu optimistă. Cu toate că prietenia nu porneşte din elanuri hormonale, se stinge la fel ca şi amorul, la o bătaie de vânt.

— Dacă la nivel individual se petrec astfel lucrurile, ce să ne-aşteptăm la nivelul țărilor? Să aşteptăm investiții sentimentale, exprimate pecuniar? Îmi pare rău că nu mai cred în nimic din ce face omul dincolo de producția materială şi în spiritualitatea lui doar privită dincolo de

moralitate. Îți place un artist: contemplă-i opera, dar nu-i scormoni viața. Păstrează-te numai în sfera intelectuală, dacă vrei să te mai poți bucura de ceva pe lumea asta. Şi, mai ales, frecventează opera marilor morți şi morți demult, ca viața lor să nu te mai afecteze... Îmi dau seama că te-am întristat.

— Orice om care-ți vorbeşte sincer te-ntristează. Orice părere sinceră este ca o fereastră deschisă spre înțelegere. Şi-nțelegerea nu e-ntotdeauna bucurie. Îți mulțumesc că ai fost sincer cu mine, că deci mi-ai făcut credit. Şi dacă tot e să te «exploatez», spune-mi, ăştia care sunt socotiți oamenii Moscovei, chiar sunt?

— Eu cred că de multe ori fac joc măcar dublu. Îşi dau demult seama că partida mare privea Moscova şi Moscova *trebuia* să piardă. Ăştia, presupuşi ai Moscovei nu mai sunt, de fapt, ai nimănui... Nici Moscova nu le face nici un credit, nici Occidentul. După ei trebuie să vină echipa care, măcar în aparență, e doar a Occidentului.

O vreme tăcuseră. Sânziana avea aerul că i se oprise ceva-n gât.

— Sânziana, ce-ți fac fetele, nepoatele?

— Fata şi ginerele din Germania fac ce fac de când sunt acolo. Le merge bine, sunt sănătoşi, ăi mari lucrează, a mică, fetița lor, merge la grădiniță. Fata de-aici e bine şi ea şi bărbată-său şi fetița lor. Dar ce face cu-adevărat în mintea ei, cea de aici, n-aş şti să-ți spun. Trece printr-o perioadă de-nchidere în sine. Cred că nu ştie încă, nu s-a hotărât încă, pe ce drum s-o apuce.

CAPITOLUL OPT

Sânziana urmărea cu sfințenie emisiunile de televiziune, ca şi când de-acolo avea să-i vină o revelație, o luminare subită prin cine-ştie-ce amănunt, care altora li s-ar fi părut nesemnificativ. Pe 13 iunie 1990, serviciile de ordine interveniseră în forță şi goliseră Piața Universității de ocupanți, care de bună-voie nu se dăduseră duşi. Intelectuali marcanți, trup şi suflet cu manifestația neîntreruptă din Piața Universității, care-i sprijineau şi-i încurajau pe greviştii foamei, după alegerile prezidențiale şi parlamentare, îi sfătuiseră pe ocupanții Pieței să elibereze locul. La o anchetă a Televiziunii, câțiva greviști ai foamei – de opt zile în acest fel de grevă – declarau reporterului că, pe 13 iunie, scăpaseră cu fuga de represaliile Poliției. La Institut la Sânziana, lumea se-adunase ciucure în jurul televizorului.

Cu mirare sinceră, Lucia Rachieru întrebase cu voce tare:

— După opt zile de grevă a foamei mai poți să fugi?

Fusese privită reprobator de mai toată suflarea prezentă.

— Eu, după trei zile de grevă a foamei, în puşcărie, nu mai ştiam nici cum mă cheamă, îmi păream eu mie ceva străin, ajuns în stare de imponderabilitate, sunase egal şi blând vocea doamnei doctor Negoşanu.

Toată «disidența» de față se făcuse că n-o aude, privind-o mai departe ostil pe Lucia Rachieru, provocatoarea acestui răspuns nepotrivit aşteptărilor.

«Ca şi când voi, microbiologi, biologi şi chimişti, vă-nchipuiați că după opt zile de grevă a foamei joci tontoroiul şi sari şotronul», se gândise Sânziana Hangan, observând efectul de duş rece pe care-l avuseseră asupra asistenței cuvintele doamnei doctor Negoşanu.

Ce era adevărat şi ce nu despre Piața Universității? Să fi fost o mişcare spontană? Doar atât? Să crezi că

Opoziția asigura cu bani şi cu hrană permanența în Piață, cum spuneau unii? Toți greviştii foamei să fi fost aidoma celor care, după opt zile, scăpaseră cu fuga de zdrahonii Poliției? Să fi fost adevărat ce se spunea despre o casetă video, filmată cu infraroşii, prezentată de televiziunea bulgară, casetă care înfățişa scene *sexy,* petrecute în corturile din Piață? Ce să crezi? «Să nu spui tot ce ştii, să nu crezi tot ce-auzi, să nu faci tot ce poți face», îndemna un slujitor al lui Hristos.

Urmase apoi în Piață regruparea unor nemulțumiți dintre cei evacuați, care folosiseră cocktailul Molotov împotriva Poliției, chiar la sediul acesteia, arzându-i maşinile-n garaj, atacaseră S.R.I.-ul, Ministerul de Interne, Televiziunea. Puterea instalată calificase aceste manifestări drept puci de tip legionar, ceea ce, pe de-o parte, stârnise indignarea celor care frecventaseră Piața şi-a celor care vibraseră la unison cu ea; pe de alta, provocase, față de cei cu cocktailul Molotov, o reacție adversă din partea muncitorilor de pe anumite platforme industriale, care-o porniseră spre centrul Capitalei, ca la Revoluție.

Pe 15 iunie sosiseră-n Capitală şi minerii, porniți să facă ordine. Veniseră din proprie inițiativă? Îi chemase cineva şi, mai ales, îi incitase cineva? Făcuseră prăpăd în clădirea Universității şi-n cea a Facultății de Arhitectură. Alte voci susțineau că prăpădul se petrecuse înainte de venirea minerilor. Pe cine să fi crezut? Pentru Sânziana Hangan, un lucru era sigur: instituțiile Statului erau incapabile să mențină ordinea-n Țară. Erau incapabile sau nu voiau? Miliția era timorată că slujise şi sub Ceauşescu? S.R.I.-ul era timorat fiindcă-n rândurile lui erau membri ai fostei Securități? Câtă spontaneitate a participanților şi câtă neputință reală a autorității conțineau evenimentele cărora le erau martori românii? Ceea ce-o rosese ca un vierme tenace şi neobosit, bănuiala, pentru Sânziana se transforma în certitudine: toți mințeau, toți făceau jocuri ale căror dedesubturi nu

străbăteau până la grosul populației, majoritate ispitită să creadă tot ce vedea, tot ce-auzea, deci în imposibilitate de-a despărți adevărul de minciună.

Maria, fiică-sa cea mare şi bărbatul ei voiau, încă de pe vremea lui Ceauşescu, să meargă-n Germania, în vizită la Ana, sora mai mică a Mariei. În '90 primiseră viză. Uitându-se-n paşapoartele lor, ca să vadă cum arată o ştampilă nemțească, Sânzienei îi trecuse un junghi prin inimă. Şi Maria, şi bărbatu-său, Mircea, îşi trecuseră fiecare fetița, pe Smaranda, pe paşaport. Când discutaseră de-această plecare de față şi cu părinții lui Mircea, nu fusese vorba să ia şi fetița cu ei. Ce să trambalezi un copil de doi ani într-o călătorie din care n-avea să priceapă nimic.

Pe 15 iunie, Maria sunase precipitat la uşă, ținând la rădăcina nasului o batistă din care şiroia sângele.

— Ce-ai pățit, pentru numele lui Dumnezeu?

— Când am urcat de la metrou, mi s-a prins tocu-n grătarul de la scară, m-am izbit cu fața de trepte. Asta e!

— Fă un antitetanos.

— Fii, frate, serioasă. Nu erau baligi pe-acolo. Mă spăl bine şi-mi dau cu spirt.

— Cum ai să pleci în Germania aşa?

— Foarte bine şi chiar azi.

— Azi?!

— Da.

— Aveți viză pe trei luni, începând de azi. Ce e graba asta?

Maria apăsa cu nădejde un tampon de tifon peste tăietura de cel puțin un centimetru, pornind de la sprânceana stângă, în jos, pe nas. Îi era zdrelită şi bărbia.

— Maria, tu nu minți că te-ai împiedicat?

— Crezi că m-au bătut minerii?

— De ce nu?

— Ştii bine că eu nu mi-o caut cu lumânarea. Cum ți-am spus aşa a fost.

Peste câteva ore, Maria abia mai zărea printre pleoapele

umflate ca nişte băşici, pe care cu greu le mai depărta una de alta. Între timp venise şi Mircea acasă.

— Cheamă-i pe Galea şi pe Virgil încoace – aşa le spunea Maria socrilor ei – cu fată cu tot, cheamă-l şi pe tata, ca-n maximum două ore să plecăm.

— Mircea, spune-i şi tu că nu poate pleca-n halul ăsta. Ce e graba asta?

Mircea nu-ndrăznea să dea niciun răspuns.

— Mamă, tu nu-nțelegi că trebuie să plecăm cât mai repede?

— De ce?

— În Țara asta vezi că nu mai funcționează nicio lege, niciun organ de Stat? Se pune mâine de-o dictatură minerească sau mai ştiu eu de care şi, adio, Germania!

Sânziana nu afla niciun argument cu care să-şi convingă fata de imposibilitatea unei asemenea perspective. Simțea doar o sfârşeală care-i însoțea totdeauna stările de deznădejde. Fizic şi psihic parcă se-mpuțina într-atât, în acele momente, că ar fi putut s-o doboare şi cea mai blândă pală de vânt. Tăcea. Aştepta din gura fiică-sii confirmarea bănuielii încolțite încă din clipa când le răsfoise paşapoartele.

În mod strategic, Mircea ieşise din încăpere.

— Mamă, noi vrem să plecăm definitiv din Țară. Ştiu că nu te fac fericită, dar mi-am pierdut orice nădejde c-am putea să trăim cât de cât omeneşte-n Țara noastră. Până-n ’89 am tot aşteptat, am tot sperat. Acuma nu mai e de sperat şi, dacă o să tot aşteptăm, trece baba cu colacii. Şi-aşa, în Occident sunt sătui de de-alde noi. O pâine tot om câştiga-o, măcar mai în linişte decât aici.

Sânziana, bine-nțepenită-n scaun, cu mâinile aşezate-n poală, una lângă alta, părea cu gândul dus, absentă la tot ce-i spunea fiică-sa.

— Mamă, tu m-asculți?

— Te-ascult! Te-ascult!

— Şi nu spui nimic?

— N-am ce.

— Adică?

— N-am argumente prin care să te conving de contrariu.

— Să nu crezi că mi-e uşor. Să nu crezi că lui Mircea i-e mai uşor. Ştii cât ține la părinții lui.

— Voi trăiți-vă cum credeți viața, mai ales că o să mai trăiți şi după moartea noastră.

Şi iar tăcuse. Îi veneau în minte cuvintele unui imunolog cunoscut, pe care-l întrebase de curând ce-i fac copiii, amândoi în America. «Ce să facă şi ei? Copii de hârtie: scriu scrisori şi trimit poze». Şi o privise pe Sânziana cu un zâmbet de resemnare, pe buze şi-n ochi. «Copii de hârtie».

— Mamă, spune ceva! De ce vrei să plec cu-o inimă atât de grea?

— Maria, ce să-ți spun? Să-ți dau dispoziții testamentare? Ce să-ți spun? Aşa ați hotărât, aşa să faceți. Nu vă mai uitați în urmă şi gata. Dumnezeu să v-ajute! Singura mea rugăminte e să-mi telefonați, ca să nu vă duc grija. Atât.

— Aş fi vrut atât de mult să nu fii singură.

— La un moment dat, fiecare ajunge singur. Copiii pleacă la casele lor, la rostul lor, iar părinții, presupunând că sunt împreună, la un moment dat tot rămâne singur unul. Asta face parte din regula jocului.

— Mamă, ştiu cât ai suferit când a plecat Ana, ştiu cât ai să suferi şi că plec eu. Iartă-mă!

Sânziana şi-o amintea pe fiică-sa, un boț de om care de câte ori se lovea, se-apuca de cap, îl clătina în dreapta şi-n stânga şi se văieta-ncetişor: «vai de capul meu, vai de capul meu», oricare i-ar fi fost partea vătămată. De-atunci, din frageda copilărie a Mariei, şi până-n acea zi a lui 1990, când o anunța că şi ea avea s-o părăsească, Sânzienei nu-i fusese niciodată mai milă de fiică-sa cea mare. Se uita la fața ei, cu pleoape care stăteau să crape şi care-ncepuseră să se-nvinețească, şi-i venea să râdă cum îi venea să râdă când o auzea pe vremuri recitind ca

pe-o litanie «vai de capul meu, vai de capul meu».

Fără să se fi străduit să analizeze cum anume se declanşa râsul, care era mecanismul său mental, Sânziana intuise de copil că oamenii îți iartă că nu plângi şi nu oftezi o dată cu ei, dar nu-ți iartă să râzi de ei, chiar fără ironie, probabil dintr-o nemărturisită frică de ridicol, pe care majoritatea semenilor o au ascunsă-n suflet. Asociind imaginea Mariei de pe vremea cu «vai de capul meu», imaginii de animal preistoric, pe care i-o oferea în 1990, Sânziana se abținu să nu râdă. Fiică-sa nu i-ar fi iertat niciodată râsul din asemenea momente.

Nu era bine să tratezi pe nimeni ca pe tine însuți. Oricât ți-ar fi fost de apropiat. Sânziana ar fi vrut să-i spună fiică-sii cuvinte care s-o mângâie şi s-o-ncurajeze în fața unui pas hotărâtor pentru viața ei. Nu găsea acele cuvinte. Se supraveghea să nu le spună pe cele care-ar fi lovit-o. Dacă cineva ar fi luat-o ca obiect de studiu pe Sânziana Hangan în timpul cât nu dormea – deci, în acel timp în care era stăpână pe comportamentul ei – ar fi observat unele momente de absență față de ceea ce se petrecea în jurul ei. În acele momente îi apărea imaginea lui Mărinică viu, imaginea lui mort şi, obsesiv, o-ntrebare: «cine trăsese-n oameni?». Unde sunt teroriştii? Şi-i mai apăreau, ca două capete cu ochii scoşi, imaginea Bibliotecii Centrale Universitare şi cea a Muzeului de Artă, fostul palat regal, două clădiri victime şi ele ale obscurității care păta fața Revoluției române. «Dac-am şti ce-nseamnă viața aici, pe Pământ, dac-am cunoaşte dedesubturile fiecărei întâmplări, ale fiecărei acțiuni, mărunte sau de anvergură, *poate* am avea mai multă linişte sufletească. Poate». Imaginile şi gândurile astea care, obsedant, reveneau în «absențele» Sânzienei, erau alungate acum de imaginea fiică-sii, desprinsă parcă dintr-un film de violență.

— Maria, dincolo de istorie, care ne modifică tuturor existența, mai bine zis ne pecetluieşte existența, fiecare avem un destin. Ca la o cartelă perforată după un

program, nu facem altceva decât să sărim din perforație în perforație. Regimul comunist ne-a destrămat neamul. Urmările lui continuă destrămarea. Singura noastră «vină» e că ne-am născut aici.

Maria se ridicase de pe scaun şi se-aşezase la picioarele maică-sii, înconjurându-i-le cu brațele şi rezemându-şi tâmpla de ele. Lacrimile maică-sii îi picurau în creştet ca picătura chinezească.

Tânăra familie Marinescu – Maria, Mircea, Smaranda – fusese urcată-n maşină de Sânziana Hangan, de Alexandru Bujor – părinții Mariei – de Galea şi de Virgil Marinescu, părinții lui Mircea, fiecare adult cărând câte-un bagaj.

— Puneți coşul cu mâncare-n față, lângă Mircea, le spunea Sânziana, mai mult ca să spună ceva.

— Eu vin repede la tine, o asigurase Smaranda pe bunică-sa maternă, în timp ce-o sărutase de rămas-bun.

Acelaşi lucru i-l şoptise pe ruseşte şi bunică-sii paterne.

Se sărutaseră cu toții în fața blocului, ca unii care rămân şi ca unii care pleacă-ntr-o excursie. După ce-i sărutase de trei ori, Galea făcuse discret semnul crucii pe fruntea fiecărui «excursionist». Cei rămaşi petrecuseră din ochi până-n colțul străzii maşina celor tineri, apoi intraseră-n bloc. Alexandru şi Virgil Marinescu stăteau de vorbă-n vestibulul apartamentului. Sânziana şi Galea trecuseră fără vorbă-n bucătărie.

Se priviseră o clipă-n ochi şi, deodată, se luaseră-n brațe şi-şi culcaseră capul una pe umărul celeilalte. Într-un târziu, după ce-i udase Sânzienei umărul de lacrimi, Galea se dusese la chiuvetă, se spălase pe față şi se ştersese cu-o cârpă de bucătărie. «Şi războiul nostru s-a terminat», îi trecuse prin minte Sânzienei. Se uitase la cuscră-sa, îi trecuse mâna prin păr şi o mângâiase pe bărbie ca pe-un copil amărât. Față de câtă deznădejde era-n ochii Galei, Sânzienei nu-i mai ardea să-i fie milă de ea însăşi. «Măcar eu sunt în Țara mea. Dar amărâta asta,

afară de bărbatu-său, nu mai are aici pe nimeni».

*

Înzestrat cu mirosul sălbăticiunilor care desluşesc înțelesul fiecărei pale de vânt, Alexandru Bujor pricepuse repede încotro avea s-o ia noua orânduire din România: înspre domnia banului, față de care, de fapt, niciun fel de societate nu este indiferentă, oricare i-ar fi declarațiile oficiale. Drept care, Alexandru Bujor hotărâse, împreună cu un alt romancier, să-şi investească toți banii, încă de la începutul lui ’90, într-o tipografie; fără să fi fost ultimul răcnet tehnic, tipografia era-n perfectă stare şi-avea să le aducă multă vreme mulți bani buni. Obținuseră şi autorizație pentru o editură şi se porniseră iute pe scos cărți: unele – serioase, literatură carceală, amintiri ale unor oameni politici importanți, români şi străini; altele – nişte spanacuri ce se vânduseră ca pâinea caldă în Occident şi din care-acum se-nfruptau şi românii. Cum s-ar spune, de toate pentru toți. Şi pentru exigenți şi pentru cei avizi de scene de alcov, de cărți care să nu trezească nici bănuieli, nici nelinişti, ci doar porniri elementare.

De când se cunoscuseră, cu treizeci şi unu de ani înainte, Alexandru Bujor o contrariase pe Sânziana, fosta lui primă nevastă, prin firea şi prin acțiunile lui. Îi venise să zâmbească văzându-i mirarea dezaprobatoare când îi citise planul editorial. Planul editurii BEC, de la Bujor şi Economu. Economu scrisese la începutul carierei două romane luate-n serios de toată critica. Descurajat de modestele foloase materiale, obținute de pe urma atâtor ani de trudă investiți în cele două romane, Economu începuse să scrie romane polițiste, ingenioase, într-un fel îngrijit, după care un regisor dibaci făcuse nişte filme cu mare priză la public. Filme cu nimic mai prejos decât cele occidentale din acelaşi gen. Se-nvățase omul să trăiască binişor, chiar peste nivelul vedetelor din literatură. Ca şi Alexandru Bujor.

Sânziana citise o dată, de două ori, de trei ori planul editurii BEC. Nu scotea niciun cuvânt.

— Vrei să-l înveți pe dinafară de-l citeşti atâta? o-ntrebase Alexandru Bujor, țintind-o cu ochii lui de-un albastru cenuşiu, în care juca un zâmbet şugubăț.

— Sunt nedumerită. Editura asta a voastră e-o editură serioasă ori e băşcălie? Planul conține nume şi titluri care se potrivesc unele cu altele ca o girafă cu un crocodil. Eu una nu pricep nimic.

— Tu de bani n-ai auzit?

— Ei bine, amestecul ăsta de lucruri serioase şi de spanacuri aduce parale. Mai bine zis, spanacurile aduc banii pentru lucrurile serioase. Edituri de prestigiu din lumea largă tipăresc romane polițiste, ce e drept mai spălățele, exact ca să-şi poată permite să tipărească filosofie, poezie.

— Mă gândeam că o editură începătoare ar trebui să aibă o unitate… hai să-i spun stilistică.

— Nu suntem suficient de bogați, Economu şi cu mine, ca să facem pe «stiliştii». Mai întâi de toate vrem bani.

— Ca să faci cu ei ce, Alexandre?

— De exemplu, să văd lumea, îi răspunsese după un moment de tăcere. De-un alt exemplu, să-mi pot vedea copiii în străinătatea lor, fără să-mi trimită ei bani de avion. Să le pot oferi şi eu o vacanță ca lumea când au să vină prin Țară. Să le fac şi câte-un cadou. O să-nceapă inflația. Ca la orice schimbare de regim…

— A şi-nceput. Stamba care-n ’89 era 8-9 lei metrul acuma s-a făcut 80.

— Banul trebuie rulat. Trebuie-nmulțit.

— Cred tot ce-mi spui, Alexandre. Doar că eu mi-am închipuit că un artist e mai puțin robit sferei materiale decât muritorii de rând.

— Fiindcă el trăieşte-n nori, stipendiat de bunul Dumnezeu?!

— Nu, ci doar că se mulțumeşte să trăiască la nivelul muritorului de rând. Eu nu mi-am închipuit, atâta cât te

cunosc, că ai să te laşi de literatură şi de gazetărie de dragul… unei negustorii, chiar dacă e de carte.

— Poate nu m-aş fi lăsat de gazetărie dacă noii tovarăşi n-ar fi suprimat gazeta pe care-o conduceam. Habar n-au ei ce serviciu mi-au făcut. De bună-voie, poate că până la moarte nu mă lăsam de gazetărie, care, în fond, e-o meserie unde lupți pentru oameni şi-mpotriva oamenilor. Cu gazetăria mea am salvat oameni de la moarte, pe alții i-am înfundat. Nu sunt sigur c-am făcut bine nici într-un caz, nici într-altul. Gazetăria este-o meserie de regisor: creezi în fiecare zi o realitate pe baza realității la vedere. Din păcate, e-o meserie care, făcându-se permanent pe picior de război, nu dă suficient timp de reflecție. Este meseria care seamănă cel mai mult cu descărcările hormonale: unele – fireşti, altele – provocate. Mi-aş putea lua o rubrică pe la vreo gazetă, însă nu mai vreau. Nu mai vreau să lupt pentru oameni şi nici împotriva lor. Vreau s-ajung la atâta independență câtă pot da banii. Sunt sătul de câte lături mi s-au vărsat în cap după ’89, exact de oameni cărora le-am făcut bine. Pentru care m-am căciulit pe la C.C. ca să nu fie dați afară din slujbă: unul – că-i fugise un frate-n Occident şi, conform regulei timpului trebuia scos de la Televiziune; altul – ca să fie reprimit la gazetă după detenție de drept-comun, doar aşa nişte exemple.

— Important este ca fiecare dintre noi să fim împăcați cu propria conştiință.

— Mi-am recitit cărțile şi am constatat cu plăcere că, azi dacă le-aş retipări, n-aş avea un rând de scos din ele. Nu sunt toate egale ca valoare. Dar nu sunt scrise în serviciu comandat.

— Ultimele două nu sunt de nivelul tău. Şi nici unele scenarii de filme.

— Sânziana, pornite dintr-o nevoie irepresibilă, din ceea ce debordează din sufletul şi din trupul unui scriitor, sunt primele două, hai, trei cărți. Celelalte sunt mai multă elaborare şi mult mai puțină sinceritate, revărsare

firească. Numai că de tot ce scrii ți-e milă ca de copilul tău. Dac-aş fi acceptat să mă trag mai la umbră față de public, unele cărți ar fi trebuit să le țin în sertar. Îndepărtându-mă de ele, ori le-aş fi refăcut, ori le-aş fi aruncat la coş. Artistul este imperfect ca orice om. Numai că lui imperfecțiunea îi supraviețuieşte.

— Important e să fii împăcat cu tine însuți, să n-ai ce-ți reproşa.

— E foarte curios şi neaşteptat pentru mine, dar îmi reproşez mult mai puține lucruri după '89 decât înainte. Am fost toată viața avid de putere. Mi-a plăcut să conduc, dar n-am tras nimănui scaunul de sub el. N-am menajat pe nimeni, dar nici comploturi n-am urzit. Laudele la adresa Puterii au fost atâtea cât cerea cezarul, în gazetă şi nu ale mele personal. Am avut antipatii. Poate cu unii dintre oamenii ăştia am fost nedrept şi brutal. Dar erau mai cinstiți aşa-zişii opozanți care se-mprumutau la Fondul literar sau la Fondul plastic ca să-şi poată menține ighemoniconul de disidenți cu burse prin străinătate? Plafonul de datorii la Fondul literar era de 80.000 de lei. Cum de disidenții noştri aveau datorii de 500.000, pe timpul când un apartament cu trei camere era 80-100.000? Adică Partidul nu ştia ce datorii aveau? Li se dădeau împrumuturi fără voia Partidului? Hai să fim serioşi! Comitetul Central nu ştia că Sabina Josan şi soțul ei erau stipendiați din Italia de la o Lojă masonică al cărei personaj numărul doi era «conul» Petruț Grigorescu?

— De unde ştii?

— Fiindcă unul mare de la Cultură mi-a arătat documentele. Se gândea că dacă-l curăța Ceauşescu, fiindcă le văzuse, măcar să le fi arătat şi el cuiva.

— Şi dacă Ceauşescu ştia toate lucrurile astea, cum de nu lua nicio măsură împotriva lui Petruț Grigorescu şi-a celorlalți?

— Fiindcă ştia că aveau la spate forțe mult mai puternice decât el, Ceauşescu, o măruntă scamă locală față de nişte forțe mondiale.

— Şi acum?

— Cei de-acum se află exact în aceeaşi situație ca şi Ceauşescu, şi la fel se vor afla şi cei care vor veni după ei. Protejații lui Petruț Grigorescu nu vor fi atinşi nici cu-o floare. Ba, dimpotrivă, au să urce tot mai sus şi când or muri au să li se facă funeralii naționale. Iar pentru opinia publică ei vor fi modele morale, fiindcă, vezi tu, omul nostru consideră curvă doar pe aia care face trotuarul, nu şi pe dama de lux care-şi exercită meseria în palate, ferită de contactul cu caldarâmul.

CAPITOLUL NOUĂ

Sabina Josan şi Vincenţiu Velisar, din 21 până-n 24 decembrie 1989 umblaseră ne-ncetat pe străzi. Voiau să vadă, să fie prezenţi, ca bunul Dumnezeu, peste tot. Să pipăie pulsul manifestaţiilor populare, bucuroşi, ca tot românul, că scăpaseră de tirania care-i ameninţa tot ca pe tot românul, indiferent de protecţia conului Petruţ Grigorescu şi-a protectorilor din umbră ai acestuia, care nu mai erau ca la tot românul. Sabina şi soţul ei, care puteau fi socotiţi, pe bună dreptate, ca un fel de alcătuire siameză, învăţaseră că în regimul comunist totul era cu putinţă. Că, în cele din urmă, nicio protecţie nu reprezenta o asigurare împotriva tuturor riscurilor. Se hotărâseră, fără să se vorbească, să se-alinieze dorinţei de libertate a tuturor românilor. De la-nceputul începutului. Să nu vină mâine-poimâine unii să-i întrebe dacă participaseră la Revoluţie doar în faţa televizorului. Se-arătaseră unde era lume mai multă, unde se filma, se fotografia, se luau declaraţii. Nu întâmplător, noua putere îi solicitase Sabinei colaborarea, bătând monedă pe cele trei luni cât numele ei fusese interzis în presă pe vremea lui Ceauşescu, luni transformate de spiritul hiberbolic popular în ani, iar interzisa – în vajnică luptătoare anticomunistă. Nimeni nu-i citise scrisorile de penitenţă adresate Tovarăşului şi Tovarăşei, când cu interdicţia, scrisori dictate de conul Petruţ Grigorescu. «Eu mă duc la Beizadea şi-i cer să-ţi ridice interdicţia, dar trebuie să scrii şi tu nişte declaraţii de fidelitate». Şi le scrisese. Totul se-aranjase între Beizadea şi părinţii acestuia; de n-ar fi fost turnătorii care să semnaleze iconoclastia din două articole ale Sabinei, părinţii Beizadelei habar n-ar fi avut dacă nu chiar de existenţa ei, oricum de cele două articole incriminate.

Puterea post-decembristă îi întinsese mâna Sabinei Josan ca unei persoane reputate drept anti-ceauşistă.

Dacă printre noii protagonişti unii cunoşteau penitența scrisă, adresată de Sabina Josan marilor căpetenii, aveau tot interesul să nu pomenească de pusul cenuşii-n cap fiindcă şi ei, noii protagonişti, n-aveau un trecut tocmai lilial în viziunea celor care urau cu temei comunismul. Acceptând o clipă mâna-ntinsă – refuzul putând să pară bizar în primele momente de după împuşcarea perechii prezidențiale, momente de exaltare şi de mare zăpăceală – Sabina repede o abandonase, ştiind prea bine că misiunea ei în noua societate era cu totul alta. În harababura în care i se solicitase colaborarea, purtarea ei păruse firească – fiindcă oamenii pierduseră măsura lucrurilor – şi la fel de firească retragerea ei, motive care s-o provoace, prin dezamăgire, aflându-se destule. Contribuabilii la lovitura de Stat aveau, limpede, alte proiecte. Indiferent de presupusul protocol de la Malta, odată ruşii fentați şi neveniți în România să facă ordine, era clar cine era destinat de-al doilea partener maltez s-ajungă la putere-n România. Sabina Josan se plimbase prin atelierul ei, îşi privise atent fiecare tablou, le-ntorsese şi pe cele aşezate în suporturi cu fața la pereți, îşi scosese din bibliotecă albumele de reproduceri după uleiurile şi după grafica ei, cărțile ei, majoritatea despre artă, dar şi despre diverse alte aspecte ale vieții intelectuale şi-ale vieții în general şi, după ce, ca un adevărat negustor hârşit într-ale artei, le luase amănunțit seama, le pusese pe toate la un loc, mai făcuse un tur de orizont asupra celor de pe pereți şi se-aşezase pe scaun în fața şevaletului, cu capul în mâini.

Se ridicase şi se-ndreptase cu pas domol spre colțul unde era atârnată o oglindă-n trei canaturi, într-o ramă *roccoccò,* de argint. Se dezbrăcase la piele, îşi pusese ochelarii şi se uitase la sine ca un geambaş la calul pe care nu ştie dacă să-l cumpere sau nu. Formele îi erau ale unei tinere de douăzeci de ani, pielea de pe corp de asemenea, cu excepția celei de pe gât care, în momentul când lăsa capu-n jos se făcea ca o hârtie creponată.

Fălcile lăsau aripioare, iar bărbia îşi pierdea aspectul dublu doar în momentul când dădea capul pe spate. «Nu mă pot uita tot timpul la stele», îşi spusese ea cu un oftat. Pentru a-şi reface moralul, îşi privi iară corpul de fetişcană. «Da, dar corpuri de fetişcane au şi fetişcanele». Se-mbrăcase şi-şi trecuse din nou în revistă uleiurile de pe pereți. Oftă. Nu i se părea nimic extraordinar. Ce i se-nfățişa dinaintea ochilor se mai văzuse şi-avea să se mai vadă. Nimic nu făcea gaură-n cer. Se-nchipui dintr-odată ca o schimnică, îngropată între pânzele astea care-ncercau să surprindă momente reale de viață sau imaginare. Se-nchipui un moment trăind numai pentru pictură. Izolată de tumultul de dincolo de zidurile atelierului. Renunțând la rubricile din revistele de cultură, pe care le aştepta publicul de la ea. Renunțând la călătoriile în străinătate, la premiere, la vernisaje, la lansări de cărți. La taioarele ei „Chanel". Se-nchipui retrasă-n atelier şi-o trecu un fior pe şira spinării, de parcă s-ar fi văzut zidită-ntr-o peşteră. Se-ndreptă spre oglinda în trei canaturi. Părul frumos, aspru, bogat, cu şuvițele care-i acopereau fruntea, îi dădea un aer tineresc. Ochii negri, cu globi proeminenți, i-l amintiră pe Grigore Nicolaescu şi antipatia ei străveche pentru el, îmblânzită, aparent, doar de dragul conului Petruț Grigorescu. Grigore Nicolaescu, de când fusese-n America – Sabina era sigură că tot datorită relațiilor lui Petruț Grigorescu, eficiente şi după moartea acestuia – îşi luase nişte aere de viitor şef al națiunii. Aceiaşi «investitori» puseseră ochii şi pe Virgil Marişescu, sociolog de meserie, fără cine-ştie-ce presă între cei din breaslă, dar fățos, cu farmec mai ales la sexul frumos, ştiind să vorbească-n aşa fel că aproape să creadă şi el ce spunea, jucând perfect comedia sincerității față de marele public, tentat în covârşitoarea lui majoritate să-l creadă. Colegii de Facultate îi spuneau lui Virgil Marişescu Țuțu, aşa cum îl mângâia maică-sa-n copilărie. De când se lansase-n politică, de partea Opoziției, niciun cunoscut nu mai

îndrăznea să folosească față de el acest apelativ.

Când îl cunoscuse şi-i auzise vocea subțire şi spartă, total neasortată cu fizicul, Sabina Josan socotise că diminutivul matern i se potrivea de minune. Dintr-o ochire îl cântărise: mediocru ca inteligență, fără o cultură temeinică, beneficiind de suficientă şmecherie balcanică, dispus oricând să spună ascultătorului ceea ce acesta voia s-audă, fără teamă de patetism şi de ridicol, în fine, tipul cu priză la masse. De la care, spera Sabina, puteai s-aştepți ascultare dacă ştiai să-i flatezi orgoliile. Oricum, obedient față de cel cu pâinea şi cu cuțitul şi fără răbufniri de personalitate şi de pus pe picioarele dindărăt. Slugă perfectă, stăpân perfect. Dată fiind opintirea opoziționistă internă şi externă, Sabinei i se păreau de viitor cei doi cai lansați în cursă cu binecuvântarea ambelor direcții: Grigore Nicolaescu şi Virgil Marişescu, Țuțu, apelativ care nu lipsea niciodată din mintea Sabinei Josan când se gândea la Virgil Marişescu. Grigore Nicolaescu, înzestrat cu mare capacitate de simulare, obedient până la un punct față de mâna care trăgea sforile, putea oricând să ofere pusee de personalitate şi să se pună pe picioarele dindărăt, cu orice risc. Sabina Josan nu se-ndoia că Grigore Nicolaescu ar fi acceptat-o ca tovarăşă de drum – după experimentatul sistem al lui Lenin – ca apoi, când i-ar fi venit lui bine şi s-ar fi putut dispensa de serviciile ei, s-o dea la o parte, cu sau fără eleganță. Ochii Sabinei Josan semănau cu-ai lui Grigore Nicolaescu într-atât încât ai fi zis că posesorii lor sunt gemeni. Acest element îl făcea pe Grigore Nicolaescu şi mai antipatic Sabinei Josan. Judecându-l fără părtinire, Sabina n-avea cum să nu-şi dea seama că Nicolaescu era cu zece clase peste Marişescu, minus aspectul fizic şi talentul de-a seduce massele, jucând comedia sincerității, joc la care, cu toată ambiția lui, nemăsurată şi neadormită, Grigore Nicolaescu nu se preta. El se temea de ridicol: grav defect pentru o carieră politică.

Sabina Josan se mai uitase o dată-n oglinda care-i

înfățişa o imagine convenabilă. Se scutură de imaginea peşterii zidite. Le făcu tablourilor ei de pe pereți un semn amical cu mâna. Ca unui bun tovarăş de drum, care şi-a făcut datoria față de tine. «Cu Tuțu-nainte! Şi cauza? Cauza cui? Cauza sunt eu! *À nous deux, la vie.'*».

Rastignac lansase Parisului provocarea, «à nous deux, Paris» de pe colina cimitirului Père-Lachaise. De pe treptele unui mausoleu clădit peste o mie de morți, Sabina Josan lansa noii societăți aceeaşi provocare ca şi celei răposate. Sabina şi provocarea erau aceleaşi, doar societatea se făcea că s-a schimbat.

*

După decembrie 1989, fără să-şi fi manifestat vreo opțiune politică, Grigore Nicolaescu se mulțumise să-şi apere acei colegi care, deşi «organe» de partid, se purtaseră ca nişte buni camarazi cu toată lumea din Facultate. În primul rând o apărase pe Violeta Suciu, a cărei origine socială o cunoştea. Violeta, ajunsă-n fruntea bucatelor, datorită căsătoriei cu Marcel Suciu, dar şi unor calități reale, cum erau cultura ei temeinică, în ciuda unei anumite superficialități feminine, ce i se trăgea mai ales din prea marea grijă pentru persoana proprie şi din succesul la bărbați. Nimeni nu-i putea nega Violetei Suciu competența de profesoară; în afara ştiinței de carte, Violeta era generoasă față de studenți, voia să-i învețe tot ce acumulase ea. Fire deschisă şi optimistă, era o tovărăşie plăcută. Grigore Nicolaescu o-nsoțea o bucată de drum când plecau de la Facultate, ducându-i servieta doldora de manuale de artă, de xeroxuri, de albume, fiindcă-i făcea plăcere să-i asculte considerațiile mondene, începând cu expozițiile şi terminând cu manifestările simfonice. Mulți colegi aruncaseră ocheade ironice spre mâna lui care ducea servieta Violetei Suciu, mai ales după ce, prin plecarea în America a fiică-sii, Marcel Suciu îşi pierduse înaltul post din Justiție. În

ciuda acestei maziliri, Violeta rămăsese mai departe la catedră, datorită solidarității din jurul ei. «În fine se mai coalizează oamenii şi pentru ceva bun, nu doar pentru dat altuia în cap», se gândise-atunci, cu ironică melancolie, Grigore Nicolaescu. Dintre ființele cunoscute la vârsta lui adultă, numai la două nu surprinsese, indiferent de împrejurări, izbucniri de răutate sau de vulgaritate: la Ioana lui de-acasă şi la Violeta Suciu. În fața vulgarității şi-a răutății, ochii amândorura se umpleau de durere şi de-un fel de ruşine că erau martore ale unor asemenea răbufniri.

Şi-o amintea pe Adriana Andrei, cea mai cotropitoare iubire din viața lui, iubire, admirație, ceva ce făgăduia să fie o iubire pe viață. Când era contrariată, ochii ei, de-un albastru intens nemaiîntâlnit, se-nvinețeau, iar colțurile buzelor i se ridicau, până spre mijlocul obrajilor, într-un rictus ca la măştile de clovn. De când o cunoscuse pe Ioana Dobrescu şi se uitase-n ochii ei, plini de-o duioşie pe care nu-ncercau s-o ascundă, mintea lui Grigore Nicolaescu suprapunea peste fața Adrianei Andrei, chiar din momentele ei de bună-dispoziție, privirea vânătă şi buzele schimonosite din momentele când spiritul dominator al acesteia se-mpiedica de câte-un ciot.

George Vişoiu îi lansase în publicistica de cultură şi pe Grigore Nicolaescu şi pe Adriana Andrei şi pe Sabina Josan. De câte ori se vorbea undeva despre George Vişoiu, Adriana arbora un zâmbet concesiv. I se părea că se exagerau meritele lui Vişoiu; în ochii Adrianei, el era doar un ziarist cu-o anumită abilitate în abordarea actualității şi nicidecum o valoare gazetărească. Faptul că-i datora lui Vişoiu ceva din cariera ei, demult era uitat şi-ngropat. S-ar fi zis că-n judecarea oamenilor, pentru Adriana Andrei nu contau decât criteriile intelectuale. În linii mari, da; însă numai în măsura în care cel judecat n-o contraria ori nu intra în vreun concurs de interese în care-ar fi putut fi câştigător înaintea ei. În cazul ultim – vai de capul individului cu pricina. Adriana îl lua-n

şfichiul biciului; pornind-o pe-un ton serios, ştiinţific, trecea uşurel la o persiflare abilă şi distrugătoare.

Analizând legătura lor, de peste zece ani, şi despărţirea lor, lui Grigore Nicolaescu îi era neplăcut să recunoască, în sinea sa chiar, că îndepărtarea lui de Adriana se produsese din pricina prea marii asemănări dintre ei doi. Îi era greu să-şi vadă mereu sufletul reflectat în oglindă, fiindcă de fapt asta însemna Adriana Andrei pentru el: un *alter ego.* Omul se-nvaţă cu ghebul pe care-l poartă-n spinare, dar oglinda, geamul sau apa care-i reflectă imaginea îi sunt mai urâte chiar decât ghebul. Cu inteligenţa ei, sprijinită pe-o cultură umanistă solidă, Adriana Andrei ştia că imitarea oricărui model echivala cu infirmizarea propriei personalităţi, aşadar, cu un eşec. Nu-şi propusese să imite pe nimeni. Observase cu iritare, mai ales după despărţirea lor, că Grigore Nicolaescu nu-i fusese doar un partener de viaţă pe măsură, ci un *alter ego.* Distanţa pusă între ei de despărţire îl făcuse pe fiecare să simtă că, judecându-l pe celălalt, se judeca pe sine. Şi nu descoperea un partener de singurătate care să-l bucure. Ci o ambiţie şi-o incapacitate de-a-şi vedea defectele puse-n lumină de alţii, care-i făceau greu de suportat pe fiecare de sine însuşi.

Cât fuseseră-mpreună, fiecare se suportase pe sine mult mai uşor, fiindcă nu se supusese unei analize necruţătoare. Faţă de-această privire crudă în oglinda interioară, Grigore Nicolaescu aflase un paliativ în iubirea Ioanei Dobrescu, iar Adriana Andrei – în băutură. Nicolaescu îi oferise prietenia lui pe viaţă, dar Adriana Andrei n-avea ce face cu asemenea danie, fiindcă era ca şi când şi-ar fi strâns singură mâna-n oglindă. Despărţirea dintre Nicolaescu şi Adriana Andrei săpase adânc în structura fiecăruia. Golul rămas în sufletul lui Grigore Nicolaescu se umpluse cu ambiţia de-a ajunge personaj de prim-plan în politică. Îi apărea astfel posibilitatea să răzbune patruzeci şi cinci de ani de frustrare – fiindcă frustrare fusese adevărul parţial spus. Adevărul ocolit,

toate acele mii de pagini scrise convențional, cât mai puțin compromițător, care însă-l depărtaseră de ceea ce-ar fi putut fi esența vieții lui intelectuale, prea obosit ca să mai spere-ntr-o operă monumentală, demnă de orice bibliografie serioasă de specialitate, prea plictisit de uriaşa cantitate de prostie, de incultură şi de mitocănie, care-şi dădeau brânci spre posturi, spre putere, în veci.

În viață se-ncrucişase cu prea multă impostură, pentru ca, în momentul când i se părea că i-a venit, în fine, şi lui vremea, să nu vrea să-i pună stavilă şi, mai presus de orice, vremea să arate cine era el, care-i erau capacitățile de lider social şi nu doar de lider de opinie. Dorința de dominație politică pătrunsese-n el febril, virulent, cam cum atacă unii germeni un organism sănătos în aparență, în care-şi fac însă cuib cu mult înaintea izbucnirii patologice. Aruncând şi asupra lui însuşi privirea necruțătoare, menită să-i disece pe alții, recunoscuse-n sineşi că, de la-nceputul vieții ar fi intrat în politică – trambulină de lansat în apa ademenitoare a ipoteticei puteri – dacă ar fi avut vârsta potrivită înainte de instaurarea comunismului în România. După părerea lui, inteligența şi cultura n-aveau de ce să ocolească politica. Politica nu trebuia lăsată pe mâna politicienilor, care altă meserie şi altă preocupare-n viață n-aveau. Se gândea el că momentul în care se afla – cu-o reputație consolidată în cultură – era foarte potrivit lansării în vâltoarea politicii.

Fără invitația în Statele Unite, indiferența lui de luni bune, de după decembrie ’89, poate s-ar fi prelungit. Într-o sală a Muzeului Guggenheim, un necunoscut, în costum bleu-marine, cu ochelari de soare, îi spusese, trecând pe lângă el: *«Petruț îşi punea mari speranțe în dumneata şi într-un caz şi într-altul. Acum urmează calea care ți se propune».* Grigore Nicolaescu n-avusese timp să deschidă gura, că necunoscutul dispăruse. Îi venise să râdă. Ca-n filmele cu agenți, cu spioni, mai toate mediocre şi urmând rețetele ştiute şi de copiii mici. La un

club de intelectuali, unde fusese invitat, în aceleaşi State Unite, un interlocutor grăsuliu, rozaliu, cu aer de şobolan care-şi duce viața-ntr-un siloz, îi vorbise, privindu-l persuasiv, despre rolul agenților de influență într-o țară, în vremuri normale şi mai ales în vremuri tulburi. Toată lumea care beneficia de credibilitate la public trebuia să se unească şi să acționeze-n aceeaşi direcție, indiferent de simpatiile sau de antipatiile personale. Şi, fără tranziție, îl întrebase ce mai tăcea Sabina Josan. La-ntoarcerea-n Țară, Grigore Nicolaescu se aliniase mişcării conduse de Sabina Josan, el nefăcând parte dintre babele surde pentru care toaca trebuia să bată de multe ori. Lupta împotriva rămăşițelor comunismului – totul fiind o vastă rămăşiță – instaurarea unei atitudini civice îndreptate spre internaționalismul capitalist, înclinarea steagului național în fața minoritarilor – fiindcă aşa era intelectual, şic şi european – îndreptarea spre noua ordine mondială, ca planta după soare, erau dezideratele grupului adunat în jurul Sabinei Josan. Şi ea şi Grigore Nicolaescu se străduiau să-şi mascheze cât mai bine antipatia reciprocă. Sabina Josan neîmpingând ipocrizia până-ntr-acolo încât să nu-şi concentreze toată energia pentru a-l impune atenției publice pe Virgil Marişescu şi nu pe Grigore Nicolaescu, fiind astfel într-un gând cu «istoricii» vechi – partidele aşa-zis «istorice» – şi, de altfel, şi cu cei noi, care nu vedeau în Grigore Nicolaescu vreun charismatic şi mai ales nu vedeau un ascultător fără cârteală față de ordinea de partid. Cu capul lui, care se-mpuțina zi de zi – nițel îi lipsea să n-ajungă ceea ce unele triburi africane numesc «cap micşorat», cap de duşman tăiat şi redus la dimensiunile unui pumn, prin procedee cunoscute doar în acea parte a lumii – cu buzele care-i ajunseseră o dungă pergamentoasă ca-ntregul obraz, în care ochii rotunzi, cu globi proeminenți, ca ai unei rase de căței numită *apsa-lhaso,* gemeni cu ai Sabinei Josan, stăteau să-i iasă din orbite, cu vocea firavă şi râraită, opozanții cu tradiție nu vedeau în Grigore Nicolaescu

personajul făcut să rupă inima românului. Socoteala lor – deloc intelectuală, dar politică – ținea seama de ponciful valabil de altfel în toată lumea: de imaginea exterioară înainte de orice. Aşa se făcea că alegerea, investiția, strădania, şi-a vechilor şi-a noilor, se-abătuseră asupra lui Virgil Marişescu, făcându-şi ei buna socoteală că unul cu cârlig la muieri avea câştig la peste jumătate din electorat. Cu toată setea lui de putere, Grigore Nicolaescu nu făcea promisiuni deşănțate, deşi prea bine ştia că omului, alegător sau nu, îi place s-audă ce-ar vrea şi nu ce-ar trebui s-audă. Adesea-şi punea-ntrebarea, stimulată mai ales de obtuzitatea multora dintre «tovarăşii de drum», dacă n-ar fi făcut bine să-i lase baltă şi să se ocupe de profesia lui, de scrisul lui, să se cufunde în liniştitoarele adâncimi ale artei. Dar se-nchipuia din nou personajul numărul unu şi imaginea asta alunga aspirația la singurătate şi la reculegere.

Un grup se formase-n jurul lui şi nu-i dădea pace: o pictoriță talentată, plină de umor, înfiptă şi răzbătătoare, cu mutră şi cu mers de precupeață, rea-de-muscă, ilustrarea perfectă a amestecului între calități şi țățismul balcanic, se-nfipsese-n *staff-ul* lui, atrăgându-i şi un sponsor căptuşit de parale, personaj de-un cinism, de-o mitocănie şi de-un tupeu fără egal în tot ce scosese la iveală perioada de după 1989. După ce petrecea mai mult timp alături de cei doi – elaborând tactici şi strategii – la despărțire, Grigore Nicolaescu ofta adânc şi se grăbea spre casă, îşi umplea cada cu apă caldă şi-ncerca să se desprindă de orice gând. Voia să-şi savureze cât mai mult una dintre puținele plăceri pe care le recunoştea în sinea lui, oferite de-o viață prea zgomotoasă, prea în văzul lumii.

Politica îi scosese-n cale o tânără blondă, mlădioasă, cu oase mici, frumos învelite în carnea ca piatra, tânără care-i sorbea fiecare vorbă, nota ideile de la fiecare întrunire politică a lui, nu lipsea de la niciun curs al lui şi care, până la urmă, i se oferise trup şi suflet,

înfrumusețând agitația şi sterilitatea din jur. Ioana Dobrescu, de când apăruse tânără Mona, reprezenta o discretă prezență domestică, pe care Grigore Nicolaescu ar fi păstrat-o, ca şi pe Adriana Andrei, la vremea ei. Ioana Dobrescu încercase cu blândețe să-l ferească de politică. De altfel, şi prietenul lui, fost şi-n continuare editor, îi dăduse acelaşi sfat. Dar morbul, o dată pătruns în fibra intimă, nu se dădea dus de vorbele blânde ale unei femei care-l iubea şi nici de argumentele unui prieten, tipic şoarece de bibliotecă. Față de două rivale – politica şi blonda Mona – cu iluziile despre Grigore Nicolaescu ajunse la temperaturi scăzute, fiindcă orice convieţuire de zi cu zi alături de-un idol îi toceşte poleiala, fără explicații şi fără învinuiri, Ioana Dobrescu se-ntorsese-n garsoniera ei, de la marginea Militarilor, vecină cu porumbii, după ce făcuse curățenie generală în apartamentul lui Grigore Nicolaescu, după ce-i spălase şi-i rânduise lenjeria în dulap şi după ce-i umpluse frigiderul cu mâncare. Asta era carta de vizită lăsată de ea succesoarei. Nefiind niciodată măritată, Ioana Dobrescu înțelegea că o legătură, în care nimic material nu este de-mpărțit între parteneri, să țină cât nu apare un terț, o terță. O legătură nemaritală nu trebuia prelungită după momentul când apăreau ştirbiturile. Cu toată adorația care o-mpinsese către Grigore Nicolaescu, viața zilnică unul lângă altul nu o dusese la tandrețea maternă care iartă orice, uită orice. Suportase mai uşor infidelitatea decât ambițiile politice ale lui Grigore Nicolaescu, agravate în ochii ei de «întovărăşirile» atrase de ele: oameni pe care, în sinea lui, Grigore nu dădea nici două parale, dar pe care-i folosea şi care-l foloseau, şi-atâta tot. Astfel încât, Ioanei Dobrescu, politica îi apărea ca o cârdăşie conjuncturală şi nicidecum ca o alianță de principii.

Generos cu iubitele părăsite, Grigore îi dăruise Ioanei la despărțire un inel discret, cu un safir frumos montat. Ioana avea să-l pună într-o cutiuță şi-avea să-l privească

din când în când, gândindu-se la viață ca la o neîntreruptă experiență care-ar fi trebuit să-l învețe pe om să nu plângă, să nu regrete, ci doar să ducă mai departe cursa. Ioana se-ntorcea la existența ei obscură, de profesoară de desen, ca după o vacanță prelungită, dar care nu putea dura o viață. Se gândea adesea la Adriana Andrei, mai ales după moartea acesteia. Mona era pentru ea ce fusese ea, Ioana, pentru Adriana Andrei. Motiv temeinic sau doar pretext de ruptură? Adriana Andrei înțelesese, ca şi Ioana, că pentru a-şi reface moralul şi părerea despre sine, Grigore Nicolaescu avea mare nevoie de-o nouă inflamare amoroasă şi mai ales de-o admiratoare fără rezerve, cu toate pânzele sus şi negăurite de intemperii. Adriana Andrei nu se pusese pe băut din amor jignit (amorul se scorojise demult), nici chiar din orgoliu (cel mai vulnerabil la despărțiri), ci fiindcă-i devenise de nesuportat descoperirea de sine. Acolo nu izbutise să afle niciun stâlp de susținere. După despărțirea de Grigore Nicolaescu nu mai scrisese un rând. Picta cu înverşunare şi, când era gata să pice lângă şevalet de oboseală, bea băuturi tari şi dulci, ea, care nu fusese băutoare de nimic, bea până adormea. Niciodată-n prezența cuiva. Fața-i căpătase o culoare de hârtie, pungile de sub ochi se umflaseră, obrajii i se-nmuiaseră şi-i atârnau ca două pere din soiul jambon. Nu ieşea din casă nemachiată. Nu voia să-i surprindă nimeni interiorul. Nu suporta compasiunea. Într-o seară se odihnea într-un fotoliu, după ce-şi semnase ultimul tablou. Se uita la el împreună cu-o verişoară a ei.

— E foarte frumos. Dar e-atâta tristețe-n el. Toamna asta atât de goală, de pustie.

— Dac-aş fi murit înainte de ’89 mi-ar fi părut rău. Acuma-mi pare rău că n-am murit atunci. Acuma, oricând am să mor are să fie prea târziu.

Şi peste câteva clipe, după ce rostise aceste cuvinte, Adriana Andrei murise-n fotoliu, cu ochii țintiți spre ultimul ei tablou.

CAPITOLUL ZECE

După decembrie ’89, Mihnea Dobrotă era într-o asemenea stare de revoltă din cauza direcției pe care-o apucase Țara, încât se mira singur cum de nu-i plesnea capul. Abia mai avea răbdare să-şi facă exercițiile zilnice la pian, să-şi perfecționeze concertele pe care urma să le susțină în Țară şi-n străinătate. Se aşteptase la o revoluție care-ar fi trebuit să pedepsească exemplar toți vinovații regimului comunist şi mai întâi să elimine pe oricine avusese un rol cât de cât în acele structuri. Asta, pe de-o parte. Pe de altă parte, îşi strângea cordial mâna cu toți fiii şi cu toate fiicele de nomenclaturişti, deveniți brusc disidenți post-comunişti şi asidue prezențe în Piața Universității «liberă de neo-comunism». Orice moment liber şi-l petrecea în grupul condus de Sabina Josan, care căpăta tot mai mare pondere numerică şi de valoare în ochii unei părți a intelectualității interne şi-n fața Occidentului. Răzmerița de la Târgu-Mureş, din martie 1990, o socotiseră «operă» a fostei Securități, care izbutise să incite nişte români naivi şi primitivi împotriva unei minorități paşnice şi civilizate, care nu făcea altceva decât să-şi revendice nişte drepturi legitime ale fiecărui om. De altfel, aceasta era părerea întregului grup Josan. Pentru a-şi arăta spiritul larg şi civilizat în privința relațiilor interetnice, Mihnea îşi luase un student ungur şi, fiindcă studentul n-avea posibilități de cazare în Bucureşti, el, Mihnea Dobrotă, mergea în fiecare săptămână la Cluj – ca profesor invitat – să-şi şcolească pupilul. Trebuia să dea cineva o lecție de inter-etnie civilizată şi-n acelaşi timp una peste bot extremiştilor români.

Din ziua când, pe fațada Facultății de arhitectură din Bucureşti, apăruse lozinca emblematică «Monarhia salvează România», lui Mihnea Dobrotă parcă i se luminase dinaintea ochilor. O perioadă se aflase într-o vervă şi într-o efervescență care pe socrii lui, psihiatri, îi

pusese pe gânduri. Se temeau ca atâta ieşire din țâțâni la un om cu fire posacă să nu fie preludiul sindromului maniaco-depresiv, de care ginerele lor suferise în câteva rânduri. Îl luaseră cu duhul blândeții pentru a-l convinge «să-şi menajeze sănătatea», drept care să-nghită o vreme nişte sedative. Recunoscând în sinea lui că sănătatea nu era de ici-de colo, ştiindu-şi stagiile depresive, îşi ascultase socrii. Domolirea stării de efervescență nu se trăsese doar din bulinele-nghițite, ci şi din lipsa perspectivei de reinstaurare imediată a monarhiei. Mihnea Dobrotă îşi recăpătase aspectul de proboscidian posomorât şi meditativ. Doar din când în când, la şedințele prezidate de Sabina Josan, slobozea câte-un hohot de râs; cu care, pe cei care nu-l cunoşteau, îi băgase la-nceput în sperieți. Fără să-i fi împărtăşit în totalitate părerile şi nici simpatiile, nevasta lui îl asculta şi-l privea cu adorația de totdeauna, purtându-se față de el cu prudența celui care calcă pe-un teren minat. Părinții ei o preveniseră că bunul mers al existenței marelui artist care era Mihnea Dobrotă este legat de vântul bun care trebuia să-i sufle mereu în pânze. Sau cum spun mai plat medicii: să se evite stressul, enervările, stările conflictuale. Anii lungi de pe vremea lui Ceauşescu, ani în care, fără nicio explicație, nu i se dăduse voie să meargă-n Occident să cânte, ani hotărâtori pentru cariera unui artist, după ’89 îi apăreau lui Mihnea Dobrotă cu mult mai monstruoşi decât atunci când îi trăise. Ura lui împotriva comunismului, reprimată ca la tot românul până-n ’89, după ce se putuse manifesta, curgea din el ca un şuvoi neîntrerupt, iar revolta lui de-a nu fi văzut România întoarsă la ceea ce fusese înaintea instaurării comunismului îl ardea ca un acid. Fiindcă omului îi e greu să accepte efectele istoriei ca semn al implacabilei treceri a timpului şi a ireversibilității lui.

Cam astea erau apele în care se scăldau, după revoluție, invitații doamnei Stela Dobrian din seara de noiembrie 1989. Doar Petruț Grigorescu părăsise arena,

condus discret pe ultimul drum de foştii protejați, plini de recunoştință față de omul care-i ajutase la nevoie şi mai ales care murise-atât de oportun pentru binele lor, al tuturora.

*

Veştile primite prin telefon şi, rar, prin scris de la Maria, fiică-sa cea mare, nici n-o bucurau nici n-o întristau pe Sânziana Hangan. Mircea şi Maria ceruseră azil politic din prima clipă când sosiseră-n Germania. Desfigurată după căzătura din ziua plecării din România, autoritățile germane o socotiseră pe Maria o victimă a mineriadei de la Bucureşti, iar negarea din partea ei, doar efectul fricii de fosta Securitate care-ar fi putut s-o urmărească şi-n Germania. Aşa scrisese un ziar nemțesc local, nedând numele Mariei, din aceleaşi motive de prudență față de fosta şi neadormita Securitate română. Totuşi, azilul politic nu le fusese acordat, ci doar drept de şedere timp de doi ani, şi drept de lucru. Se stabiliseră în Essen, unde se afla fiica cea mică a Sânzienei, Ana, împreună cu toată familia ei dinspre bărbat. Maria, medic specialist de medicină internă, îşi găsise un post de asistentă medicală într-un spital, iar Mircea, soțul ei, inginer automatician, un post de muncitor calificat, într-o întreprindere în care doar patru salariați aveau studii universitare. Cât lipseau ei de-acasă, fetița lor, Smaranda, mergea la grădiniță împreună cu verişoară-sa, Ingrid, fiica Anei. Adulții, Maria şi Mircea, strângeau ban pe ban, în intenția de-a emigra în Canada, țară care mai accepta străini, de preferință până-n treizeci şi cinci de ani şi cu meserii practicabile oriunde. Îşi procuraseră şi materialele privitoare la echivalarea studiilor de medicină în Canada, echivalare anevoioasă şi de durată, care nu-i speria; încă din România erau la curent cu exigențele Occidentului față de cei proveniți din socialism.

Sânziana înțelegea din proiectul lor doar că un copil i

se ducea atât de departe încât speranțe de-a-l vedea curând nu-şi prea putea face. Speranțe de-a-şi vedea fetele doar pe banii lor, fiindcă aşa cum urcaseră prețurile după ’89, din leafa ei, Sânziana nu se mai vedea ieşind nici măcar din Bucureşti. Cercetarea înțepenise: şi ca salarii şi ca fonduri. Noul director al Institutului, arareori punea piciorul prin «parohie», interesat nu se ştia de ce, numai de soarta oamenilor şi-a domeniului în care munceau – nu. De ce să se mai fi mirat cineva că tineretul fugea ca dracu’ de tămâie de laboratoare şi că mai toți absolvenții de medicină generală preferau s-ajungă medici de circumscripție la țară decât să-şi petreacă viața-n fața fişelor, a frotiurilor şi-a microscopului. Cu fiecare zi ruptă din calendar, Sânzienei i se-nfigea ca un cui în inimă gândul că tinerii aceia, printre care şi Mărinică, muriseră doar pentru a le servi de trepte la scară unor profitori, unii – noi, foarte mulți – vechi şi perfect înnoiți. În profesia ei nu se vedeau nici vagi semne de-mbunătățire. Nici în spitale. Toată lumea părea bolnavă de politică, meseria situându-se la coada preocupărilor. Dacă celor care o practicau le păsa prea puțin ce se-alegea de profesia lor, de ce s-ar fi preocupat forurile politice în care, ce-i drept, nu mişunau oamenii de ştiință? Despre inerția birocratică ce să mai fi vorbit. Se ofereau unele fonduri, nerambursabile, pentru îmbunătățirea sănătății, a cercetării din România. Se returnau aşa cum veneau, fiindcă birocrația îşi făcea vechea şi bine înțepenită ei datorie de-a pune bețe-n roate sau pur şi simplu de-a nu mişca niciun deget.

Titus-Livius Calomfir, înainte de ’89, deşi preocupat de propria persoană mai mult decât de orice, mai bătea totuşi pe la uşi şi-n folosul Institutului; după ’89 se lansase-n politică, alături de cei cu mai multe şanse, din punctul lui de vedere, jinduind după un post de ministru sau măcar de ambasador prin vreo țară mai pricopsită, astfel că Institutul şi problemele sale îi ieşiseră complet din preocupări. Ca şi până-n ’89, speranța Sânzienei şi-a

celor din Institut rămăsese tot în pomenile de la foştii colegi stabiliți în Occident, care nu uitaseră sărăcia de-acasă şi dezinteresul oficialității față de cercetare.

Apoi începuse să dea moartea printre cei vârstnici, apropiați ai Sânzienei. Murise mai întâi Marina Şerban, fosta ei soacră dintr-a doua căsătorie. Stând de vorbă cu bărbatu-său, profesorul doctor Daniel Şerban, şi cu Sânziana, îi venise amețeală, îşi lăsase capul pe spătarul fotoliului şi le spusese: «Aprindeți-mi o lumânare că mă duc». Sânziana alergase în cămară după lumânare, în timp ce profesorul Şerban chema la telefon „Salvarea". Sânziana, tremurând ca varga, se-apropiase de Marina cu lumânarea şi cu chibriturile-n mână. Marina-i făcuse cu mâna semn s-o aprindă, îşi scosese de pe inelarul mâinii stângi inelul cu briliant, cadou de logodnă de la Daniel, şi-l pusese-n palmă Sânzienei. Apoi, cu capul înțepenit în spătarul fotoliului, închisese definitiv ochii. Stăpânindu-şi durerea, profesorul Daniel Şerban îşi chemase cei doi fii la telefon, unul în Germania, altul în Statele Unite, şi le-anunțase moartea mamei lor. De toată alergătura se ocupase Sânziana, lăsându-l pe Daniel Şerban şi pe cuscrii şi prietenii lui de-o viață, profesorul doctor Iancu Stein şi nevasta lui, Marioara, să-şi plângă durerea şi să-ncerce să se mângâie unul pe altul. Din Germania şi din America sosiseră fiii răposatei, împreună cu nevestele şi cu copiii. Mihai cu Myriam, cu fiii şi cu nora lor, Ana, fiica Sânzienei; Tudor, căsătorit, după divorțul de Sânziana, cu-o doctoriță «piele-roşie», *şeien,* şi cu fiu-său, Şerban. Îmbrăcată-n negru, în capelă, Sânziana se aşezase-n spatele familiei, în rând cu Iancu şi cu Marioara Stein. După binecuvântarea de slobozire în pământ, Sânziana o acoperise pe Marina Şerban cu giulgiul şi-i şoptise «Drum-bun, tanti Marina». Şi doar atunci, după trei zile de-mpietrire şi de-alergături, o apucase un plâns cu sughițuri, pe care încerca din răsputeri să şi-l înăbuşe cu amândouă mâinile. Se-ascunsese la oarecare distanță, în spatele unei cruci, şi

cu capu-n palme nu mai încerca să se stăpânească fiindcă era-n zadar. Deodată simțise două brațe care o cuprinseseră pe la spate şi un trup care se lipise de ea. Brațele o strângeau, capul celui sau celei care o-mbrățişa i se culcase pe umăr. Brațele o țineau strâns, fără să-ncerce s-o dezlipească de crucea de care se răzimase şi peste care lacrimile-i curgeau şiroi. Sicriul Marinei Şerban era demult coborât în mormânt şi lespedea de deasupra aşezată, când brațele care o-nconjurau pe Sânziana îşi slăbiseră strânsoarea. O mână o apucase de cot şi un glas sugrumat îi şoptise:

— Să mergem, Ziziana.

Era Şerban, fiul lui Tudor Şerban, cel de-al doilea fost soț al Sânzienei. Un băiat de douăzeci şi doi de ani, înalt, brun, cu ochi albaştri, care semăna izbitor cu bunica lui, pe care-atunci o-ncredințaseră pământului. Şerban, căruia Sânziana-i ținuse zece ani loc de mamă, până ce băiatul plecase la maică-sa, în Statele Unite. Sânziana nu făcuse nicio deosebire între el şi fetele ei, Maria şi Ana. Orfană de tată, pe care nici nu-l cunoscuse, murind pe front când ea n-avea nici doi ani, Sânziana simțea pentru Şerban o milă şi-o duioşie ca pentru orice copil orfan sau cu părinți despărțiți, copiii cu asemenea părinți fiind tot un fel de orfani.

— Ştiu cât îți e de greu, Ziziana, îi spusese-ntr-un târziu Şerban, ținând-o protector de cot.

— Bănuieşti, puiule. N-ai cum să ştii la vârsta pe care-o ai.

Şerban era singura ființă din viața Sânzienei care-i spunea Ziziana. De pe vremea când «Sânziana» pentru el era greu de rostit. Iar Sânziana îi spunea «puiule» de pe vremea când îl vâra-n cadă, îl săpunea şi-i dădea cu duşul. Deşi trecuseră ani de când nu-l mai văzuse, îl simțea apropiat că pe vremea când, un boț de om, îl luase-n custodia ei maternă, chiar înaintea căsătoriei cu Tudor. Pe Sânziana şi pe Şerban îi lega un sentiment de solidaritate, gândul că investind unul în celălalt, pusese

fiecare de-o parte un ban alb pentru zile-ntunecate.

— Îmi lipseşti atât de mult, acolo, la americani, îi spusese băiatul şi se uitase cu-o privire sfâşietor de tristă-n ochii ei.

— Şi tu-mi lipseşti, aici, la români.

Sânziana dăduse a pagubă din cap.

— Şerbane, eşti singura investiție neobligatorie pe care am făcut-o în viață. Şi-mi pare-atât de bine că eşti aşa cum eşti.

— Acuma, că a plecat şi Maria din Țară, de ce nu vii şi tu la noi?

— Sunt prea bătrână, am trecut de cincizeci de ani, prea obosită, prea dezamăgită ca să mai iau viața de la-nceput. Chiar şi-n momentul când m-am măritat cu tatăl tău eram un suflet obosit. Eu, în viața asta, Şerbane, am trăit foarte prost, prost şi mediocru. Nici măcar o zi cum mi-am închipuit în gândurile mele, de copil, de-adolescentă.

— Crezi că cineva trăieşte după gândurile lui de copil, de-adolescent? Uite-mă pe mine. În gândurile mele de copil şi de-adolescent mă vedeam trăind toată viața alături de tine.

— Toată viața mea.

— A ta şi-acea parte dintr-a mea care s-o-nsoțească, presupunând că tu ai putea trăi mai puțin decât mine.

— Şerbane, mi-aduc aminte tot timpul ce spunea tanti Marina, bunica ta, pe care am lăsat-o acum în cimitir: «Aş fi vrut ca între mine şi copiii mei să fie o legătură pe care numai moartea s-o desfacă»... Aşa aş fi vrut şi eu între mine şi copiii mei: Maria, Ana şi cu tine.

La ultimele cuvinte ale Sânzienei, Şerban tresărise. Parcă se-atinsese de-un fir electric neizolat.

— Singurii oameni ai sufletului meu, singurii de care doar moartea m-a despărțit, au fost Mama şi tanti Marina, încolo, mă simt ca o gară. Unul vine, altul pleacă. Îți tocesc dalele. Îți zgârie pereții, îți sparg geamurile. Te populează la un moment dat, apoi te lasă pustiu, să te

contempli singur.

— De ce nu vrei să-nnozi firul şi să trăieşti iară lângă noi?

— Care noi? Maria în Canada, Ana în Germania, tu în Statele Unite. Să duc o viață de voiajor comercial?

— Te-ai stabili undeva, la una din fete, să zicem, şi-ai veni în vizită la fiecare dintre noi.

— Şi-un câine, şi-o pisică are un loc al său. Al meu e-aici. În vizite pot merge şi de-aici.

— N-ai vrea să-ți creşti nepoatele?

— Nu. Să şi le crească părinții lor, aşa cum cred ei de cuviință. Nu cred că am nimic valoros să le transmit. Dacă aş şti nişte rețete bune la ceva mi le-aş aplica mie.

— Adică?

— Adică o-nțelepciune de la-nălțimea căreia să privesc viața fără-ntristare, fără suspin, fără durere.

— Crezi că există cineva pe lume care să fi ajuns la-nțelepciunea asta?

Şerban se uitase-n ochii Sânzienei şi-o strânsese de umăr.

— Nu ştiu, poate o exista. Vreun lama, vreun yogin, rupți de viața obişnuită, a omului de rând. Eu aş vrea să trăiesc ziua când, conştientă fiind, să nu mă mai întristez de nimic. Să se poată prăbuşi orice, să poată muri oricine, iar eu să rămân netulburată ca materia anorganică.

— Ziziana, cât de nefericită trebuie să fii tu.

— Fericit, nefericit. În privința mea, cel mai bine mi se potriveşte participiul trecut «dezamăgită». Tanti Marina-mi spunea că sentimentul major, dominant al vieții ei, era dezamăgirea. Şi-al meu, la fel.

— Dacă ai schimba locul, poate ți-ai mai schimba gândurile.

— Poate… mai… Pentru moment aş vrea să fac linişte-n mine. Să pot asculta toate absurdițile, să văd defilând toată ura din oameni, fără să clipesc. Şi să-ncerc măcar să-mi închipui – dacă nu să şi desluşesc sensul vieții. În

adolescență îmi plăcea să aflu vorbe memorabile, spuse sau scrise, de-a lungul timpului. Într-o antologie de maxime, de cugetări, pe vremea aceea, am citit multe cuvinte care m-au pus pe gânduri. Ceva mi-a rămas întipărit în minte şi astăzi.

Şerban o privise plin de curiozitate, ca şi când ce-ar fi urmat să spună ea, avea să-i ridice lui un văl de pe ochi.

— O vorbă a lui Einstein: «Oricât ar părea de ciudat, viața are totuşi un sens».

După ce tăcuseră nu-se-ştie cât, Şerban o-ntrebase aproape şoptit, temându-se parcă de răspunsul Sânzienei:

— Şi tu, Ziziana, care crezi c-ar fi sensul?

— Afară de perpetuarea şi de puterea inimaginabilă de adaptare a omului, care de fapt înseamnă legi şi nu sens al vieții, eu cu mintea mea nici măcar nu bănuiesc vreun sens. Mă aliniez unei ipoteze, şi anume că viața de pe Pământ ar fi doar o etapă dintr-o experiență care-ar conține sensul. Un fel de: dacă n-o fi laie, o fi bălaie. Raportat la ce ne e dat să vedem aici, un fel de-mbătat cu apă rece.

— În Dumnezeu crezi?

— Judecata mă-mpiedică să cred, dar ceva dincolo de judecată îmi spune că ceea ce numim noi Dumnezeu există. Am învățat de la Mama să mă tem de judecata Lui. Trăiesc ca şi când El ar sta numai cu ochii pe mine.

— Fiindcă aşa-ți dictează conştiința. La fel mă port şi eu, deşi nu cred nici în Dumnezeu, nici în vreo viață de-apoi. Mă ghidez doar după conştiința mea şi-atât.

— Pe mine mă-ngrozeşte ideea unei vieți de-apoi.

— Ai şi de ce. Atâta lume îşi pune speranța-n moarte ca, în sfârşit, într-o linişte veşnică... Ca într-un somn adânc şi fără vise.

— Visele sunt o altă spaimă a mea. Când visez frumos, colorat, peisaje superbe, cu vegetație luxuriantă sunt senină toată ziua. Când am vise tulburi, întunecate, ca-ntr-un fel de ştiință-ficțiune dementă, sunt toată ziua

prost-dispusă, într-o stare de anxietate, ca-n aşteptarea măcar a unei nenorociri, dacă nu chiar a unei catastrofe.

— Până acum, toate explicațiile ştiințifice care s-au dat viselor nu mi se par convingătoare. Visele chiar mă fac să mă gândesc la supranatural.

— Am să-ți povestesc două vise-ale mele. Cu ani în urmă, după ce murise Mama, visam că telefonam disperată unui om, la care-am ținut foarte mult, prieten şi cu tanti Marina, doctorul Nini Staiculescu. Îi telefonasem de-adevăratelea toată ziua şi nu-mi răspunsese. Noaptea visam, aşadar, că-i telefonam cu disperare. Deodată apare în vis Mama, îmi ia receptorul din mână, îl pune-n furcă şi-mi spune: «Nu-i mai telefona. *Acum* are nevoie de linişte». Doctorul Nini Naiculescu se omorâse, îşi tăiase venele, chiar în ziua în care îi telefonasem eu.

Şerban o țintise pe Sânziana cu-o privire care părea să fi fost martora unui spectacol apocaliptic.

— Şi-al doilea vis al meu, la fel de transparent ca şi primul. Cu-o zi înainte ca tanti Marina să moară, o visam pe Mama, care-avea invitați la masă. Masă-ntinsă, lume necunoscută mie, aşezat fiecare la locul lui. Eu am întrebat-o: «Mamă, de ce nu-ncepeți să mâncați?». «Fiindcă mai aşteptăm pe cineva». Şi mi-a arătat spre un spătar de scaun o pălărie florentină. «Şi dacă doamna asta întârzie?». «Nu-ntârzie. E pe drum». Şi Mama s-a uitat duios în ochii mei, cum se uita-n viață, ori de câte ori mă vedea amărâtă şi m-a mângâiat pe frunte... Cred că nu trebuia să-ți povestesc visele astea. Cred că noi, adulții, ca să nu zic bătrânii, n-avem dreptul să tulburăm nepăsarea tinereții.

— Nu orice tinerețe e nepăsătoare, Ziziana... Când s-au despărțit părinții mei, eram prea mic şi nu-mi dădeam seama ce-nseamnă să fii copil de părinți despărțiți. Mai ales că bunica Marina şi cu tine ați înlocuit-o perfect pe mama. Abia când am ajuns în America am înțeles ce-nseamnă copil de părinți despărțiți. În adâncul sufletului,

tata n-a iertat-o niciodată pe mama că l-a părăsit.

— Într-o vreme, cam la doi ani după ce se despărțiseră, mama ta a vrut să se-ntoarcă la voi, la tine şi la Tudor. Suferea fără tine.

— Ştiu. Nu-ți închipui ce bucurie a-nsemnat pentru mine că tata a rămas în America. Bucuria mea ar fi fost deplină dacă ai fi venit şi tu.

— Eu rămân lipită pământului. Sunt un fel de ornitorinc. O fosilă anacronică într-o lume care se schimbă-n permanență. Îmi pare bine că Tudor s-a adaptat şi că şi-a călcat pe suflet şi-a acceptat ajutorul Irinei şi-al doctorului Iordache. Şi, mai ales, îmi pare bine că s-a-nsurat cu indianca asta. Că au fetița, că, în fine, ai şi tu pe cineva pe lume când ți s-or duce părinții.

— Este adorabilă sora asta a mea. Are ceva enigmatic, moştenit de la pieile-roşii, o privire care parcă străpunge lumi de nepătruns, din când în când ghiduşii, moştenite de la noi, europenii. Când mă duc să-i văd nu se dezlipeşte de mine şi-n ochii ei deodată se-aprinde un fel de-adorație.

— Oka, mamă-sa, mi-a plăcut din primul moment. Am văzut în privirea ei ceva din blânda şi înalta resemnare a Mamei.

— Nu vorbeşte niciodată despre rezervația din care provine şi nu face niciun fel de-apreciere asupra albilor. La spitalul unde lucrează – e microbiolog, ca şi tata – i se spune «taciturna». Tribul ei a făcut tot ce-a putut ca s-o dea la şcoală. Părinții i-au murit când era mică. Toată ziua scrie memorii către guvern, ca să-şi ajute tribul – ce-a mai rămas din el. De fapt, o rezervație în care sunt adunați supraviețuitorii anumitor triburi. În fiecare lună se duce la ai ei cu un microbus plin cu tot ce se poate. Vorbeşte foarte rar şi foarte puțin şi-n casă, dar spune totdeauna lucruri cu miez, cu judecată. Mi-e tare dragă. O singură dată mi-a spus: «Îmi pare tare bine că eşti fratele Melindei». Atunci am ştiut că ea ține la mine. În sufletul ei, al Okăi, este ceva, ca o durere ancestrală.

— Cred şi eu!

— Când îi povesteam cu ce frig am îndurat pe vremea lui nea Nicu, m-a privit trist şi mi-a spus: «Dac-ai şti ce frig este şi la noi». Inutil să spun care «noi». Dac-o-ntrebi ceva despre rezervația ei, tace. A refuzat să ne ducă vreodată acolo.

— Săraca! Toate societățile îşi au nenorociții, năpăstuiții şi răniții lor.

— Ziziana, acuma te simți măcar liberă?

— Liberă?... Liber eşti numai în groapă sau în urnă la crematoriu. Oamenii numesc libertate posibilitatea de-a-şi exprima nesancționați părerile. Din punctul ăsta de vedere sunt *relativ* liberă, în mediul în care trăiesc. Altminteri, omul este condiționat dinainte de-a se naşte: al cui fiu este, în ce mediu va trăi, cine-i vor fi vecinii, dascălii, modelele – presupunând că le va avea – Țara în care se va fi născut, regimul în care va trăi. Cum să fii liber atâta timp cât depinzi de-atâția factori şi când există ființe care depind de tine?

— Dar din punct de vedere social, de ce te simți doar *relativ* liberă?

— Fiindcă după '89 parc-a intrat dracu-n români. Cu unele excepții, intelectualitatea română e disidentă *post factum* şi monarhistă. Perfect. O părere şi-o opțiune ca oricare alta. Dar îndrăzneşte tu să spui că nu eşti cu ăi pe care-i saltă elitele-n slava cerului şi că nici rege nu vrei, şi eşti taxat imediat drept neocryptocomunist, ba chiar colaborationist al vechiului regim. Şi de cine? În majoritatea cazurilor, de nişte bravi tovarăşi, care o țineau ca gaia-mațu' cu P.C.R.-ul lor, tovarăşi care-au tras câte foloase-au putut, atâtea cât dădea regimul comunist privilegiaților. Cine e a mai vajnică monarhistă de la mine din Institut? Luluța Gămulea. Dintr-o casă cu zece copii, din fundul Moldovei, Luluța care, fără şcoala pe gratis dată de comunişti, ar fi păzit şi astăzi vacile. Luluța, pe care tot regimul comunist, prin bărbatu-său, o mediocritate cu dosar bun, a trimis-o trei ani la New

York! În acest sistem de libertate, eu tac mai ceva decât pe vremea lui Ceauşescu. Dar, sănătate să fie!

— Tot răul pe lumea asta oamenii-l fac.

— Îl fac altora. Şi-l fac lor înşişi. Dar, repet, sănătate să fie. În 1992, un coleg, doctorul Dan Albu – Tudor îl ştie – îmi spunea că, dacă mai iese Iliescu preşedinte, el, Albu, îşi dă foc. Eu n-am de lucru şi-i spun: «Dane, maică, mai ştiu eu pe unii care, tot pentru asta, vor să-şi dea foc. Du-te cu ei, ți-i prezint, ca să nu fii singur». Din clipa aia, nici «bună-ziua» nu mi-a mai dat Albu. În două luni, după ce voia să-şi dea foc, a murit de-un cancer galopant. Deci, sănătate să fie!

— Sânziana, cum ți se parc *ție* regimul de după '89?

— Lipsit de simț național, ca şi comunismul. Cu echipe de profitori, cărora le pasă doar de scaunul de sub fund. Puşi toți pe căpătuială. Iar puținii cinstiți, care nu respectă regula mafiotă a jocului, sunt eliminați.

— Crezi că România a apucat-o pe-un drum bun?

— Cum s-o apuce pe-un drum bun? A construit dezbinarea vreodată ceva? Dacă o să se-aleagă praful de poporul ăsta, o să se-aleagă fiindcă nu e-n stare – prin aleşii lui – să pună problema națională, deci a propriei existențe, înaintea altor probleme. Cui îi piere instinctul de apărare – piere.

— Şi dacă prezentul şi viitorul României ți se par atât de sumbre, de ce nu vrei să pleci?

— Mai întâi, pentru că nu-mi fac iluzii despre niciun loc de pe pământ. Nu cred că umblă pe nicăieri Dumnezeu cu sfântul Petru de mână.

— Totuşi, se trăieşte incomparabil mai bine în alte părți. Şi mai e ceva, Ziziana. Oriunde te-ai duce – te interesează ce se-ntâmplă acolo, mai ales în raport cu propriile interese, dar nu te doare ca de Țara ta. Nu devii niciodată american sută la sută, ori neamț, ori mai-ştiu-eu-ce, când te-ai transplantat la vârsta judecății. Ajungi… interpret de comedie, de dramă, dar nu de tragedie. Cu inteligența ta, cu umorul tău, cred c-ai duce-o foarte bine

în altă parte.

— Când o-ntreba câte unul de ce n-a emigrat, tanti Marina spunea că ea făcea parte dintr-o generație de naivi, care socoteau că țara asta e singura lor țară şi că ea, Marina, n-avea dreptul la altă soartă decât soarta Țării.

— Şi dacă Țara nu-şi schimbă soarta, tu te simți obligată să i-o împărtăşeşti?

— Eu am aceleaşi defecte cu poporul român.

— Adică?

— Adică… Adică nu sunt dispusă să mor pentru nicio cauză… fiindcă nu cred în nicio cauză. Spunea despre noi, despre români, pe vremea comunismului, spunea cineva că suntem un popor «auto-ocupat».

— Adică?

— Persoana în chestiune nu dădea explicații. Eu mi-am explicat, «auto-ocuparea» ca pe-o neîngăduit de mare capacitate de-a ne adapta la orice, fără să crâcnim. Auto-ocupați de propria delăsare şi de setea de-a colabora cu ocupantul fizic sau moral.

— Nu-mi place să cred că-i aşa.

— De plăcut – nu-mi place nici mie. Citesc memorii apărute după ’89. Dintre conducătorii Țării ăsteia, puțini au fost cinstiți. Până-n primul război mondial mai exista un ideal: unirea românilor din toate provinciile româneşti. «Unirea» n-a durat decât până-n ’40. Acum suntem candidați la altă dezmembrare…

— De ce?

— Fiindcă aşa e «democratic» şi fiindcă aşa doresc mai-marii lumii, iar mai-marii noştri abia aşteaptă să le fie pe plac, să se dovedească «democrați» şi «europeni»… Taica, bunicul-meu dinspre mamă, a luptat în primul război mondial, a luptat şi-n al doilea, din care s-a-ntors cu un picior țeapăn, război în care i-au murit doi feciori şi-un ginere: tata. Mă-ntreb pentru ce atâția morți şi-atâția schilodiți? Ca să ne ocupe când unii, când alții, ca să fim mereu slugi plecate, «auto-ocupați». Şi copiii ăştia care-au

murit în ’89 şi-n ’90… Of, Doamne… Tot degeaba, săracii!

— Ei *totuşi* au murit pentru libertate.

— Mormintele lor sunt treptele care duc la beneficii, la posturi, la miliarde. Cea mai bună scară a arivismului.

Mergeau demult în tăcere. Pe brâul de pe palier, în fața apartamentului familiei Şerban, era o cănuță de aluminiu, plină cu apă.

— Şerbane, întinde palmele să-ți torn apă.

— De ce?

— Aşa e obiceiul când vii de la un mort.

*

În timp ce familia Şerban, împreună cu soții Stein, Iancu şi Marioara, se aflau în sufragerie, în fața unui pahar cu vin şi-a colivei, evocând-o pe cea plecată dintre ei, Tudor se dusese la bucătărie, unde Sânziana făcea cafea.

— Sânziana, de când am venit vreau să stau de vorbă cu tine între patru ochi.

— Şi eu, Tudore.

Sânziana aruncase o privire spre ibricul de cafea, apoi se dusese la dulapul de bucătărie, se ridicase pe vârfuri şi de pe raftul de sus trăsese un tub cu etichetă de „Distonocalm”, îl destupase şi-l răsturnase-n palmă.

— Tudore, ăsta e inelul maică-tii, inelul de logodnă de la nenea Daniel. Ia-l şi dă-l nevestei tale să-l poarte.

— Cine-a hotărât aşa?

— Tanti Marina.

— Când?

— Cu un minut înainte de-a muri.

— Cum de tata nu mi-a spus nimic?

— El, săracul, suna în disperare după ambulanță.

Tudor privea absent inelul de platină, cu montură fină, din care scânteia un *blanc-bleu* de două carate.

— Cine i l-a scos din deget?

— Ea singură.

— Şi vrei să te cred că nu ți l-a dat *ție,* ca să-l porți *tu*?! Sânziana, o cunosc… am cunoscut-o prea bine pe mama ca să te cred. Adică nu ți-a lăsat ție inelul, *ție* care făceai parte din viața ei, şi i l-a lăsat actualei mele neveste care, ce-i drept, i-a plăcut, o săptămână cât a văzut-o, anul trecut, în Germania, când ne-am întâlnit ca să ne cunoască, şi ca mama să-şi vadă nepoata, ultima «emisiune» de nepot.

— Tudore, ia-l şi fă aşa cum spun eu. Un obiect atât de legat de viața maică-tii e firesc să-i rămână fetei tale. Hai să nu ne mai tocmim.

Sânziana luă inelul din mâna lui Tudor, îl puse într-o punguță de nailon şi i-l vârî în buzunarul de la piept.

— Sânziana, acum când ai amândouă fetele plecate, tot nu te hotărăşti să pleci?

— Tot… E prea târziu şi nici nu vreau.

— Cum n-ai vrut niciodată. La urma-urmei, dacă n-aş fi admis să se ducă Şerban la maică-sa, nici eu n-aş fi plecat. Mă gândeam să te poți vedea cu fetele când vrei, fără dificultățile care li se fac românilor pe la consulatele occidentale.

— Mai întâi, nu vreau să le-ncurc fetelor viața. N-au nevoie de mine. Ca să stau cu una dintre ele, sau când la una când la alta, ar însemna să le cad pe cap şi să mă-ntrețină, iar eu, plecând de-aici, nu le-aş putea duce decât praful de pe tobă. În afară de Gallé-ul, cadou de botez de la naşa-mare, străbunică-ta, n-am nimic de valoare. Şi-n al doilea rând – aşa cum zicea domnul Cațafani, Dumnezeu să-l ierte! – nu mai am răbdare să mă-nvăț cu defectele altui popor. Mă mulțumesc şi eu să am copii Bell, combinați cu hârtie: care dau telefon şi trimit fotografii. Dacă-l întrebi pe profesorul Albada ce-i fac copiii, amândoi în America…

— Îi cunosc.

— …îți răspunde: «Copii de hârtie: scriu scrisori şi trimit fotografii». Eu l-am asociat şi pe Bell «portretului» fetelor mele, fiindcă amândouă-mi telefonează-n fiecare

săptămână... Mi-am făcut datoria față de viață, față de neam, de familie, şi-am făcut doi copii. Că-n prag de bătrânețe-am ajuns să cresc câine, e şi asta o experiență. Priveam cu zâmbet pe cine vedeam plimbând câini acum douăzeci de ani. Am verificat pe propria piele valoarea proverbului oriental, care te sfătuieşte să nu scuipi niciodată-ntr-o fântână, că poate-ai să bei primul din ea.

— Înțelept proverb!

— Ca toate proverbele.

— Sânziana, după '89, oricum o duci mai bine. Piața e plină cu de toate, libertatea cuvântului există...

— Există... există. Bani pe măsura pieței nu prea există. Eliberarea psihică nu prea există; fiecare s-a transformat într-un Stalin: cine nu e cu mine e-mpotriva mea. Cum ne-nvață Cristos. Şi de la acest «nu eşti cu mine» urmează o duşmănie ireconciliabilă. Poporul ăsta s-a-mpărțit în două şi nu dă niciun semn că vrea să-şi vină-n fire. Se teme om de om să-şi spună părerile, cum înainte se temeau de Securitate. Suntem un popor bolnav. Se iau toți ca oile după clasa politică, îşi fac idoli din politicieni, îi văd că sunt mincinoşi, că una vorbesc şi alta fumează; ei – nimic: o țin cum au apucat-o, ignorând evidența, o țin ca surda pe mormânt.

— Ce dor îmi era să te-aud. S-aud vorbă românească plastică, suculentă. Îmi pare rău că ne-am despărțit.

— Tudore, părerile de rău fac parte din viața noastră-a fiecăruia. Părerile de rău, eşecurile.

— Îmi pare rău că fac şi eu parte din eşecurile tale.

— De vină e şi lipsa mea de răbdare-n privința ta. Ce-a fost a fost. Bine că ai găsit-o pe Oka, bine că ai încă un copil. Oka mi-a plăcut din prima clipă: cum îți strânge mâna, cum trece cu privirea prin tine.

— E-un om echilibrat, deşi foarte trist. Tristețe moştenită... de neam învins şi niciodată-mpăcat cu învingătorul.

— Spre deosebire de noi, care-abia aşteptăm să-i pupăm învingătorului mâna.

— Ei n-au fost ca noi, la răscruce…

— În schimb a venit «răscrucea» peste ei.

— Nenorocita asta de istorie.

— Un lung şir de orori… în rarele momente de acalmie, când nu se-mpuşcă şi nu se bombardează, ți se face capul praştie cu propaganda: cu informația dirijată, cu dezinformarea. Adică te afli într-un permanent război ideologic.

— Aşa e de când lumea şi peste tot. Acum eşti asasinat de reclame cretine şi cretinizante, de trusturi de tot felul şi, mai ales, de creat «imagine».

— Iar noi, pe-aici, ne făceam iluzii că dacă-l ia Dumnezeu pe Ceauşescu, dacă pică regimul comunist, o să curgă lapte, miere şi armonie. Mai ales armonie.

— Crezi că România – tu, care trăieşti aici, tu, care n-ai avut niciun privilegiu în regimul comunist…

— Decât şcoala pe gratis.

— …decât şcoala pe gratis, tu, prin urmare, crezi că România a apucat-o pe un drum bun?

— Dac-ai să stai de vorbă cu mătuşă-ta şi cu profesorul Serafiotti, au să-ți spună că mai bine decât după noiembrie ’96 n-a dus-o România de când e ea, şi guvernanți mai buni decât acum n-a avut tot de când e ea. La aproximativ o mie de dolari pe lună, cât le trimit fetele lor din Elveția, cred şi eu. Plus că, în fine, au venit elitele la putere. Dar fiindcă despre mine e vorba-n propoziție, am să-ți spun ce cred eu. Regimul sovietizant din România a lucrat cu sârg şi cu pricepere la lichidarea națiunii. Ştii foarte bine ce-au făcut cu politicienii, cu presupuşii opozanți şi cu biata țărănime. După ’89, de la internaționalismul proletar s-a trecut la internaționalismul capitalist. Față de-acest nou internaționalism, la fel de antinațional ca şi primul, România a avut de trecut un examen chiar în martie 1990: răzmerița de la Târgu-Mureş, provocată de unguri, prin vârful de lance numit U.D.M.R. În loc să vadă-n această provocare o manifestare a iredentismului

unguresc şi să se unească pentru-a i se opune, politicienii noştri – şi cei din puterea provizorie de-atunci şi opozanții lor, «uniți în cuget şi-n simțiri» – au trecut toți de partea ungurilor, iar pe românii care s-au arătat de partea românilor ardeleni, i-au declarat «extremişti şovini». Elitele intelectuale s-au aliniat tot de partea ungurilor, fiindcă aşa este elegant şi european. Politicienii români – cu puține excepții – şi intelectualitatea elitistă au trecut cu arme şi cu bagaje la noul internaționalism. Națiunea le putea comuniştilor de la descălecare, le pute şi politicienilor şi intelectualilor noştri. Până la destrămare e doar un pas. Şi uite-aşa «prietenii» ne-au adus ceea ce le-am refuzat duşmanilor, ca să-l parafrazez pe nea Nicu; el zicea: «Vrem să fim *pretini* cu toată lumea, dar să nu ne ceară *pretinii* ce le refuzăm duşmanilor». Acum ni se predică «spiritualizarea» granițelor, «cer deschis». În fine…

— Şi lumea ce reacție are la o problemă atât de importantă?

— Stă cu curu' pe cămaşă. Până-n '89 îşi punea speranța-ntr-o prostată. Acuma aşteaptă minuni. Ca să nu te plictisesc: avem ce merităm.

— Şi, totuşi, în '89 a fost o revoluție…

— Pentru cei care-au murit, da. Din patruşpatru până-n '89 sunt patruşcinci de ani. Am mai putea aştepta o revoluție prin 2034. Pe-aia o las moştenire altora.

— Parcă poți să ştii?

— Să mă ferească Dumnezeu să trăiesc atâta!

— Pe la Institut ce mai e?

— Tot ce ştii. Aceeaşi orchestră, cu-aceeaşi instrumentişti; doar că din P.C.R. au sărit în partidele «istorice». Sănătate să fie! Abia aştept să ies la pensie. «Tituț», Titus-Livius Calomfir…

— Cum crezi că l-aş fi putut uita?

— Tituț cred că mi-a şi-a arvunit postul vreunei tinere speranțe din partidul la care-a aderat. Dan Albu a murit, a murit şi Nora Nichita.

— Mi-a scris directorul, când mi-a mulțumit pentru

materialele trimise.

— Mă mir. Probabil vrea să-ți ceară să-i faci rost de vreo bursă şi pregăteşte epistolar terenul. Noroc de voi, plecații, că ne mai trimiteți câte ceva, că-n nădejdea stăpânirii, demult am fi-nchis prăvălia.

— N-aş fi crezut că şi după ’89 o să continue aceeaşi nepăsare față de ştiință ca şi până-n ’89.

— După cum se vede, bolile sechelare sunt la fel de rele ca şi boala propriu-zisă. Şi, la urma-urmei, o Țară care va importa totul şi care va exporta doar creiere, pe gratis, ce nevoie mai are de cercetare? Iar dacă-şi «fluidizează» granițele, de ce i-o mai trebui armată?

Tudor oftase.

— Tudore, ne trăind *aici,* orice ți-aş spune eu, o imagine valabilă despre ce se petrece *aici* e greu să-ți faci. Nu eşti obligat să crezi pe nimeni. Aş vrea să ştiu cum se vede lumea de la tine, de la Seattle, făcând abstracție de România.

— Poți să mă crezi sau nu, nici o-ncercare din viață nu mi s-a părut mai grea ca ruperea de România. Şi nu doar fiindcă-mi lăsasem părinții aici, dar mă lăsam pe mine; lăsam cel puțin două treimi din viața mea. Deodată mă trezeam fără biografie. N-am să pot face abstracție niciodată de România. Cum se vede lumea de la Seattle? Se vede că pentru a cuceri o țară, un continent, chiar lumea, nu mai e nevoie de arme şi de războaie. Băncile şi informația dirijată sunt prea destul ca să cucerească orice. Îți spun nişte banalități pe care le ştii şi tu, fără să te uiți peste lume de la Seattle! Într-o lume în care cuceririle, expansiunile, nu-l afectează material pe cetățeanul american, cetățeanului puțin îi pasă cine conduce lumea, prin urmare şi pe el. Ca rezultat – americanii, dacă se duc la vot în proporție de patruzeci la sută, e mult. Totul e să nu deranjezi obiceiurile cetățeanului. Trăim în plină agresiune bancară şi informațională. Cum se va sfârşi acest fenomen nu ştiu. Dar un sfârşit va avea, ca orice lucru pe lumea asta.

Acuma trăim în plin conformism planetar.

— Tudore, eu de când mă ştiu trăiesc în conformism. La noi, aici, s-a schimbat conformismul. S-a schimbat o intoleranță cu-o altă intoleranță. Asta e marea noutate. În privința cealaltă, eu una nu doresc deloc să mai fiu martoră a vreunui sfârşit sau a vreunui început. Mi-ajunge cât am văzut. Ştiu doar atât: în timpul comunismului am trăit cu speranța că avea să se prăbuşească regimul şi că avea să ne fie mai bine; acum nu mai am nicio speranță ca româncă. M-am săturat să-l aud tot timpul citat pe Lenin, direct sau parafrazat – fără să i se pronunțe numele – să-l aud citat de politicienii post-decembrişti: «Pentru ca lumii să-i meargă mai bine, trebuie să-i meargă întâi mai prost». «Întâiul» ăsta îl trăiesc de cincizeci şi şapte de ani. Şi văd că nici gând să fie depăşit.

— În istorie se-ntâmplă şi lucruri imprevizibile. Din fericire sau din nefericire.

— Da, minuni… Hai să ducem dincolo cafeaua şi să lăsăm omenirea-n pace, că de pierit nu piere; ca orice lucru strâmb, ține.

«Vooorbesc ca o moară stricată: el spunea o vorbă, eu o sută. Simțeam tot timpul cei zece-douăşpe mii de kilometri dintre noi, dar eu nimic. Conversații ca asta ducem noi, ăi de aici, între noi», se mustră Sânziana, făcută Dunăre pe ea însăşi şi pe incapacitatea ei de-a nu plictisi lumea cu durerile românului rămas la vatră. «Tanti Marina, ferice de tine!». Sânziana hotărî să nu mai scoată o vorbă în fața celor din sufragerie.

*

Oka îi făcuse Sânzienei o vizită de una singură, în timp ce Tudor alerga pe la Ambasada americană după viză pentru taică-său. Oka dorise să vadă ultima locuință a lui Tudor din România şi să stea de vorbă cu cea de-a doua fostă nevastă a lui. O cunoştea şi pe Irina, față de care-

avea nişte rezerve, în mintea Okăi nu-ncăpea ideea că o femeie-şi părăseşte bărbatul pentru că l-a întâlnit pe altul, care i-a stârnit o pasiune. Tudor îi relatase Okăi despărțirea de Irina, încercând să-şi reprime resentimentele care, după douăzeci de ani, se atenuaseră, fără să se stingă. Oka o bănuia pe Irina nu doar de pasiune pentru doctorul Iordache, succesorul lui Tudor; o socotea şi «victimă» a strălucirii pe care-o are un chirurg în comparație cu un microbiolog. Iar după cât înțelesese de la Tudor, în România, între cele două categorii de medici diferența bănească întărea aura chirurgilor.

— Tudor mi-a spus că numai el este vinovat că voi doi v-ați despărțit.

— Şi eu sunt vinovată, fiindcă n-am avut suficientă răbdare. Vinovată că n-am reuşit să fac pentru el ce-a făcut America.

Sânziana avusese un zâmbet şi un gest de autopersiflare.

— Nu m-am arătat ca o mamă care luptă pentru copilul ei, nici măcar ca o nevastă care luptă pentru bărbatul ei, ci ca un procuror care constată un delict, ca un judecător care se leagă la ochi şi pronunță o sentință. Îmi pare bine că viața lui a intrat din nou în normal, şi mai ales că te-a întâlnit pe tine, că aveți un copil. Că, aşa cum se spune, cu-o formulă stereotipă, şi-a refăcut viața.

— Şi viața ta?

— Probabil pe ea scrie «singurătate».

— În viața fiecărui om, la un moment dat, îşi face loc singurătatea: când copiii pleacă la rostul lor, când partenerul de viață moare. Iar când mori nu te-nsoțeşte nimeni.

— Probabil că-n acel moment nu ştii. Excluzând morțile încete, când, rând pe rând, te părăsesc toți, fiindcă, de fapt, ai devenit un fel de plantă. Viața se retrage *din* tine şi *de la* tine.

— De multe ori eşti părăsit fără să fi ajuns în stare de plantă…

— ...De ceea ce ne-nchipuim noi că sunt plantele. Moartea înceată şi conştientă e cea mai dureroasă. O ştim cu toții, dar considerăm asemenea agonie o cauză pierdută, care nu mai merită niciun efort. Cei relativ sănătoşi au prea multe pe cap ca să mai investească în cauze pierdute. Fiecare se economiseşte pe sine, ştiindu-se cantitate finită.

— În lume este incalculabil de multă cruzime: pe de o parte – conştientă, pe de alta – inconştientă. *Noi,* vreau să spun pieile-roşii, nu ne-abandonăm bătrânii. Albii rezolvă problema bătrânilor instituțional, prin cămine unde omul începe o viață nouă: adică o viață comunitară. Nu le lipseşte nimic, dar au toți o privire de câini părăsiți.

— Cea mai sfâşietoare privire, pe care noi, românii, o-ntâlnim de dimineață până seara. Cred că România este țara cu cei mai mulți câini vagabonzi. S-au dărâmat cartiere-ntregi ca să se facă blocuri. În noile locuințe, oamenii nu şi-au mai putut ține câinii, pisicile. Poate ți-o fi povestit şi Tudor. Vieți – unele sfărâmate, altele – cu alt curs decât cel pe care porniseră. Printre victime – câinii. Care s-au tot înmulțit, fiindcă n-au fost sterilizați. Te miri că supraviețuiesc. Mănâncă numai din mila oamenilor.

— Toate schimbările frâng existențe. Schimbarea e... un tăvălug care-i zdrobeşte pe cei slabi. Animalele sunt primele victime. Agricultura mecanizată a distrus viața atâtor animale. Iar istoria distruge viața la scara comunităților umane, la scară individuală.

— Dacă al doilea război mondial n-ar fi avut loc, tatăl meu n-ar fi murit în 1942. A murit pe front, în Rusia. Iar Țara noastră n-ar fi-ncăput în sfera sovietică. Dacă acest război n-ar fi avut loc, fetele mele ar fi astăzi în România şi nu risipite-n lume: una-n Germania, alta-n Canada. Exodul de-acum al românilor către Occident e-o urmare întârziată a acestui război şi-a păcii care ne-a lăsat pe mâna Rusiei.

— Acum se pare că ați ieşit de sub tutela Rusiei. Şi, totuşi, lumea continuă să plece?

— Eu, eu personal, cred că am fost din nou lăsați în sfera rusească. Nimeni nu se pune rău cu-acest imperiu de dragul nostru. Dar să presupunem că ne-am emancipat şi că am ieşit de-adevăratelea din sfera asta. Nivelul de trai aici e-atât de jalnic încât tineretul fuge mâncând pământul. Eu, după treizeci şi trei de ani de muncă neîntreruptă, cu un doctorat în medicină, cu sporul de laborator, am un salariu lunar, în mână, echivalent cu o sută de dolari. Şi eu sunt un caz «fericit». Majoritatea salariilor la Stat variază între patruzeci şi şaptezeci de dolari. Medicii tineri, care-şi fac rezidențialul, cu ultimele măriri de salariu, abia au echivalentul a cincizeci de dolari pe lună.

— Şi cum trăiți?

— Supraviețuim.

— Eu ştiu ce-nseamnă să supraviețuieşti. Vin din fundul societății. Ştiu ce e foamea, ce e frigul. Ce-nseamnă să intri-n magazine ca-ntr-un muzeu. Să pleci cu mâinile goale, cum ai intrat. Asta a fost viața mea până am reuşit să termin medicina. Am vrut să-mi demonstrez că şi *noi* putem. Şi *noi* am fost înfrânți. Continuăm să existăm ca fosile într-o societate care ne-a zdrobit. M-am măritat cu Tudor fiindcă venea şi el de la învinşi. Şi căsătoria mea cu un alb este ca o părăsire de țară. Să sperăm că fata noastră va fi o americancă fără complexe…

Zâmbise cu tristețe, ca în fața unei capitulări. Sânziana o învăluia pe Oka într-o privire din care fugise întristarea şi rămăsese doar o visare, un aer pierdut, venit de dincolo de tot ce-i fusese dat să vadă şi s-audă într-o viață.

— Dragă Ziziana…

Sânziana tresări.

— …te cunosc doar din povestirile lui Şerban şi-ale lui Tudor. Fără să te fi văzut decât în fotografii, am început să mă gândesc la tine ca la cineva dintre-ai noştri. Pe viu, te potriveşti cu ceea ce mi-am închipuit despre tine. Ți-am spus ție cât nu le-am spus şi n-am să le spun altora

într-o viață.

— Tudor îmi povestea că vorbeşti foarte puțin de felul tău.

— Fiindcă aş avea de spus prea multe amărăciuni. Şi păreri prin care aş contraveni curentului general. Peste tot în lume e loc de tăcere. Se vorbeşte mult despre progresele în ştiință, despre emanciparea sexuală, psihică şi-aşa mai departe. Şi deloc despre umilință şi despre cei umiliți pentru totdeauna, prin «grija» învingătorilor. Unii se sting, ucişi de umilință. Umilința face scrum dorința de-a trăi.

— Aceia mor pentru-o idee, noi, românii, dacă o să pierim, o să pierim fiindcă nu ştim să murim pentru o idee. Capacitatea noastră de a îndura umilința n-are limită, este o tară genetică. De cum apare un învingător îi cântăm osanale. Voi o să pieriți împăcați că, în rândurile voastre, n-ați avut trădători, noi o să pierim din cauza trădătorilor sau ne vom transforma într-o gelatină care ia forma oricărui recipient: adică ne pregătim moartea ca națiune. S-ar putea să ne păstrăm doar calitatea de locuitori ai unui spațiu. Nu poți să ştii, Oka, ce umilită mă simt când văd defectele poporului meu. Mai umilită decât în fața oricărui învingător. Niciun moment al unei vieți nu este mai dramatic decât cel în care-ți dai seama cine eşti cu-adevărat. Dac-aş fi murit în timpul comunismului, n-aş fi cunoscut dimensiunea defectelor pe care le are poporul meu. Pleacă tineretul de-aici din cauza sărăciei, dar şi din lipsa de crez moral, din indiferență față de soarta Țării lui. Şi-n fața unei asemenea evidențe, te-ntrebi dacă mai merităm să avem o țară.

— Orice om lucid se-ntreabă spre ce se-ndreaptă el, țara lui, omenirea. Ce sens au toate câte se întâmplă.

— Să aibă oare lumea vreun sens? Vreo menire anume?

— Organizarea materiei dovedeşte un plan, dovedeşte o inteligență care a creat-o şi exclude legea hazardului,

care-ar fi dus la aceste structuri. Dar această organizare incontestabilă nu ne indică, totuşi, sensul lumii, raţiunea ei.

— Potrivit aceloraşi oameni de ştiinţă, care socotesc universul drept o operă a unei inteligenţe primordiale, universul ar urma legile oricărei vieţi: naştere, evoluţie, moarte. Moartea universului s-ar produce ori prin îngheţ, ori prin foc. Şi s-ar întoarce totul în presupusul hău iniţial. Ipoteza asta nu mă tulbură deloc. Aş vrea să ştiu însă ce sens are viaţa noastră, a pământenilor.

— Dragostea existentă la toate animatele nu mi se pare un principiu unificator al lumii noastre pământene.

— Un principiu tulburat permanent de ură şi de violenţă. Un principiu care nu se confundă însă cu sensul lumii, iar sensul ăsta, eu nu-l pricep.

— Doar marii credincioşi cred că-l pricep. Ei socotesc viaţa pământească o antecameră a vieţii veşnice, antecameră în care ne putem agonisi mântuirea sau osânda.

— Orice-am crede noi despre sensul sau despre non-sensul lumii, ne-ntoarcem fiecare la singurătatea noastră, la lupta împotriva ei şi-mpotriva morţii.

— Şi vrem să ne perpetuăm în ceva trupul şi sufletul şi facem copii…

— *Noi* socotim că darul cel mai de preţ pe care i-l putem lăsa copilului nostru sunt fraţii lui. Am vrut să-i fac un dar lui Şerban. I-am făcut o soră. Nu era deloc fericit. Melinda noastră ne-a înseninat tuturor viaţa.

— Şi eu am vrut să n-o las pe fata mea cea mare singură pe lume şi i-am făcut o soră, copil nelegitim, recunoscută mai târziu de tatăl ei. N-am vrut să las un om singur pe lume, cum sunt eu…

— Ziziana, eşti mulţumită de tine?

— N-aş putea spune. Dac-aş fi ascultat-o pe Mama, nu m-aş fi măritat prima oară cu cine m-am măritat. Dac-aş fi fost o vreme amanta primului meu soţ, sigur nu m-aş fi măritat cu el. Dar o fată cuminte, la nouăsprezece ani, pe

vremea mea, adică-n 1959, nu concepea o relație cu un bărbat fără căsătorie. Am pornit-o în viață cu stângul.

— L-ai iubit?

— Am fost îndrăgostită de el. Ceea ce e cu totul altceva. Când s-a stins văpaia a rămas doar cenuşă. În trei perioade ale vieții am iubit câte un bărbat: în adolescență, în prima tinerețe, la maturitate. Fără nicio apropiere fizică. Deci, fără una dintre probele de foc ale dragostei. Judecând retrospectiv, în aceşti trei bărbați am iubit închipuirea mea despre ei. Doi dintre ei au murit acum patru ani. I-am regretat uman, dar fără nicio tresărire de durere. Plenar n-am trăit nicio dragoste. Sunt un fel de suflet infirm, hrănit doar cu-nchipuiri.

— Când m-a cerut Tudor de nevastă, nu i-am răspuns nici da, nici nu. Am vrut să le cer alor mei părerea. Bătrânul cel mai bătrân din rezervație m-a întrebat: «Îl iubeşti pe alb?». Am dat din cap a-ncuviințare. «Atunci, trimite-ne sângele mai departe», mi-a spus bătrânul nostru.

— «Trimite-ne sângele mai departe». Într-o asemenea replică stă genetica omenirii. Toți cei care-avem copii nu facem altceva decât să ne trimitem sângele mai departe, cu tot ce este bun şi rău în el. Eu nu mă recunosc în fetele mele. Fără să fiu neapărat dezamăgită de ele, mă simt mirată de ceea ce-a ieşit din mine. Îmi place să mă gândesc la ele când erau mici, să-mi amintesc privirea lor extaziată şi naivă, care mă făcea să mă simt buricul lumii. Din momentul când copilul vede în tine – şi tu, părinte, vezi în el – un om independent, ceva din lumina legăturii părinte-copil păleşte. Părintele continuă să se simtă responsabil de toate faptele omului pe care l-a adus pe lume şi, mai ales, de eşecurile lui. Iar mai presus de orice: de faptul de-a-l fi adus pe lume. Apoi, de-a nu fi făcut ce trebuia sau tot ceea ce trebuia pentru copilul devenit om. Cea mai mare sursă de nemulțumire pentru părinți o reprezintă copiii, că o declară, că o recunosc sau nu. Îți vorbesc de pe poziția unei mame cu-o fiică de

treizeci şi şapte de ani şi cu încă o fiică de douăzeci şi cinci de ani. În timp ce pentru părinte legătura primordială cu viața o reprezintă copiii, pentru copii părintele trece pe-o linie secundară. Viața ta, părinte, se confundă cu-a lor, viața lor nu se mai confundă cu-a ta. Astea-s legile firii. Te rog să mă ierți că vorbesc atât de mult.

Oka făcu un gest care voia să şteargă ultima frază a Sânzienei.

— Necesitatea cred că este cea mai neîndurătoare lege. Înfrânge toate principiile. În relațiile sociale se traduce prin interes. Iar interes prezinți doar cât eşti util. Şi ca să ne-ntoarcem la părinți-copii, părintele este valoros doar cât nu poate fi înlocuit. Copilăria fragedă este singura perioadă a vieții unui om când părintele este de neînlocuit. Dacă n-ar fi fost Şerban, cu amărăciunea lui bine ascunsă, dar pe care i-am ghicit-o din primul moment, cred c-aş fi stat mult în cumpănă dacă să fac sau nu un copil.

— L-am crescut pe Şerban zece ani şi țin la el ca la fetele mele. Îmi lipseşte ca şi ele. Mi-a fost nespus de greu să mă obişnuiesc cu-o viață de una singură, când această viață nu era proiectată pentru singurătate. Aşa se face că mi-am luat câine. Cât trăieşti, oricare şi oricâte ți-ar fi experiențele, simți nevoia să dai şi să primeşti iubire. Nu sunt în stare să învăț indiferența.

— Ce-nțelegi prin indiferență?

— De exemplu, să-mi fie toți oamenii egali, toate evenimentele, toate întâmplările. Să nu mă mai doară durerea nimănui. Şi mai mult decât orice, să nu mă mai gândesc mereu la viața fetelor mele. Să le consider şi pe ele ca pe nişte oameni ca toți oamenii, şi-atâta tot.

— De fapt, ai vrea să-ți câştigi libertatea. Numai murind un om se eliberează şi *ne* eliberează. Părinții mi-au murit amândoi într-un accident când aveam doi ani. La vârsta judecății m-am simțit mult mai puțin dependentă decât cine are părinți. Ştiam că pot muri fără

grijă oricând, fiindcă-n urma mea n-ar fi rămas jalea pe care-o lasă un copil care moare înaintea părinților lui. Cred că acest sentiment al unei anumite libertăți m-a făcut să mă hotărăsc atât de greu să devin dependentă de cineva şi mai ales ca acel cineva să devină dependent de mine. M-am hotărât cu greu să fac investiția asta supremă a unei vieți... Îmi pot închipui ce simți...

— Simt... îmi simt viața ca pe-un vas scăpat din mâini şi făcut țăndări.

— Şi fetele tale... în ce relații eşti cu ele?

— Cu toate eforturile lor de-a fi prezente-n viața mea: telefoane, scrisori, fotografii – le-am văzut pe fiecare la ele-acasă de două ori de când au plecat – ele se-ndepărtează, pe zi ce trece, de ceea ce este-aici, iar eu nu m-apropii de ceea ce este-acolo, la ele. Între mine şi ele s-a aşezat ceva formal. Iar în privința nepoatelor mele, ce să-ți spun? Cu nepoata din Canada vorbesc direct româneşte. Cu nepoata din Germania doar prin interpret. Nu vrea să vorbească româneşte niciun cuvânt. Îmi pare rău să-ți spun, dar mă uit la nepoatele mele, ca la nişte copii care n-au nicio legătură cu mine. Față de fetele mele, față de nepoatele mele mă simt un personaj desuet, care poate dispărea oricând fără să-i simtă nimeni lipsa. Ba pentru fetele mele mă simt chiar ca o spină iritativă, care le mai poate trezi şi remuşcări. Nouăzeci şi nouă la sută dintre părinții care au copii plecați în străinătate n-au să recunoască ceea ce ți-am spus eu: sentimentul de eşec în ipostaza de părinți. Pentru mine, care n-am alți stâlpi de rezistență decât copiii, clădirea a rămas în paragină. Trăiesc doar fiindcă viața mi se pare o datorie din care nu poți pleca la vrere, fără să pară că te răzbuni pe alții.

— Ziziana, mama lui Tudor a fost mulțumită de viața ei?

— Nu.

— Te-am simțit îndurerată de moartea ei.

— Îndurerată pentru mine. Am pierdut în ea cel mai

vechi şi mai bun prieten. Ei nu i-a părut rău că moare. Demult era sătulă de viață. Tot ce crezuse ea despre viață, tot ce-aşteptase ea de la viață nu s-a potrivit cu ce i-a dat viața. Până-n 1989 era curioasă, ca noi toți, să vadă cum avea să fie după căderea comunismului. Unei păcăleli de patruzeci şi cinci de ani i-a urmat altă păcăleală. Doar patronii păcălelii par alții. De fapt, judecând retrospectiv, şi prima şi a doua păcăleală poartă aceeaşi marcă de fabricație. Tanti Marina îmi spunea mereu: «Dacă s-ar muri de scârbă, ar trebui să mor măcar de trei ori pe zi».

— Era mulțumită de copiii ei?

— Cam ca mine de-ai mei.

— …

— Tu i-ai plăcut şi s-a rugat lui Dumnezeu să rămâi mereu alături de Tudor. Iar Melinda i s-a părut un copil ieşit din comun, o ființă fascinantă. Părea mai împăcată cu viața după ce v-a cunoscut. Ai fi zis că-ntr-un cer mohorât i s-a arătat o rază de soare.

— De la vârsta judecății mă-ntreb mereu dacă viața cuiva se potriveşte cu mult-puținul pe care omul acela îl aşteaptă de la viață.

— Nu prea cred. Ce ştim noi despre alții? Doar ce ne-arată ei. În tăcerile lor nu putem pătrunde. Bănuiesc că fiecare poartă-n suflet câte o cruce şi că fiecare este un rezumat al sufletului celorlalți.

Şi, deodată, amândouă tăcuseră, împovărate parcă de ceea ce-şi spuseseră, căzută fiecare-n propriile gânduri despre complicațiile fiecărui suflet şi despre aplanarea tuturor vijeliilor, pe care numai sfârşitul o aduce.

«Te invidiez, tanti Marina. Te invidiez pentru moartea ta uşoară. Te invidiez că nu-ți mai e teamă nici de moartea altora, nici de necazurile lor, nici de propria conştiință, nici de ridicol. De nimic. În sfârşit, ferice de tine».

Şi Sânziana începu să plângă liniştit. Oka înțelese că plânsul Sânzienei însoțea un gând, era o-nchinare către ceva ce pornise din conversația lor, dar nu fusese

exprimat în vorbe. Oka închise ochii şi-ncercă să facă întuneric îndărătul pleoapelor, adică să oprească orice-nchipuire. Într-un târziu îi deschise şi o privi senin pe Sânziana.

— Ziziana, *te rog* să-mi promiți că vii pe la noi să ne vezi şi s-o cunoşti pe sora lui Şerban.

Sânziana se ridică, o privi pe Oka, o strânse la piept, o depărta apoi şi-i luă iară seama.

— Ai aceeaşi vârstă cu Maria, fata mea cea mare… Am să vin pe la voi, Oka. Promit.

Şi Sânziana ridică mâna ca la jurământ.

CAPITOLUL UNSPREZECE

«La originea tuturor acțiunilor omeneşti se află, de fapt, ancestrala frică de moarte. Frica asta este motorul artei şi-al înmulțirii oamenilor. Frica de moarte, ca de-o pieire totală şi definitivă. Mai mulți sunt cei care se tem de moarte ca pieire, decât cei care se tem de moarte ca trecere spre *altceva.* Pe mine, acest eventual *altceva* mă-nspăimântă. Pe nenea Sandu nu-l sperie deloc. „Fata mea, dacă prin moarte se termină totul, de ce să te sperii? Iar dacă prin ea păşeşti în altă lume, lumea aia nu poate fi mai rea decât asta”. Oare? Singurătatea este un *avant-goût* al morții. Singurătatea – condiție obligatorie a fiecărui suflet. De frica ei – o altă față a fricii de moarte – omul îşi caută prieteni, face copii».

Vizita pe care i-o făcuse Oka o predispunea pe Sânziana Hangan la analiza propriei vieți, a propriei stări de spirit şi la analiza propriilor copii şi-a vieții lor.

La şaisprezece ani, Ana, fiică-sa cea mică, se măritase din dragoste – dragoste nebună, firească doar la asemenea vârstă, judecând matur – cu băiatul pe care-l iubise, cu patru ani mai mulți decât ea, şi-l urmase-n R.F.G.

Maria, cea mare, cocea plecarea din Țară probabil de când se măritase. Venirea minerilor la Bucureşti, în iunie 1990, fusese doar pretextul, cât se putea de nimerit, al unei hotărâri, aparent precipitate, de-a o rupe cu trecutul. Voia, pe cât bănuia Sânziana, să nu-l mai întâlnească niciodată, nici măcar din întâmplare, pe fostul ei profesor şi fost amant, mai ales că nevasta acestuia, rusoaică de import, era bună prietenă cu soacra Mariei, rusoaică şi ea, tot de import. Cât şi ce ştia Galea, soacra Mariei, despre legătura acesteia cu soțul Galei celeilalte, Sânziana n-avea cum să afle. Galea, cuscră-sa, nu făcuse nicio aluzie, cât de vagă, de voalată, la acest subiect. Ori nu ştia nimic, ori juca desăvârşit rolul celui

care nu ştie nimic. Pentru Sânziana era limpede că fiică-sa, Maria, voise, în primul rând, s-o rupă cu trecutul. Şi, ca la orice ruptură, îşi asumase amărăciunea proprie şi amărăciunea pe care-o lăsa în urma ei: golul din viața a patru părinți.

Învățat să-ncaseze lovituri şi făcându-şi un punct de onoare din a nu arăta cât îl dor vânătăile produse de ghionții şi de picioarele primite, mai ales după ’89 şi mai ales din partea unora cărora le făcuse mult bine, față de Sânziana însă, Alexandru Bujor nu-şi ascunsese amărăciunea şi deznădejdea pricinuite de plecarea Mariei. Când cea de-a doua nevastă a lui, actrița Dana Liveanu, plecase cu fiul lor în Occident, Alexandru Bujor se simțise ca omul căruia i s-a amputat o mână: Plecarea Mariei i-o amputa şi pe-a doua. O vreme, tot făcea i se păruse inutil. Nu-l mai trăgea inima nici spre editură, nici spre tipografie, nici măcar să-şi retipărească propriile cărți. Niciodată nu fusese mai copleşit de sentimentul zădărniciei decât acum.

Orgoliul îi fusese jignit cu treizeci şi doi de ani mai înainte, când Ileana Sachelarie, cu cincisprezece ani mai vârstnică decât el, rupsese brusc legătura lor şi refuzase s-o continue sub formă de amiciție. După domolirea primului foc al iubirii, Ileana Sachelarie nu aflase în Alexandru Bujor un partener de cursă lungă. Unei asocieri nepotrivite, nu atât din cauza vârstei, cât a felului de-a fi, al fiecăruia dintre ei doi, Ileana Sachelarie îi preferase o singurătate paşnică. Lui Alexandru Bujor, orgoliul îi fusese rănit şi de Sânziana, fosta lui primă nevastă. Pe când mai era-nsurat cu Dana Liveanu, Sânziana refuzase cârpirea unei căsnicii din care el plecase neizgonit de nimeni, amețit de pasiune şi mai ales de vanitatea de-a se afla legitim, în văzul tuturor, asociat unei stele a scenei şi-a ecranului în plină ascensiune. Dana Liveanu reprezentase punctul maxim de satisfacere a vanității lui, dar şi de maximă ulcerare a acestei vanități: iubitoare de experiențe, în limitele normalului,

Dana nu se sfiise să-l înşele şi nu făcuse niciun efort să-şi ascundă infidelitățile.

Prin plecarea celor doi copii ai lui din Țară, Alexandru Bujor descoperise o față a suferinței care n-avea legătură cu vanitatea, cu orgoliul jignit, cu lipsa de recunoştință a oamenilor. Fiu-său, din căsătoria cu Dana Liveanu, moştenise vanitatea şi duritățile lui, precum şi lipsa de interes a maică-sii față de tot ce nu privea propria persoană. Reproducându-i ca un *xerox* defectele, acest copil îi oferise lui Alexandru Bujor un bun prilej de-a se analiza pe sine. Fiu-său era un fel de oglindă care-i adâncea zbârciturile, îi buhăia obrajii, îi umfla pungile de sub ochi; în fine, o oglindă de hipertrofiat urâțenia.

Maria îi moştenise o parte din agresivitate: cea de răspuns la atac, prin replică promptă şi zdrobitoare. Dar moştenise şi mila de oameni a Sânzienei, grija de-a nu jigni, de-a nu lovi nici cu fapta, nici cu vorba. Maria era în stare să-şi înghită cea mai spirituală şi mai cu *à propos* remarcă dacă bănuia măcar că, rostind-o, ar fi lovit în cineva. Moştenise de la Sânziana respectul şi teama de cuvânt, ca de cea mai redutabilă şi mai nimicitoare armă. Lui Alexandru Bujor, fiică-sa, Maria, i se părea o reeditare a sa atenuată, însă şi îmbunătățită. În momentul când se hotărâse să se-nsoare cu Sânziana Hangan, Alexandru Bujor nu-şi dorise nimic mai mult pe lume decât un copil. Iar acest copil nu-i dezamăgise aşteptările. Fără să şi-o mărturisească, Maria era copilul vieții lui, aşa cum, tot fără să şi-o mărturisească, Ileana Sachelarie fusese femeia vieții lui. Până la plecarea ei definitivă din Țară, Maria nu contrariase cu nimic aşteptările lui taică-său. Prin acest abandon, pe care nu-l prevăzuse, Alexandru Bujor aflase ce e suferința fără amestec de vanitate şi de orgoliu rănit.

Durerea fizică şi cea sufletească nu sunt de imaginat, oricât de bine ți-ar fi descrise, până ce nu le-ai simțit cu propria ființă. Cui nu cunoaşte cu propriul trup crizele de tetanie, care-ți prefac muşchii într-un ghem încleştat de

durere, cui n-a simțit burghiul în oase al crizelor de hipocalcemie, cui n-a eliminat pietre de la rinichi, cum să-i explici să te creadă că acela care a avut parte de ele, în clipele crizei îşi doreşte moartea ca pe-o mântuire? Cui n-a avut parte să-şi simtă sufletul țăndări, copleşit de deznădejdea care-i anihilează orice dorință de-a mai viețui, cum să-i explici pe-nțeles cât ți-ai dori să cazi într-un somn din care să nu te mai trezeşti?

Învățată cu eşecul, învățată cu loviturile din partea propriului destin şi dintr-a oamenilor, se putea spune că Sânziana Hangan încasase mult mai bine plecarea Mariei decât Alexandru Bujor. Uitându-se la el cum slăbeşte, cum nu-l mai interesează nimic şi văzându-se împovărată şi cu perspectiva de a-i purta de grijă în cazul unei boli, Sânziana îi trăsese lui Alexandru o scuturătură. «Alexandre, cred că n-ai de gând să faci o depresie, fiindcă ți-a plecat fata. Ține-ți firea. Măcar de dragul de-a nu le face pe plac duşmanilor». La ultimele cuvinte ale Sânzienei, Alexandru tresărise. «Şi mie mi-au plecat doi copii, iar pe mine m-au mai lăsat şi doi bărbați!», se gândise Sânziana s-o sfârşească pe-un ton de glumă. «Te-au lăsat, spre norocul tău». «Stând strâmb şi judecând drept, cred că adevăr grăit-ai... Te rog, revino-ți. Dacă este ceva de care-mi aduc aminte ca de-un coşmar, alea-s stagiile de studentă şi cele post-universitare de la psihiatrie. Te rog să mă scuteşti şi să scuteşti pe oricine altcineva de Spitalul numărul nouă. Nu le face pe plac duşmanilor».

În cincizeci de ani de viață, Sânziana băgase de seamă că-n mai toate împrejurările e mai de folos să contezi pe defectele oamenilor decât pe calitățile lor. Marea dibăcie era să ştii ce defect să stimulezi la om ca să obții – bizar – ceva pozitiv. În privința lui Alexandru, Sânziana contase pe zgândărirea vanității. Orice pe lume ar fi acceptat acesta, dar nu să le stârnească oamenilor milă. Să faci pe placul duşmanilor era doar un capitol dintr-un roman-fluviu – cel al milei, reale ori simulate, a semenilor în fața

decăderii şi-a decrepitudinii.

Duşmanii cei mai înverşunați ai lui Alexandru Bujor, în acel moment, erau tristețea şi copleşitorul sentiment al zădărniciei. Lupta împotriva lor trebuia dusă la editura, la tipografia lui şi-a lui Economu, şi-n fața foilor albe care-aşteptau să fie umplute de romancierul Alexandru Bujor. Omul Alexandru Bujor, judecându-l la rece pe romancierul Alexandru Bujor, socotea că acesta din urmă nu-şi încheiase cariera. Revenindu-şi din umoarea neagră distrugătoare, care pusese un timp stăpânire pe el – datorită poate şi scuturăturii pe care i-o administrase Sânziana, dar, în mod sigur, datorită firii lui dârze şi-ncăpățânate, în care orgoliul era puternic, întocmai ca pirul şi ca mai toate buruienile şi datorită leacului universal care-nseamnă trecerea timpului, în stare să-nchidă orice rană – Alexandru Bujor se-aruncase cu voluptate în munca editorială, în supravegherea tipografiei şi se-aşternuse cu duşmănie pe scris un roman.

Se simțea ca prinzătorul de şerpi veninoşi, care-apucă reptila de cap, o face să muşte peretele unui recipient şi-i stoarce astfel veninul. În cartea pe care-o începuse, Alexandru Bujor avea să stoarcă veninul din propriul colț, dar şi din colții celor pe care demult îi păscuse şi pe care, socotea el, venise vremea să-i înfățişeze în calitatea lor de producători de venin.

Alexandru-i propusese Sânzienei să locuiască împreună, «ca două rude, ca doi colocatari civilizați».

— Nu, Alexandre. Deocamdată suntem pe picioarele noastre, în mințile noastre – mă rog, relativ, în sensul că n-avem vedenii, nu stăm de vorbă cu extratereştrii. Eşti proprietarul apartamentului în care locuiesc. Dacă ai vreun gând cu el, eu mă mulțumesc cu-o garsonieră. Dar, hai să stăm fiecare la locul nostru.

*

Anii trecuseră, Alexandru Bujor se-nvățase, ca mulți alți părinți, că avea doi copii «Bell şi de hârtie». Îşi vedea fata şi băiatul în fiecare an, întrecându-se în generozitate față de-amândoi. De un Sfânt Nicolae, Alexandru-i adusese cadou Sânzienei o haină de nurci canadiene sălbatice – o avere.

— Ce să fac eu cu ea, Alexandre? îl întrebase Sânziana cu mirare sinceră.

— S-o porți.

— Unde?

— Oriunde. Uite, de Crăciun să mergem la un restaurant mare.

— În nici un caz de Crăciun.

— Văd că nici la fete nu te duci de niciun Crăciun.

Sânziana tăcuse. Peste toate zilele de Crăciun ale vieții ei avea să se suprapună imaginea lui Mărinică mort. Putea să i se estompeze amintirea mersului de-a târâşul, vizavi de Teatrul Național, când trăgeau de-acolo unii în trecători, sau fusese numai țăcănit de simulatoare, putea să uite multe elemente ale «Revoluției transmise în direct» la televiziune, dar pe Mărinică nu era zi în care să nu şi-l amintească, iar Crăciunul îi rupea, de fiecare dată, coaja de pe rană. Când vremea nu era prea haină, în acea zi o ducea cu maşina pe Anicuța la mormântul lui Mărinică, din satul lui de baştină. Pentru Sânziana, Crăciunul nu era legat doar de moartea lui Mărinică; era moartea credinței ei într-un lucru măreț şi adevărat. Mărul frumos care-i luase ochii se dovedise ros de putregai. În suflet i se strecurase bănuiala unei maşinații şi a unei sinistre farse, cărora nu le putea numi autorii, dar care colcăiau într-o magmă lipicioasă şi insalubră. De la Crăciunul anului 1989 îi pierise încrederea-n viață şi chiar cheful de viață.

— Hai să mergem într-o excursie undeva, în Grecia. În Italia, în Thailanda, îi propunea Alexandru.

— Sunt prea bătrână ca să mai merg pe cine-ştie-unde. Abia mă-ndur să mă duc la fete. Ca să nu creadă că le

port pică fiindc-au plecat.

— Nici şaizeci de ani n-ai, eşti dreaptă, bună, zdravănă, sănătoasă. De ce te simți aşa de bătrână?

— Alexandre, bătrân eşti nu doar fiindcă ai coxartroză, gonartroză şi alte artroze, ori pusee reumatice, ori cataractă, ori mai-ştiu-eu-ce. Bătrân eşti când nu te mai interesează nimic, când nu mai eşti curios, când ți se pare c-ai văzut totul şi că nimic nu te mai poate bucura. Asta-nseamnă să fii bătrân. Să nu te mai poți bucura.

Alexandru se uitase adânc în ochii Sânzienei, castanii-verzui cu paiete aurii, şi pentru prima dată de când o ştia nu văzuse în ei nici asprime, nici ironie, nici dispreț, nici indiferență, ci un val de umilință care-l izbi ca un cuțit în inimă. Văzuse ce-ar fi văzut şi-n ochii lui dacă nu s-ar fi supravegheat şi dacă s-ar fi uitat la viață cum îi venea să se uite.

În ochii lui Sandu Dragomir văzuse Alexandru Bujor prima oară privirea de care parcă se molipsise Sânziana. Trecuseră aproape patruzeci de ani de când Sandu Dragomir se-ntorsese din Siberia. Rămăsese tot slab, cu două brazde adânci coborând din dreptul nasului până-n bărbie, într-o față prăbuşită în care licăreau timid şi temător doi ochi de câine al nimănui. Ca să ştii ce-nseamnă o durere, de orice fel, trebuie s-o fi simțit. Ca să ştii ce-nseamnă privirea pe care şi-a pus umilința pecetea trebuie să-ți fi îngropat măcar o dată ochii în asemenea oglindă a deznădejdii şi să te fi simțit măcar o clipă înfrățit cu purtătorul ei.

— Sânziana. Şi-atunci de ce mai trăieşti? o-ntrebase într-un târziu Alexandru, cu tristețe şi cu-ngrijorare-n glas.

— Fiindcă *trebuie,* şi apăsase pe acest *trebuie,* de parc-ar fi vrut să-l strivească.

— *Trebuie?!...*

— Alexandre, crezi că Maica, bunică-mea dinspre Mama, după ce-i muriseră doi feciori şi-un ginere pe front, mai avea chef să trăiască? Şi când s-a văzut cu

Taica, bunicu-meu, în mijlocul Bărăganului, în câmp deschis, deportați de partid şi de guvernul lui Dej, cu ce-aveau pe ei şi doar cu-o traistă de mălai în spinare, crezi c-a mai avut chef să trăiască? Taica se-ntorsese de la Cotul Donului cu un picior țeapăn din şold. Crezi că mai aveau chef să trăiască? Dar *trebuia.* Fiindcă o mai aveau pe Mama, pe mine şi pe văru-meu, care-acum e-n Suedia, băiatul lui neică Mitru. Maica zicea: «Ăl de ne-a trimis acilea ne cheamă când crede El; când ne-a rânduit».

— Şi tu chiar crezi că ne-a trimis cineva şi că tot acela ne strânge?

— Mi-e perfect egal dacă-i aşa sau dacă viața noastră este ca a buruienilor. Dar dacă nu suferi de-o boală incurabilă şi chinuitoare, şi ți-ai mai şi legat viața de nişte ființe, trebuie s-o duci, s-o-nduri până la sfârşitul ei firesc.

— Şi dacă, fără boli incurabile şi chinuitoare, ți s-a urât de viață şi vrei s-o dai dracului?

— Omul simplu, influențat sau nu de creştinism, socoteşte păcat de moarte să-ți iei singur zilele. Simțul datoriei față de viață e prea adânc înfipt în omul simplu. De fapt, nu prea are el timp de metafizică.

— Eu te-ntreb pe tine: crezi că dacă ți s-a urât de viață n-ai dreptul s-o dai dracului?

— Dac-ai fi liber, poate…

— Cum adică? Cine-l poate împiedica pe om să zică «stop»?

— Dependența de ceilalți. Gândul că laşi moştenire un sentiment de culpă.

— Te-ai gândit totdeauna mai mult la ceilalți decât la tine? La ce cred ei decât la ce crezi tu despre tine şi despre viața ta?

— La ce datorii am față de ei. De nimeni pe lume n-am fost mai legată decât de Mama. Am un sentiment de uşurare şi de recunoştință față de soartă, că Mama a murit înaintea mea. Moartea mea, pe nimeni nu poate îndurera cum ar fi-ndurerat-o pe ea. Mai am şi-acum

îndatoriri față de nişte oameni.

— ?

— N-are importanță, dar ei există, iar eu sunt speranța lor… sunt mai bătrâni decât mine… Când ne-am cunoscut, acum patruzeci de ani, ți-am spus – dacă-ți mai aduci aminte – că m-a pus pe gânduri o afirmație a lui Einstein, pe care-o citisem undeva: «Oricât ar părea de ciudat, lumea are, totuşi, un sens». De şaizeci de ani, eu tot nu i-am descoperit sensul.

— Singurul sens vizibil e scurgerea necontenită, poate evoluția imaginației ştiințifice…

— …concomitentă cu statul pe loc al sufletului: aceeaşi lăcomie, aceeaşi invidie, aceeaşi vanitate care domină sufletele.

— Sânziana, tu ai vrea să-i afli lumii un sens moral. Am să-ți citez şi eu pe cineva mai bătrân decât Einstein: «Este o deşertăciune care se petrece pe pământ: şi anume, sunt oameni neprihăniți, cărora le merge ca şi celor răi, care fac fapte rele; şi sunt răi cărora le merge ca şi celor neprihăniți, care fac fapte bune. Eu zic că şi aceasta este o deşertăciune». Ei?

— «O, deşertăciune a deşertăciunilor. Totul e deşertăciune… Eu, Eclesiastul, am fost împărat peste Israel, în Ierusalim». Deşertăciunea o bagă de seamă orice om, cu nițică judecată, şi încă de când! Noima ei n-o pricepem.

— La ce ți-ar folosi dac-ai pricepe-o?

— M-aş simți mai puțin umilită de condiția mea de om.

— Ție nu-ți ajunge societatea cu toate belelele ci; tu ai suferințe metafizice…

— După cum se vede. Marina Şerban, Dumnezeu s-o odihnească, spunea, îmi spunea mie, ca pe-o taină: «La câtă suferință şi la câtă nenorocire e pe lume, mi-e ruşine să spun că suferința mea cea mai mare este imperfecțiunea lumii». Alexandre, aproape treizeci de ani am urmărit la microscop vietățile alea infinitezimale, de care depinde viața unui om, şi, la un moment dat, chiar a

omenirii. Nu pot să-ți spun cât m-a zdruncinat microbiologia în convingerile mele de dinainte. A mărit suspiciunea şi nu mi-a ordonat haosul. N-am izbutit o clipă-n viață să mă simt liberă.

— O să fim liberi când o să dăm colțul, ca să vorbim şi noi «argotic».

— Şi dacă n-o să putem percepe clipa eliberării?

— Înseamnă că ăsta ne-a fost norocul. Deocamdată să-ncercăm să ne folosim cât mai bine dependența de-aici, asta de care suntem siguri, vorba vine, adică asta care ne cade sub simțuri.

Se-ntuneca, iar între ei se lăsase tăcerea. Într-un târziu, ca de undeva de departe, aproape şoptit, se auzi glasul Sânzienei:

— Alexandre, am apreciat la tine…

— În fine, apreciezi şi tu ceva la mine…

— …am apreciat că după ’89 n-ai răspuns nici unei înjurături, nu te-ai alipit nici unui grup…

— După un artist rămâne opera, indiferent de comportamentul social al artistului sau de aprecierile despre el. Părerile oamenilor despre oameni variază în funcție de interese şi de mode. Opera însă nu poate fi nici urâțită, nici înfrumusețată. Ea este… După ’89 mi-am dat seama că forța socială cea mai mare avea să fie banul. De altfel, ca de când e lumea. Şi m-am hotărât să fac bani şi să nu-mi risipesc energia-n altceva. Cel care te-atacă n-are nicio satisfacție dacă tu, atacatul, nu-i răspunzi. Dacă mi-aş pune mintea şi dacă m-aş pune pe cumpărat conştiințe de-astea «imaculate» post-decembriste, să vezi câți apărători mi-aş agonisi! Dar nu vreau să dau nici unuia niciun creițar. De-altminteri cred c-ai băgat de seamă c-au obosit în privința mea şi-a altora. Acum au trecut la Eminescu, au evoluat! Au trecut la politicieni: azi îi pupă, mâine-i scuipă, de obicei cu-aceeaşi necinste şi la pupat şi la scuipat.

— Nimic nou sub soare.

— De-asta nu se demodează Eclesiastul nostru.

*

La-ntoarcerea din Siberia, în 1958, Sandu Dragomir îşi dăduse cuvântul faţă de cumnaţii săi, Mărioara şi Grigore Lascu, faţă de fiica acestora, Violeta, şi faţă de soţul ei, Marcel Suciu, că n-avea să ia legătura cu nevastă-sa şi cu fiică-sa, plecate din 1945 în Statele Unite. Şi se ţinuse de vorbă. O prietenă din copilărie a Lenuţei Pârcălăbescu, sora cea mare a Mărioarei Lascu şi-a Anetei, nevasta lui Sandu Dragomir, izbutise, din 1945, să ţină neîntrerupt legătura cu Lenuţa. Prin cineva care plecase definitiv din Ţară, în 1960, îi anunţase întoarcerea lui Sandu Dragomir, explicându-i motivele tăcerii lui, legate, evident, de tăcerea întregii familii Lascu-Suciu. În pachetele cu haine şi alimente pe care le trimiteau prietenei lor din România, Lenuţa şi Aneta nu-l uitau niciodată pe Sandu. Acesta şi-ar fi luat cu dragă inimă partea, însă n-avea cum s-o facă nevăzută, mai ales hainele, de ochii vigilenţi ai lui Marcel Suciu. O singură dată, pe la zece seara, se-nfăţişase acasă la prietena Lenuţei şi-o rugase să nu-i mai telefoneze niciodată la familia Lascu-Suciu; iar cu ceea ce-i trimiteau Lenuţa şi Aneta, prietena lor putea să facă tot ceea ce credea ea de cuviinţă.

— Domnule Dragomir, ia măcar ciocolata, supele, cafeaua, că n-or veni să-ţi caute şi sub pat. Eu, când am telefonat, am spus – cred c-am vorbit cu Mărioara – că un fost coleg îl roagă pe domnul Dragomir să telefoneze la numărul…

— N-aţi spus ce fel de coleg… de unde?

— Nu. Doar «un fost coleg».

— Am să spun că un fost coleg de şantier.

— Spune ce crezi dumneata că e mai bine.

Şi doamna aceea se uitase la Sandu Dragomir cu nesfârşită milă. Sandu îşi burduşise buzunarele hainei şi-ale pufoaicei cu bunătăţile americane, sărutase mâna

doamnei şi se retrăsese cu paşi de mâță. În drum spre casă mâncase pe săturate ciocolată cu arahide. Supele şi le făcea când lipsea Anicuța din subsol. Fără să fie gură de petice, Anicuța ar fi putut scăpa totuşi vreo vorbă doamnei Lascu sau Violetei despre «supele lu' domnu' Sandu». De n-ar fi fost teama de a-şi supăra şi de a-şi speria neamurile prin alianță, Sandu ar fi-mpărțit cu Anicuța şi cu ele tot ce primise. Paisprezece ani de Cerc polar, între care zece de lagăr şi patru de domiciliu obligatoriu, dominați de vorbitul prin semne, de frica posibililor «ascultători», nu i se ştergeau din minte cu una-cu două. Teama de-a face rău cuiva era un sentiment care-l dominase pe Sandu Dragomir de când se ştia. Acest sentiment fusese amplificat de front, de prizonierat, şi agravat ar fi putut spune, de anii de după-ntoarcerea în Țară. În cei trei ani cât mai trăiseră după ce Nona plecase – prin căsătorie, în Statele Unite, şi, ca urmare, tată-său, Marcel Suciu, îşi pierduse înaltul post din Justiție – Mărioara şi Grigore Lascu îşi reluaseră direct legătura cu familia lor americană. Aflând prin Nona că nu mai aveau de ce să se teamă că-şi compromit familia în ochii autorităților comuniste, Lenuța Pârcălăbescu, fiică-sa Marilena, Aneta, fosta soție a lui Sandu Dragomir, şi fiica lor Silvia, descinseseră la hotel „Intercontinental'", dornice să-şi vadă neamurile, prietenii, câți mai erau în viață, şi tot atât de dornice de-a nu deranja pe nimeni, potrivit unui principiu occidental pe care, în atâția ani de America, avuseseră şi timp şi motive să şi-l însuşească. Auzind cât le costa „Intercontinentalul", Mărioara şi Grigore Lascu se luaseră cu mâinile de cap.

La prima lor întâlnire, după mai bine de patruzeci de ani. Aneta şi Sandu Dragomir se uitaseră mai întâi lung unul la altul, nemişcați, de parcă le-ar fi prins rădăcini picioarele-n podea. Li se oprise şi respirația. Apoi, ca şi când un zid care-i despărțea s-ar fi prăbuşit brusc, Aneta se-aruncase la pieptul celui pe care, în afară de ea, ani

mulți toată lumea îl crezuse mort, şi uitând de reținerea învățată în țara adoptivă, izbucnise-n plâns. Într-un târziu se depărtase de Sandu şi luând-o de mână pe Silvia, femeie de-aproape cincizeci de ani, simplu pieptănată, simplu îmbrăcată, îi spusese lui Sandu: «Ea e fata noastră». Sandu nu-ndrăznise nici să facă vreun gest, nici să scoată vreo vorbă. Silvia-i întinsese mâna simplu, spunându-i «Hello», şi-l bătuse camaradereşte pe umăr. Nu ştia niciun cuvânt românesc. Aneta se uitase cu jenă la Sandu. «Când am ajuns în America avea patru ani. Eu învățam pentru Facultate, apoi... m-am măritat, am făcut doi copii. Când s-o fi-nvățat româneşte?».

«Mă mir că *tu* n-ai uitat să vorbeşti româneşte». «În fiecare zi îi telefonez Lenuței şi-am mai avut şi două asistente române la spitalul unde-am lucrat până la pensionare: după program, măcar un sfert de ceas şi tot tăifăsuiam româneşte, bineînțeles când nu era nimeni de față». Lenuța, trecută de optzeci de ani, n-arăta nici şaptezeci. Vorbea mult şi cu haz, ca totdeauna, era-mbrăcată sport, în culori pastel, discret fardată şi cu părul văpsit într-o culoare care să nu sară-n ochi. În schimb, Marilena, fiică-sa, arăta ca un pom de Crăciun. Părul roşu-venețian, înțepenit în fixativ, încadra o față frumoasă şi fără vârstă, peste care nu părea să fi trecut cândva vreun gând sau vreo-ndoială. Fardul, de dimineața şi până noaptea, era strident, ca pentru scenă. Cerceii, discuri imense de aur ca rupt din soare, bătute-n pietre de toate culorile, te mirai că nu-i doborau capul, ca şi rândurile de coliere şi lanțurile care se-nşirau, de la baza gâtului până-n talie, unul mai frumos şi mai scump decât altul, dar care, îngrămădite astfel, dădeau efectul unei tarabe de bazar. Mâinile-i atârnau de inele şi de brățări. Purta pantofi cu tocuri foarte înalte, pantaloni colanți până la jumătatea genunchiului, de culori deschise, ciorapi de culoarea bluzelor şi-a jachetelor, care se vedea că vin de la mari case de modă. Tot echipamentul ăsta îi punea în valoare un corp ca la

douăzeci de ani.

Din 1945, de când ajunsese-n Statele Unite, ca soție a «regelui ceasurilor» din acea țară, îngropând doi bărbați, amândoi multi-milionari, făcându-i fiecăruia câte un copil, Marilena avusese ca principală ocupație să fie frumoasă, elegantă şi, aşa cum o-nvățase neobosit maică-sa, cât mai atentă cu cei din jurul ei şi cât mai reprezentativă pentru bărbații care-i oferiseră numele şi paralele lor. De-o modestie mintală neagresivă, preocupată să-şi facă viața cât mai agreabilă, prin călătorii şi prin tot felul de mondenități, nu le dăduse motive de nemulțumire nici soților şi nici copiilor ei. Învățase cu sârguință lecțiile coanei Lenuța, între care de căpătâi era aceea de-a trage cât mai multe foloase de la viață, fără să-i păgubeşti însă pe cei apropiați. Deşi primul ei soț fusese cu patruzeci de ani mai în vârstă decât ea şi ultimii doi ani acesta şi-i petrecuse într-un cărucior pe rotile; iar cel de-al doilea cu douăzeci şi cinci – acesta murise pe loc de-o congestie cerebrală – Marilena le fusese amândurora credincioasă, urmând tot un principiu al maică-sii: cel de-a nu cere şi de-a nu aştepta ca viața să-ți dea numai ție totul şi deodată. În timpul primei văduvii, care ținuse doi ani, ea şi fiul ei minor rămânând moştenitorii unei vaste afaceri, Marilena se-arătase preocupată doar de bunul mers al firmei răposatului ei soț şi nicidecum de aventuri galante.

Nici după moartea celui de-al doilea soț nu-şi schimbase modul de administrare-a vieții. Vedea conştiincios de firma celui de-al doilea răposat ca şi de-a celui dintâi. Băieții ei, cu studii de drept şi de economie la una dintre cele mai prestigioase universități americane, se dovediseră fiecare demn urmaş al tatălui său în lumea afacerilor, păstrând-o amândoi pe Marilena drept coechipier. Fără să se fi numărat printre cei care-ar fi putut descoperi praful de puşcă, Marilena se dovedise neaşteptat de înzestrată în probleme administrative şi cu un ochi de contabil experimentat. Nimeni nu reuşea s-o

tragă pe sfoară. Controla documentele firmelor ei şi-ale fiilor ei, de la *en-tête* până la iscălituri şi la ştampile. Studiind acasă, în Statele Unite, tot ce ținea de dreptul civil, de cel penal şi mai ales de cel comercial american, îşi completase cunoştințele dobândite în doi ani de Facultate de drept din Bucureşti. După moartea primului ei soț, îşi făcuse un nume în lumea afacerilor. În societatea americană pe care-o frecventa stârnea admirație prin cunoştințele ei de cultură generală, prin franceza şi prin germana, nemaivorbind de engleză, pe care le vorbea fluent şi corect, având posibilitatea să-ntrețină o conversație la cel mai bun nivel în aceste limbi. Marilena era un adevărat material ilustrativ privind rolul educației asupra omului. Putea fi considerată rezultatul muncii neobosite a unei mame asupra copilului ei. Când nu era sigură de justețea părerii proprii asupra unui lucru adus în discuție, Marilena tăcea. Făcând parte dintre numeroşii posesori de minte modestă, conştientă de-acest fapt, Marilena nu supăra pe nimeni cu lipsa ei de strălucire intelectuală şi nu ținea să atragă atenția asupra persoanei proprii, cum fac mulți din categoria amintită, spunând în acest scop tot felul de lucruri alăturea cu drumul, ceea ce, într-o societate cu-acelaşi nivel mintal trece drept originalitate; însă pe unde mai zbârnâie câte-un creier – le stârneşte unora zâmbete, altora consternare.

Mintea şi sufletul omului nu merg totdeauna pe-aceeaşi potecă. Despre Marilena se putea spune că era o minte oarecare, dar un suflet bun. Deşi nu cunoscuse niciodată sărăcia şi nici suferința fizică, îi era o milă până la lacrimi de orice ființă a nimănui, amărâtă şi nevoiaşă. Aşa ajunsese ea membră a *n* societăți de protecție a animalelor, de protecție a săracilor de pe toate meridianele, preocupată ca acele societăți să sară-n ajutorul nenorociților. Majoritatea membrelor unor astfel de comitete şi de comiții vedeau în participarea lor la diverse întruniri mai întâi un prilej de a-şi etala toaletele,

de-a mai afla cancanuri, de-a mai evada din plictiseala amorțită a cotidianului. Spre deosebire de foarte multe consurori întru binefacere, Marilena venea din dorința de-a fi de folos şi-abia apoi din cea de a-şi mai scoate la vedere o bijuterie nouă, vreo toaletă, vreo blană.

La şaizeci de am trecuți, nu s-ar fi dat îndărăt de la o nouă căsătorie. Însuşindu-şi conştiincios – ca tot ce făcuse şi făcea – morala societății americane, cât se poate de puritană la vedere, ea socotea că o femeie de-o anumită condiție se putea mărita ori de câte ori îi poftea sufletul, dar nu era cuviincios să-şi ia un amant şi-n special unul mai tânăr decât ea. Aşa ceva-şi permiteau vedetele de la Hollywood, dar în lumea afacerilor ar fi făcut o proastă impresie, iar fiilor ei nu le-ar fi căzut deloc bine asemenea fantezie a mamei lor. De când se văzuse nevasta «regelui ceasurilor», în urma divorțului acestuia de-o nevastă doar cu douăzeci de ani mai tânără decât el, Marilena înțelesese să nu intre-n contradicție cu puritanismul societății în care se transplantase. Făcuse tot ce-i stătuse-n putință să şteargă impresia de pătrundere prin efracție, pe care căsătoria ei o produsese în primul moment. Când auzea ce grozăvii se petreceau în România comunizată, începând cu împuşcarea fostului ei iubit, protector, profesor de la Drept, îi mulțumea de trei ori pe zi lui Dumnezeu şi Lenuței Pârcălăbescu, maică-sa, care-o-ndemnaseră spre o viață neimaginată nici în cele mai frumoase vise ale sale, privind luxul, bogăția şi timpul pe care era stăpână, bărbatu-său, «regele», fiind ocupat de dimineața până seara cu afacerile.

Învățată de maică-sa că oricărui bărbat, din orice categorie socială, cât de multe slugi ar avea, îi place să mănânce şi ceva gătit de mâna nevestei, Marilena îşi răsfățase ambii soți cu bucate româneşti: sarmale, ardei umpluți, musacale, pui cu mujdei, salată de vinete, icre bătute cu ulei, cu lămâie şi cu ceapă, saramură de peşte, ceea ce-o crescuse grozav în ochii celor doi răposați. Pentru aniversarele soților şi-a celor doi fii ai ei, Marilena

făcuse totdeauna cu mâna proprie tortul în care se-nfigeau lumânărelele sărbătoritului – motiv de mândrie şi-a soţilor şi-a copiilor în faţa invitaţilor – *the mummy's kake.* Toţi cei care-o cunoşteau, începând cu maică-sa, căreia-i depăşise aşteptările, o considerau pe Marilena un model de soţie şi de mamă.

După atâţia ani de absenţă, Lenuţa, Marilena şi Aneta aproape că nu mai recunoşteau Bucureştii. Clădirile noi, asemănătoare cu toate clădirile-tip din alte ţări europene, şterseseră tot pitorescul oraşului. Doar Silvia, plecată la o vârstă prea fragedă ca să ţină minte ceva despre oraşul în care se născuse, nu se mira de nimic, nici în bine, nici în rău. După ce văzuse toată lumea, nu se mai mira de nimic. Deşi plecase din România la douăzeci de ani trecuţi, afară de Bucureşti şi de satul unde-şi avuseseră bunicii ei materni moşia, Marilena nu văzuse nimic din Ţara ei natală. Rămasă văduvă pe când Marilena avea doar cinci ani, năpădită de griji, Lenuţei Pârcălăbescu numai să-i arate fiică-sii Ţara nu-i arsese. Ţară pe care, de altfel, nici ea n-o văzuse. Afară de Bucureşti, de moşie, de Mangalia şi de Băile Herculane, nici ea nu ştia altceva din România. Despre soră-sa, Aneta, fosta nevastă a lui Sandu Dragomir, se putea spune acelaşi lucru. Până într-al doilea război mondial, puţini erau românii cu stare, curioşi să-şi vadă Ţara. O anumită parte dintr-aceştia văzuseră Parisul, dar mai nimic din România. Abia la câţiva ani după război începuseră «excursiile-n circuit», cele organizate prin sindicate, prin Oficiul Naţional de Turism, excursii de care profitase şi Sandu Dragomir, amator să revadă locurile pe care le cunoştea de pe vremea Liceului Militar şi să cunoască altele noi. După război, orice american cu oarecari pretenţii se simţea obligat să vadă Europa, prin Europa înţelegând mai întâi capitalele ţărilor din vestul acestui continent, apoi tot ce făcea faima acelor ţări, ceea ce, în limbaj comercial se cheamă «obiective turistice».

Plină de iniţiativă, ca de când se ştia pe lume, Lenuţa

Pârcălăbescu luase hotărârea să-şi vadă Țara natală, împreună cu «americancele»: Marilena, Aneta şi Silvia, precum şi cu neamurile băştinaşe: Sandu Dragomir, Mărioara şi Griguță Lascu, Violeta şi Marcel Suciu. Mărioara şi Griguță se socoteau prea bătrâni şi prea şubrezi ca să mai pornească-n asemenea aventură.

— Hai, bre, că nu mergeți pe jos; şi-apoi avem şi două doctorițe cu noi, pe Aneta – internistă, şi pe Silvia – doctoriță de reanimare. Să şi vrem şi nu ne lasă ele să dăm ortul popii.

Lenuța Pârcălăbescu fusese de mic copil îndrăgostită de viață şi gata să se bucure din orice. Pe când era de-o şchioapă, aduna pietricele de pe marginea pârâiaşului care trecea prin fața conacului şi pe-o tavă de bucătărie le aranja-n fel şi chip şi le-arăta plină de mândrie părinților. Culegea flori de câmp şi, fără s-o fi-nvățat nimeni, făcea nişte buchete mai frumoase decât florăresele. Scotea din țarcul lor cei patru-cinci porci destinați Crăciunului, îi ducea vara la pârâu şi-i freca pe spate uşurel, cu peria de scânduri, încântată de grohăielile de voluptate şi de recunoştință pe care le scoteau protejații ei. Împletea fire de arnici, viu colorat, în spinarea oilor, atârna clopoței la gâtul vacilor şi-al vițeilor, iar când crescuse, tundea orice copil din sat care se dădea pe mâna ei şi-l făcea «frumos ca din jurnal». Avea darul de-a nu se lăsa doborâtă de nicio amărăciune şi de-a nu irosi nicio clipă. La trei luni după ce se văzuse-n Statele Unite, se măritase cu un biolog, profesor universitar – neam cu ginerele ei, «regele ceasurilor» – singur pe lume, cu zece ani mai în vârstă decât ea, căruia, douăzeci şi cinci de ani, câți le fuseseră hărăziți împreună, îți dăduse osteneala să-i facă viața cât mai frumoasă şi mai liniştită. După ce ani şi ani mâncase doar *hamburgeri* şi senviciuri, iar când se-ntorcea la domiciliu găsea o ordine impersonală, făcută de portăreasa blocului, viața de om însurat îi oferea profesorului John Dickinson ceva ce nici nu bănuise că putea să existe. Se socotea despăgubit de anii de copil

orfan de mamă – crescut numai prin internate, şi de student care şi vacanțele şi le petrecea în campusul universitar – de toată viața de până la cincizeci de ani, când putea spune că avusese locuință, dar nu casă. Când bărbatu-său se-ndura să plece din laboratorul universității unde preda, îl aştepta o casă plină cu flori, mâncăruri una mai gustoasă decât alta, muzică discretă, ordine, curățenie şi-o nevastă numai voie-bună şi proiecte, începând cu-o plimbare zilnică, mereu în alt loc, şi sfârşind cu excursii în amândouă Americile şi dincolo de oceanele care le-nconjurau.

De câte ori erau numai ei doi, Lenuța îşi întreba soțul ce mai văzuse la microscop, ştiind să-l stârnească să continue prelegerile ținute studenților despre micro-organismele a căror viață o urmărea cu pasiune. După întrebările pe care i le punea în legătură cu observațiile sale de om de ştiință, profesorul Dickinson, cu plăcere şi cu surprindere, îşi dăduse seama că nevastă-sa chiar voia să-nvețe ceva din munca lui şi n-o făcea doar din politețe. Rapidă la treburile casnice, în momentul când socotise că a-nvățat cum se cade engleza americană, Lenuța se gândise să câştige un ban pe cont propriu. Simțindu-se înzestrată pentru relațiile cu publicul, îşi deschisese o agenție imobiliară, de pe urma căreia câştigase bani buni, extinzându-şi activitatea şi la renovări şi la decorațiuni interioare. Îşi impusese de la bun-început să nu jupoaie clienții şi să le ofere totdeauna lucru de calitate. Iar când era vorba doar de vânzarea unui imobil, de față cu vânzătorul şi cu posibilul cumpărător, expunea cinstit avantajele şi dezavantajele clădirii. În orice fel de negustorie, Lenuța socotea că lucrul cel mai important era să nu păcăleşti oamenii.

Când John se-mbolnăvise de-un cancer, pe care singur şi-l diagnosticase, şi care-l purtase vreme de-un an prin diverse clinici, Lenuța lichidase agenția, îşi depusese banii-n bancă şi, ca un câine credincios, nu se mai despărțise nicio clipă de bărbatul ei. Împăcat cu moartea,

la şaptezeci şi cinci de ani, John o lua de mână pe Lenuța şi-i spunea, cu-o tandrețe şi cu-o gingăşie care păreau să vină de dincolo de viața pământeană: «Nu-mi pare rău că mor. Am trăit destul. Îmi pare rău că n-am să te mai văd. Că n-am să te mai văd printre florile din casă, printre bibelouri, la masa noastră, noi doi... Îmi pare rău că n-am cum să-şi mulțumesc pentru cât m-ai răsfățat. Am fost copilul tău, soțul tău, prietenul tău. Mi-ai dăruit tot ce poate cineva dărui mai de preț: dorința şi efortul de-a înfrumuseța viața cuiva. Îmi pare rău că n-am să te mai văd».

Când situația lui John se-nrăutățise, pe propria răspundere, Lenuța îl luase acasă. Voia ca bărbatul ei să nu moară în decorul impersonal dintr-o rezervă de clinică şi nici nu voia să-l lase chinuit de serviciile de reanimare, unde cuvântul de ordine părea să fie prelungirea agoniei. Bărbatu-său, dacă tot era să moară, atunci să fi murit în casa lui, înconjurat de flori, de lucrurile care-i fuseseră dragi, mână-n mână cu nevastă-sa. Lucid până-n ultima clipă, după ce-şi mai plimbase o dată privirea peste camera frumoasă şi luminoasă, trecând asupra fiecărui obiect în parte, şi-o oprise asupra unui vas plin de lujere de floarea-soarelui, o luase de mână pe Lenuța şi-i şoptise: «Ce flori frumoase. Ce lumină... Dumnezeu să-ți răsplătească». Şi-nchisese ochii lin şi pentru totdeauna.

Lenuța îşi considera îndeplinite îndatoririle pe lume: îşi văzuse făta cu o situație stabilă, social şi material, îi făcuse viața tihnită omului căruia-i era mai recunoscătoare decât oricui pe lume şi căruia-i păstra cea mai duioasă şi mai luminoasă amintire, le ajutase pe Aneta şi pe Silvia să-şi facă un rost în Lumea Nouă, trimisese cât putuse în România, celor care nu se temuseră să primească. La şaizeci şi cinci de ani, văduvă a doua oară, înțelegea să ducă o viață după pofta inimii. Contribuia băneşte la societățile de binefacere a căror membră era Marilena, fiică-sa, fiindcă socotea moral să restituie astfel ceva țării-n care-şi agonisise bunăstarea,

sperând în acelaşi timp şi-n iertarea lui Dumnezeu pentru felul neortodox în care ajunsese dincolo de Ocean. De n-ar fi fost timpurile care fuseseră, niciodată Lenuța Pârcălăbescu nu şi-ar fi-ndemnat fata să despartă un bărbat de nevastă-sa.

«Părăsita» obținuse prin divorț mai mult decât se-aştepta, deoarece «regele ceasurilor», îndrăgostit până peste cap de Marilena, se-arătase de-o mare generozitate față de fosta a doua nevastă. Cu douăzeci de ani mai tânără decât el, nici aceasta nu-i căzuse-n brațe din vreo irepresibilă pasiune. De dragul ei, «regele» îşi părăsise prima nevastă, luată pe vremea când, departe mult de rangul monarhic, repara ceasuri într-o prăvălioară din Brooklyn.

Toată lumea din jurul ei se mirase că, după moartea lui John, Lenuța, atât de activă şi de energică, nu-şi reluase ocupația de agent imobiliar şi nici de vreo altă afacere nu se-apucase. Considerând că banii din bancă aveau să-i asigure o existență îndestulată şi de-ar fi fost să trăiască o sută de ani, Lenuța îşi propusese ca restul ației de pe mosorul hărăzit de Dumnezeu să şi-l petreacă citind, plimbându-se, mergând la concerte, la expoziții, călătorind, îngăduindu-şi să stea cu ochii pe cer sau pierduți într-un peisaj, rememorându-şi viața şi pe cei care-o populaseră, gândindu-se fără grabă la această viață, în care tihnă şi pace trăise doar alături de John Dickinson, ființa cea mai inteligentă, mai modestă şi mai iubitoare pe care-o cunoscuse. I se propusese să-şi investească banii în afaceri, care de care mai rentabilă şi mai tentantă. Refuzase. «Bine, dar de ce nu vrei ca din banii ăştia să faci alți bani?», se miraseră toți cei care-şi propuneau bunele oficii în dorința de-a o face mai bogată decât era. «Fiindcă am destui. Liniştea mea face mai mult decât bătăile de inimă şi de cap pe care ți le dă efortul de-a-nmulți banii pe care-i ai. Am destui. Alții nu-mi trebuie. Părinții mei spuneau: „banul să-ți fie slugă, nu stăpân”. Eu le urmez sfatul».

*

Când făcea o invitație, Lenuța Pârcălăbescu înțelegea să-şi asume toate cheltuielile, indiferent de starea materială a invitatului. Excursia prin România o trecuse integral în contul ei. În afară de soră-sa, Mărioara, lăsată de strajă la telefon, Lenuța, cu toată trupa româno-americană, se dusese la O.N.T. să-nchirieze trei maşini. Nouă persoane, câte erau cu toate, ar fi-ncăput perfect în două maşini, „Mercedes”, dar Lenuța hotărâse trei – trei rămâneau. Se gândise ea bine cum să repartizeze pasagerii-n maşini: pe grupe de «comunicare sinceră». Într-una – ea, cu soră-sa, Mărioara, şi cu Griguță, cumnatu-său; într-a doua – Sandu cu Aneta, fosta lui nevastă şi fiica lor, Silvia; într-a treia – Marilena, cu vară-sa primară, Violeta, şi cu Marcel Suciu, bărbatul acesteia.

Cum fiecare avea să conducă la un moment dat „Mercedesul” care-l purta, fiecare trebuia să facă o tură prin oraş cu maşina de închiriat, însoțit de şoferul de la O.N.T. După felul cum Sandu Dragomir şi Lenuța inspectaseră maşinile, respingând patru până s-aleagă una, şoferul O.N.T.-ului îşi dăduse repede seama că avea de-a face cu nişte clienți care nu se lăsau păcăliți, dintre cei cărora nu le puteai plasa hârburi şi nici şofer însoțitor. Nu se mirase din cale-afară de priceperea lui Sandu Dragomir, dar cucoana bătrâioară şi vioaie ca un titirez îl uimise. «De unde vă pricepeți doamnă, aşa de bine la maşini?». «De la avion până la roabă ştiu să conduc orice. Şi le ştiu şi mațele dinăuntru şi ştiu să le şi dreg». «A dracu’ muiere», îşi zisese-n gând şoferul de la O.N.T.

Caravana lor pornise din Bucureşti la-nceput de iunie. Mai de la *shop*-uri, mai de la magazinele obişnuite pe la care-aveau «relații» Marcel şi Violeta, îşi făcuseră o bună aprovizionare pentru călătorie, fiindcă pe unde-aveau să treacă, slabă nădejde să fi găsit mare lucru, afară de

niscaiva biscuiți ca mucavaua, de pachețele de «mentosan» şi, în cazuri fericite, nişte conserve de peşte autohton şi unele, foarte gustoase, ruseşti, de peşte afumat. Obişnuite cu țările occidentale, iar în România cu meniul de la „Intercontinental”, Aneta şi Marilena se mirau de-asemenea pregătiri ca de mers într-un deşert. Mai mult decât orice le mirase grija celor trei bărbați ai caravanei, Sandu, Griguță şi Marcel, de-a nu pleca la drum fără nişte bidoane solide, pline cu benzină, şi cu nişte saci burduşiți de hârtie igienică şi de şervețele de hârtie.

Silvia care, în calitate de medic, în diferite echipe de acțiuni umanitare, văzuse cele mai năpăstuite regiuni ale lumii, nu se mira de nimic. Se interesase doar dacă-n România erau şerpi veninoşi, insecte veninoase şi-n ce zone. Tăcută şi cu-o privire care părea să n-aibă legătură cu lumea contingentă, prin câte-o remarcă asupra celor văzute îți dovedea cât de atent ştia să se uite la fiecare loc, la fiecare obiect şi la fiecare făptură care-i ieşea-n cale, toate şi toți oferindu-i prilej de rememorare a ceea ce văzuse-n lumea largă şi de comparare cu ceea ce-i era dat să vadă-n țara ei natală. Cu o cameră video, cât o ceaşcă de ceai, trecea pe banda magnetică tot ce i se părea interesant. «Casetele-astea sunt un prieten pentru omul singur», îi explicase ea lui Sandu, într-o franceză cu accent american, fiindcă nu-i plăcea să i se-adreseze mereu prin intermediul maică-sii. Când vorbeşti cuiva într-o limbă care nu-i a ta, ceva din comunicare se pierde; iar convorbirea prin intermediar te-nstrăinează parcă şi de tine însuți, nu numai de conlocutor. Făcuse referire la propria singurătate, pe tonul unei observații minore, fără să se-aştepte la privirea-ndurerată pe care-avea să i-o pricinuiască tatălui ei. «Iartă-mă, n-am vrut», şi-l mângâiase pe umăr. «Cred că, orice-am face, unii dintre noi suntem sortiți singurătății... Diagnosticul vieții mele, abia târziu l-am aflat, la Sfântul Augustin: „Măsura dragostei este lipsa de măsură”. În lipsa mea de simț al

realității, credeam că pentru lipsa de măsură aveam să primesc în schimb aceeaşi lipsă de măsură. O colegă a mea, medic de reanimare ca şi mine, spune că în profesia noastră stăm prea mult cu nasul înfundat în moarte şi de-aceea avem păreri fanteziste despre viață. În tinerețe, după ce ieşeam de la reanimare, în stradă, mi se părea că fac o baie, că intru într-o explozie de vitalitate, că totul acolo trebuia să fie bucurie şi generozitate. Şi nu era». După câte o asemenea răbufnire de sinceritate, ca şi când s-ar fi golit total de conținut, Silvia tăcea îndelung. Când nu te aşteptai relua firul conversației din punctul în care o-ntrerupsese brusc şi fără nicio explicație pentru conlocutor. «Aşa se face c-am rămas mereu singură, deşi am fost măritată de două ori. Dar, față de cât de vastă e viața, ăsta-i un amănunt nesemnificativ. Când am aflat că trăieşti, am avut un şoc, şi eu şi mama. Hans, soțul mamei, tatăl celor doi frați ai mei, a fost primul care-a vrut să te-aducă-n America. Mama, aproape că-nnebunise. Doar refuzul dumitale, transmis prin doamna Bejan, a mai liniştit-o pe mama. Ne-am închipuit că ai găsit vreo femeie de care să-ți fi legat viața şi mai ales că nu voiai să ne-o strici pe-a noastră. Mama s-a mai liniştit, dar de-mpăcat nu s-a-mpăcat niciodată deplin cu soarta. Din tot zbuciumul ei am înțeles nu doar că-şi făcea procese de conştiință fiindcă plecase din România şi că nu te-aşteptase, de-ar fi fost până la sfârşitul vieții... dar am înțeles cât v-ați iubit. Am înțeles că eu eram un copil făcut din dragoste. Poate de-asta am dat atât de mult...».

Sandu Dragomir închisese o clipă ochii; nicio imagine nu trebuia să tulbure amintirea primei clipe când o văzuse pe Aneta, în sala de gală a Cercului Militar; o făptură aurie, ca un fagure de miere, ca un amestec de petale; un chip îngust, cu ochi timizi, un trup subțire plutind ca o adiere, într-o rochie de voal de-un verde stins, care chip, trup, veşmânt, lui îi înmuiaseră sufletul şi-i dilataseră pupilele avide să soarbă năluca aurie, s-o topească şi s-o păstreze pentru totdeauna în adâncul lor.

Peste o lună se căsătoreau. «Tată, cred că te-ai gândit mereu, intens, la mama. Ea a simțit tot timpul că trăieşti. Tanti Lenuța voia să-ți facă slujbe de pomenire. „Nu-i facem nicio slujbă. Eu simt că Sandu e-n viață şi simt că o dată, cândva, ne e dat să ne mai întâlnim”».

Ajutată de Lenuța şi de John Dickinson, Aneta absolvise Facultatea de Medicină. Îşi dăduse osteneala să nu trăiască pe spinarea lor, adică învățase atât de bine încât obținuse bursă în toți anii de studii. Până se văzuse medic pe picioarele ei, cu bani suficienți, acceptase ca Lenuța şi Marilena să plătească taxele de grădiniță şi-ale primelor două clase primare pentru Silvia. «Ca să trăieşti din ajutoare sociale e foarte simplu-n Statele Unite. Însă dacă vrei să-ți faci loc mai în față în societatea americană trebuie să munceşti pe brânci. Silvia trebuie crescută la nivelul pe care l-am fi avut în România, dacă nu dădeau ruşii peste noi. Eu şi Marilena trăim peste nivelul nostru din România. Silvia trebuie să meargă la o grădiniță bună, la o şcoală bună. De mică trebuie să-şi facă loc în față», hotărâse Lenuța. Dându-şi seama că soră-sa mai mare avea dreptate, Aneta o lăsase să se-ngrijească de pornirea Silviei în viață. În primul an după terminarea Facultății, în spitalul din New York, unde-şi găsise post, Aneta întâlnise un doctor neamț, Hans Weigand, venit în Statele Unite în 1945. Tăcut şi posomorât, absent față de tot ce nu era profesie, Hans Weigand remarcase totuşi o doctoriță la fel de tăcută şi de posomorâtă ca şi el. Fără să vrea o auzise într-o zi vorbind cu-o infirmieră într-o limbă necunoscută lui. I se păruse că ar fi fost portugheză. Când relațiile profesionale îi obligaseră să se cunoască, Hans Weigand şi Aneta Dragomir, pandantul lui feminin la mutenie şi la închidere în sine, îşi spuseseră unul celuilalt povestea vieții. Hans fusese pe front în Rusia, rănit, trimis înapoi în Germania ca medic într-un spital militar, având şi obligația să inspecteze un lagăr de prizonieri; ofițeri ruşi, englezi, americani. Cu excepția lui Hans Weigand, tată, mamă, un fiu, o fiică,

soția lui Hans şi băiețelul lor de cinci ani, muriseră în februarie 1945, într-unul din bombardamentele de la Dresda. Ofițerii din lagărul de prizonieri îl prețuiau pe Hans pentru felul cum îi trata: ca pe nişte camarazi în restrişte, încercând să le uşureze cât mai mult statutul de prizonieri, cu un medicament, cu o vitamină-două, cu zile de infirmierie sau măcar cu-o vorbă bună.

Nenorocirea care se-abătuse asupra doctorului Weigand îi, întristase pe toți prizonierii din lagăr; americanii şi englezii aveau un sentiment de jenă, fiindcă ştiau ale cui erau avioanele care prefăcuseră Dresda într-un vast morman de moloz. Îi prezentaseră condoleanțe doctorului Weigand, cu sfiala celui care se simte părtaş la o vină. Ca răspuns față de aerul lor stânjenit, Hans Weigand, privindu-i drept în ochi, le spusese cu glas lipsit de patimă, din care fugise parcă şi durerea: «Domnilor, nici dumneavoastră, nici eu n-am făcut războiul. Noi doar îl suportăm», şi le strânsese camaradereşte mâinile. La sfârşitul războiului, când toate lagărele-şi deschiseseră porțile, ofițerii americani stăruiseră pe lângă doctorul Weigand să meargă împreună cu ei în Statele Unite şi să ia viața de la-nceput. Şi dac-ar fi rămas în Germania, tot de la-nceput ar fi trebuit s-o ia; nu mai avea nici familie, nici casă; rămăsese doar cu un rând de haine, aşa cum îl prinsese acel bombardament care-avea să-i schimbe viața. Fără nici o-ncredere-n politica expansionistă a lui Hitler şi fără niciun nazist în familie, Hans Weigand n-avea față de nimeni şi nici față de sine însuşi decât vina de-a se fi conformat ordinelor, ca şi aviatorii care distruseseră Dresda. De patru generații, bărbații din familia Weigand erau medici militari, oameni învățați să respecte viața, ierarhiile, familia, valorile culturale şi tradițiile catolice. În 1945, Hans Weigand se trezea fără familie, fără niciun bun material şi, mai rău, cu tot eşafodajul interior distrus. Viața ajunsese să i se pară un castel din cărți de joc, ieşit din mâna unui scamator de bâlci. De la acel bombardament îi era egal ce se întâmpla

cu el. Se uita la propria viață ca la un spectacol oarecare. Dimensiunea propriei dureri îi apăruse doar când o cunoscuse pe Aneta Dragomir. Durerea lui era legată de-o certitudine; durerea ei de-un coşmar, de cel de-a bănui că un om pe care toți îl socoteau scos din viață trăieşte undeva, fără ca tu să-l poți aduce din nou în viața ta, care era şi viața lui. Aneta se hotărâse să se mărite cu Hans Weigand fiindcă era singurul om față de care putea vorbi deschis, fără să fie considerată nebună, despre neliniştile ei legate de Sandu, despre momentele când îi simțea prezența. Şi Hans îi simțea uneori pe-ai lui, din care nu mai rămăsese nici fărâmă, îi simțea aproape, li se-adresa cu glas tare şi se mira că nu-i răspund. Dacă n-ar fi ținut să nu-i mâhnească pe cei câțiva apropiați, Aneta şi Hans n-ar fi chemat pe nimeni la căsătoria lor. Grijulii să menajeze sensibilitățile unor oameni care le erau dragi şi cărora le erau îndatorați, invitaseră la eveniment pe cei doi aviatori, prin care ajunsese Hans în America, şi familia Anetei. Silvia se uita la mamă-sa cu ochii ocrotitori ai cloştii care-şi vede puiul crescut mare şi emancipat de tutela maternă. Simțea că povara unei mari responsabilități trecea de pe umerii ei de copil pe umerii lui Hans. Până-n acea clipă se socotise total răspunzătoare de viața maică-sii. Cei doi candidați la căsătorie stăteau pierduți în fața funcționarului care-avea să legalizeze legătura dintre ei. Simțind-o cum tremură, Hans o strânsese de braț pe viitoarea lui nevastă şi-i şoptise: «curaj!». «La fel şi ție», îi răspunsese Aneta cu un glas stins, care se străduia să-şi înăbuşe suspinele.

*

Celor trei române transplantate, România li se păruse neaşteptat de frumoasă. După obiceiul multor americance de-a-şi exprima admirația prin exclamații, Marilena, uitând unde se afla, era toată un «ău!» de surprindere față de ceea ce vedea. «Nu te mai „ăui” aşa, soro, că nu eşti în

America», îi atrăgea atenția maică-sa, care nu fusese niciodată dispusă şi nici predispusă la contaminări mondeno-snoabe. Aşa cum, până la patruzeci de ani, în România nu-i ieşise pe gură niciun «vai!» de admirație şi de surprindere, nici de când se afla-n America nu-i ieşise nici măcar un «ău!», la care americancele-şi țuguiau buzele asemenea unui cur de găină gata să sloboadă un ou, la fel ca şi româncele, din al căror vocabular nu lipsea acel «vai!», tot atâta de afectat ca şi «ăul» suratelor de peste ocean.

«România e un fel de mini-Pământ: are adunate şi mare, şi câmpii, şi dealuri, şi munți, iar clădirile ei vechi – vreau să spun biserici, mânăstiri – sunt pe măsura omului şi frumos plantate-n peisaj», fusese de părere Silvia. La Voroneț nu se mai dădea dusă: «Dac-aş putea aş lua biserica asta cu mine. Albastrul ăsta l-am mai văzut la o țesătură străveche... în Uruguay, da, în Uruguay». Nu se mai sătura să privească bisericuța ca o ciupercă răsărită-ntr-un covor de iarbă. O sorbise prin vizorul camerei de filmat, cu ochiul liber, iar la plecare se lipise de uşa ei cu brațele deschise, ca o răstignită, şi şoptise: «Rămâi cu bine, şi data viitoare să te găsesc aşa cum te las».

La fiecare peisaj, la fiecare clădire care-i stârnea admirația, Lenuța, cu tonul ei vital şi energic, exclama: «Doamne, muream şi nu ştiam ce Țară frumoasă avem!». Violeta se dovedea un ghid plin de cunoştințe şi de participare; despre fiecare loc pe unde mergeau spunea, pe lângă esențial, multe amănunte anecdotice, pline de savoare; acele amănunte care au darul să se-ntipărească în memoria vizitatorului mai mult decât ceea ce ținea de exactitate. Părinții ei, care o socotiseră, de copil, cam superficială, se uitau acum la Violeta ca o găină care-a clocit un ou de rață. Nu le venea să creadă că Violeta lor, la istoria artei, adică la meseria ei, chiar se pricepea. «Violeto, mamă, n-ai făcut degeaba Facultatea», rezumase cu mulțumire Mărioara Lascu părerea ei şi pe cea a

soțului ei despre unica lor fiică. Violeta dăduse din cap aprobator, o sărutare pe maică-sa, în chip de mulțumire că, după o viață, îi descoperiseră, în fine, şi părinții ei o calitate.

Spre seară, când se retrăgeau, fie la un hotel, fie la o casă de om, Aneta şi Sandu se retrăgeau într-un colț şi-şi povesteau viața, începând cu ziua când se despărțiseră, în 1944, şi până le fusese dat să se revadă. Când îi pomenea câtă disperare îi cutreierase sufletul şi pe unde se dusese tot sperând să afle ceva despre el – peste tot unde auzea de vreun prizonier venit în Occident din Rusia – Aneta retrăia cu-atâta intensitate amintirea acelor clipe, încât îi creşteau pulsul şi tensiunea, izbucnea în plâns şi-şi punea, țărăneşte, amândouă palmele peste gură ca să-şi înăbuşe suspinele. Sandu se-aşeza-n aşa fel încât s-o ferească de privirile celorlalți, îi lua mâna şi i-o săruta şi îşi spunea în sinea lui; «Nu era mai bine să fi murit eu în Siberia?! Ar fi suferit o singură dată». «Sandule, de ce n-ai vrut să vii în America?». «De-asta». Aneta-şi ațintea ochii plânşi în ochii de câine pribeag ai lui Sandu, şi clătina din cap învinsă. «Patru ani cât mi-a fost dat să-mpart bordeiul cu tuşa Suzana a fost cu neputință s-o fac să-mi spună pe nume. Din prima zi până-n ultima, când a pierit, nu m-a scos din „domnule ofițer”. În zilele verii din Cercul Polar – un fel de primăvară timpurie de la noi – aduna crengi pentru iarnă, tot felul de buruieni din care ne făceam iarna o fiertură în loc de ceai, acrişoară şi bună la gust, spoia bordeiul şi umbla prin pădure după scorburi cu albine, ca s-adune faguri; îi punea într-o oală de pământ, o astupa cu un căpăcel de lemn şi-i păstra până la nouă martie, din anul următor, pentru ziua celor patruzeci de mucenici. Atunci, dintr-o făină ca pământul făcea nişte colăcei ca nişte opturi, storcea miere din faguri peste ei şi-i împărțea bucovinenilor din celelalte bordeie, deportați de ruşi, ca şi ea. „Cât or fi-ndurat bieții mucenici… să le dăm şi lor ceva de suflet că mult au mai fost schingiuiți”. Şi tuşa

Suzana-şi lua de la gură ca să dea de sufletul altora, mai chinuiți decât ea». «Cum distruge istoria viața oamenilor… Tu, Sandule, dai ceva de sufletul tuşei Suzana?». «De mucenici, de Paşti şi de Crăciun fac pachete cu ce pot şi cu ce mă pricep şi le duc la un cămin de bătrâne… Ca şi când eu aş fi tânăr». «Cum distruge istoria viața oamenilor…». «Am o prietenă tânără, adică de vârsta Silviei noastre. Prietenă în sensul pe care-l dădea generația noastră acestui cuvânt, nu ca astăzi, când „prietenă”-nseamnă amantă. E doctoriță prietena asta a mea. Față de tot ce se-ntâmplă, ea-şi pune mereu o-ntrebare: „Oare ce o fi-nsemnând viața asta? Oare ce-o fi?”». Aneta închidea ochii, în speranța că vreo străluminare, cât durata unui fulger, avea să-i arate sau măcar să-i sugereze un răspuns la-ntrebarea care-o sâcâia pe doctorița, prietena lui Sandu, întrebare pe care, chiar dacă nu obsesiv, era greu ca omul să nu şi-o pună, măcar din când în când în trecerea lui pe Pământ. «Câteva clipe de fericire şi, măcar pentru unii, zbucium, nelinişte, anxietate, durere, şi pentru-atâția nenorocire… Cam asta am băgat eu de seamă». «După mine, după noi doi, ai mai fost fericită?». Aneta răspunse prompt şi fără ezitare: «Nu». «Nici când ai născut băieții?». «Pe Silvia am aşteptat-o ca pe-o minune, minunea vieții noastre… Băieții sunt protezele vieții mele şi-ale vieții lui Hans. N-au venit pe lume dintr-o pornire năvalnică, ci din datorie şi, mai ales, din disperare. Am avut şi am şi astăzi un sentiment de vinovăție față de ei, cu toate că le-am fost şi le sunt o mamă bună, care şi-ar da şi viața ca să le fie de folos. Ei duc o viață echilibrată şi ca profesie – amândoi sunt medici şi foarte buni – însurați fiecare cu câte o colegă, are fiecare doi copii. În fine, sunt nişte americani cum scrie la carte». Şi iară urma o tăcere în care fiecare se gândea la celălalt şi mai ales la el însuşi, încercând să-l adune şi să se-adune din cioburile în care-i sfărâmase viața.

«Silvia de ce-a rămas singură?». «De ce? M-am gândit şi

eu mereu de ce... Cred... cred că ea concepe viața în doi ca o trăire lirică, ceea ce se-ntâmplă mult prea rar. Trăirea asta e-un privilegiu de care se bucură un număr infim de ființe. Cu toată meseria ei pozitivă, cu toată educația ei americană, care numai lirică nu e, cu toată competența ei şi cu toată eficiența profesională, în sinea ei, Silvia duce o viață desprinsă de lume». «Ciudat. Mie mi s-a părut foarte interesată de tot ce vede şi chiar însuflețită de ceea ce e frumos, deosebit». «Ceea ce e frumos, chiar o face să vibreze. Necazurile oamenilor o impresionează; bate mapamondul când e-o nenorocire undeva. Însă pentru ea... – te rog să nu-i spui niciodată ce am să-ți spun acum, fiindcă sunt singurul om căruia i-a spus acest lucru – pentru ea, viața asta nu este decât o antecameră a morții. O simplă pregătire pentru viața de dincolo. Adevărata ei preocupare este ca în clipa când se va-nfățişa Marelui Necunoscut să nu-i fie ruşine de nimic... Ştie foarte multă istorie, a citit enorm. Ştie istoria României mai bine decât mine... ai să spui că nu-i mare lucru. Soarta pieilor-roşii din America a impresionat-o, a marcat-o şi i-a creat o inaderență la tot ce o-nconjoară. Nu se simte legată de nimic. Dac-ai vedea cum trăieşte: un pat, o masă, două scaune, o bucătărie fără nimic sofisticat. N-are un tablou, un bibelou. Nimic. Nimic. Iar ca îmbrăcăminte, afară de ce-i pe ea, dacă mai are două-trei haine e mare lucru. Are dulapul gol, iar în frigider... Nu ştiu cu ce trăieşte». «Dacă viața ei de-aici este doar o pregătire pentru cea de dincolo, înseamnă că e credincioasă». «Nu merge la nicio biserică, nu ține de nicio sectă, nu frecventează niciun grup. E convinsă că, după moarte, din noi rămâne o vibrație care, potrivit stării de armonie sau de dizarmonie din clipa morții, ajunge la o anumită înălțime, într-o ierarhie. Aşteaptă acest moment fără spaimă, aş spune chiar cu optimism, ca pe o-mplinire». «Se roagă?». «Nu. Socoteşte că Marele şi Atotputernicul ori ne ştie, ori nu ne ştie. Iar dacă ne ştie înseamnă că aşa ne-a programat şi că n-are rost să-

ncerci să duci tratative cu el. Comportamentul ei, aici, pe Pământ, pentru ea înseamnă un punct de onoare față de ea însăşi. Nu se consideră îndreptățită să-i ceară nimic lui Dumnezeu... De când a aflat că trăieşti şi-a făcut o asigurare pe viață şi-un cont în bancă. Dacă ea moare înaintea ta, eşti singurul ei moştenitor».

Sandu Dragomir simți cum i se duce sângele din vine. «Doamne fereşte!», şi-şi făcu semnul crucii. «Dacă mori tu înaintea ei, lasă totul unui orfelinat din România, la alegerea neamurilor noastre de-aici». «Îmi pare-atât de rău că nu e fericită... că nu duce o viață ca tot omul... ştiu şi eu, aşa cum am învățat noi din bătrâni... cu casă, cu copii.» «Important este că ei nu-i pare rău după o asemenea viață. Eu sunt singurul om care-i vorbeşte deschis şi căruia ea-i vorbeşte deschis. Am întrebat-o dacă nu-i pare rău că n-are copii. „Să-mi pară rău că n-am jucat la ruleta rusească? Mamă, sincer, tu ce fericire ai de pe urma mea? Ți-ai făcut datoria față de viață şi față de dragostea ta pentru tata. Şi-ncolo? Crezi că nu ştiu că te contrariez cu felul meu de viață, că nu te fac fericită, ca să folosesc un eufemism? De la viață m-am ales şi eu cu două foloase: nu mi-e frică de nimic, dar absolut de nimic şi nu regret nimic”». «Of, Doamne! Câtă amărăciune e-n afirmațiile astea, cât suflet mutilat». «Sandule, şi-n „afirmațiile” noastre, după modul cum am conceput noi viața, e mai puțină amărăciune, un suflet mai puțin mutilat? Copilul dragostei noastre, hai să zicem că viața nu ne despărțea, ne-ar fi făcut fericiți?». «Dar băieții cu Hans?». «Nişte nemți ordonați, cu mintea bine aranjată pe compartimente şi, ferice de ei, fără probleme metafizice... Nu pot spune despre niciun copil de-al meu că este ceea ce mi-am închipuit şi mi-am dorit». «Două femei care nu se cunosc între ele vorbesc despre copii ca despre ruleta rusească: Silvia noastră şi prietena mea, doctorița. Asta are două fete».

*

În excursie, Marilena stătuse cel mai mult de vorbă şi se-apropiase cel mai mult de vară-sa, Violeta. Între ele era o diferență de opt ani, ceea ce, pe vremea când Marilena se aflase în România, însemna mult. O fată de douăzeci de ani, îndrăgostită-moartă, nu se-apuca să-i facă destăinuiri unei copile de doişpe ani, fie ea şi verişoară-primară, mai ales pe vremea lor, când adolescenții nu se emancipaseră ca în perioada tuturor libertăților, şi mai ales a celei sexuale, aşezată pe-acelaşi plan cu mâncatul de semințe, ori cu mersul la cinema. Pe-acea vreme, omul, de toate vârstele, se sfia să vorbească şi de trupul şi de sufletul său ca despre nişte obiecte sau ca despre nişte fenomene oarecare. Omul credea în taina ființei sale, în zonele din sine care trebuiau cu sfințenie păzite de ochiul şi de urechea altuia. Acuma, între două femei, una trecută de şaizeci de ani şi alta apropiindu-se de ei, diferența de vârstă nu mai conta. Violeta, cu felul ei franc şi plin de bunăvoință, nu se sfiise să-i spună Marilenei că masca aceea, ca de teatru japonez, rezultat al fardului ca o tencuială şi părul transformat de fixativ în cască de ev mediu, îi dădeau un aer fals şi chiar nesănătos, de parc-ar fi avut ceva de ascuns. Dimineața, nefardată şi fără kilul ăla de fixativ în cap, Marilena părea mult mai tânără, mai firească, mai umană. «În lumea de-aceeaşi condiție cu mine, în America, ăsta-i *look*-ul care se poartă, gen mumia lui Tutankamon», spusese Marilena cu un humor de care n-o prea credeai în stare. «Eşti fericită, Marilena? Ai fost vreodată fericită?». «Numai aici, în Țară, cât am iubit pe cine ştii. După asta am fost un obiect care s-a comercializat la preț bun». «Ți-ai înşelat vreodată bărbații?». «Poate n-ai să mă crezi, dar nu i-am înşelat. Mai întâi, de frică. Nu voiam ca ei să aibă ce să-mi reproşeze... şi, la urma urmei, nici nu pot spune că i-ar fi dat cuiva inima brânci spre mine fără vreun interes. Şi-acuma, dacă n-aş avea mintea multă, puțină, câtă o am, uşor mi-aş face rost chiar şi de-un gigolo de

douăşcinci-treizeci de ani. Violeta, singurele mele amintiri frumoase au rămas amintirile din România şi dragostea cu el». «Ştii că a fost executat?». «Ştiu. Ştiu că nici mormânt n-are, unde să-i aprind o lumânare şi să-i pun un buchet de flori». «Marilena, dacă rămâneai în România, ai fi făcut, probabil, ani grei de puşcărie». «Ştiu. Numai nasul mamei, care-a simțit totdeauna dincotro bate vântul, m-a salvat şi m-a făcut mare cucoană-n America, a făcut tot ce-a putut pentru mine, dar...». «Dar?». «Dar oricât s-ar osteni o mamă, fericire nu-ți poate da». «Faptul de-a fi văzut lumea, de-a trăi în lux, frumoasă, plină de bijuterii, de toalete, nu ți-a dat un sentiment... cum să spun, de siguranță de tine, de strălucire, de mulțumire de tine?». «Până să ai un lucru, ți-nchipui că o să-ți aducă cine-ştie-ce fericire; pe urmă, când e-al tău, devine un obiect de inventar şi-atâta tot. Nici nu-ți închipui ce repede se-nvață omul cu bogăția. Eu ştiu că nu-mi sclipeşte mintea. Am fost o elevă silitoare, o studentă silitoare. Şi am o memorie de elefant. Nu sunt vreo inteligență, dar nici atât de proastă ca să fiu fericită doar fiindcă sunt bogată. În America m-am silit să acumulez toate cunoştințele de drept de-al lor, ca să le fiu de folos soților mei; nici primul, nici al doilea n-aveau studii superioare, de fapt, de niciun fel. În mediile pe care le frecventam şi pe care le frecventez, eu trec drept o persoană foarte-nvățată! Nici nu e greu. Îndată după război, ca să-ți dau un exemplu, a fost trimis ambasador al României în Statele Unite un profesor universitar, eseist, critic literar. Aşa cum se obişnuieşte, odată cu scrisorile de acreditare, ambasadorul a prezentat Preşedintelui Statelor Unite şi un scurt istoric al poporului român. La care Preşedintele Statelor Unite l-a-ntrebat, foarte serios, pe ambasadorul României dacă romanii îi mai persecutau pe localnici». «Ştiu povestea chiar de la fiica ambasadorului. A murit, săraca, prin optzeci şi ceva». «Să nu-ți închipui că-n America nu există oameni de mare cultură». «Nu mi-am închipuit nicio clipă.

Dacă te uiți măcar la premiile Nobel şi-ți poți face o idee». «Societatea americană este împărțită pe compartimente ca nicio altă societate. Intelectualii nu se frecventează cu oamenii de afaceri ori cu funcționărimea. Oamenii de afaceri se frecventează între ei şi cu politicienii, fiindcă se sprijină unii pe alții. Doar în campaniile prezidențiale un om de afaceri poate sta, la un mare dineu, lângă un profesor de la Harvard, ori lângă o vedetă de la Hollywood. Iar onoarea asta costă mii de dolari, în favoarea candidatului la preşedinție; aşa se strâng, oficial, ceva bani pentru campania lui electorală. Mulți europeni cred că-n America lumea trăieşte într-un fel de devălmăşie egalitară. În America, fiecare se frecventează cu cine se frecventează, numai pe considerente de poziție socială». «Adică, financiară?». «Exact». «La urma urmei, şi la noi, pân-au venit ruşii tot aşa era, dacă-ți mai aduci aminte. Pot spune că la fel e şi-acuma. Numai nomenclatura nu se frecventează – cum nu se frecventa – cu nimeni. Chiar şi ea între ea – foarte rar şi numai de mare nevoie. Bărbații se mai duceau la vânătoare, pe cale ierarhică, şi-i trăgeau apoi câte un chef. Nevestele nomenclaturiştilor fugeau unele de altele ca dracu' de tămâie. Nu ştia fiecare cum s-ascundă ce are. Nu cumva să afle Ceauşescu şi, mai ales, nevastă-sa». «Cât a fost bărbatu-tău în nomenclatură, nu v-ați văzut cu nimeni?». «Cu două prietene de-ale mele şi cu bărbații lor, care n-aveau şi n-au nicio legătură cu partidul, cu guvernul, cu nomenclatura. Oameni discreți şi care, o dată măcar, nu i-au cerut lui Marcel vreo favoare, vreo intervenție». «Mergeați la spectacole?». «Nici gând. Oficialitățile apăreau, şi apar şi azi, la hai să-i zic o mondenitate, numai în cadru oficial, cum se-ntâmpla la 23 August, ziua capitulării fără condiții a României, ajunsă zi națională tot a României; la câte-un spectacol-mamut, la Sala Palatului. Ceva la care ți se-ntorceau mațele pe dos. Încolo, n-ai favoarea să-i vezi pe „oficiali" decât la televizor. Marcel este printre puținii, dacă n-o fi chiar

unicul nomenclaturist – fost, mă rog – care n-a locuit pe vremea funcției în cartierul nomenclaturii». «În America, oricine are numele în vreun *Who's who,* nu ştie cum să se-arate mai mult în lume, ca să se vorbească despre el. Mulți din *Who's who* plătesc gazetari să scrie despre ei, orice tâmpenie, numai să-i țină în atenția publică...». «Şi dacă ducea viața asta de cuşcă şi de rezervație, care erau avantajele nomenclaturii?». «Locuințe peste nivelul majorității, vile la Snagov, la mare, la munte, păpică adusă acasă de dubița de la Gospodăria de Partid, plecări în străinătate pe banii Statului, conturi prin bănci occidentale, ca bieții ei copii, ai nomenclaturii, să construiască socialismul prin Vest şi, mai mult decât orice, sentimentul puterii». «Aveați şi voi conturi în Occident?». «Nu. Lui Marcel i-a fost frică totdeauna şi de umbra lui». «Şi Nona, când s-a măritat, a plecat doar cu lada de şaptezeci de kile, cât dădeau voie legile Statului?». «De plecat aşa a plecat...». Educată de mamă-sa şi-învățată prin proprie voință să nu insiste asupra unui răspuns pe care interlocutorul nu vrea să ți-l dea, Marilena se făcuse că nu bagă de seamă punctele de suspensie care urmaseră după lada oficială de zestre a nepoatei sale, Nona, transplantată şi ea, prin căsătorie, în Statele Unite. «Violeta, după tot ce-mi povesteşti tu şi după cât am văzut şi eu în viață, peste tot în lume sunt un fel de... un fel de tipare, de țarcuri din care, fiecare, la nivelul şi la categoria lui, nu trebuie să iasă». În ochii frumoşi ai Marilenei, cu pleoapa de sus însoțită de-o discretă linie violet, trecu unda unei mari amărăciuni, aceea pe care o simte omul când mai dă la o parte o foaie din varza care este viața, fiecare foaie înlăturată oferindu-i «surpriza» unei alte foi, asemenea celei de mai-nainte. «Atâtea fructe frumoase şi gustoase au sâmburele amar», îi trecu prin minte Marilenei. Această observație banalisimă o păstră pentru sine. «Ciudată lighioană e omul; ori de stă iarna la cinci-zece grade-n casă şi-nțepeneşte pe la cozi după o bucățică de salam sau după

o pungă de carne tocată, ori de-şi face-n casă, iarnă-vară, ce temperatură vrea şi poate-avea ziua tot ce-a visat noaptea şi-ncă şi pe deasupra, tot nu e fericit», gândea-n sine Violeta. Se-aşteptase ca vară-sa, «americanca», să fie plină de ifose şi să-şi dea aere, cum face multă lume care socoteşte banul şi reuşita supremele valori în viață. Se-aşteptase să vadă o «capitalistă» glorioasă, căreia să nu-i ajungi nici cu prăjina la nas, căreia totul în România să-i pută. În locul unei astfel de făpturi, produs tipic al unei societăți de consum, în închipuirea ei, Violeta aflase o femeie care făcea eforturi să-şi ascundă ulcerările din suflet, inseparabile de înțelegerea mecanismelor oricărei societăți, sub kile de fard, de fixativ şi de bijuterii. «Dar eu, Violeta Suciu, născută Lascu, eu am fost fericită? Am fost doar când şi cât am fost îndrăgostită. După ce m-am culcat cu „obiectul" stimulator, fericirea s-a stins ca o flacără bătută de-un vânt puternic. Asta mi-a fost fericirea».

*

Silvia şi maică-sa, Aneta, se gândeau cum ar fi putut să-ndulcească timpul pe care Sandu Dragomir îl mai avea de petrecut pe Pământ care, pentru el, fusese un tărâm al durerii, de la plecarea pe front, în 1941, şi până-n 1989, când le fusese dat să se revadă. «Tată, vino să stai cu mine-n America. Sunt o ființă bizară, ce e drept, dar se poate trăi cu mine sub un acoperiş. Vorbesc puțin, sunt curată şi ordonată şi mai şi lipsesc douăşpe-paişpe ore pe zi, la spital, în biblioteci. Iar dacă nu vrei să stai cu mine, îți închiriez o locuință». «Îți mulțumesc, Silvia. Şi maică-ta mi-a propus să mă facă american... Sunt prea bătrân ca să mă mai transplantez. Creanga tânără uşor se-ndoaie; dacă-ncerci să-ndoi creanga uscată, se rupe. E prea târziu pentru mine. Rămân să mor pe vasul care se scufundă», şi Sandu Dragomir îşi înfipsese privirea lui de câine-al nimănui în ochii albaştri ai fiică-sii, care-i

aminteau ochii Anetei, în care i se topise sufletul cu-o jumătate de veac mai înainte. «Cât ai fost în Siberia, ce ți-ai dorit cel mai mult, tată?». «Of!». Dintre buzele ofilite ale lui Sandu Dragomir țâşnise un fel de geamăt, ca al unei vietăți scăpate dintr-o capcană. Silvia tresărise. Taică-său închisese ochii şi se scuturase de parcă prin trup i-ar fi trecut un curent electric. «Ce mi-am dorit cel mai mult? O cadă cu apă fierbinte din care numai nasul să-mi fi rămas afară. O apă fierbinte care să-mi fi scos frigul din oase. Un frig stratificat, o rocă de frig în atâția ani de Siberie». Ținea mereu ochii-nchişi, iar glasul îi era timid şi firav: glasul omului care se ruşinează de ceea ce-i spune duhovnicului. «Fata mea, când eşti redus la treapta cea mai de jos a animalității, numai amărâtul de animal din tine mai doreşte câte ceva». Deschisese ochii şi o privise pe Silvia stânjenit; ca vinovatul care singur i se dezvăluie judecătorului. Chipul Silviei arăta înțepenit, ca la o durere crâncenă şi neaşteptată. «Iartă-mă că te-am întrebat, tată». «De ce?». «Fiindcă, dacă nu suntem investigatori, anchetatori de meserie, cred că n-avem dreptul să ştim despre altul decât ce vrea el să ne spună». «Eu puteam să nu-ți spun sau să inventez ceva mai… mai subțire, mai elevat».

*

Fără să fie întrebată, Mărioara Lascu se simțise datoare să le explice surorilor şi nepoatelor ei americane cum de Sandu Dragomir locuia la subsol chiar şi după ce Marcel Suciu, Violeta şi Nona, se mutaseră în vila din «Domenii», cumpărată de la Stela Dobrian şi, mai ales, după căsătoria Nonei cu un american, căsătorie în urma căreia Marcel Suciu se pensionase. Mărioara şi Grigore Lascu îi propuseseră cumnatului Sandu să locuiască împreună cu ei, dar îi refuzase. Prețuia prea mult condiția lui de om independent, ca s-o schimbe cu un confort la comun, chiar dacă între neamuri.

La-ntoarcerea familiei din excursia prin Țară, o doamnă de la etajul cinci, din blocul în care locuiau Mărioara şi Grigore Lascu tocmai căuta cumpărător pentru garsoniera ei dublă. Eventualului amator doamna îi cerea s-o mai lase în locuință până în ianuarie 1990, deci şase luni. Ungând osiile peste tot, Lenuța accelerase încheierea actului prin care-şi vedea cumnatul «împroprietărit» cu-o locuință frumoasă, în mijlocul Bucureştilor. Banii – dolarii – aveau să-i fie înmânați la New York fiului doamnei care vindea, în ziua când Sandu avea să se mute în garsonieră. În cazul în care una dintre părți nu respecta contractul, acesta era lovit de nulitate. În contract, suma era trecută în lei, conform legilor româneşti în vigoare. Chezaşă de buna-credință şi-a vânzătoarei şi-a cumpărătorului era familia Lascu.

La Otopeni, după ce «americancele» îşi luaseră rămas-bun de la familie, ajunse la trecerea în vamă se mai uitaseră o dată la cei pe care-i lăsau în urmă şi le făcuseră semn cu mâna. Aneta se-ntorsese brusc din fața barei care despărțea două lumi şi se-aruncase la pieptul lui Sandu. Apoi, fără niciun cuvânt şi fără să se mai uite-n urmă, cu chipul scăldat de lacrimi, ținându-şi mâna la gură ca să-şi înăbuşe suspinele, trecuse de vamă. Lenuța, care de felul ei, în orice împrejurare, găsea o vorbă hazlie menită să schimbe gândul omului amărât, de data asta, făcându-se că n-o vede pe soră-sa îşi înăbuşise un oftat şi simțise cum îi trece prin suflet o presimțire, ca o pală rece de vânt, care mătura totul în urma lui. Cu limba îşi făcu semnul crucii în cerul gurii.

CAPITOLUL DOISPREZECE

Sânziana Hangan îşi plimba cățelul – nu-i spunea niciodată «cățea», din cauza conotației pe care-o avea cuvântul, referindu-se la regnul uman – îl plimba prin covorul de frunze moarte, pe nişte străzi lăturalnice față de Bulevard, dintre cele rămase neatinse de urbanismul comunist. Sânziana se oprea ori de câte ori Nera, «cățelul», avea de mirosit sau de scurmat prin frunze, căutându-şi urmele sau înnoindu-le cu un strop, doi, de pipi, dozat în aşa fel încât s-o țină tot traseul pe care-l ştia pe dinafară. Dacă Nera n-ar fi fost zurbagioaică şi nedisciplinată, Sânziana i-ar fi dat drumul din lanț, să se bucure nestingherită de plimbare. Câteva experiențe în care Nera, lăsată liberă, o fugărise pe străzi şi pe bulevard printre maşini ore-ntregi până să reuşească să-i pună din nou lanțul de zgardă – minunându-se că nu făcuse infarct de-atâta cross şi de-atâtea emoții – o hotărâseră pe Sânziana să-i dirijeze «cățelului» plimbarea. Alexandru socotea că numai Sânziana era vinovată de proasta educație a Nerei. În chip de contra-argument, Sânziana îşi rezuma pledoaria la un singur cuvânt: «genetica». În privința geneticii n-ar fi cedat niciun dram din convingerile ei şi de s-ar fi aflat în fața lui Dumnezeu «marele programator», care pritocise acest blestem incorigibil în fața oricărei educații.

Nu peste mult timp aveau să se-mplinească patruzeci de ani de când, devenită locuitoare a cartierului, Sânziana Hangan îşi purtase paşii în toate anotimpurile pe-aceste străzi, pe care-aproape că nu le mai vedea, aşa cum ajungi să ignori obiectele din propriul domiciliu şi să ți le-aminteşti doar la nevoie. Viața, viața ei i se păruse importantă Sânzienei Hangan doar cât îi trăiseră bunicii materni şi mama. N-ar fi vrut să moară nici pe vremea cât Maria şi Ana mai aveau nevoie de existența ei. Bunicii şi mama îi muriseră demult. Maria şi Ana – una în

Germania, alta – în Canada, îşi vedeau acuma fiecare de familie, câştigându-şi existența şi dispensându-se de ocrotirea maternă. Anul 1990 ar fi trebuit să-nsemne pentru Sânziana un fel de trâmbiță vestitoare a eliberării. O eliberare tristă – fiindcă nu face nimeni copii ca să-i trimită la 10.000 de kilometri depărtare – tristă, dar echivalentă a unui punct final: acela care marchează achitarea totală a unei datorii. Cine-şi trăieşte mare parte a vieții pentru alții, când i se iau poverile de pe umeri, nu se simte uşurat, ci descumpănit. Îşi pierde echilibrul, ca apucat de-o bruscă amețeală. Datoria față de viață şi-o făcuse sub toate aspectele fireşti: îşi iubise bunicii şi mama, perpetuase viața prin doi copii, străduindu-se pe cât îi stătuse-n puteri să le dea exemplul unei existențe cinstite: respect față de muncă, spirit de dreptate – chiar dacă aceasta umbla cu capul spart pe drum – aspirație către un ideal, îmbogățirea minții şi-a sufletului prin tot ceea ce crease frumos omenirea, grija de-a-şi aduna amintiri pe care să le prefire, cu drag, tezaur la fel de cuprinzător şi pentru bogat şi pentru sărac. Atâta cât fetele ei se aflaseră sub oblăduirea maternă, la vârsta lor fragedă, Sânziana îşi închipuise o bătrânețe paşnică, de bunică, potrivit celor mai bune tradiții est-europene: bunică total absorbită de creşterea nepoților, adică trăind un fel de maternitate târzie, asemănătoare liliacului care mai înfloreşte o dată în toamnă. Îşi amintea zâmbetul ei pe jumătate a zeflemea când, cu treizeci de ani în urmă, vedea pe cineva plimbând un câine. Deşi născută, crescută la oraş, Sânziana Hangan nu-şi smulsese din suflet rădăcina obârşiei țărăneşti. Pentru țăran, câinele şi pisica sunt animale folositoare, ca şi boul, ca şi calul. În concepția țăranului nu-ncăpea ideea de «agrement» în legătură cu vreun animal. Țăranul îşi prelingea o parte din sufletul şi din trupul lui mult, răbdător, îngânând seara, pe lună, un cântec sau fluierând, luându-se la-ntrecere cu păsările care fuseseră lăsate de Dumnezeu să umple văzduhul cu armonie şi să aline sufletul omului.

Anul 1990 însemnase pentru Sânziana întoarcerea lumii pe dos. Nu răsturnase doar un regim social, economic, îi răsturnase toate-aşteptările despre propriul popor. Crezuse că fățărnicia şi lingăismul – de-a căror carieră, de-a lungul istoriei, n-avea îndoieli – atinseseră totuşi apogeul în comunism. Ei, bine, se-nşelase. Despre Titus-Livius Calomfir nu se temuse că avea să rămână de noua căruță. Totuşi, ca în octombrie să-l propună, hodoronc-tronc, pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu în continuare secretar-general al Partidului, iar a doua zi de Crăciun, pe treptele bisericii Sfântul Elefterie, să declare război comunismului nu şi-l închipuise. Cum nu şi-o-nchipuise nici pe Luluța Gămulea, provenită dintr-o casă de zece copii, din fundul Moldovei, nelipsită din Partid şi din Sindicat, Partid fără de care ar fi păzit vacile până la obştescu-i sfârşit, în loc să devină doctor în biologie, cu stagii de trei ani în Statele Unite ale Americii. Nici pe Luluța Gămulea, devenită brusc anticomunistă, pro-monarhistă şi stâlp de nădejde în Piața Universității, «liberă de comunism», nu şi-o închipuise. Cel mai mult o surprinsese pe Sânziana aderența Sidoniei Puşcaş la toți cei care-şi întorseseră cojocul brusc şi pe care până-n ’89 îi socotise ceea ce erau: nişte arivişti. Sânziana nu se aşteptase la atâta dezbinare la un popor, despre care ea credea că măcar din ultimii patruzeci de ani ar fi trebuit să-nvețe lecția solidarității. În ianuarie 1990 îl întâlnise pe domnul Cațafani, vechi țărănist, «beneficiar» a şaptesprezece ani de puşcărie şi de domiciliu forțat. Sânziana îşi manifestase față de el tristețea şi nedumerirea. Domnul Cațafani o privise duios, cu ochii lui albaştri, neaşteptat de vii într-o față de pergament lăptos, şi mângâind-o pe obraz îi spusese: «De-abia de-acum începe circul. Mi-e milă de câte-aveți să vedeți». «Să vedem», îi replicase Sânziana. «Eu – mai puțin, mulțumesc lui Dumnezeu, voi – mai mult». Şi după o tăcere în care privise cum se-ntinde amărăciunea pe chipul Sânzienei, continuase aproape şoptit, ca şi când ar

fi rostit o taină dureroasă: «Tuturor au să le treacă ifosele şi gărgăunii. De asta are grijă realitatea. Numai că rupturile de natură ideologică dintre oameni nu se mai repară niciodată». La această ultimă remarcă, Sânziana tresărise. Parcă o sfredelise-n capul pieptului. Pe ea, de Sidi Puşcaş o despărţise ideologia: incapacitatea ei de-a se entuziasma în faţa «disidenţilor» post-decembrişti; spre deosebire de efervescenţa pasională a Sidoniei de-a li se alătura: de-a se alătura unor oameni pe care, până-n decembrie ’89, doi bani nu dăduse. «Nici eu nu sunt mai brează. Pe doctorița Silvia Capan, deşi profesional am preţuit-o totdeauna, o socoteam o răsfăţată, căreia soarta-i dăduse tot ce-şi poftise, tipul de om care ştie să-şi folosească inteligent timpul, preocupat doar de propria persoană şi de confortul acesteia». Pisicile şi câinii, care niciodată nu lipsiseră din curtea frumoasă a doctoriţei Capan, i se păruseră Sânzienei un moft în plus, într-o viaţă dusă doar pentru plăcere. Nu-i trecuse niciodată prin minte că, poate, acele vietăţi erau singurele de-a căror afecţiune Silvia nu se-ndoia şi de care, în ciuda bărbaţilor frumoşi şi culanţi care-i trecuseră prin viaţă, avea nevoie pentru sufletul ei. Într-o bună zi, întâlnindu-se la ieşirea din clinică, Silvia Capan şi Sânziana Hangan făcuseră o bucată de drum împreună. Cercetându-se la început prudent, în privinţa «ideologiei», se dovedise că niciuna, nici alta, nu era de partea cuiva anume, dar antipatizau în mod egal «disidenţa» post-decembristă cu damfuri elitiste. Brusc, între ele se crease un fluid de simpatie şi de curiozitate. Fiecare voia să afle cât mai mult despre cealaltă, simţind nevoia să-şi telefoneze, să se vadă, să se mire şi să se-ntristeze-mpreună de spectacolul pe care-l dădeau, gratuit şi plini de entuziasmul neofitului făţarnic, oameni alături de care-şi petrecuseră viaţa.

Profesorul Haralambie Staicu, vestitul chirurg, se număra printre puţinii care nu simulau, cum nu simulase niciodată. Când, în 1990, i se luase şefia clinicii

de chirurgie, motivul principal în lungul şir de motive ale demiterii fusese cel de-al fi îngrijit pe Ceauşescu, ba de una, ba de alta. «Auziți, dom'le, dacă o să-l doară-n cur pe vreunul din domnii ăştia democrați de i-au luat locul lui Ceauşescu nu tot la clinica asta o să vină la vreun profesor să-i bage deştiu-n cur? Ceauşescu la cine voiați să se ducă? La ăla cu cea mai bună reputație la băgatul deştiului. Nu mai aveți nevoie de mine ca şef. Boon. Bisturiu' din mână n-o să mi-l ia nimeni şi vă urez să n-aveți nevoie niciunul de el. Rămâneți cu bine, bravi tovarăşi care vă domnirăți peste noapte». Şi Staicu se ridicase tacticos şi se dusese-n biroul directorial, îşi luase lucrurile într-o servietă şi-i spusese secretarei: «Maricico, vezi că s-ar putea să te dea afară ăştia şi pe tine ca colaboraționistă cu prostata „împuşcatului". Eu, fata tatii, îi mai operez pe ăia doi pe care i-am trecut în condică, aştept să-i văd ieşiți din spital, mă pensionez şi-mi deschid măcelărie, ca tata şi ca bunicu-meu. Al dracu' să fie cin' te minte». Şi Staicu se ținuse de vorbă. Ar mai fi putut să opereze mult şi bine, fiind sigur pe ochiul, pe mâna şi pe atenția lui... Nu plecase din orgoliu jignit, dar i se făcuse scârbă de toată liota aia de subalterni care, până-n decembrie '89, i-ar fi lins şi bombeul, subalterni pentru care se milogise, ca să le fie mai bine. Cum se milogise şi pentru aparatură şi pentru fiecare bănuț alocat clinicii. Silvia Capan şi Sânziana Hangan, două doctorițe pe care nu le-ndatorase cu nimic, erau singurele care nu-l evitau, purtându-se cu el cum se purtaseră până-n decembrie '89.

«Hai, cățel, să trecem pe la „Marile speranțe"».

Încă din copilărie, când îl citea pe Dickens şi-i plăcea s-alunece, ca şi-acum, pe-aceleaşi străzi, vătuindu-şi paşii – de teama de-a nu le trezi din pacea lor, ca a unui vestigiu al altor vremi – Sânziana botezase o casă, prin fața căreia trecea mereu, „Marile speranțe". În mintea ei, această casă părea identică celei din cartea romancierului englez: o casă cu ziduri groase, între care viața parcă

înțepenise. Gardul care o înconjura, cu stâlpi lați cam de-un metru, înalți cam de doi, terminați în arc domol, între ei înşirându-se bare metalice cu vârf ascuțit, ornate cu vrejuri de fier forjat, din primăvară când învia vița sălbatică şi până toamna târziu, părea un covor oriental cu fir lung, în care ți s-ar fi înfundat tălpile, covor cu marginea bizar festonată.

Etajul casei se termina cu un turnuleț, despre care nu puteai şti dacă avea sau nu vreo fereastră, în anotimpurile calde fiind năpădit de viță, iar în timpul iernii, de zăpadă.

În toate anotimpurile, ziua, casa părea cufundată în somn adânc. Numai seara, din tavanuri se revărsa lumina scânteietoare a mii de curcubee, irizată prin ploaia de țurțuri a unor candelabre somptuoase. Ca la atingerea unei baghete magice, casa învia numai pe-ntuneric. Învia doar luminos, fiindcă altminteri, în atâția ani de când Sânziana trecea prin fața ei, o dată nu văzuse ființă intrând între sau ieşind dintre acele ziduri şi nici n-auzise vreun zgomot străbătând afară. Sânzienei i se părea nefiresc zgomotul automobilelor care treceau frecvent pe-acolo şi nefireşti chiar şi trecătorii care, aproape ştergându-se de covorul de viță, vorbeau nepăsători, cu glas obişnuit. Cum de nimeni nu simțea că acel loc era atins de-o vrajă? Oameni şi maşini păreau să fi nimerit acolo printr-o efracție de care nu erau conştienți. Pătrundeau cu pas obişnuit, vorbeau cu glas obişnuit, luau cu maşina curbe din scurt şi cu hârşâitul strident al cauciucului frecat de asfalt, claxonau, cu sau fără motiv, cu totală nepăsare față de misterul care se afla la doi paşi, înfăşurat, asonorizat de vița sălbatică sau de zăpada care-şi asumaseră protejarea „Marilor speranțe”. Câtă durere şi câtă bucurie or fi cotropit, de-a lungul timpului, spațiul dintre-acei pereți, care-şi păstrau cu-atâta zgârcenie taina? Sânziana ştia doar câtă visare şi câtă amărăciune purtase ea prin fața „Marilor speranțe”, de la vârsta memoriei şi până în clipa când plimba acum

«cățelul». Viața ei se-nfăşura ca un ghem în jurul acestei case boiereşti, clădită probabil pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, când multe case româneşti procopsite se străduiseră să copieze în mic edificii franțuzeşti anterioare sau contemporane lor. Sânziana-şi asemăna viața cu fazele fireşti anuale din viața plantei: de la verdele-crud adolescentin, trecând prin verdele-închis, intens, al maturității, îndreptându-se către toamnă, într-o cascadă de culori, de la galbenul palid al paiului de grâu până la castaniul şi la ruginiul prevestitor de sfârşit. «Am ajuns şi eu la ruginiul prevestitor de sfârşit. Numai că eu, când am să ruginesc de rugina finală, n-am să mai învii în nicio primăvară». Asta deosebea regnul animal de plantele perene. Cât dor şi câtă sete purtase-n suflet şi-n trup, mângâind vița asta care i se-nfăşura-n adâncul ființei. Dorul şi setea adolescenței după trupul şi sufletul doctorului Daniel Şerban, cel care-i închisese ochii, în Rusia, lui Gheorghe Hangan, tatăl Sânzienei, dorul şi setea după doctorul Gheorghe Vladimirescu, cel care i-o adusese la lumină pe Maria, chirurgul care-i făcuse cezariană, când ea abia-mplinise douăzeci de ani, iubirea profundă, gravă, la vârsta maturității pentru doctorul Murgu. Apoi, sufletul îi intrase într-un fel de hibernare, iar izvoarele iubirii îi secaseră. Niciun trecător, dintre miile care-şi purtau paşii pe lângă „Marile speranțe”, nu bănuia câte lacrimi sorbiseră frunzele viței sălbatice, covorul acela care-o despărțea de indiscreția oamenilor, câte tânguiri de-ale Sânzienei îi fusese dat s-audă.

În ultimii nouă ani se uita cu linişte la „Marile speranțe” şi la vița care-o acoperea şi-o înconjura. Amintirile nu i se şterseseră, dar se vătuiseră, se chirciseră. Bine spusese cine spusese că suferința bătrânilor n-are nici pe departe intensitatea pe care-o dă aceeaşi cauză la tinerețe. De vârsta de şaizeci de ani o mai despărțeau nişte luni bune. Fidelă concepției țărăneşti, Sânziana se socotea bătrână de la cincizeci de ani. Îşi păstrase greutatea şi silueta, se-ngrijea, socotind

că era o elementară datorie socială să arăți decent, dar interesul pentru viață îi scăzuse odată cu micşorarea capacității de-a suferi. De pe la cinzeci de ani, viața i se părea o locuință tranzitorie, cu chirie. În '90 muriseră, la trei zile unul după altul, doctorii Vladimirescu şi Murgu. Se dusese cu flori la fiecare, cu mult înaintea orei la care urma să aibă loc slujba de înmormântare. Le pusese florile la picioare fără să le privească chipul. Şi-n gând îi spusese fiecăruia: «Ferice, ferice de cel ce şi-a dat ultimul examen». Nu-i cursese o lacrimă după niciunul. Şi cât îi iubise şi-i prețuise... Şi rămăsese dreaptă şi senină lângă fiecare până în momentul când începuse să se-adune lumea în capelă. Atunci plecase agale spre lumea celor vii, care nu-i mai stârnea nicio curiozitate.

Până ce nu-i pusese giulgiul pe față, nici pentru Marina Şerban, de care-o lega o viață, nu-i cursese o lacrimă. Dar când îi spusese-n gând «Drum-bun, tanti Marina», ca un vulcan demult stins, despre care nimeni n-ar crede că mai e-n stare să răbufnească, lacrimile nu-i curseseră, ci-i țâşniseră, împinse parcă din tot trupul, iar suspinele îi înecaseră răsuflarea. N-o plângea pe Marina Şerban, pe care-o ştia sătulă până peste cap de viață, îşi plângea viața ei, a Sânzienei Hangan, toată viața ei ce-i defila pe dinainte, odată cu scoborârea-n pământ a acelei ființe care-i fusese-atât de dragă.

La şase luni după moartea Marinei Şerban se stinsese şi Daniel Şerban. Plecase din Bucureşti în aceeaşi zi cu fiii, cu nurorile şi cu nepoții lui, veniți pentru înmormântarea Marinei: Mihai, Myriam, fiii şi nora lor, Ana, fiica Sânzienei – cu destinația Essen, Germania; Daniel Şerban, împreună cu fiul său, Tudor şi cu familia acestuia la Seattle – U.S.A. Cu-o săptămână înainte de-a părăsi lumea cu luminile, Daniel Şerban îşi adunase bagajul şi-l rugase pe Tudor să-i facă rost, cum o şti, de-un loc la vreo cursă de avion, că el voia s-ajungă în România cât mai repede, urmând să facă escală şi-n Germania, la Mihai. În maşină, între Frankfurt şi Essen,

după ce-i povestise fiului său cel mare cum îşi petrecuse timpul în Statele Unite, unde se-ntrecuseră toți în a-i face viața cât mai plăcută, i se-adresase fără tranziție: «Mihai, sigur că mi-aş dori să mor în România, dar dacă ar fi să mi se-ntâmple cât sunt la voi, te rog, ca pe Dumnezeu, să mă laşi să mor, fără bani cheltuiți cu doctori, fără perfuzii care folosesc la prelungirea agoniei, fără nimic. Am trăit destul, iar de viață de plantă n-am nevoie. Vă rog să mă incineraţi, fără slujbă religioasă, fără muzică, fără flori, iar pe cei din America îi anunțați după. Când ai să poți, tu şi Sânziana să-mi duceți urna lângă maică-ta. Asta e tot». Trei zile se-mbăiase, se bărbierise, mâncase normal – puțin, ca toată viața – se plimbase, îi adusese-n fiecare zi flori noră-sii, Myriam, şi nu se mai sătura povestindu-le despre America. «Tudor spune că forța acestui popor – a americanilor – stă în perseverența omului obişnuit de-a impune respectarea legilor». Mihai oftase. Ceva din verva lui taică-său îl ducea cu gândul la comportamentul cuiva care ştie că-l aşteaptă o bucurie necunoscută celorlalți. Oricât se străduia Mihai să uite dispozițiile testamentare ale lui taică-său, făcute-n drum spre Essen, nu izbutea să nu le simtă, din când în când, ca un ciocan în cap şi să nu fie copleşit brusc de-o presimțire. A patra zi, după masa de aşa-zis prânz, adică de pe la şase după-amiază, lui Daniel Şerban îi venise amețeală. Ajutat de Mihai îşi pusese pijamaua şi se-aşezase-n pat. Myriam pusese mâna pe telefon să cheme „Salvarea”. Spre surprinderea ei, Mihai o oprise. Îi făcuse un semn să iasă din odaie. În camera de-alături, Mihai îi pusese nevesti-sii o mână pe umăr şi-i spusese cu glas răguşit şi scăzut: «Aşa vrea el. Aşa m-a rugat». «Ce?». «Să-l lăsăm să moară-n pace». «Dar nu e obligatoriu să moară, poate fi ceva remediabil». Mihai se-ntorsese-n cameră şi trăsese un taburet lângă patul în care stătea întins taică-său, cu fața şi cu mâinile albe ca varul, cu ochii închişi, abia respirând. «Tată. M-auzi?». «Da». «Cum te, simți? Mai eşti amețit?». «Nu». «Şi ce simți?». «O sfârşeală, plăcută... ca o apă lină şi caldă».

Mihai rămăsese nemişcat, ținându-l pe taică-său de-o mână. Acesta îi îndepărtase uşor mâna. «Iertați-mă că se-ntâmplă în casă la voi... dar şi Sânzienei i-o fi destul... Of! A iubit mereu pe cine n-a trebuit». Mihai simți ultimele cuvinte ale lui taică-său ca pe-o căldare de apă care te trezeşte dintr-un leşin. O clipă îl străfulgera amintirea dragostei lui neîmpărtăşite de Sânziana adolescentă, îndrăgostită de tatăl lui, de Sânziana adultă, căsătorită, apoi divorțată de Tudor, fratele lui. Dar acum trebuia s-alunge toate fantasmele trecutului şi să vegheze ceva ce nu se mai putea repeta: moartea tatălui său. Pe care acesta o simțise cum se-apropia din momentul când insistase să plece cât mai repede-n România. Mihai nu mai spunea nimic, taică-său – nimic. De când stătea aşa nu mai ştia. Îi înțepeniseră şalele şi i se uscaseră ochii de-atâta veghe. Mihai nu văzuse pe nimeni murind. Într-un târziu auzi o şoaptă: «Ce frumoase văluri aveți!». «Cine, tată?», îi venise lui Mihai pe buze întrebarea, fără să vrea. Taică-său nu-l mai auzea. «Ce văluri frumoase şi ce nori frumoşi... da... da...».

O mână îi căzuse pe lângă trup, cealaltă îi rămăsese pe piept. Asta fusese tot?! Mihai rămăsese nemişcat lângă taică-său. O dată, în copilărie, îl întrebase ce anume considera el, Daniel Şerban, semn mai mare de recunoştință din partea pacienților cărora le redase sănătatea, ori le-mbunătățise cât de cât starea. «Să-l roage pe Dumnezeu să-mi dea o moarte uşoară». «Mulți trebuie să se fi rugat pentru tine, tată, ca şi pentru mama. Ştiu ei trapiştii de ce, în chip de salut, îşi spun „moarte uşoară”». Ceva din liniştea pasului spre dincolo părea să fi pus stăpânire şi pe Mihai Şerban. Nu-i mai venea să plece de lângă taică-său, care plecase. Myriam îndrăzni, la un moment dat, să intre-n încăperea unde se aflau tatăl şi fiul şi să-i şoptească lui Mihai: «Vino şi ia-ți medicamentele». Mihai se ridicase, îi pusese o mână pe braț nevesti-sii şi-i şoptise: «gata». Apoi îşi luase cuminte medicamentele de diabet, acel diabet care i se trăgea din

adolescență, de pe când se trezise cântând, cu un grup de colegi, *Pe-al nostru steag.* Pe vremea lui Dej. Fuseseră toți eliminați din toate şcolile din România. Norocul lor fusese un nomenclaturist, pe care-l operase doctorul Daniel Şerban, o somitate în chirurgie. Altminteri, nici Mihai, nici colegii lui, ceilalți «cântăreți», n-ar fi terminat nici liceul. Nemaivorbind că şi blânda sancțiune a eliminării i se datorase tot doctorului Şerban. Altfel, «naționalismul» le-ar fi adus ani buni de puşcărie.

*

«Doamne-Dumnezeule, ce timpuri ne-a fost dat să trăim. Şi-acum...», se gândi Sânziana şi oftă, timp în care «cățelul» se-nfrupta cu frunze de viță rămase mici şi verzi, printre cele cotropite de ruginiul prevestitor al pieirii lor de peste iarnă. În aprilie, Mihai venise pentru câteva zile-n Bucureşti, trimis de firma germană la care lucra: cu-acest prilej adusese şi urna cu cenuşa tatălui său pentru a o pune în aceeaşi criptă în care odihnea Marina Şerban.

Era-ntr-o marți. Se făcuse patru după-amiaza până s-ajungă Mihai şi Sânziana la cimitir. Pătruns de disciplina şi de legalismul din Germania, Mihai voise să anunțe autoritățile cimitirului de depunerea urnei, dar la acea oră nu mai găsiseră pe nimeni, fiindcă programul de lucru se terminase.

— Sânziana, de ce nu mi-ai spus că aici nu e permanență?

— Mai întâi, fiindcă n-am ştiu; şi-n al doilea rând, fiindcă nu mi s-a părut necesar. Cheia de la uşa de metal a criptei uite-o, iar scara o pot coborî şi eu să pun urna.

— Bine, dar fără să anunțăm? Fără să plătim taxe?

— Şi ce vrei tu? Să ne-ntoarcem cu urna acasă? Hai, Mihai, dacă ți-e teamă că te compromiți, lasă-mă pe mine.

Sânziana era-mbrăcată într-un pardesiu bleu-marine şi legată la cap cu un voal de-aceeaşi culoare. Se uita la

domnul de lângă ea, şaten închis, cu părul tuns perie, care-ncepea să-ncărunțească. Un domn într-un pardesiu gri, cu-o tăietură de mare casă de modă, cu siluetă elegantă, cu mers suplu. Un bărbat în toată puterea cuvântului, chiar frumos, cu-o privire nemulțumită, şovăielnică şi-ncurcată.

— Hai, Mihai, şi-i luase din mână valijoara în care se afla ce mai lăsase incinerarea din tatăl lui.

Mihai apucă cealaltă toartă a valizei. «Ce cai de dric ai, nene Dal», şi Sânziana zâmbi pentru sine. În privința domnului stilat de lângă ea, încurcat de parcă urma să comită, fără convingere, o crimă, Sânziana ar fi râs cu gura pân' la urechi, dacă s-ar fi aflat în altă parte şi-n altă împrejurare. Când ajunseseră la loc, Sânziana îşi scosese pardesiul şi-l pusese pe-un grilaj, deschisese valiza, scosese urna de oțel inoxidabil pe care erau gravate numele şi anii de pe pământ ai lui Daniel Şerban. Fără niciun cuvânt, coborâse scara zisă «de vizitare» şi, înainte de-a o pune în fața criptei unde odihnea Marina Şerban, Sânziana strânsese urna la piept. «Nene Dal, îți mai aduci aminte cum m-am aruncat plângând la pieptul tău în Cercului? Şi cum mi-ai spus „toate trec, fetița tatii, toate trec"? Câți ani să fi avut pe-atunci? Doişpe? Paişpe? Oricât i-am iubit pe ceilalți doi, pe nimeni n-am iubit cât şi cum te-am iubit pe tine. Dacă există o viață de-apoi, când am să plec de-aici, te rog să mă-ntâmpini».

Mihai Şerban începuse să-şi descheie nasturii pardesiului, vrând să coboare şi el în criptă. Sânziana-i pusese mâna-n piept şi-i spusese cu glas matern: «Destul, pentru astăzi! Te rog!». Merseseră-agale, ținând mai departe fiecare câte-o cheutoare a valizei. Era încă soare. Se-aşezaseră pe o bancă.

— Mihai, când trebuie să-ți iei doctoriile?

— Peste-o oră...

Tăceau, cu valiza între ei, ca un zid al lipsei de comunicare.

— Ultimele cuvinte ale tatei, cât a mai fost conştient,

au fost pentru tine.

— ?

— Voia s-ajungă-n România cât mai repede; voia să moară acasă şi-i părea rău că ne dă nouă bătaie de cap, dar a zis: «I-o fi destul şi Sânzienei» şi…

— Şi?

— Nimic.

— Vrei să nu-i strici *post-mortem* relațiile cu mine? Cuvintele alea pe care ți le-a spus ție mi le-ar fi spus mie, dac-aş fi fost lângă el atunci. Te rog să mi le spui.

Rugămintea Sânzienei avea un ton ultimativ, ca al omului care face toate eforturile pentru a intra în posesia unui bun care i se cuvine.

— «Of! a iubit totdeauna pe cine n-a trebuit», şi Mihai ridicase a scuză şi-a neputință din umeri.

«Dragostele ăle mici/Priponite-s de uluci. /Dragostele ăle marii/Țin la drumuri ca tâlharii», şi-aduse-aminte Sânziana o vorbă populară, pe care-o citise undeva şi care-o pusese pe gânduri pe vremea când încă nu aflase ce e dragostea.

Într-un târziu, când parcă uitaseră să mai vorbească, vocea Sânzienei sună moale şi plină de regret.

— Dac-ai putea iubi pe cine trebuie… Or fi şi unii binecuvântați de Dumnezeu care s-o nimerească.

— Primul eşec în dragoste îți marchează toată viața. Neîmplinirea asta nu se uită niciodată. Durerea amorțeşte, dar nu se uită… Nici tu pe Tata, nici el pe tine…

— Tu ai fost remuşcarea vieții mele.

— Am fost şi nu mai sunt?

— Acum suntem bătrâni; viața ne-a tocit, durerile s-au chircit.

— Aş fi vrut să trăiesc şi să-mbătrânesc lângă tine.

— Şi eu aş fi vrut să păşesc în viață cu dreptul şi pe drum drept. Dar n-a fost să fie… Viața asta e numai griji, dureri şi păreri de rău… Te rog să mă ierți, Mihai.

— Ferice de ei că rămân aici şi vai de noi că plecăm.

Mihai se ridicase primul de pe bancă şi-i întinsese o mână Sânzienei ca să se ridice mai uşor. Porniseră apoi ținând fiecare de-un mâner al valizei goale. Aveau aerul unor ființe care uitaseră încotro porniseră şi de ce.

— Mihai, trebuie să vii cu Tudor, când puteți şi să faceți formele de succesiune, pentru apartament, pentru locurile din cimitir. Vă luați ce credeți din casă, vindeți apartamentul...

— Şi eu, şi Tudor ne-am gândit să ți-l dănăm ție.

— Şi eu ce să fac cu el? Cui să-l las? Fetelor mele, ca să le dau bătaie de cap după moarte?

— Poate că Myriam şi cu mine, la pensie, o să venim în România, iar pân-atunci să-l foloseşti tu cum vrei.

— Tu şi cu Myriam înapoi în România, printre gunoaie care năpădesc trotuarele, printre grunji de gheață şi pe patinoare iarna, voi, în România, după o viață trăită într-o țară unde lingi pe jos de curat ce e? N-ați şti cum să fugiți mai repede.

— Dacă-ți închipui că viața printre străini e-un paradis...

— Paradis – nu. Dar între mocirlă şi curățenie e-o diferență, între un trai în care până la chenzină să nu rămâi nici cu bani de tramvai şi-un trai îndestulat e-o diferență. Între o țară unde cine poate încalcă legea, fără nicio sancțiune şi-o țară unde cetățeanul impune respectarea legii e-o deosebire de ani-lumină...

— Până să ne pensionăm noi şi până să revenim în România poate că...

— Poate că ce? îl întrerupsese Sânziana, cu un glas care nu lăsa drept de apel.

— Poate că se normalizează lucrurile şi-aici.

— Nu cred că anomalia unei țări, nu de ieri de-alaltăieri, ci de când se ştie țara, are şanse să fie-nlocuită de ceea ce, în mod curent, se numeşte stare normală.

— Totuşi, în Țara asta s-a abolit comunismul, a avut loc o revoluție; omul e liber să-şi spună părerea, există libertatea cuvântului...

— Libertatea cuvântului nu se mănâncă, nu se bea, nu ține de cald. Presa scrie, radioul şi televiziunile vuiesc – ele-aud. Îmi dau seama că e-o putreziciune până-n măduva oaselor, o dezagregare morală, o lipsă de ruşine, o nepăsare fără leac de sus şi până jos. Niciodată n-am fost mai deprimată decât după ’89. Fiindcă am crezut că, odată abolit comunismul, o să ne-arătăm adevărata față. Şi dacă asta e-adevărata noastră față, asta pe care-o vedem acum, am dreptul să spun că, după ’89, cea mai mare dezamăgire a mea este propriul meu popor.

— Tudor te-a rugat să vii la el în America în ’90, de ce n-ai venit?

— Ştii ce spunea tanti Marina când o-ntreba cineva de ce nu vine, cu nenea Daniel, definitiv, la voi în Occident?

— «Fiindcă socot că n-am dreptul la altă țară decât la a mea». Nici eu n-am dreptul la altă țară. Nu pun trecutul la socoteală, unde n-a fost război să nu moară careva din neamul lui Dorobanțu şi dintr-al lui Hangan, ci pentru că m-am înscris şi eu în proverbul bizantin, după care se călăuzeşte românul, de când se ştie: «capul ce se pleacă, sabia nu-l taie». Nici eu n-am pus libertatea mai presus de viața proprie: n-am ieşit de una singură să urlu împotriva comunismului ori să-mi dau foc. Şi eu aveam mamă, aveam copii, ca tot românul. Am tăcut şi-am înghițit, tac şi-nghit ca tot românul. De-asta n-am plecat şi n-am să plec niciodată de-aici. Fiindcă sunt la fel de rea şi, eventual, de bună ca tot poporul român.

— În ’89 ce-ai făcut?

— Am mers la clinică pe sub gloanțe şi cu urechile vâjâind de simulatoare; m-am întors acasă şi-am privit «revoluția» la televizor. Alții au pus libertatea mai presus de propria viață şi s-au dus pe străzi să dea jos comunismul; unii dintre ei sunt sub pământ, alții – schilozi pe viață, alții – în fruntea bucatelor.

— Pe tine ce te nemulțumeşte cel mai mult acuma?

— Că «îndărăt tot dăm ca racul». Economia lui ’89 e un vis frumos la care ciiine ştie când o să mai ajungem!

Economia lui ’89! Auzi?

— Tu cum te descurci?

— Dacă fetele nu mi-ar trimite ba una, ba alta, şi dac-ar trebui să plătesc chirie sau ar fi fost să cumpăr de la ICRAL apartamentul aş trăi sub limita sărăciei.

— Dar cum de nu plăteşti chirie?

— Apartamentul în care stau e proprietatea primului meu soț.

— A… Sânziana, există vreo societate serioasă de-asigurări, la care să asigur apartamentul… acum al lui Tudor şi-al meu şi bunurile din el?

— Nu ştiu, fiindcă afară de Gallé-ul, dar de la naşa-mare, străbunică-ta, şi de cruciulița cu diamante, tot dar de la ea, de la botez, n-aş avea ce să asigur şi nici bani de-asigurare. Dar ne putem interesa. Pot să-l întreb chiar pe Alexandru, fostul meu bărbat.

*

Mihai şi Sânziana merseseră-n vizită la Matei Şerban, fost artist decadent în perioada comunismului efervescent, «devenit» apoi ceea ce fusese tot timpul: unul dintre cei mai importanți pictori români ai secolului care se sfârşea. Costana, fosta servitoare, de mult devenită soția lui Matei Şerban – Costana, pentru care-acesta rămăsese tot «domnu’ Matei» – deşi trecuse bine de şaptezeci de ani, cu greu acceptase-n casa «lu’ domnu’ Matei» femeie străină la curățenie. Ca s-o convingă să-şi ia un ajutor, Matei o amenințase cu bastonul: «Femeie nebună, ce, vrei să mori ca boul pe brazdă? Tu nu-ți dai seama că dacă mori tu, eu n-apuc nici săptămâna după tine? Mai am lucruri de pus la punct şi nu-mi permit să mor acum. Femeie nebună!».

Atelierul şi camerele de locuit luceau de curățenie. Pentru a-şi cruța efortul şi pentru a evita durerile pe care le simțea la mai fiecare pas, Matei Şerban folosea un cărucior, deşi putea umbla. Din aceleaşi motive, în fața

şevaletului îşi montase un scaun căruia i se putea regla înălțimea. Mâinile subțiri şi energice, de la tinerețe şi de la maturitate, îi rămăseseră piele şi os, încheieturile falangelor îngroşându-i-se de artroze. Tot timpul cât nu se afla în fața şevaletului, strângea în pumni nişte bile chinezeşti, de mărimea unei mingi de ping-pong. «Capul şi mâinile să-mi rămână întregi». Costana o sărutase pe Sânziana, fata răposatei ei verişoare bune, Smaranda, «Măndica», şi-i întinsese cu sfială mâna lui Mihai Şerban, care i-o sărutase ceremonios, apoi o sărutase pe amândoi obrajii. Costana îi condusese în atelier la Matei Şerban. Acesta-i aştepta în cărucior, cu privirea pierdută pe fereastră, spre un platan căruia începeau să-i crească frunzele. Costana dispăruse, ca apoi să apară cu-o tavă mare de alamă ciocănită pe care, în boluri şi pe farfurii, se aflau alune, pateuri, saleuri, zacusca, sardele, prăjituri. Pusese tava pe masa din colț a atelierului şi dăduse să plece, când vocea de tunet a lui Matei Şerban o făcuse să-nțepenească pe loc:

— Stai aici, unde pleci? Ăştia doi îți sunt nepoți, unde pleci, aşa, de nebună?

— Păi, mă gândeam că oți avea de vorbit.

— Păi tocmai de-aia să stai aici, se mai răsti o dată Matei Şerban. Sânziana, ştiu că m-ai rugat să-ți dau portretul Smarandei şi ți-am promis că ți-l dau. L-am pus într-un carton, uite-l colo, răzimat de perete; să-l iei când plecați. Mi-am făcut un testament: cât timp trăieşte Costana, ea e stăpână pe tot ce am. Dacă vrea să vândă ceva, s-o facă numai cu avizul Sânzienei, ca să nu fie trasă pe sfoară. După moartea Costanei, toate tablourile din casa mea rămân Muzeului Național din Bucureşti, cu inventar în regulă. Dacă voi ați fi fost aici, cred că vi le lăsam vouă: ție, lui Tudor şi Sânzienei. Acum, Mihai, şi tu, Sânziana, alegeți-vă câte un tablou de pe peretele din față. Tu, Mihai, trebuie să mergi la Patrimoniu şi să-i faci formele de scoatere din Țară. Iar pe mine, Sânziana, mă incinerați...

— Domnu' Matei, sunase rugător şi alarmat glasul Costanei, creştin ars, când ai cavou la Bellu, Doamne, măiculiță, Doamne…

— Costano, fată, cine mai rămâne după noi? Afară de Sânziana pe nimeni nu mai avem. Să zicem că trăieşte o sută de ani şi pe urmă? Sânziana, te rog să nu-mi dai niciun *faire-part,* să nu anunți pe nimeni. La crematoriu, Costana şi cu tine şi-atât. Şi, ca să-i fac un hatâr Costanei, aduceți popă, cor, faceți colivă. Ne-am înțeles? După ce n-o mai fi Costana, casa vă rămâne vouă: ție, Mihai, lui Tudor şi Sânzienei. Înțeles?

Sânziana înclinase din cap a aprobare. Se uită apoi adânc în ochii lui Matei Şerban şi pentru a-l încredința că avea să-i respecte dorințele şi, mai ales, pentru a vedea ce se poate citi în privirea cuiva care se pregăteşte să părăsească lumea vanităților.

— Omul e bine să lase lucrurile descurcate-n urma lui. Şi nu vreau să rămână Costana pradă a cine-ştie-ce escroci.

— Domnu' Matei, dumneata ți-nchipui c-aş vinde eu vreun lucru de-al dumitale? De-aş mânca eu ceapă cu mămăligă până-n Ziua de Apoi şi n-aş vinde un cap de ață.

— Costano, fată, nu poți să ştii ce vremuri au să vină…

— Ce vremuri să mai vie? Că rele sunt de când mă ştiu pe pământ! Ce necuratu' să mai vie…

— Necuratu' ăsta mereu găseşte câte ceva şi poc cu pleaşca peste noi, mai ales că «tâlhari au fost, tâlhari sunt încă/Şi-or fi cât neamul românesc»…

— «Cât neamul omenesc», nene Matei, spuse Mihai, uitându-se cu tristețe-n gol.

— Matei, băiete, bine că i-am văzut şi pe comuniştii din echipa auto-intitulată «democrată» şi «procapitalistă», după ăi dintâi, zişii neo-crypto-comunişti – echipa a doua i-a năşit aşa – bine că veniră la putere şi podoabele ăstealalte. Poporul ăsta nu vrea să priceapă că până n-or muri de moarte bună toți foştii secretari de partid, toți

foştii simulanți ai comunismului o s-avem tot comunismul, altfel botezat.

— Nene Matei, i se-adresă Sânziana, cu un zâmbet de zeflemea tristă, ai o viziune idilică asupra viitorului: ți-nchipui că dacă mor ei nu le vin în loc progeniturile, care-au să aibă tot «aceeaşi înaltă concepție cetățenească» a tăticilor şi-a mămicilor care i-au făcut? De-o parte ei, vechilii, de cealaltă – pălmaşii, norodul. Cât tăticii sunt în funcție, odraslele se specializează-n străinătăți; cum dau colțul tăticii, cum şi-aduc aminte odraslele că sunt români şi vin să ne fericească.

— Ce noroc pe mine că n-o să-i mai apuc şi pe-ăştia.

— Din punctul ăsta de vedere sunt şi eu foarte liniştită. Îi las moştenire viitorimii.

Sânziana şi Matei Şerban se uitară unul la altul cu un zâmbet hâtru, ca şi când ar fi fost autorii unei farse cu bătaie lungă, de care doar ei doi urmau să se-amuze.

— Ei, Mihai, cum ne vedeți voi de-acolo, din Nemția, pe noi, ăştia de pe-acilea?

— Unchiule, oficial şi nu numai, românii au reputație proastă. Eu evit orice subiect legat de România, fiindcă de la mii de kilometri e nepotrivit şi hazardat să te dai cu părerea, indiferent despre cine şi despre ce.

După o tăcere. Matei se uită la Sânziana şi la Mihai, cu privirea lui de oțel, singurul element viu într-o față uscată ca un pergament, pe care ți-ar fi fost teamă să-l atingi, ca să nu-l vezi crăpând în bucățele, ca nişte solzi.

Îi privea cu asprime, de parcă se pregătea să le comunice o sentință.

— Mihai, semeni din ce în ce mai mult cu maică-ta, doar coloritul nu-i al ei. Numai tu, Sânziana, tu nu semeni cu nimeni din neamul tău, dintre cei pe care i-am cunoscut eu. Dar aşa cum eşti astăzi, te regăsesc pe tine de la toate vârstele.

— Numai eu, nene Matei, nu mă mai regăsesc. De câte ori îmi amintesc viața mea, parcă e-o poveste pe care nu mai ştiu nici de la cine am auzit-o. Mă simt înstrăinată de

mine însămi. Iar în ultimii ani, parcă sunt picată din altă planetă, atât mă nedumereşte tot ce văd şi tot ce-aud. Dar dumneata vorbeai de fizicul meu.

— Când aud ce impersonal, ce indiferent şi-n câtă zeflemea vorbesc românii despre România şi eu mă simt un fel de extraterestru. Pentru generația lui Daniel şi-a mea, Țara merita să-ți dai viața. Nici lui Daniel, nici mie, nici prin minte nu ne-a trecut să ne ducem la vărul-bun al Coanei-mari şi să ne fi oploşit pe la vreun serviciu sedentar. Am mers pe front în Rusia, la rând cu tot românul. Ce să mai vorbesc de Ion Pantazi, care i-a cerut lui taică-său, ministru de Război al lui Antonescu, i-a cerut să-l trimită-n linia-ntâi şi-n linia-ntâi l-a trimis. Iar astăzi...

— Astăzi, nene Matei, ne-a cucerit „Coca-cola", spiritualizarea, complementaritatea...

— Din căruciorul ăsta am tot timpul impresia că stau pe-o grămadă de ruine, că lumea pe care-o ştiam şi-n care-aveam nişte repere s-a năruit. Ce bine că sunt bătrân!

— Şi mie-mi pare bine că sunt bătrână, nene Matei.

— Dacă tu eşti bătrână, eu sunt chiar Matusalem.

— Bătrân eşti când viața nu-ți mai spune nimic; nici chef să trăieşti nu mai ai, nici măcar curios nu mai eşti.

— Îmi pare rău pentru tine, Sânziana.

— Mie nu-mi pare rău de nimic; tot e ceva.

Matei Şerban şi Sânziana Hangan se uitară jenați la Costana şi la Mihai, dându-şi seama că-i excluseseră din conversație, ca şi când n-ar fi fost de față. Despărțirea de Matei Şerban fusese la fel de sobră ca şi revederea, el nefiind omul care să te-ndemne la efuziuni.

— Să ne vedem cu bine, nene Matei, îi spusese Mihai, strângând mâna pergamentoasă şi noduroasă care i se-ntindea.

— Dacă n-o să mă mai vezi, băiete, nicio pagubă n-o să fie. Am trăit şi-am răstrăit... şi-şi însoțise vorbele cu un gest de lehamite.

Mihai îi luase bine seama Costanei. Îmbrăcată orăşeneşte şi chiar cu gust, pieptănată cu un coc bogat, tras pe ceafă, cu un chip pe care munca şi oboseala unui neam întreg de țărani stăteau întipărite ca nişte mărturii geologice, această mătuşă a lui, prin alianță, îi inspira admirație şi respect.

— Sărut mâna, mătuşă Costana, şi să ne vedem cu bine; şi Mihai îi sărutase respectuos mâna, apoi o mângâiase pe obraz şi-o sărutase pe frunte.

— Să dea Dumnezeu, domnu' Mihai, maică, şi sănătate dumitale şi la întreaga familie.

— Săru' mâna, tuşică, îi spusese şi Sânziana, strângând-o în brațe ca să ştie Costana că nu era singură pe lume.

Mihai şi Sânziana mergeau tăcuți, în minte făcând retrospectiva a tot ce văzuseră-n atelierul lui Matei Şerban, o bogăție de culori, de forme, de sentimente şi de obsesii. Ciclul intitulat *Orbii,* o alegorie corespunzând tuturor orbirilor: de la cea fizică la cea morală, din inconştiență ori cu bună-ştiință, reprezenta partea cea mai stranie a unei opere din care nu lipsise niciodată neobişnuitul, deşi toată pictura lui Matei Şerban era figurativă. Costana acoperise aceste tablouri cu-o pânză grena.

— Ce ți-a venit, femeie, să le-acoperi, o-ntrebase Matei Şerban, plin de curiozitate şi uitând să mai țipe.

— Domnu' Matei, să nu te superi, da' eu visez urât când îi văz pe ăştia. Iar zâua, parcă mi se pune-un nod în furca chieptului când dau cu ochii de ei.

— Da' de ce, Costano?

— Nu-ş' cum să spui, da' parcă dupe ăştia stă să vie sfârşitul pământului.

— Dac-ai fi-nvățat carte, ajungeai ăl mai mare critic de artă, Costano, tată.

*

— Ce om admirabil e Costana, rupse Mihai tăcerea. Cine-ar fi avut răbdare să-ndure cincizeci de ani tunetele şi fulgerele lui nenea Matei? Şi când te gândeşti că abia de ştie să se iscălească. Ce pricepe ea din ce face nenea Matei?

— Pricepe mai mult decât noi amândoi, poate. Pentru mine, relația ei cu Matei Şerban – care-a fost totdeauna platonică – este-o expresie a intuiției populare în fața lucrului excepțional. Oricât ni s-ar părea nouă de ciudat, Costana stă de cincizeci de ani lângă Matei Şerban nu pentru omul Matei Şerban, ci pentru ce iese din mâinile lui. Acum cincizeci de ani, când muncea cu ziua, la curățenie, prin diverse case, cerea mâncarea «la borcan», ca s-o-mpartă cu «domnu' Matei». Trecea pe la noi câteva minute, se odihnea pe-un scaun şi ne spunea «abia aştept s-ajung acasă şi să văd ce-a mai văpsit domnu' Matei pe pânză».

— Tu crezi că ea-şi dă seama de valoarea lui ca artist?

— Sunt absolut sigură. Te-ai gândit vreodată la folclor şi la frumusețile pe care le cuprinde? Cine crezi c-a spus prima oară, de exemplu,

Zis-a mama că mă scoate
De la multe, de la toate.
De la două nu mă poate.
De la mândră, de la moarte,

sau

Dragostele ăle mici
Priponite-s la uluci.
Dragostele ăle marii
Țin la drumuri ca tâlharii.

Asemenea observații, din care afli în rezumat istoria lumii şi-a sufletului omenesc, le-a spus cândva unul ca şi Costana. Şi spusele astea au ajuns, din gură-n gură, până-n culegerile de folclor. Oricât de bizar ne-ar părea nouă, celor şcoliți, omul simplu are intuiția geniului.

— Şi intuiția geniului şi geniu. Doar că geniul popular e anonim şi oral.

— Cred că proverbele, cântecele de jale, de dragoste, de veselie, au premers cu mult scrisul. Până s-ajungă la cunoştinţa unor oameni culţi, care să le consemneze, ele trecuseră prin atâtea minţi, încât ne-au ajuns ca nişte bijuterii scoase din mână de maestru.

*

Cu-o seară înaintea plecării lui în Germania, Sânziana îl plimbase pe Mihai, însoţiţi de Nera, «căţelul», pe toate străzile pe care-şi plimba ea zilnic amintirile, având ca pretext plimbarea căţelului pe străzi liniştite.

În faţa „Marilor speranţe”, Mihai se oprise, cercetase din privire casa, de sus şi până jos, mângâiase iedera.

— Myriam botezase casa asta „Castelul pălărierului”.

— Iar eu, „Marile speranţe”.

— Dac-ai şti câtă nefericire am plimbat pe străzile astea, Sânziana.

— Şi eu am plimbat tot atâta nefericire...

— Fiecare fibră a mea era bolnavă după tine... M-am însurat cu Myriam fiindcă mă iubea tăcut şi răbdător. Am făcut-o ca s-o răsplătesc, ca şi când i-aş fi dat o medalie de merit. Mă iubea atât de mult, încât a acceptat să se mărite cu un bărbat care n-o iubea, aşa cum m-aş fi-nsurat şi eu cu tine, ştiind bine că nu mă iubeai.

«Ce-a fost verde s-a uscat/Ce-am iubit s-a scuturat», îi trecu Sânzienei prin minte.

Mergeau tăcuţi, fiecare petrecându-şi în suflet iubirile moarte. «Plimbarea noastră seamănă cu un convoi sărac după un mort sărac. Recviem pentru iubirile defuncte. Iată un titlu care ne-ar cuprinde şi pe noi doi şi iubirile noastre trecute. Iubirile mele. Toate trei, dorm la „Bellu”. Eu, iubirea lui Mihai, păşesc vie, alături de el. Dacă ne-ar vedea cineva, ne-ar putea crede un cuplu de-ndrăgostiţi de vârsta a treia, iar noi avem numai cenuşă-n suflet».

Îi trezi din gânduri un lătrat al Nerei, care văzuse o pisică traversând strada cu un mers de agent vrând să

treacă neobservat.

— De când o ai pe Nera?

— De când a plecat şi Maria. După moartea lui Mărinică, fiecare simțeam un gol în suflet, în care ne suna ca o talangă remuşcarea. Mai ales mie, care nu-i luasem tigaia din mână, să-i dau cu ea-n cap şi să nu-l las să se ducă să «apere» Televiziunea de terorişti. De-atunci, Crăciunul pentru mine e un prohod, nu o sărbătoare. Cât a mai fost Maria-n Țară, ne mai înveselea Smaranda, mă vedeam cu Galea şi cu Virgil, cuscrii mei, oameni hazlii, spirituali, trăiau tanti Marina şi nenea Dal, îmi mai umpleam sufletul cu câte ceva care mi-l mai alunga pe Mărinică din gând. După ce-au plecat Maria cu Smaranda şi cu Mircea, amintirea lui Mărinică m-a copleşit, ca o obsesie. Băteam oraşu-n sus şi-n jos, fără niciun rost, ca să-mi schimb gândurile, de fapt, gândul, unul singur şi chinuitor. Într-o zi m-aştepta-n stradă Anicuța, mătuşa lui Mărinică. Ținea la piept un fular. «Sânziano, maică, m-am gândit să ne luăm şi noi un suflet lângă noi. Am vorbit şi cu domnu' Sandu şi-a zis că bine-am face. Iote ce-am acilea». Şi mi-a întins un ghem negru, pufos. Nu ştiai unde-i era coada şi unde capul; cu ochii albastru închis, ochi de lapte. «Are numai trei săptămâni, da' mă-sa nu vrea să le mai dea să sugă. A luat şi doamna Coca, de la cinci, o soră de-a alei noastre». Ghemotocul negru şi pufos avea o panglicuță roşie la gât şi mirosea a „Chanel cinq". Două nopți a dormit la mine-n sân şi plângea de ți se rupea inima. Se vedea fără mamă şi fără frații ei. Şi suferea cumplit. Acum mi se face-atât de dor de ea când era mică, aşa cum mi se face dor de fetele mele, tot când erau mici. Fiindcă numai atunci erau ale mele. Fiindcă numai atunci eram de neînlocuit pentru ele. Numai când creşti de mic un animal îți dai seama cât de puțin ştim despre alte ființe în afară de noi înşine.

— Nici despre noi nu ştim mare lucru.

— Iar când aflăm e prea târziu.

— *«Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait»*{2}…

Nera se răsuci brusc din lanț, ceea ce-i aduse pe Sânziana şi pe Mihai față-n față, la o palmă unul de altul. Se priviră o clipă în ochi, uimiți că până atunci merseseră unul lângă altul ca doi orbi. Simți fiecare ca pe-un şuvoi fierbinte unda de tristețe şi de regret care-şi făcea drum dintr-un suflet în altul printr-o singură privire.

— Sânziană, aş vrea să fac ceva pentru tine, ceva care să-ți aducă o mare bucurie sau măcar să-nsemne o plăcere.

— Dacă ți-aş spune că nu-mi doresc nimic, poate n-ai să mă crezi. Iar de plăcere, ce să-ți spun? Singurul moment al zilei, singurul la care mă gândesc şi pe care-l aştept este cel când stau în cadă. În apă caldă, când îmi impun să nu mă gândesc la nimic şi când vreau să gust liniştea moale a momentului, mângâierea eliberatoare a apei, un fel de-ntoarcere la lumea acvatică din care ne tragem – întoarcere la viața din pântecele mamei – o tranziție blândă între început şi sfârşit... Aş vrea s-ajung la-nțelepciunea de-a primi orice pe lume fără durere, fără emoție... Şi asta nu-mi poate da nimeni... Dar îți mulțumesc că te-ai gândit să-mi faci o plăcere, o bucurie... Cel mai important lucru e să te simți liber...

— Şi te simți liberă?

— Nu. Deşi fetele mele au situații bune, după cum bine ştii, viață echilibrată, mă simt îndatorată față de ele şi dincolo de moarte. Şi mai am şi-aici...

— Ce?

— Îi am... pe Nera, pe Anicuța, pe nenea Sandu, pe nenea Matei, pe Costana. Numai Nera şi Anicuța nu mă lasă moştenitoare! Nenea Sandu mi-a făcut testament pe apartamentul pe care i l-a cumpărat fiică-sa, chiar în bloc cu mine; după cum ai văzut, şi nenea Matei mă lasă moştenitoare...

— De Nera te simți atât de legată?

— Mai mult decât de oameni. Deşi Anicuța şi nenea Sandu o iubesc ca pe ochii din cap şi o plimbăm cu schimbul şi-i iubeşte şi ea, şi chiar şi Alexandru o

iubeşte, eu sunt sufletul ei. Două zile după ce plec la fete oftează şi nu mănâncă. Iar când mă-ntorc de la fete, două zile stă numai cu spatele la mine. După aceste două zile de «penalizare» sentimentală, îşi pune botul pe picioarele mele şi nu se mişcă. E un reproş mut, dar şi un semn al împăcării. În ziua când mă-ntorc stă lipită de uşă, într-atât funcționează telepatia la animale. Mă simte de la zece mii de kilometri din cer.

— N-am avut niciodată un câine de casă.

— Nici să nu-ți iei. Legătura cu un câine e uneori mai profundă decât legătura cu un om. În ziua când a murit, Ion Barbu şi-a scris pe-un petec de hârtie ultimele gânduri de pe acest pământ: «Doamne, dacă diseară n-am să-mi găsesc câinii, în Raiul Tău, n-am nevoie de Raiul Tău». Când mi-a spus cineva cuvintele astea, le-am socotit fantezie de poet. Abia acum le pricep înțelesul. La ce ne-ar folosi Raiul, dacă n-am întâlni în el nicio ființă pe care-am iubit-o în viața de-aici?

— Ai vrea să existe Raiul?

— Nu. Aş vrea să nu mai existe nimic după.

— N-ai vrea totuşi o judecată dreaptă undeva? Un sens al acestei vieți, ca o parte din echilibrul universal?

— M-aş lipsi bucuros de ele. Numai că nu depinde de mine.

— Îți dai seama câtă umilință ar însemna să nu existe nicăieri o dreptate? M-aş simți un nimic, mai nimic decât o râmă.

— Asta şi suntem. Ca să ne distrugă e de-ajuns o bacterie. Vreau să nu mai fac nimic după, cum, dacă s-ar putea, aş şterge şi ce-a fost înainte. Mi-ajunge prezentul cu infamiile lui. Iar vieții nu-i văd sensul.

— Nu-nseamnă că el nu există.

— Nu-nseamnă. Cu două sentimente majore m-am ales de la viață: cu dezamăgirea şi cu sila.

Mihai înghiți de câteva ori în sec, apoi spuse abia şoptit:

— Şi eu la fel… La mine mai e şi diabetul. Nu trebuie

să-ți spun eu ție care sunt pericolele bolii ăsteia.

— Nu.

*

Reprezentanții firmei se oferiseră să-l conducă pe Mihai la aeroport. Le mulțumise pentru amabilitate, dar avea să-l conducă o rudă. Mihai se uita la tot ce apăruse nou de când fusese la înmormântarea maică-sii; de fapt, atunci nici nu ştia ce văzuse. Pornind mai devreme, Sânziana îl dusese şi dincolo de Băneasa, unde-şi ridicau noii miliardari cartierul rezidențial, zis «francez». Din gardurile de zid masiv, ale fiecărei vile, ai fi ridicat încă două case.

— Ție-ți place cartierul ăsta? o-ntrebase Mihai.

— Îmi plac la nebunie gardurile. Ca la Mafie. Nu cumva să se zărească ce e dincolo de ele. Parcă-i şi văd pe «fini» încolonați în fața porților cu celulă fotoelectrica, pregătiți să-i pupe «naşului» mâna. Gardurile astea sunt trăsătura de unire între nomenclatura de partid şi nomenclatura banului.

— Ți-ai schimba viața pe-o altă viață? Să zicem pe-a unui miliardar de-ăştia?

— Nu. Fiindcă nu cunosc nici viu, nici mort, pe care să-l invidiez. Singurul schimb ar fi cu o urnă, pe care le-aş ruga pe fetele mele, să mi-o azvârle în Marea Neagră.

— Te leagă ceva anume de marea asta?

— Niciun loc, din câte-am văzut, nu mi-e mai drag decât marea asta.

Sânziana se văzu dansând, la Cazinoul din Vasile Roaită, cu Alexandru Bujor. Fusese prima trezire la viață, la o viață reală, după iubirea ei de adolescentă în care-l devorase în imaginație pe Daniel Şerban, tatăl lui Mihai şi-al lui Tudor.

Apoi se văzu pe nisipul de pe plaja aceluiaşi Vasile Roaită, în brațele lui Pavel Vlas.

— Astă toamnă au trecut să ne vadă Pavel Vlas cu

nevasta şi cu băieții, care au o bursă la Hamburg.

Sânzienei puțin îi lipsise să nu scape volanul din mână.

— Ştiu.

— Mă impresionează nevasta lui Pavel: se poartă cu Ana ca şi când ar fi copilul ei.

— Iar cu mine ca şi când i-aş fi soră.

— De ce nu te-ai măritat cu Pavel?

— Ca să nu-i stric viața…

— Să ştii că i-ai rămas ca un spin în inimă.

— Spinii din cununa lui Iisus s-au înmulțit şi s-au înfipt în inimile oamenilor, ale unora. Trecutul e trecut.

— Trecutul e viața noastră, Sânziana, şi nu-l putem arunca la gunoi, ca pe-un obiect pe care nu-l mai folosim; nu ni-l putem nega, oricât ne-ar indispune.

— Dacă viața nu ne-ar fi obligat pe noi doi să ne vedem, nu s-ar fi aşternut praful peste mine?

— Nu ştiu.

— Eu îmi simt trecutul ca pe-o rană care-a prins coajă. Ceva a pălit, s-a devalorizat. Nu regret nimic, dar nici nu mă felicit pentru nimic. Mă-ntreb mereu care sunt eu cea adevărată: eu, care-am făptuit asta şi asta şi asta, ori eu, cea care mă judec astăzi ca pe-o străină care-a făptuit ce-am făptuit eu sau care-a gândit ce-am gândit eu?

— Şi una şi alta. Orice-am face, dacă, să zicem, existența noastră trebuie să dea cifra 7, fie că adunăm pe 3 cu 4, fie că adunăm pe 2 cu 5 şi aşa mai departe, dacă programarea noastră e 7, şapte rămâne.

— Mihai, n-am făcut nimic la voia-ntâmplării sau din uşurătate. Am făcut-o cu deplină bună-credință. N-am trişat, n-am înşelat. Şi, totuşi, mă simt atât de străină de mine cea trecută. Ultimii zece ani m-au îndepărtat de oameni la care-am ținut, mi-au schimbat părerea despre oameni pe care i-am prețuit. Şi mă simt ca la ocnă, condamnată la mult mai multă silă decât pe vremea comunismului.

— Dacă-ți închipui că-n alte părți e altfel… E-atâta

infamie pe lumea asta. Toți trăim schizofrenic: în lumea reală şi-n refugiul personal; care ne dă forță să suportăm ceea ce se numeşte viață socială.

— Mihai, nu mi-am închipuit niciodată că, după comunism, o să urmeze raiul pe pământ, dar nici că lumea avea să devină o cloacă mai puturoasă decât prima. Consider viața care mi-a mai rămas de trăit o condamnare, însoțită de-o dezamăgire inimaginabilă.

— Şi eu la fel; eu şi pentru ce e aici şi pentru ce e dincolo.

Stăteau la un stop. Mihai îi întoarse Sânzienei fața spre el şi i se uită cu duioşie părintească în ochi: Sânziana simți un şuvoi de tristețe care-i trecu din ochi în inimă şi în fiecare fibră. Parcă acolo şi-atunci îl vedea şi-l evalua prima oară pe Mihai Şerban.

*

În aeroport, Mihai se dusese să-şi prezinte biletul şi tabloul, cadou de la unchiu-său, însoțit de toate aprobările şi de toate ştampilele de la Patrimoniu, în timp ce Sânziana îi păzea valijoara elegantă, singurul lui bagaj.

— Cât ați dat pe Matei Şerban ăsta? îl întrebă pe Mihai vameşul, care se vedea că are idee de obiectele de artă.

— Nimic, domnule.

Vameşul îi zâmbise cu-o ironie înțelegătoare, un fel de: «hai, dom'le, ce, îți bați joc de mine?».

— Domnule, Matei Şerban e fratele răposatului meu tată, doctorul Daniel Şerban.

— A! Chiar mă miram cum de vi l-a vândut, fiindcă ştiu de la oameni din branşă că nu vinde nimic.

— Aşa e.

— Să-l stăpâniți sănătos şi scuzați-mi curiozitatea.

Văzându-l pe Mihai că se-apropia cu tabloul într-o mână, Sânziana se-ndreptase către punctul de frontieră, cel care despărțea România de restul lumii.

Mihai se oprise din drum şi rezimase tabloul de-un

perete.

Alarmată, cu gândul numai la diabetul lui, din doi paşi Sânziana fusese lângă Mihai.

— Ce s-a-ntâmplat?

În chip de răspuns, Mihai îi luase Sânzienei valiza din mână şi-o aşezase lângă tablou. Ridicându-şi privirea, măsurase încet pantofii negri cu un pic de toc, picioarele zvelte în ciorapi gri, pardesiul bleu-marine, uşor evazat, bustul de fetişcană necoaptă, apoi chipul îngust, încremenit ca sub lovitura unei mari emoții; toată viața din făptura pe care-o contempla, se-adunase în ochii căprui cu paiete aurii, dilatați de-ngrijorare. Când se-ndreptase cu totul şi-ajunsese față-n față cu Sânziana, Mihai se uitase o clipă în ochii ei, apoi, cu ochii-nchişi o lipise cu toată puterea de trupul lui şi-şi culcase capul pe umărul ei. Într-un târziu, ca o adiere, simțise o mână caldă pe ceafă şi nişte degete care-i mângâiau părul aspru. Se desprinsesem unul de altul în acelaşi timp. El luase tabloul, ea – valijoara. La graniță, înmânaseră amândoi deodată vameşului cele două obiecte. Mihai trecuse granița fără să se uite în urmă. Deodată lăsase jos tabloul şi valiza şi-l rugase pe grănicer să-i dea voie să-i mai spună câteva cuvinte doamnei care-l condusese. Sânziana nu-şi revenea din uimire. I se părea că visează. Grănicerul se dăduse la o parte. Sânziana îşi apropiase capul de Mihai, care-i şoptise la ureche: «Mai spune-mi o dată versurile alea populare». Tot la ureche îi şoptise şi Sânziana:

Zis-a mama că mă scoate
De la multe, de la toate.
De la două nu mă poate:
De la mândră, de la moarte.

«Le vreau şi pe celelalte», îi şoptise Mihai. Sânziana oftă din adâncul pieptului:

Dragostele ăle mici
Priponite-s la uluci.
Dragostele ăle marii

Țin la drumuri ca tâlharii.

Mihai îi sărutase podul palmei şi şi-l lipise de obraz. Plecase, în fine, fără să se uite îndărăt. Sânziana îl petrecea printr-o perdea de lacrimi, nemişcată, în fața grănicerului care dădea din cap a nedumerire. În sinea lui se gândea: «Ce-o fi şi cu asta, săraca?!». După ce nu-l mai văzuse pe Mihai, Sânziana se dusese în maşină, dar nu-i venea să plece. Se tot străduia să-şi aducă aminte ceva, dar ce? Un loc, un om, o-ntâmplare?

Şi deodată se bătuse cu palma peste frunte. «Când te-ai măritat cu Alexandru, ți-aminteşti, Sânziana, că ți-am spus: „Mamă, nu vă potriviți”». «Şi cu cine m-aş fi potrivit?». «Cu altcineva». «Cine e-acel altcineva?». «Acum nu mai are importanță». Şi nu izbutise, cu treizeci şi trei de ani în urmă, când se despărțise de Alexandru Bujor, nu izbutise să afle cu cine s-ar fi potrivit ea, Sânziana. Dacă maică-sa, cumva, se gândise la Mihai, şi nu la Tudor, aşa cum fusese tentată ea să creadă în momentul când se măritase cu Tudor, la patru ani după ce Smaranda Hangan murise? «Oricum, e prea târziu. Ce să mai pritocim amintirile, nemilosul timp care ne face pastrama şi trupul şi sufletul?».

*

«Nera, cățelul mamei, de când ne-nvârtim noi pe lângă „Marile speranțe”, o viață mi-a trecut prin gând şi ieşirea definitivă din scenă a unor oameni de care-am fost legată de când mă ştiu: cei mai apropiați prieteni ai părinților mei: Daniel şi Marina Şerban, Iancu şi Marioara Stein». După moartea Marinei, care căzuse ca un trăsnet asupra tuturor, Iancu şi Marioara plecaseră la fiul lor, Gheorghe, în Israel, ca să simtă mai puțin lipsa Marinei. După două luni, Iancu făcuse o afazie. Gheorghe îl internase la clinica al cărei director era. Marioara se instalase în patul de alături de-al lui Iancu şi refuzase să mai mănânce. Îşi ținea tot timpul bărbatul de mână şi-i vorbea cu glas

încet, povestindu-i câte-n lună şi-n stele. Deşi Gheorghe îi spusese că se istovea zadarnic vorbindu-i, fiindcă Iancu nu mai pricepea nimic, Marioara continuase să depene firul amintirilor care-i legau, ca şi când amândoi ar fi fost doi bătrânei normali care-şi evocau molcom tinerețea. Deşi Gheorghe o implorase să mănânce sau măcar să facă nişte perfuzii pentru a rămâne-n viață, maică-sa îl refuzase: «Gheorghe, mamă. Viața mea fără Iancu nu mai are niciun rost. Lasă-mă să mor odată cu el». Murise cu două luni înaintea lui, ținându-l de mână şi şoptindu-i cu ultimele puteri: «cât de bun ai fost cu mine şi cu-ai mei». «Doar nenea Matei, soră-sa, doamna Serafiotti, şi Costana au mai rămas din vechea gardă. Mi-e atât de greu fără voi, care v-ați dus. S-a stins cu voi o lume, o concepție de viață, întemeiată pe onoare. Pleava şi gunoaiele sunt „valorile" între care pendulează viața noastră, a celor care-am rămas. Doliul pe care-l port în suflet după voi o să-nceteze doar când mi-oi da şi eu obştescul sfârşit. Cât parfum vetust într-o simplă sintagmă: „obştescul sfârşit". Aminteşte – cui îi aminteşte – de străvechea organizare a oamenilor pe obşti. Până am să-mplinesc sintagma asta, sufletul are să-mi fie cernit după voi, după Mama, după Maica, după Taica… iar pe tine, Mărinică, am să te port ca pe-o picătură chinezească a remuşcării şi dincolo, dacă, spre nefericirea noastră, o mai fi ceva şi-acolo».

De câte ori Anicuța şi cu Sânziana se duceau la mormântul lui Mărinică, Anicuța şoptea stereotip: «Să fi făcut şi tu nuntă, maică, să fi făcut şi tu copii, să laşi urmă pe pământ». Grija de continuitate a omului simplu rămăsese, poate, unica valoare, unica nădejde a unui popor care altminteri părea să se scufunde în fiecare zi în nisipuri mişcătoare. Şi Sânziana pleca de la mormântul lui Mărinică îmbărbătată de speranța că un popor care crescuse odată cu iarba avea să piară doar o dată cu iarba. Vorbele şoptite ale Anicuței o făceau pe Sânziana să-şi simtă întreg, viguros, nealterat nucleul de sănătate morală, de integritate şi de necontaminare, cel mai

valoros element al moştenirii ei genetice. Şi-n gând i se-adresa şi ea lui Mărinică: «Băiete, noi o să fim mereu lângă tine, noi, ăştia slabi şi neînsemnați, ca Anicuța, ca nenea Sandu, ca mine... Să-i lăsăm pe domni să domnească. Pe când le vorbea Iisus apostolilor despre sfârşitul lumii, iar ei îl întrebau: „Şi unde vor fi toate astea, Învățătorule?”, El le-a răspuns: „Acolo unde e stârvul, acolo vin şi corbii”. Mărinică, ai murit pentru o bubă care-a spart. Celelalte au să spargă, nu azi, nu mâine, dar au să spargă. Voi ați murit pentru bubele trecute, pentru cele prezente, pentru cele viitoare».

*

«De-un singur „bun” inalienabil dispunem toți, bogați ori săraci: de trecut. Prezentul e nesigur; viitorul o-nchipuire, optimistă sau pesimistă. Cum îi e omului firea. Eu prefer să nu-mi închipui în niciun fel viitorul. Cum zicea nenea Iancu, Dumnezeu să-l odihnească: „Sânziană, tată, nu lua acont nici pe necaz, nici pe fericire”. Programarea oricum nu mi-o pot schimba. Hai, cățel, acasă; ce vină ai tu că e-atât de mult trecut în mine!».

CAPITOLUL TREISPREZECE

La cererea de vizită în Statele Unite, însoțind invitația fiicei sale, Silvia, Sandu Dragomir obținuse viza americană în martie 1990. Toată lumea s-ar fi aşteptat să-l vadă plin de elan, măcar fiindcă urma să cunoască pe viu o lume pe care-o văzuse numai în filme, nemaivorbind că în acea lume îl aşteptau singura femeie pe care-o iubise; şi cu ea fiica lui şi-a ei, familia lui prin alianță, cumnată-sa, Lenuța şi nepoată-sa, Marilena, ca şi cea de-a doua familie a Anetei: doctorul Weigand şi fiii lor. Şi, totuşi, mai ales cu-o lună de zile înaintea plecării, Sandu Dragomir îşi simțea inima ca un bolovan. «Nene Sandule, pari deprimat. Te traumatizează atât de mult zece ore de avion, ideea unei lumi necunoscute?», îl întrebase Sânziana. Văzându-l întunecat de parc-ar fi trebuit să ia înapoi drumul Siberiei. «Am o inimă neagră şi grea ca un bolovan. Țin minte momentele din viață când m-am mai simțit la fel: pe frontul ăla din Moldova m-am trezit într-o noapte cu... nici nu ştiu cum să-i spun, în fine, cu inima asta neagră, şi cu un fel de presimțire de ceva rău; apoi, de trei ori în Siberia: când a murit tata, când a murit mama, când a murit mătuşa Suzana. Aşa şi-acum». Sânziana tăcuse. Şi când îi murise ei mama, internată pentru un control de rutină, Sânziana sărise brusc din pat şi la patru dimineața era la spital, lângă maică-sa care abia-şi dăduse sufletul. Imună la contaminări fizice – nu luase niciodată o boală de la cineva – sufleteşte Sânziana se molipsea de-amărăciunea şi, mai ales, de presimțirile altora. Ceva o punea şi pe ea pe gânduri: cu-o lună înainte ca Sandu să plece în America, Aneta îl anunțase că avea să se ducă împreună cu Hans în insulele Bahamas şi de-acolo n-avea cum să-i telefoneze. La aeroportul Kennedy îl aşteptau Silvia, Lenuța şi Marilena, cu nişte chipuri care-şi dădeau osteneala să exprime firescul cotidian. Sandu înțelesese

dintr-o privire. Stătuse locului uitând să le-mbrățişeze ori măcar să le spună: «Bine v-am găsit!». După un timp, care celor trei femei li se păruse o veşnicie, le-ntrebase: «Când?». «Acum o lună. Tată, a fost voința ei să nu ştii şi să nu ştie nimeni din Țară până când nu vii tu aici». «De ce?». «Fiindcă-i era teamă că dacă afli că ea nu mai e n-aveai să mai vii. Şi a vrut tare mult să vii. Ar fi vrut s-o găseşti în viață şi lucidă însă nu s-a putut. Anul trecut, când am fost noi în România nu mai avea plămânul drept. Doar eu am ştiut». Sandu nu mai dădea semne că aude şi-nțelege. «Unde ți-e bagajul?», îl întrebase cumnată-sa, Lenuța. Sandu arătase o valijoară pe care-o ținea-n mână. Lenuța îl luase protector pe după umeri, Silvia-i luase valijoară din mână, iar Marilena îi condusese la maşina ei. Toate trei femeile aveau aerul unor funcționare de la Asistența socială, care duc un copil la orfelinat. Gesturi blânde, ocrotitoare, menite să-i dea încredere viitorului pensionar în instituția în care-avea să fie primit. Acasă la Silvia, se-aşezaseră în jurul unei mese, cum îi invitase cu un gest gazda, într-o tăcere mormântală, pe care Lenuța găsi de cuviință s-o spargă: «Sandule, aşa a vrut Dumnezeu». «Ştiu», încuviință Sandu, care se gândise că n-avea rost să-i pedepseşti pe alții, ca şi când ar fi fost vinovați de nenorocirile tale; iar în cazul dat, să rămână într-o mutenie care celor trei femei ar fi putut să li se pară ostilă. Doctoriță într-un serviciu de terapie intensivă, Silvia avea, pe drept cuvânt, experiența nenorocirii, de unde ajunsese la concluzia că nenorocirea nu trebuie anunțată pe bucățele, modalitate considerată «menajament», ci totul să fie adus la cunoştință dintr-o dată. În acest fel, cel care primea lovitura avea parte de-un singur şoc. Îi bătea destinatarului o singură dată inima, gata să-i plesnească. De aceea, Silvia îi tăcu semn tatălui ei s-o urmeze în dormitor, invitându-l să se-aşeze pe-o berjeră şi-i întinse o coală de hârtie neîmpăturită, care odihnise până atunci pe-o noptieră. Sandu îşi puse ochelarii, luă bine seama

odăii în care Silvia îl lăsase singur. Încerca să-şi facă un pic de curaj ca să citească ceea ce, fără îndoială, îi scrisese Aneta.

«Sandu al meu drag,

Iartă-mă că am plecat din România şi că nu te-am aşteptat să te-ntorci.

Iartă-mă că, în momentul când am aflat că trăieşti şi că ai venit înapoi în Țară, n-am lăsat aici totul şi să vin lângă tine.

Iartă-mă că n-ai să mă mai găseşti în viață când ai s-ajungi aici.

Vreau să ştii că eu le-am interzis tuturor să sufle vreun cuvânt despre moartea mea celor din România, fiindcă eram sigură că n-ai mai fi venit în America, ştiindu-mă plecată din această lume în care singura şi marea mea bucurie ai fost tu.

Vreau să fiu incinerată, iar urna mea s-o iei cu tine şi unde-ți va fi ție locul de veci să fie şi-al meu.

Şi te rog, Sandu al meu drag, fă o călătorie prin toate Statele, împreună cu Lenuța, care ştie țara asta mai bine decât unii născuți aici. Te rog. E ultima mea dorință.

Dacă mai urmează vreo lume după cea de-aici şi dacă acolo e-ngăduit să faci un lucru după propria dorință, am să te-aştept cu mai multă răbdare şi cu mai multă credință decât în cea de unde plec.

Rămâi cu bine,

Aneta».

Sandu Dragomir stătea cu ochii pironiți peste literele lungi, subțiri, nițel înclinate spre dreapta. Scrisoarea unei tinere care-şi lua rămas-bun de la viață şi de la bărbatul iubit. «Sufletul meu, sufletul meu». Sandu Dragomir se ridică, puse la loc hârtia-testament pe noptiera de unde i-o dăduse fiică-sa, îşi trecu mâna prin păr şi se trezi în fața oglinzii din acea cameră de dormit. Când se văzu în oglindă duse mâna la gură ca să-şi înăbuşe un țipăt de uimire. În locul sublocotenentului Dragomir, în care-l transpusese scrisoarea Anetei, îl văzu pe Sandu Dragomir

cel real, cu obrajii scofâlciți, cu două dungi adânci, de la nas până-n bărbie, acea biată ființă cu privirea de câine-al nimănui, o făptură în care Cercul polar îşi lăsase urmele de neşters. Închise ochii. Îşi aminti libelula verzui-aurie din sala de marmură a Cercului Militar şi i se lăsă, ca un balsam în suflet, o pace şi-o împăcare cum uneori doar marile dureri le aduc, fiindcă dincolo de ele, orice ar veni nu mai are nicio semnificație. «Aneta sufletului meu, acolo nimic nu te mai atinge, nimic nu te mai doare. Eu îți făgăduiesc că am să mă las în voia Domnului, ca păsările cerului. Mă rog doar de pacea sufletului tău». Alături, cât lipsise el – cât o fi lipsit? –masa se-acoperise de bunătăți, iar cele trei femei stăteau fiecare înțepenită şi fără grai, în spatele unui scaun.

«Ia loc, Sandule», îl invită cumnată-sa, Lenuța, arătându-i locul cu mâna.

Sandu îşi căută din ochi valijoara, o deschise şi scoase din ea un flacon de plastic incolor, plin cu un lichid de culoarea şampaniei. Când îi desfăcu dopul, un miros de piersici umplu încăperea. Sandu turnă în cel mai mic dintre cele trei pahare, din dreptul fiecărui tacâm. Îşi ridică paharul în dreptul pieptului, zise «Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească» şi vărsă trei picături pe mochetă. La fel făcură şi cele trei femei. Sandu, învățat cu suferința fizică şi sufletească, îşi admiră în sinea lui fiica: îi dăduse din primul moment cu măciuca-n cap, fiindcă mai greu decât scrisoarea de rămas-bun a Anetei n-avea ce să mai dea peste ființa lui tăbăcită. Senină cu adevărat era doar Silvia, care socotea moartea omului chinuit de boală o izbăvire, cum zice românul: «I-a iertat Dumnezeu». Iar în moartea subită, Silvia vedea un dar al lui Dumnezeu, în care credea cu tărie şi-n ale cărui taine era convinsă că nu trebuie să-ncerci să pătrunzi.

«V-am adus din rachiul de anul trecut. Ştiu că v-a plăcut. Aneta zicea că-n viața ei n-a băut ceva mai bun». Sandu Dragomir se găsea dator să pomenească primul numele Anetei, ca pe-un element ce stabilea o atmosferă

normală pentru cele trei femei, dintre care una era fiica lui şi-a Anetei.

A doua zi mergeau împreună la doctorul Weigand, unde-l aşteptau şi cei doi fii ai doctorului şi-ai Anetei, împreună cu familiile lor.

Cu doctorul Weigand, Sandu avea multe să-şi spună. Amândoi luptaseră-n Rusia, iar Sandu fusese mereu în lagăre cu ofițeri nemți. Aşa se făcea că-şi perfecționase germana învățată-n liceu şi-n Şcoala de război. Se retrăseseră de la-nceput într-o cameră vorbind nemțeşte între ei, în timp ce toți ceilalți, alături, vorbeau englezeşte, ceea ce lui Sandu ar fi trebuit să i se traducă. «Dragă domnule Dragomir, pentru mine e-o mare mâhnire că băieții mei nu ştiu nemțeşte, iar pentru Aneta era o mâhnire că nu ştiu româneşte; cea mai mare mâhnire a ei a fost că Silvia, care e sută la sută româncă, nu ştia deloc româneşte». «Astea au fost timpurile, domnule doctor. Credeți că eu mi-am închipuit vreodată că am să-nvăț ruseşte? Dar într-unul din lagăre, unde eram douăzeci de ofițeri români, am cerut comandantului să ne-aducă şi nouă ziare şi cărți, ruseşti, bineînțeles. Cum printre noi se afla şi-un basarabean, am ajuns să-nvățăm rusa literară. Copiii noştri sunt ai vieții, ai lumii în care trăiesc. Noi, părinții, suntem pentru ei doar un pasager mijloc de lansare la apă. Nu-i o fericire să-ți vezi copiii că nu ştiu limba lor maternă sau paternă sau pe-amândouă. Dar decât să fi-ndurat cine-ştie-ce persecuții în comunism, fiindcă Silvia era fiica mea, iar fiii dumneavoastră, fiindcă erau ai dumneavoastră, mai bine să-i auzim vorbind o limbă care nu-i a noastră, dar e-a lor». «Domnule Dragomir, am să vă arăt acum o cămăruță care era sanctuarul Anetei». «Sanctuarul» era, de fapt, o nişă separată de-o cameră printr-o draperie de *fay lilas changeant.* Doctorul Weigand se retrăsese, trăgând draperia în urma lui. Pe etajere fixate-n pereți se afla tot trecutul Anetei dinainte de a-l cunoaşte pe Sandu şi tot ce amintea de viața lor împreună. Fotografiile erau

înrămate cu plexiglas şi pe față şi pe spate, astfel că se putea citi ce era scris pe fiecare fotografie. Pe toate cele care-i înfățişau pe Aneta şi pe Sandu, Aneta scrisese: «Noi doi», împrejurarea şi data când fusese făcută fotografia. Pe etajera din mijloc era fotografia lor, mire şi mireasă, iar în fața ei o cutie minusculă, în al cărei capac de chihlimbar se vedeau două gâze despărțite de ceva care semăna a fragment de ferigă. Sandu se gândi şi se răzgândi până să-ndrăznească să deschidă cutia minusculă, căreia începea să-i atribuie o semnificație. Înăuntru era verigheta, în al cărei cerc erau gravate numele lui Sandu şi data căsătoriei lor, şi, tot în casetă, inelul de logodnă dăruit Anetei, cu două smaralde tăiate în triunghi, despărțite de trei briante. Sandu le mângâie, le sărută, le puse la loc. Atâția ani de condiție subumană în care trăise, condiție în care unii semeni ai lui trăiau de când veneau pe lume şi până mureau, condiție a supraviețuirii animale, împietrise o parte a sufletului de om al lui Sandu Dragomir. Viața, demult nu mai era pentru el decât un spectacol pe care-l privea fără participare. Sandu Dragomir de astăzi nu mai avea capacitatea de-a se bucura a celui de dinainte de-a trece Prutul în ’41; dar nici pe-aceea de-a suferi. Îşi făcu o cruce. Îşi spuse-n gând «Dumnezeu să vă ocrotească pe cei vii din pozele astea şi să vă odihnească pe cei plecați. Aneta mea, pe nimeni pe lume n-am iubit cum te-am iubit pe tine. Îți mulțumesc pentru fericirea pe care mi-ai dat-o, singura în viața mea». În capătul celălalt al încăperii, doctorul Weigand îl aştepta pe-un fotoliu, lângă o draperie identică perdelei pe care-abia o trăsese Sandu. «Domnule Dragomir, să vă arăt şi „sanctuarul” meu». Şi-l condusese îndărătul draperiei. Pe etajera corespunzătoare celei din «sanctuarul» Anetei, pe care se afla fotografia ei şi-a lui Sandu, mire şi mireasă, în «sanctuarul» doctorului Weigand se afla o fotografic înfățişând întreaga familie Weigand. «E singura mărturie a existenței mele dinainte de-a veni în America. Purtam la mine fotografia asta de

când am plecat pe front în Rusia. Din casa noastră n-a rămas decât moloz. Tot trecutul meu e-aici». Pe etajerele din dreapta, fotografii aşezate între plăci de plexiglas înfățişau Dresda de dinaintea războiului. Pe etajerele din stânga erau etalate fotografii înfățişând Dresda de după bombardamentele care schimbaseră viața supraviețuitorilor acelui oraş, ajuns ruină, supraviețuitori printre care se număra doctorul Weigand. «Când intru aici, domnule Dragomir, îmi spun mereu cuvântul biblic *„vanitas vanitatum, et omnia vanitas”.* De când n-o mai am pe Aneta, vin tot mai des aici şi mă desprind tot mai mult de viață când mă uit la acest „muzeu”». «Domnule doctor, paisprezece ani de Cerc polar, zece în lagăre, patru în „domiciliu obligatoriu” îşi au „muzeul” doar aici», şi Sandu Dragomir îşi dusese mâna la inimă şi la cap. «Uşor ne-am fi putut curma suferințele, fiindcă singura putere pe care-o avem, fiecare dintre noi, e să ne oprim viața când vrem. Un ofițer din armata germană, dar polonez sută la sută, „coleg” de lagăr cu noi, ne-a spus o vorbă care ne-a îndârjit şi mai mult în a le arăta ruşilor că aveau de-a face cu nişte bărbați şi nu cu nişte cârpe. „Pe noi, polonezii, istoria ne-a făcut de multe ori să umblăm desculți; desculți, dar cu pinteni”. Pintenii ăştia mi-au zornăit în suflet ca o prevestire a judecății din urmă, la care Dumnezeu va chema popoarele şi le va-ntreba cât preț au pus pe demnitate». Urmă o tăcere lungă. «Domnule Dragomir, e aproape o jumătate de secol de când s-a terminat războiul. Am fost în anii ăştia în multe locuri împreună cu Aneta, cu băieții, cu Silvia. În Germania însă nu şi sunt hotărât să nu mă mai duc niciodată». «Germania a renăscut ca pasărea Phoenix. Este iară o mare forță. S-a uitat că rămăsese praf şi cenuşă». «Tocmai». La acest ultim cuvânt, rostit cu hotărâre şi fără drept de apel, doctorul Weigand trase perdeaua propriului sanctuar, invitându-şi cu un gest oaspetele să iasă. Acesta se răsuci pe călcâie şi îşi făcu semnul crucii, ferindu-se să-l vadă gazda. «Cumplită-i

lumea pentru ceea ce nu te face să uiți»; şi Sandu Dragomir oftă din adâncul sufletului. «Domnule Dragomir, Germania mea a murit». Şi doctorul Weigand închise ochii şi rămase o clipă nemişcat. Lui Sandu Dragomir i se păru că se află în fața unui mort rămas în poziție verticală, cum văzuse atâția în război, e drept că rezemați fie de pereții tranşeelor, fie de copaci ori de ziduri şi chiar sprijiniți în propria armă, într-un echilibru care se năruia la prima atingere.

Fiii Anetei şi-ai doctorului Weigand erau exact cum îi descrisese Aneta: echilibrați, integrați în societatea în care trăiau, punându-i lui Sandu Dragomir nişte întrebări mai mult de politețe decât din adevărată curiozitate, ceea ce pe acesta nu-l mirase, fiindcă în viață cunoscuse puțini oameni curioşi, dincolo de ceea ce-i interesa legat doar de propria persoană. Chiar şi relațiile dintre ei şi sora lor după mamă, Silvia, i se păruseră formale. De fapt, singurul care voise să-l cunoască de-adevăratelea era doctorul Weigand, în stare să-nțeleagă ce trăise primul soț al Anetei şi vrând să-şi facă o idee despre omul pe care Aneta îl iubise mai mult decât pe oricine. Dintr-atât cât mai lăsase viața din acel Sandu Dragomir de care-o despărțise războiul pe Aneta, Hans Weigand descoperise o esență nealterată, pentru care merita să iubeşti un om. Cu toată firea lui circumspectă nemțească, Hans Weigand sobru, bărbăteşte, aproape milităreşte, fraternizase din primul moment cu Sandu Dragomir, care povestea cele mai mari grozăvii fără pic de melodramatism, cu demnitatea pe care-o dovedise şi atunci când le trăise.

Lenuța îndeplinise dorința Anetei cu privire la vizita lui Sandu în Statele Unite. Îi organizase o excursie de trei luni, în cele mai bune condiții, cu nişte companii de turism pe care Lenuța avusese timp să le verifice de-a lungul anilor şi-l însoțise, pentru ca niciun amănunt să nu-i scape turistului. Lenuța închiriase maşini şi parcurgeau doar ei doi trasee în afara celor prevăzute în

contractele cu agenţiile. Sandu rămânea uimit de ceea ce făcuse mâna omului din acea ţară, iar frumuseţile dăruite ei de Dumnezeu îi tăiau răsuflarea. Se oprea de multe ori, ofta şi ochii lui – care de mult uitaseră să mai plângă – se umpleau de lacrimi. «Câtă frumuseţe e pe lumea asta şi câtă mârşăvie e-n sufletul oamenilor», se gândea Sandu Dragomir; şi deodată se simţea scuturat de amintirea Siberiei, a mătuşii Suzana şi-a mucenicilor ei negri ca pământul, stropiţi cu miere de albine sălbatice. «Doamne, dac-aş fi murit când am trecut Prutul, n-aş fi văzut frumuseţile astea, nici nu le-aş fi bănuit, dar aş fi fost scutit şi de suferinţele prin care-am trecut. Şi sufletul, şi trupul meu suferă de boli sechelare, cum zic doctorii».

Cu toate stăruinţele Silviei şi-ale cumnată-sii, Lenuţa, Sandu Dragomir se-ntorsese-n România, fiindcă acolo se-nţelegea şi cu apropiaţii, şi cu străinii dintr-o privire, dintr-un gest, cu toată dezbinarea pe care-o adusese decembrie ’89. Se-ntorcea mai îmbogăţit cu o ţară şi cu o valiză de pliante, de monografii, de fotografii şi de casete video, ca să-şi ordoneze ceea ce-i trecuse prin faţa ochilor, cu impresia că văzuse nu un continent, ci altă lume; dar şi cu o tristeţe şi cu un parapon împotriva Yaltei, mai puternice decât la plecarea din Bucureşti. Din ’58, când se-ntorsese din prizonierat, niciodată amintirile din Siberia nu-i răscoliseră mai mult sufletul şi nu rupseseră mai violent coaja uitării, bântuindu-i până şi visele, decât în Statele Unite, care îi dădeau, prin gigantescul şi prin opulenţa lor, impresia de irealitate, de pură închipuire, a unei lumi create de bagheta unei zâne, la a cărei fantezie, tot dintr-o mişcare de baghetă, putea să dispară. Şi, deodată, în faţa unei piscine azurii cu valuri şi cu apă de 30 de grade, închizând ochii, sub pleoape i se adunau toate privirile câinilor vagabonzi ai Bucureştilor, privirile acelea umile şi pline de speranţă ale celui fără căpătâi, pentru care orice trecător este un potenţial binefăcător, sau măcar înţelegător faţă de durerea nerostită. «Noi, românii, suntem câinii vagabonzi, cărora Yalta le-a

dărâmat casa. La fel de umili şi la mila trecătorilor ca şi maidanezii-n patru picioare: noi suntem maidanezii Europei, îndreptându-ne umili ochii spre trecătorii importanți ai lumii. Doamne, de ce n-am murit când am trecut Prutul?». Acest ultim gând îl hotărâse fără vreo ezitare să se-ntoarcă la găurile din trotuar, vechi cunoştințe, la praful şi la gunoaiele – parte nelipsită din peisaj – la ceea ce-ajunsese oraşul lui de baştină, fost «mic Paris», viitor nu se ştia ce. «În sufletul nostru – mai ales când suntem bătrâni – fiecare ne simțim petic din gunoiul nostru, înfrățiți cu alte petice din acelaşi gunoi». La şaptezeci de ani să mai începi ce? Să fii o povară în cârca altora, oricât bine ți-ar dori şi oricât te-ar iubi? Ştia câtă panică este cuprinsă în fiecare schimbare. Nu uita spaima cumnaților şi-a nepoților lui prin alianță când, ca o stafie, apăruse-n viața lor, în 1958. Nu mai voia să schimbe nimic în viața lui şi nici într-a altora. Orice schimbare era echivalentă cu încercarea de-a muta zidurile unei case, iar în Țara lui se număra printre puținii care nu se mirau de noile apariții şi de felul cum îşi imaculau trecutul, găsindu-se datoare să dea totul cu fundu-n sus. Paisprezece ani de Siberia te scuteau de orice mirare.

*

Cu şase luni înainte de-a-mplini cincizeci şi şapte de ani, Sânziana Hangan se prezentase la Măriuța Petre, contabila şefă a Institutului, cerându-i să-i întocmească dosarul de pensie şi rugând-o să păstreze deplină discreție în jurul acestei cereri, adresându-i aceeaşi rugăminte şi bibliotecarei, de la care trebuia să obțină o dovadă scrisă confirmând că doctoriței Hangan nu i se imputa nicio carte din biblioteca instituției. Sânziana Hangan îşi planificase pensionarea pentru perioada când colegele ei de laborator aveau să fie în concediu. Avea să-şi ia rămas bun doar de la contabilă, de la doctorițele

Rachieru, Ploscaru şi Negoşanu. Şi, avea să plece definitiv, dintr-un loc unde lucrase douăzeci şi cinci de ani, fără tratația de rigoare şi, mai ales, fără părere de rău. Într-atât se-nvrăjbiseră oamenii în ultimii opt ani şi-ntr-atât se-nstrăinase de ei, încât număra şi orele ce-o despărțeau de ziua când, fără să fie obligată, avea să se pensioneze. Dacă acea zi ar fi avut loc până-n ’89, Sânziana ar fi adunat tot Institutul, s-ar fi străduit să ofere o zisă masă de adio, la care ar fi primit elogii şi, obligatoriu, un cadou de la colegi şi poate s-ar fi vărsat şi lacrimi. Noul director, când binevoia, cam o dată pe lună, să-i onoreze cu prezența, abia-i răspundea la bună-ziua; Titus-Livius Calomfir, devenit între timp ambasador şi tot între timp – la-ntoarcerea în Țară – director-adjunct, o saluta şi el din vârful buzelor. Ca pe una care nu participase la efervescența generală din toamna lui ’96 – sceptică nemântuită ce se afla. Să-şi fi luat rămas-bun de la colegele care conversau ca pe maidan, ignorând-o, de la Sidi Puşcaş care, ocolind-o, încerca să facă uitată amiciția cu bănuita de neocryptocomunism, deoarece asta nu se entuziasma de nimic din ceea ce, mai ales până-n ’96, crescuse tensiunea celor care aşteptau «schimbarea» ca pe-o nouă religie, iar pe «Schimbător» ca pe-un al doilea Mesia? De la cine să-şi fi luat rămas-bun? Plecând de tot, în perioada concediilor, abia în toamnă aveau să-şi dea seama de absența ei, oftând cu toții uşurați că scăpaseră de-un cui în pantof, de-o ființă care, de opt ani nu scotea o vorbă, cu ochii în microscop şi cu nasul în fişe. Sânziana lăsa în urma ei totul pus la punct, un dosar de informații celui care ar fi continuat tema ei de cercetare, şi toate fişele şi tot materialul bibliografic, aranjate pe teme, cu explicațiile menite să uşureze munca eventualului său succesor. Într-o zi, după ce plecase toată lumea, Sânziana trecuse din laborator în laborator, îşi amintise toate figurile care populaseră acele încăperi, unele demult plecate pentru totdeauna din lume, privise cu atenție fiecare obiect şi o amărăciune coborâse ca un

linţoliu în toată fiinţa ei. Îi ţâşniră brusc în minte vorbele pe care le spunea uneori Maica, bunică-sa dinspre mamă: «Am o inimă neagră ca pământul»; şi-şi punea o mână peste gură, cum face ţăranul când e bântuit de presimţiri rele sau de gânduri amare. Sânziana se uita la aceste laboratoare ca la o parte a vieţii ei, în care se bucurase, muncise, petrecuse momente plăcute, locuri în care domnise o fraternitate din priviri, din gesturi – în mod bizar, atâta cât ţinuse comunismul. Şi, deodată, se ivise o duşmănie şi-o încrâncenare între oameni, ca şi când cineştie-ce-ar fi avut de-mpărţit. Aceiaşi învârtiţi de până-n ’89 erau şi-nvârtiţii de după ’89, cu deosebirea că acum se bucurau de adulaţia colegilor, pentru unicul merit de-a-şi fi-ntors cojocul. Şi-n acest fel, Sânzienei Hangan viaţa de după ’89 i se părea mai urâtă, mai insalubră decât cea de dinainte. Oamenii îi apăreau deodată mult mai hidoşi decât şi-i închipuise. Laboratoarele Institutului i se păruseră nu doar o parte a vieţii ei, dar şi o lespede ca de mormânt peste această viaţă. Plecase agale, aruncând din stradă o ultimă privire peste clădirea căreia douăzeci şi doi de ani îi călcase pragul; şi, ca să-şi mai alunge amărăciunea din suflet, o luase încet pe străzi lăturalnice, spre-a întâlni cât mai puţină lume, evitând să se uite şi la maidanezii a căror tristeţe şi speranţă din priviri, pe zi ce trecea, i se păreau tot mai greu de-ndurat. Ochii ăştia o urmăreau ca o veşnică remuşcare, ca o veşnică învinuire adusă oamenilor de fiinţe pe care-ar fi trebuit să le ocrotească. «E-atâta durere pe lume şi o suport din ce în ce mai greu. O simt ca pe-o vină personală». Sânziana oftă adânc. Alexandru remarcase acest oftat care devenea din ce în ce mai des. «Ce corăbii ţi s-au mai înecat?», o-ntreba el. «Probabil că e o insuficienţă respiratorie», o trecuse Sânziana pe calea medicinei.

În cutia de scrisori o aştepta un bilet de la Alexandru. «Te rog sună-mă imediat cum ajungi acasă». Deşi n-avea niciun chef, Sânziana îi telefonă fostului ei prim soţ.

Dana Liveanu, a doua fostă nevastă a lui Alexandru Bujor, mama fiului său, venise din Germania, ca să vândă apartamentul proprietate a părinților ei, în care-l lăsase pe Alexandru să locuiască şi după divorț. Pe vremea comunismului, părinții Danei divorțaseră de formă, pentru a-şi păstra fiecare câte-un apartament. Tatăl Danei murise în 1990, deci apartamentul lui – cel în care locuia Alexandru Bujor – îi revenea ei în exclusivitate.

«De ce nu cumperi tu apartamentul? N-ai destui bani?», îl întrebase Sânziana. «Nu mă interesează la niciun preț. Să-şi bată capul să şi-l vândă ea, mă-sa. Nicio pereche de pantofi nu se vinde bătând din palme, darmite o casă, plus lucrurile din ea». Din vorbele lui Alexandru Bujor izbea o ură stătută şi dospită ani de zile. Sânziana îl recunoscu pe de-a-ntregul pe Alexandru Bujor din tinerețe, cel care scria la război şi-o vorbă-n doi peri, darămite o ofensă care-i marcase viața. Pentru Sânziana, perspectiva acestei vânzări-cumpărări suna ca o amenințare. Proprietar al apartamentului locuit de Sânziana, Alexandru putea oricând să revendice orice încăpere, sau chiar mai multe, în care să se instaleze. Perspectiva asta n-o bucura deloc pe Sânziana. Ajunsese cu fostul ei prim soț la relații civilizate, amicale chiar, mai ales după ce le plecase fata, Maria, în străinătate. Maria îi telefona într-o miercuri maică-sii, în alta lui taică-său. Fiecare îi comunica celuilalt ce vorbise cu fiica lor comună. Pe urmă, Alexandru era, cum zicea Sânziana, «în recuperări» față de ea. Încerca să dreagă busuiocul unei despărțiri de care el era vinovat şi de pe urma căreia cel mai mult suferise Maria. Îi aducea Sânzienei obiecte exorbitant de scumpe, cum fusese haina de nurci pe care ea i-o dusese Mariei, rochii unicat de pe la case de modă, însă şi finețuri de-ale gurii, la care Sânziana, cu pensia ei, nici cu gândul nu gândea: *saumon fumé,* icre negre, icre de Manciuria, icre de păstrugă, filet de şalău, morun, nisetru. Fără să fie lacomă, nici pofticioasă, finețurile

astea alimentare o bucurau mai mult decât toaletele, cadou de la Alexandru, urmate totdeauna de-o invitație la un concert sau la o premieră la vreun teatru. Alexandru Bujor era din specia celor care nu-şi ascund bunăstarea, ci, dimpotrivă, şi-ar afişa-o şi pe garduri, îi plăcuse totdeauna să stârnească invidie, iar după '89 – mai mult decât oricând. Hulei, pe drept şi pe nedrept, îi plăcea să-i răspundă cu nepăsare şi cu opulență. O vorbă nu scrisese în vreo publicație pentru a se disculpa ori pentru a face pe victima, aşa cum era ultima modă, moda post-decembristă, pe care el o numea «de aur de clanță». Unii, care în '90 nu-i dădeau bună-ziua, pe urmă-i făceau temenele ca să-i publice. De toate astea, prea puțin îi păsa acum Sânzienei; era cu gândul doar la ce urmări avea să aibă vânzarea apartamentului ce-i aparținea Danei Liveanu. «La urma urmei, Alexandre, l-ai cumpăra pentru băiatul tău». «De ce să i-l cumpăr eu şi să nu i-l dea mă-sa direct? Dac-ar avea nevoie de bani să-i facă băiatului o situație sau să-şi asigure ei o bătrânețe aş înțelege-o. Dar când eşti nevasta unuia dintre ăi mai bogați diamantari din lume, pe care l-a jumulit şi-l jumuleşte ca pe-o gâscă şi când i-a făcut lui fiu-său, mă rog, lui fiu-meu, trei case pân-acum, ce contează la ea nişte zeci de mii de dolari? O face doar de-a dracului». «Recunoaşte, Alexandre, că tot de-al dracului, nu cumperi nici tu casa», îi spusese Sânziana pe-un ton de glumă. «Da, tot de-al dracului», răspunsese Alexandru apăsat, pe-un ton care ignora gluma. «Nu te gândeşti la ce-nseamnă un mutat dintr-o casă în care stai de treizeci de ani?». «Afară de cărți – pe care-am să le triez – şi de haine, în casa aia nimic nu-i al meu». Sânziana dăduse din umeri şi nu mai scosese o vorbă. Adusese argumentele care-ar fi putut să-l îndemne pe Alexandru spre tratative cu Dana Liveanu – încercând, de fapt, să-şi apere propria poziție în această situație, care pe ea o dezavantaja cel mai mult. Alexandru era în toate drepturile să se-ntoarcă în apartamentul propriu, iar ea, deşi îşi vedea liniştea şi

independența pierdute, n-avea niciun temei legal să protesteze. După o tăcere în care fiecare îşi făcuse socotelile, cu glas hotărât Alexandru îi spuse: «Mă mut cu tine». Inevitabilul avea să se producă. Sânziana, după cenghiți de câteva ori în sec, de parcă i s-ar fi uscat limba, îi spuse cu glas blând şi sincer: «Alexandre, m-am dezvățat să mai locuiesc cu cineva. După ce au plecat copiii-n Canada mi-a fost tare greu, dar când mă duc la ei, deşi se poartă impecabil cu mine – şi ei şi cuscrii – abia aştept să mă-ntorc la singurătatea mea şi la Nera». «Apartamentul e mare şi bine-mpărțit. Putem trăi ca doi colocatari civilizați care-şi menajează reciproc liniştea şi tabieturile».

După treizeci de ani, Sânziana Hangan şi Alexandru Bujor trăiau din nou sub acelaşi acoperiş. La-nceput, făcuseră menaj separat. De câte ori însă unul avea ceva bun îi oferea celuilalt. În cele din urmă, Alexandru se hotărâse s-o invite permanent pe Sânziana la masă şi să plătească el întreținerea casei. Discuțiile erau totdeauna pricinuite de Nera; deşi Alexandru o iubea, iar Nera îl iubea de-asemenea, prin lătratul ei la cele mai nepotrivite ore îl enerva; iar vina era totdeauna dată pe seama Sânzienei, care nu ştiuse s-o educe. Drept care, Nera ori stătea în camera Sânzienei şi ascultau amândouă muzică simfonică, ori umblau pe străzi, iar când se vedeau acasă cădeau moarte, într-un somn adânc. Alexandru hotărâse că în toamnă, în acel anotimp care-n Canada se numeşte «vară indiană», aveau să meargă împreună la fiica lor, Maria.

La multe s-ar fi aşteptat Sânziana în viață, dar că avea să-şi petreacă bătrânețea alături de Alexandru Bujor nu, şi nici, iarăşi, că după căderea comunismului avea să-şi țină gura mai strânsă decât în acele vremi; că după ’90 aveai să fii stampilat mai abitir decât în toiul luptei de clasă; că aveai să rupi, din «divergențe ideologice», relații de peste treizeci de ani cu oameni pe care-i prețuiseşi, aşa ceva nu-şi închipuise.

«Nu mi-am închipuit, dar măcar nu mă mir. Înseamnă

că n-am trăit degeaba-n comunism, de vreme ce, la anumite reeditări ale sale, nu mă minunez ca alții. Ce văd am mai văzut şi-am să mai văd. Ca şi când «capitalismul» n-ar fi făcut tot de oameni! Ieri te supuneai unora şi trebuia să-i şi aplauzi; azi e la fel, doar figurile s-au schimbat. Nu s-au schimbat: şi-au pus altă mască. «Eliberarea spirituală a omului!». Vai de ea de eliberare! Societatea, de sub orice regim, e ca discurile cu şanțuri ciobite: acul se plimbă pe-un singur şanț. Ieri simulam ca să nu-i supărăm pe unii, azi simulăm ca să nu-i supărăm pe «imaculații» momentului. Simulăm până murim. Îmi spun tot mai des o vorbă a doctorului Florin Chirițescu, Dumnezeu să-l ierte, mi-o spun spre a-mi înviora singura speranță, speranța sfârşitului: «Las' că murim noi». Câtă dreptate ați avut, domnule doctor. E singura perspectivă cu-adevărat luminoasă care ne-aşteaptă. De-atâta simulare, de-atâta spirit de dominare şi de-atâta obediență care ne-nconjoară, am ajuns într-o permanentă stare de greață fizică. Sânziana Hangan, lasă, n-o să mai fie cât a fost. Curaj la tras mai departe sania pe uscat... Uite pentru ce-ai murit tu, Mărinică!». La această amintire obsedantă îi venea să ia o mitralieră şi să tragă, şi să tragă până i-ar fi luat mâinile foc. Amintirea acelui băiat trezea în Sânziana Hangan revolta adunată de-a lungul unei vieți, exacerbată după 1989. «Uite pentru ce-ai murit tu, Mărinică!».

CAPITOLUL PAISPREZECE

Preoteasa Rahila Opriş, bunica dinspre mama a pictoriței Sabina Josan, întreagă la trup şi la minte, la cei nouăzeci şi şase de ani ai ei, deşi la curent cu tot ce mişca în lume, prin intermediul unui aparat de radio nemțesc de calitate şi-al unui televizor color, daruri de la fiică-sa, Verona, şi de la Sabina, nepoată-sa, cum nu mai avea demult primprejur oameni de-aceeaşi vârstă cu ea, se abținea să le povestească celor mult mai tineri viața ei – o viață, căreia aceştia nu-i fuseseră martori – ori să-şi spună deschis părerea despre unul şi despre altul. Îşi povestea ei înseşi în fiecare zi propria viață. Se vedea copilă în casa îndestulată în care se născuse, apoi la Ursuline, unde părinții ei avuseseră ambiția să-şi dea fiica, unicul lor copil, pentru ca – având carte şi încă nemțească – fata să poată ridica ochii cât mai sus. La cincisprezece ani, când terminase şi cele patru clase de liceu, câte se făceau la maicile catolice, se şi măritase. La primul ei bal, pusese ochii pe ca tânărul viitor preot Opriş. Părinții, şi cei ai fetei şi cei ai băiatului, se bucuraseră că nu-şi căsătoreau copiii numai din interes, fiindcă pentru a o spune pe-a dreaptă, şi familia Opriş se bucura de zestrea viitoarei nurori şi familia Sbenghe se bucura să-şi mărite fata cu un preot. Cu domnul părinte, Rahila dusese o viață pe care şi-ar fi dorit-o orice femeie: în dragoste, în blândețe şi-n înțelegere. Gândul celor doi soți era doar cum să-i fie mai plăcut unul celuilalt. Şi parcă erau gemeni în felul cum se purtau cu oamenii, în felul cum îşi crescuseră copiii hărăziți de Cel de sus, pe Liviu şi pe Verona, frumoşi, sănătoşi, ageri la minte, cu mare drag de-nvățătură. Le dăduse Domnul şi-un ginere bun. De nimic în viață n-avusese a se plânge doamna preoteasă; până-n acea zi când fuseseră ucişi domnul părinte şi Liviu. După mai bine de-o jumătate de veac, preoteasa încă se minuna cum de nu murise pe loc în

clipa în care-nțelesese că cei doi fuseseră omorâți, cum de nu murise, cum de nu-şi pierduse mințile. De la patruzeci de ani, când oamenii îi răpiseră două dintre cele trei ființe pentru care trăise cu drag, Rahila îşi dusese zilele: fiindcă-nvățase de copil că nu se află pe lume păcat mai mare decât să-ți iei singur viața; şi fiindcă aştepta un semn de la Dumnezeu întru pedeapsa ucigaşilor. Şi îl primise: când singurul fiu al unuia dintre ucigaşii preotului Opriş şi-ai lui Liviu Opriş îşi pierduse unicul copil, înecat.

Atâta cât îi trăiseră părinții şi socrii avea cu cine vorbi despre cei ucişi. Cu străinii nu vorbea. Ucigaşii erau mari şi tari şi după 1945. Nu se temea pentru viața ei, ci pentru a fiică-sii, a ginerelui şi-a nepoatei. Preoteasa era sigură că ginerele ei făcuse puşcărie tot din pricina acelora. De când, ieşit din puşcărie, ginerele ei fusese găsit cu capul despicat de trup pe linia unui tramvai, la Bucureşti, preoteasa arunca asupra fiică-sii o privire plină de bănuieli: nu făcuse ceva, nu spusese ceva prin care să-şi îndemne bărbatul să se despartă de viață? Sau tot aceia tocmiseră pe cineva să-l împingă pe Josan sub roțile tramvaiului? De nepoată-sa, de Sabina, se depărtase când pricepuse că fata nu era din acelaşi aluat cu ea, cu preoteasa. De când avea televizor şi o văzuse pe nepoată-sa defilând cu brațele încărcate de flori, ca venind de la cununie, în suita unui domn frumos, care râvnea la nu-ştiu-ce prin politică, socotise că nepoată-sa nu se purta după cuviință. Iar când se tot vorbea de vizitele ei la Budapesta, urmate de discursuri în care nepoata vorbea plină de convingere de acțiunile diversioniste ale românilor din Cluj, care făceau nişte săpături pentru a scoate la iveală ruine romane, preoteasa închisese televizorul şi se dusese drept la fotografia care o înfățişa pe ea Rahila, pe domnul părinte, pe Liviu şi pe Verona, elevi de liceu. «Cum vă-ți întoarce voi în țarină, acolo unde v-or fi azvârlit aceia, când o auziți pe nepoata voastră ce rosteşte. Ca o viitură, ca o

venetică. Doamne, multe am mai răbdat de la străini! Nu credeam să-i aud pe-ai mei vorbind ca ei».

Fiică-sa şi nepoată-sa îi instalaseră preotesei telefon. Dacă nu voise-n ruptul capului să se mute la Bucureşti, măcar prin telefon o puteau auzi în fiecare zi. Când o-ntrebau fiică-sa «ce faci, mamă?» şi nepoată-sa, cu glasul ei cântat «cum o duci, bună?», le răspundea invariabil: «cu voia Domnului, bine». «La televizor te uiți?». «Din ziua cu săpăturile de la Cluj... nu mă mai uit». Întrebarea i-o pusese nepoată-sa. Cu-o voce schimbată aceasta o întrebase: «De ce, bună?». «Ca să nu-mi otrăvesc sufletul. Omul bătrân trebuie să se pregătească pentru acel drum, să-şi pregătească plecarea în pace, fără otravă-n sine, pe care să o ducă-n cea lume... Aşa, dragul bunii». Nu mai asculta radioul, nu se mai uita la televizor. Dacă nu i-ar fi fost ruşine de lume – fiindcă toată viața socotise ruşinos să-ți vorbeşti neamul – i-ar fi rugat pe vecinii care-o ajutau şi-o iubeau ca pe bunica lor, i-ar fi rugat s-o-ngroape fără să-i cheme nici fiica, nici nepoata la-nmormântare.

Verona, după ce fusese asigurată de maică-sa că se simțea mai bine ca oricând, plecase şi ea cu «ăi tineri» într-o excursie în Grecia, cu prilejul unei expoziții a Sabinei la Atena. La această veste, preotesei parcă i se luase o piatră de pe inimă. «Acum, acum trebuie». Se dusese la preotul care slujea la cea mai apropiată biserică. Voia să se spovedească şi să se-mpărtăşească. «De când nu v-ați mai spovedit, doamnă preoteasă?». «De cincizeci şi şapte de ani». «De ce?». «Am avut mare tulburare-n suflet. Acum nu vreau să plec din lume fără a vă spune, cum se cuvine unei creştine, că nu pot să uit şi nici să iert». «Dar Mântuitorul a zis să-i iertăm aproapelui nostru de şapte ori câte şapte». «Ştiu, domnule părinte. Dar eu n-am putut. Şi n-am să pot nici în puținul cât mi-a mai rămas de călcat prin țarină». «Încercați, să iertați, vă rog eu». «Aş vrea, dar nu pot. Domnule părinte, nu cer iertarea păcatelor, că aceea doar Dumnezeu o dă sau n-o

dă, la dreapta Lui judecată. Am venit să mă mărturisesc, pentru ca să pot primi Sfânta împărtăşanie». Preotul îi dăduse cuminecătura şi o binecuvântase. Ca şi când şi-ar fi mărturisit propriul păcat şi ar fi cerut îndurare, preotul îngenunchease în fața uşilor împărăteşti şi i se-adresase lui Dumnezeu cu glas şoptit: «Doamne, cum să uiți şi cum să ierți aşa ceva», şi gândul lui se-ndreptă spre cei doi ucişi în 1940. De la biserică, preoteasa Rahila se oprise la vecini. «Dragii nanei, Verona şi Sabina-s plecate în Grecia. Dacă o fi să mor cât lipsesc ele – şi lipsesc trei săptămâni – vă rog să nu le căutați, ci să mă-ngropați voi». «Ce vorbă-i asta, doamnă preoteasă? Că sunteți verde ca bradul». «Iaca, o vorbă ca oricare alta. Vă las şi scris către ele că asta mi-a fost voia. Aveți aici şi-un C.E.C. la purtător pentru cheltuieli. Simplu, cum se cuvine la una ca mine, pe care-a uitat Domnul s-o mai ia la sine».

Orice nelegiuire făcută de mai mulți, până la urmă se află. Aşa aflase preoteasa Rahila Opriş că înainte de a-i împuşca, aceia îi târâseră pe preotul Opriş şi pe fiul său, Liviu, cu forța, prin prundişul râului, legați cu mâinile la spate. Fiecare ucigaş trăgea de câte un picior victima şi până ce preotului şi fiului său le mai rămăsese carne pe față nu-i împuşcaseră. Asta nu putea ierta şi uita preoteasa Rahila Opriş. Ucigaşii aceştia, ca atâția alții, repede intraseră-n Securitate şi schingiuiseră şi alți oameni la Sighet şi la Gherla. În afară de unul dintre ucigaşi, Garbay, care-şi pierduse feciorul înecat, ceilalți trăiseră şi muriseră liniştiți, în belşug, şi cu tot neamul lângă ei. Doar despre unul povestea nevastă-sa că urla-n somn şi sărea-n sus în miez de noapte. Preoteasa, cu toată durerea ei fără alinare, se străduise să trăiască-n rând cu lumea: să-şi aibă grijă de gospodărie şi să nu lase curtea fără flori, din primăvară până dădea bruma. Cum trecea vremea unora, cum răsădea altele, iar trandafirii ei erau ştiuți de tot oraşul. Doi, cu floarea prelungă şi roşie ca sângele, străjuiau mormântul în care ar fi trebuit să-şi

doarmă somnul de veci Liviu şi părintele Opriş. De peste o jumătate de veac, la mormântul gol ardea candelă, se aprindeau în fiecare zi lumânări, de primăvara până târziu în toamnă se schimbau mereu florile, iar la căderea brumei locul era acoperit cu crengi de brad. Preoteasa făcuse de mult testament vecinilor pentru mormânt.

Erau oameni tineri, cu frica lui Dumnezeu, aveau copii, avea cine să-i aprindă şi ei o lumânare. Se purtase cu ei ca şi când i-ar fi fost rudele cele mai apropiate, iar ei n-o lăsau singură la nicio sărbătoare; şi nu era zi să nu treacă s-o-ntrebe de sănătate şi dac-avea nevoie de ceva. Preoteasa îşi încuia seara uşa pe dinăuntru, scotea cheia din broască şi-o punea pe măsuța din antreu. Vecinii aveau cheie pentru-acea uşă, încât de i s-ar fi întâmplat ceva să nu fi fost nevoie de vreun meşter în descuiat lacăte şi broaşte şi nici de spart uşa. De la optzeci de ani, nu mai ținuse nici câine, nici pisică. Nu voia să rămână de ea şi să sufere. Numai cine n-a avut câine şi pisică la casa lui nu ştie câtă durere le pricinuieşte acestora moartea stăpânului. Preoteasa Rahila îşi aducea aminte fiecare ființă de la casa părinților ei şi de la propria casă. Pe toate le iubise şi le ocrotise, cum îşi iubise şi-şi ocrotise familia. Câinele şi pisica, şi la părinții ei şi la casa proprie, mureau înaintea stăpânilor. Când era la părinți şi vara luau mesele sub bolta de viță din spatele casei, câinele se-apropia şi poftind la bucatele stăpânilor îi curgeau bale. «Câinele ăsta n-a mâncat?», întreba tatăl Rahilei. «A mâncat, da' pofteşte şi el, că e şi el suflet de om», şi mama Rahilei îi strecura câinelui o bucățică din farfuria ei.

De când se spovedise şi se-mpărtăşise cu gând de drum lung, preoteasa, micşorată de ani, dar dreaptă, cu pas apăsat, ca şi când ar fi vrut să-şi măsoare curtea, o trecuse din margine în margine, oprindu-se la fiecare pom, la fiecare floare, le mângâiase cu ochii şi cu mâinile, vrând să ia din ele ceva cu sine, măcar un strop din dragostea pe care le-o dăruise. «Dragilor, învățați-vă să

trăiți fără mine».

Fiică-sii, Verona, îi lăsase o scrisoare, în care-o ruga să vândă vecinilor, la orice preț, casa, fiindcă față de nimeni nu se simțea mai îndatorată. Dacă nu s-ar fi gândit la ce-avea să zică lumea, preoteasa le-ar fi făcut testament vecinilor şi pe casă. Verona în niciun caz n-ar fi atacat testamentul şi nici nu s-ar fi supărat pe maică-sa. Dar ce-ar fi zis lumea: «să ai tu copii şi să-ți laşi averea la străini? Înseamnă că tare trebuie să te mai fi supărat copiii». Verona fusese totdeauna o fiică bună, căreia-i păsase de maică-sa şi n-avea nicio vină că Sabina, fiică-sa, voia să trăiască bine şi să fie-n fruntea bucatelor sub orice stăpânire. Şi totuşi avea o vină; ar fi putut s-o tragă de mânecă pe fiică-sa şi să-i aducă aminte din ce neam se trage şi cum îi muriseră-n ’40 bunicul şi unchiul. Dacă tot dădea lecții de morală pe la televizii. Şi nici lațele alea-n ochi, glasul miorlăit şi boticul de fetişcană nu se mai potriveau cu ditamai muierea, trecută bine de cincizeci de ani. Vorbele-atât de «cald internaționaliste» ale nepoată-sii erau sare pe rană pentru bunică-sa, Rahila. Doamne, de ce mi-oi fi dat atâtea zile?». Şi amintindu-şi de convorbirile nepoată-sii cu fel de fel, care mai de care mai căzut pe spate de admirație în fața unui asemenea caracter de stâncă, preotesei Rahila i se tăcea un dor sfâşietor de moarte şi înălța rugă spre Domnul s-o ia la Sine, iar la pusul ei în pământ să nu se afle nepoată-sa.

După împărtăşanie nu-i mai era nici foame, nici sete. Două seri la rând se-mbrăcase cu hainele de moarte şi se-ntinsese în pat cu grijă, să nu le mototolească. Dimineața, dându-şi seama că se afla tot pe Pământ, oftase. A treia seară, la fel îmbrăcată, pe lângă rugăciunile ei obişnuite li se-adresase părintelui Opriş şi lui Liviu: «Domnule părinte, şi tu Liviuț al mamei, rugați-vă Domnului Dumnezeu şi lui Iisus, care a pătimit ca şi voi, rugați-vă să-mi facă trecerea uşoară. Fiindcă oricât ai fi trăit, tot ți-e frică. Rugați-vă pentru mine, roaba lui Dumnezeu, Rahila». Rugăciunea îi fusese primită. A doua

zi, când îi adusese laptele, vecina o găsise întinsă în pat, senină, ținând în mâna dreaptă fotografia care înfățișa familia preotului Opriş în august 1934.

*

Grigore Nicolaescu, dezamăgit de eşecul lui în politică, în fața cuiva care nu-i ajungea nici la degetul mic, îşi adusese aminte că alta-i era menirea: critica plastică, eseistica. În calitate de eseist putea spune că se năpustise cu-o ură elegant ambalată asupra unor valori ale românului, pe care el, Grigore Nicolaescu, le socotea poncife răsuflate. Nici pictura unor clasici nu era cine-ştie-ce, ca de pildă cea a lui Nicolae Grigorescu, prea conjuncturală uneori – ca în *Atacul de la Grivița* – prea aservită țărănismului, idilică şi edulcorată, fără aspirație spre universal. Prea cantonat în românism, ca şi Eminescu, de altminteri: pe cine să intereseze poezii ca *Scrisoarea a III-a* sau *Doina,* al cărei conținut nu ne recomanda în niciun caz intrării în Uniunea Europeană! De unde şi până unde *Miorița* şi *Meşterul Manole* – embleme ale spiritualității românului, şi exemple ale zisei spiritualități de dat în manualele şcolare, mai ales adresându-se unor vârste la care sentimentul morții nu are nicio valoare? Referindu-se tot la embleme ruginite, nedemne de dat exemplu şcolarilor, lui Grigore Nicolaescu nu-i scăpase nici monologul lui Ştefan cel Mare din *Apus de soare:* nu dai exemplu spusele unui autocrat. Pe-un ton academic, măsurat, cu-o voce mică şi rârâită, în care doar urechea experimentată percepea persiflarea, marele intelectual – care era de-adevăratelea Grigore Nicolaescu, din punct de vedere al cunoştințelor – mototolea şi prezenta ca bune de azvârlit la coş exact acele elemente ale sufletului românesc în fața cărora se-nchinaseră oameni ai unor generații trecute, măcar tot atât de intelectuali cât Grigore Nicolaescu. Într-o seară, când Sânziana îl asculta consternată, debitându-şi la o

televiziune opiniile, în fața unui conlocutor care-i cânta în strună, Alexandru Bujor trecuse prin hol: «Văd că-l asculți pe marele intelectual în tranziție şi faci o mutră ca de parastas». «Tu crezi că el crede ce spune?». «Crede pe dracu'. Tâmpit doar nu e, dar a văzut că aşa merge vânzarea pe piață. Să fii „european de nicăieri". Şi mai are tupeul să spună că românii n-au avut modele. Că şi ăi mai mari intelectuali au supralicitat în lichelism pe vremea comunismului. Parcă numai pe vremea comunismului! Dar el acum ce face, băga-l-aş...». Vocea lui Alexandru Bujor suna ca o spadă care şfichiuia aerul pentru a-mprăştia otravă. Oricum, nu mai multă decât glasul mic şi academic al «intelectualului în tranziție», glas din care simțeai voluptatea celui care, după o lungă tăcere, izbuteşte, în fine, să dea drumul la ceea ce zăgăzuise cu chin.

Nici urmă de regret în terfelirea unor esențe. Nici urmă din regretul celui care descoperă sincer că s-a-nşelat şi c-a luat alama goarnei drept aur de 24 de carate. O voluptate a terfelirii sub faldurile spiritului critic, spirit căruia nu-i şade bine entuziasmul, mai ales pentru te-miri-ce-şi-mai-nimic. Ceva de om pizmaş, ros de-o insatisfacție ştiută numai de el. De când aflase că un analist politic, ins cu voce la fel de înfundată ca şi mintea, ceruse unui post de televiziune pentru o apariție 1.000 de dolari şi ăia îi dăduseră, Grigore Nicolaescu îşi negocia aparițiile fără să lase din preț. Dorința de trai bun căzuse asupra lui ca o boală. Voia să-şi răzbune toți anii talciocului pentru câte o carte, în timp ce casele tovarăşilor se umpleau cu opere de valoare luate la metru. Pătrunsese şi-n el gustul uşurimii şi-al uşurătății. Atâția ani aplecat asupra atâtor cărți pentru-a scrie alte cărți se răsculau acum în el. Tinerețea trecuse, în care singura satisfacție îi fusese vanitatea de a-şi impune opinia şi de-a o impune şi pe-a Adrianei Andrei, de-a alcătui împreună un cuplu temut intelectual. Acum descoperea cât de uşor şi de bine plătit se făcea ascultat

mult mai mult decât fusese vreodată citit – de pe ecranele televizoarelor, în conversații cu invitați, pe care el îi impunea, conversații alimentate din cunoştințele acumulate în anii de secetă. Căpătase gustul mâncării şi-al băuturii alese. Ochii protuberanți, ca ai cățeilor din rasa *apsa-lhaso,* atât de-asemănători cu-ai Sabinei Josan, sclipeau acum dintr-un obraz rotund, iar peste pantaloni i se-arăta o anume rotunjime pe care altădată o socotise un semn al mitocanului, dat de trai bun. Dar nu-i păsa. El nu era Sabina Josan, care se cântărea şi se măsura zilnic, alarmându-se şi la un sfert de kilogram în plus, muncind pentru menținerea siluetei cam cât pentru profesie şi pentru rolul ei de eminență-cenuşie în viața politică. Ea era protejata-protectoare, prin lucrăturile căreia Marişescu ocupa un loc ce, dacă era pe alese, oricum i s-ar fi cuvenit de zece ori mai mult lui Grigore Nicolaescu, din partea celor de pe-aceeaşi parte a baricadei pe care se aflau ei trei. Sabinei Josan îi «datora» Grigore Nicolaescu măcar cincizeci la sută din înfrângere. Antipatia dintre ei doi avea mare vechime. Secretara de redacție de la publicația unde Grigore Nicolaescu făcea legea încă de pe vremea comunismului – femeie cu experiență, cu fler şi cu bun-simț – văzând cum Nicolaescu îi stă ca un os în gât Sabinei Josan, îl întrebase într-o zi pe-un ton matern: «Grigore, nu cumva asta a vrut să se culce cu tine, iar tu te-ai prefăcut că nu pricepi?». Nicolaescu tresărise; fiindcă nu se lăudase niciodată cu femeile care-i trecuseră prin pat ori îi dăduseră semn că le-ar fi dat inima brânci la aşa ceva; îi răspunsese bătrânei lui secretare, făcându-se că-şi scormoneşte prin memorie: «Nu-mi aduc aminte» şi dăduse dubitativ din cap. «Mai gândeşte-te», îi răspunsese bătrâna doamnă, care pricepuse că nimerise cu degetul drept peste punctul nevralgic. După cuvintele spuse la vernisajul unei expoziții colective de pictură, printre participanți numărându-se şi Sabina Josan – pe vremea tinereții, când el era în plină ascensiune – pictorii îi

mulțumiseră pentru aprecieri şi-i strânseseră mâna; Sabina se-apropiase de el, îl privise în ochi foarte grăitor şi pentru a întări cele transmise prin «oglinzile sufletului», fără niciun cuvânt îl sărutase aproape de gură, o singură dată, lipindu-se toată de el. Grigore Nicolaescu era pe-acea vreme îndrăgostit de Adriana Andrei, care nu-i făcuse niciun fel de avans… şi care se lăsa greu cucerită. După acel vernisaj, ori de câte ori se afla în prezența Sabinei Josan, Grigore Nicolaescu se purta ca şi când n-ar fi priceput semnificația manifestării ei de-atunci. Fără să se fi socotit mare cunoscător al psihologiei feminine, Grigore Nicolaescu băgase de seamă vitriolul pe care-l lăsa în sufletul femeilor refuzul celor care le ignoră ofranda. Femeia poartă pică unui bărbat mai mult pentru ceea ce-ar fi putut să fie şi n-a fost, decât pentru ceea ce-a fost şi-a dezamăgit-o. E drept că şi antipatia lui Grigore Nicolaescu față de Sabina Josan crescuse o dată cu vremea. Şi nu atât pentru comportamentul ei de copiliță întârziată, ori pentru modul cum o ignorase pe Adriana Andrei, cât pentru faptul că amândoi îşi doreau acelaşi lucru: puterea. Frecventarea cercului de-un comunism special, cerc pe care şi-l crease «conul Petruț» – tovarăşul ministru Petru Grigorescu – îi adusese pe Grigore Nicolaescu şi pe Sabina Josan în situația de-a-şi masca antipatia reciprocă, dându-şi seama că erau cultivați, împreună cu alți câțiva intelectuali, în vederea împrospătării cadrelor, în cazul unei eventuale schimbări de regim. Schimbarea aceasta îi adusese din nou față-n față, amândoi jucând mai departe comedia cordialității. Sabina Josan, elevă fidelă şi veche a «conului Petruț», îl lucrase-n foi de viță pe Grigore Nicolaescu, îndreptând tot aburul propulsor spre Virgil Marişescu, bărbat frumos şi cu cârlig la muieri, cum îl caracterizase un coleg de coaliție. Grigore Nicolaescu trecuse printr-o gravă stare de amărăciune şi de orgoliu rănit când văzuse ce puțin preț se pune pe intelectualitate în politică. Îşi amintea, fără ca asta să-l consoleze, dezolarea lui Eminescu, pe vremea

când scria la *„Timpul”:* în Cameră, doar doi oameni vorbeau corect şi logic: Maiorescu şi Kogălniceanu. Lumea era impresionată mai ales de aspectul fizic al unui candidat, de parcă l-ar fi ales de prăsilă, de «jocul lui de scenă», de felul cum îşi dădea ochii peste cap şi mai ales de promisiunile abracadabrante pe care le făcea, promisiuni cărora dacă el, emițătorul, le dădea crezare, însemna că stătea slăbuț la categoria glagorie.

Grigore Nicolaescu era nemulțumit de obtuzitatea şi de samsarlâcul lumii politice, de capacitatea de selecție populară orientată doar intuitiv, nemulțumit de sine însuşi, fiindcă-şi dădea seama că nu mai avea nici forța fizică, nici răbdarea benedictină de-a duce la bun-sfârşit ceea ce proiectase a fi opera vieții lui: o istorie a civilizației, în care accentul să cadă pe valoarea artei. Era sigur că n-avea s-o mai scrie niciodată, fiindcă nu se număra printre cei care se autopăcălesc spunându-şi: «să termin urgențele de săptămâna asta şi m-apuc de treabă». Conştient că el, cel proiectat la tinerețe, n-avea să se-mplinească niciodată, acceptase linia minimei rezistențe: cea a traiului bun şi-a iubirilor pasagere, adică a impulsurilor carnale de moment. Eliberarea de-un regim dictatorial îl înrobise pe Grigore Nicolaescu propriei persoane: îi adusese o sete nesățioasă de putere, de vedetism şi – ca ultimă concesie față de vremurile noi – o mare poftă de trai bun şi mai puțin muncit. Ca şi mulți alții, Grigore Nicolaescu se hrănea în capitalism din osânza intelectuală acumulată pe vremea «deşertului cultural» din comunism.

*

Sabina Josan, care nu ignora viața femeilor celebre, auzise fără dar şi poate de Ninon de Lenclos, seducătoare şi la optzeci de ani. Asta se petrecuse însă în alte vremuri, când se punea mai mare preț pe spirit, pe farmecul conversației şi nu la sfârşitul secolului douăzeci, sfârşit în

care se vorbea de sex şi de acțiunile acestuia ca de mersul la plimbare sau la cinema. Încă din ’90, Sabina Josan presimțea că-şi juca ultima carte a feminității. Venise momentul să pună în aplicare învățăturile pe care, cu generozitate, i le oferise «conul Petruț». Trebuia să-şi exercite capacitățile intelectuale; să-şi impună punctele de vedere şi să joace rolul imaculării, a personajului care-a plutit, cu aripi diafane, pe deasupra comunismului; să se prezinte publicului fără pic de jenă pentru vreun amănunt al trecutului; aşa cum se cuvine unui adevărat agent de influență. Sub aripa ocrotitoare a acestei imaculări – îmboldită şi de preferințele exteriorului pentru acest personaj – îl oploşise pe Virgil Marişescu, rivalul lui Grigore Nicolaescu. Marişescu – fără să-şi fi dovedit vreo scăpărare de geniu în vreun domeniu oarecare – ştia la perfecție cum se cucereşte o femeie. La cincizeci de ani ai Sabinei Josan, când se cunoscuseră, ea arăta la față ca de patruzeci, iar la corp, minus ridurile de pe gât, avea suplețea şi carnația unei femei de treizeci de ani. Făcea plăcere unui bărbat să-i meargă alături şi să-l recomande lumii ca pe-un strălumănător care-avea să facă minuni, la concurență cu Iisus şi cu sfinții Lui la un loc. Apariția fizică a Sabinei Josan, impecabil îmbrăcată, îi dădea lui Virgil Marişescu o stare de confort. Flatat era însă de renumele ei de pictoriță şi de eseistă, cu opera cunoscută în toată Europa, ca şi în cele două Americi, prin albume, prin culegeri de eseuri pline de pozele ei, prin expozițiile cărora abia le mai făcea față. Oricât de încrezător în farmecul propriu şi oricât de bună părere ar fi ajuns să aibă despre sine, prin adulația unei creme intelectuale şi a snobimii aferente, ca şi a umflării cu țeava din partea unor forțe exterioare, interesate în alegerea lui, Marişescu ştia prea bine cât îi datora Sabinei Josan. Ajuns în locul râvnit, ştiind, din alte împrejurări ale vieții, cât de grea povară este recunoştința, îi oferise îngeresei lui păzitoare tot ce l-ar fi măgulit acesteia orgoliul. Doar că ea – din proprie inițiativă, ori sfătuită la rându-i de vreun sobor de

îngeri – nu acceptase niciun onor oferit de fostul ci protejat. Preferase un loc mai la umbră, în acel cenuşiu bine gândit şi bine-amenajat, unde se trăgeau toate sforile. În vremea asta îşi terminase construcția vilei de la Snagov şi se pregătea de ridicarea alteia într-o poiană de munte. Construcția asta, în acel loc anume, se dovedise că ținea de bunăvoința unui sas emigrat în Germania. Sabina, cu aprobarea primăriei locale, pusese şi temelia vilei, când, deodată, înştiințat de rudele rămase în România, sasul se prezentase cu actul de proprietate a terenului şi o poftise pe Sabina să-i golească rapid locul de materialele de construcție, dacă nu voia s-ajungă în fața Justiției. Sasul nu se-nvoise să-i cedeze terenul la niciun preț. Nici curtea autorităților române, în favoarea Sabinei Josan, ale cărei merite, inclusiv pe cel față de-o persoană atât de importantă ca Virgil Marişescu, i le enumeraseră sasului, nu reuşiseră să-l înduplece. «Dacă doamna asta e o persoană atât de importantă, are tot interesul să se poarte corect», le răspunsese el autorităților, salutându-le cu două degete duse la şapcă şi-ntorcându-le spatele. Sabina găsise un alt loc pe care posesorul, văzând-o la strâmtoare, îi ceruse cât dracu' pe tat-su, iar ea, resemnată, îi plătise până la ultimul cent – nimic nu se mai vindea pe lei – vrând să evite gura unei părți a presei care n-o prea avea la inimă.

Vincențiu Velisar continua, şi după 1989, să fie socotit, înainte de orice, soțul Sabinei Josan: un prinț-consort plin de atenții față de regină, ținându-i trena oriunde era nevoie şi de-un soț care să legitimeze atâta inocență ce apăsa pe umerii reginei. Se abținuse să-i atragă atenția Sabinei asupra mediocrității lui Virgil Marişescu – Țuțu – şi-asupra decepțiilor pe care-acesta avea să i le pricinuiască, prin lipsa lui de consistență şi prin umblatul după o căciulă prea mare pentru capul său. Dar cu mintea lui aşezată, Vincențiu îşi dăduse uşor seama că pentru Sabina importantă era atingerea obiectivului: victoria lui Marişescu. În privința urmărilor: văzând şi

făcând.

Doamna Verona Josan era nemulțumită de «prestația» ginerelui ei în actuala conjunctură. Acesta-şi vedea tacticos de cursurile de la „Belle Arte”, în timp ce toată lumea umbla să-şi schimbe condiția, să se ridice, să pună mâna pe-un post şi nu să-şi lase doar nevasta să ducă-n spinare tot greul atâtor fundații, a atâtor alianțe. După o viață de om, Vincențiu îi apărea soacră-sii ca un trântor profitor de pe urma nevestei. Închisese totdeauna ochii la tot ce făcuse Sabina, fiindcă se complăcea în situația de bebeluş protejat, pentru care altul bătea la toate uşile spre a-i asigura o viață liniştită şi confortabilă. Velisar se prefăcea că nu vede ostilitatea soacră-sii. O singură dată îi dăduse o replică semnificativă. Pe când Sabina mergea cu protejatul ei protector, Virgil Marişescu, în propagandă electorală prin locuri publice, unde posturile de televiziune îi filmau ca pe-un cuplu ieşit de la starea civilă, ea – toată un zâmbet, iar brațele pline de flori, Verona Josan, partizană a aparențelor de bună-cuviință, găsise cu cale să-şi mustre ginerele: «De ce nu te duci şi tu cu ei?». «Trei am fi prea mulți», îi răspunsese Vincențiu, privind-o semnificativ; ceea ce nu-i stătea în obicei, el de felul lui păstrând aerul absent al omului care nici nu vede cum se scurge viața pe lângă dânsul.

Venise curând vremea când Virgil Marişescu o dezamăgise pe Sabina, ceea ce pentru ea nu era o surpriză. Dar fiindcă dezamăgirea nu numai că era la modă ci şi recomandabilă, din punct de vedere al prudenței acoperitoare, se-arătase dezamăgită şi înşelată în puritatea ei angelică. Politica, înainte de orice, este o artă a prudenței: îți tratezi prietenul de azi ca şi când mâine ți-ar deveni duşman, iar duşmanul ca şi când a doua zi avea să-ți devină prieten. Ce e-n guşă şi-n căpuşă nu este un principiu care să aibă vreo legătură cu politica. Politica funcționează potrivit serviciilor secrete: nimeni nu spune nimănui tot ce ştie; fiecare-şi păstrează măcar un as în mânecă, pentru cazul când cineva ar vrea

să-l dea-n gât. Singura manifestare fără nicio reținere a Sabinei Josan fusese cea internaționalistă şi pro-minoritară, fiind ea sigură că, în epoca globalizării, asemenea elanuri aveau cea mai bună cotă şi te scuteau de-a recurge vreodată la aşii din mânecă. Vremea statelor-națiuni – ca de-alde românii – trecuse. Şi-n niciun caz «îngustul» naționalism al săracilor nu-ți atrăgea nici invitații pe la simpozioane stereotipe, de bătut apa-n piuă, dar încântătoare prin călătorii pe banii babacăi şi aducătoare de noi relații. Sabina Josan era un om de-o mare consecvență: nu precupețea nimic pentru-a trăi bine şi pentru-a se pune-n valoare.

Nimeni nu era mai important pe lume decât ea însăşi. Din timpul său le dădea altora *prisosul.* Cântărea timpul – singura valoare care nu se vindea şi nu se cumpăra la nicio bursă – cu-o balanță riguroasă, folosindu-l pentru instruirea ei, pentru arta ei, pentru silueta *ei.* Şi totul în scopul de a-i fi mereu bine, de-a cădea mereu în picioare. Iar cum orice medalie are un revers, asemenea aspirație nu-ngăduia întotdeauna alegerea mijloacelor. Analizându-se pe sine, Sabina găsea că viața ei fusese închinată esteticii, fără să fi fost întru totul estetică, acest cuvânt conținând şi etica.

Tablourile sale din ultima vreme erau toate non-figurative şi nu pentru că o cerință majoră interioară o-ndemna spre non-figurativ, ci pentru că non-figurativul era ambiguu. Aici, mulți văd, puțini cunosc şi mai ales se fac a cunoaşte şi a inventa înțelesuri pe care omul sincer nu le pricepe nici dacă şi-ar face creierul felii. Sabina trebuia însă, pe lângă toate manifestările ei internaționalisto-civice, să nu abdice de la pictură care, hăt demult, atrăsese atenția asupra dânsei.

Aceia care-o ştiau de când se ştiau pe ei înşişi, aceia care, fără să vrea, îi cunoscuseră evoluția şi o judecau fără părtinire, fiindcă n-avuseseră niciodată nimic de împărțit cu ea, se-ntrebau: dacă n-ar fi fost Yalta, Sabina Josan ar fi fost aceeaşi? Ei înşişi ar fi fost aceiaşi? Omul

care n-a cunoscut spaima, care nu ştie ce-nseamnă să-ți înghețe sângele-n vine de groază, îl putea judeca pe cel care mai mult înspăimântat îşi trăise viața?

Ca persoană publică, oricând şi oriunde, nimic nu este mai uşor decât să-ți erodezi imaginea. Şi mai cu seamă când vrei să fii ubicuu precum bunul Dumnezeu, deci să te ştie o lume-ntreagă.

După ’90, pe-o căldură toridă, se stinsese din viață marele pictor Gelu Grigoraş. Neavând familie, de înmormântarea lui se ocupaseră colegii de breaslă. Sabina Josan ştia că Grigoraş n-o avusese deloc la inimă, dar se găsise datoare să-i facă mortului la căpătâi un elogiu din partea breslei şi dintr-a ei personal. Pentru ea, «viața era greu de închipuit fără Gelu Grigoraş». Modul cum găsiseră colegii mai tineri să se-mbrace în acea împrejurare era nonconformist, dar Sabina bătuse recordul: îşi adunase părul într-o crizantemă artificială neagră, drept în creştet, purta o bluză neagră cu floricele albe, fustă albă, sandale gen şlapi, care-i puneau în valoare labele fine şi pedichiura impecabilă. În convoi îşi luase mersul săltat de iedută, distribuind zâmbete în dreapta şi-n stânga.

Sânziana Hangan îl cunoscuse pe Gelu Grigoraş la Matei Şerban, care-o rugase să ducă un buchet de flori la sicriul răposatului: acesta-i fusese discipolul preferat. Dând cu ochii de Sabina Josan, al cărei discurs ținut cu-o voce plângăreață şi sincopată contrasta atât de frapant cu ținuta vestimentară a îndureratei făpturi, pentru prima oară în viață, Sânziana uitase că se afla la trecerea din lume a unui om şi privise ca la un spectacol, trecând în revistă fiecare participant şi judecându-l cât de bine juca rolul în piesă. Unii dintre ei îşi dăduseră coate şi se priviseră semnificativ, în timp ce Sabina îşi expunea admirația şi durerea pentru cel plecat. «Câtă dreptate ai, nene Matei, că vrei să fii petrecut la crematoriu doar de mătuşă-mea şi de mine», îşi spusese Sânziana, luându-şi în gând rămas-bun de la Gelu Grigoraş, despre care se

putea spune că-şi închinase toată viața numai picturii. «Unde şi-or fi lăsat simțul ceremonialului confrații omului ăstuia care intră-n pământ? De unde-o fi apărut specia asta de „zombi”? Doamne, Dumnezeule, vai de capul nostru!».

Thomas Becket, la tinerețe, fusese companionul de destrăbălări al prietenului său Henric al II-lea Plantagenet. Ajuns arhiepiscop de Canterbury şi mare-cancelar al Angliei, Becket îşi luase rolul în serios, ceea ce-i şi adusese ruptura cu vechiul prieten regal, care-i ordonase asasinarea.

«Ai noştri, când devin persoane publice oare de ce nu-şi onorează rolul pe care şi l-au asumat?». Acest gând i-l stârnise Sânzienei Hangan ținuta Sabinei Josan la înmormântarea lui Gelu Grigoraş; Sabina, rostitoare de discursuri funebre. «O fi socotind că varza aia creață şi franjurată din creştet este semn de doliu? Dacă femeia asta, care este cineva prin talent, prin cultură, are asemenea găuri în minte, ce să mai zicem de țoapele cinstite? Chiar atât de rebeli să fie hormonii la oameni? De dragul de-a se-ntineri să nu se mai gândească omul deloc la efectul pe care-l produce asupra altora? Bietul Grigoraş, se răsuceşte-n groapă».

*

Doamna Verona Josan, mergând la Satu Mare, ca să-şi reglementeze drepturile succesorale după moartea maică-sii, făcuse o viroză cu 40 de grade şi cu sufocări, ceea ce-l determinase pe medicul care-o consultase s-o interneze la spital.

Anunțată de vecinii răposatei preotese, Sabina Josan venise val-vârtej să vadă ce se-ntâmplă cu mamă-sa. Bătuse direct la uşa directorului, care-o primise politicos şi-i explicase că o tratau pe bolnavă cu toată atenția, dar în limitele posibilităților, «atâtea câte ne acordă sau mai degrabă nu ne acordă Guvernul. Mai mult de-atât...».

«Puteați s-o trimiteți cu-o ambulanță la Cluj». «Nu cred că ar fi fost prudent, încercăm şi noi ce putem. Nu e dânsa unicul caz cu-aceste simptome». «Şi de ce mai stă cu-o persoană în rezervă?». «Fiindcă şi persoana aceea e bolnavă şi nu pot s-o dau afară de dragul altui pacient». «Ştiți cine sunt eu?», îi sărise țandăra Sabinei Josan față de placiditatea medicului. «Nu ştiu, doamnă», zisese şi-acela de-al dracului, ştiind foarte bine a cui mamă era pacienta lui, Verona Josan. Sabina plecase trântindu-i doctorului uşa.

Somitățile consultate la Bucureşti telefonic, o sfătuiseră să nu-şi mute mama din spital, indicându-i un tratament pentru care-i trimiseseră şi medicamentele necesare. Asistenta-şefă a directorului, în timp ce buchisea într-un registru, participase, fără să vrea, la convorbirea dintre şeful ei şi Sabina. Cum şeful nu-i ceruse să nu povestească ce-auzise, asistenta umpluse spitalul de replica şefului față de marea personalitate venită «de la centru». Aceeaşi asistentă – făcând pe revoltata față de «grosolănia» şefului ei, care se prefăcuse că nu cunoaşte o personalitate cunoscută de toată Țara – «în mare taină» îi reprodusese şi doamnei Verona Josan scena aceea «penibilă». Jenată de purtarea fie-sii şi mai ales convinsă că istoria nu trăsese cortina, ceea ce impunea oricând prudență în comportament, doamna Verona Josan găsise cu cale să se scuze față de doctor: «Aşa e când li se urcă unora la cap». Doctorul se-aplecase confidențial spre pacientă şi-i şoptise: «Fiți liniştită, doamnă, s-au văzut cazuri şi de scroafe suite-n copac. Dumneavoastră să fiți sănătoasă!».

La un an după această întâmplare, încă se mai chicotea pe seama Sabinei Josan, ori de câte ori venea vorba despre ea în acel spital din Satu Mare. Dar, deşi se aflaseră suflete bune care să-i spună ce impresie de neşters lăsase-n oraşul de baştină al mamă-sii, ea-şi văzuse mai departe de ceea ce considera menirea ei de elită intelectuală. Cu două gărzi de corp alături, nu lipsea

de la nicio manifestare unde putea fi văzută, intervievată, filmată. Se dorea prezentă peste tot. Simțea o nelinişte-n trup şi-n cap, ca o pişcătură de streche: voia mai mult decât oricând să se ştie că există, să-i afle lumea părerile, să şi le impună cu glasul inocent, copilăresc şi sincopat, să lupte fără preget pentru «europenismul» ei, să şi-l pună-n valoare dintr-o Țară care-i servise de trambulină şi care, de fapt, nici n-ar prea fi meritat-o. Venise vremea ca «învățăturile conului Petruț către fiii săi» să-şi arate roadele. Ciracii lui trebuiau să fie prima putere în Stat: oficialitățile să le fie subordonate şi îndatorate lor; şi nu invers. Grigore Nicolaescu încălcase acest principiu; voise, cum s-ar spune, s-ajungă «oficial». Sabina Josan făcuse tot ce-i stătuse în putere pentru a-i sancționa dezertarea din sânul directorilor de conştiință care-aveau sarcini mult mai subtile decât politicienii declarați, dar şi pentru a-şi răzbuna ulcerările pe care Grigore Nicolaescu i le pricinuise de-a lungul anilor, cu indiferența lui. Când îşi justifica față de ea însăşi lucrăturile împotriva lui Nicolaescu, Sabina trecea ca vântul peste acest ultim motiv, care, dacă ar fi fost sinceră, ar fi recunoscut că atârnase cel mai greu la căderea lui Nicolaescu şi la ascensiunea lui «Țuțu». Elevii conului Petruț erau destinați să alcătuiască nucleul care să-i aglutineze pe toți cei dispuşi să devină Mecca şi Medina noii ideologii. Astfel fusese captat pianistul Mihnea Dobrotă în noul monolit propagator de idei. Mihnea Dobrotă nu-l văzuse pe «conul Petruț» decât la mesele maestrei sale Stela Dobrian, când îl tratase politicos şi-atât; iar acest *atât* numai pentru a nu o contraria pe cea mai iubită profesoară a lui. Altminteri, «conul Petruț» i se păruse o persoană suficientă, iar povestea ascensiunii lui în Partidul Comunist i-l făcuse şi mai antipatic. Nici pentru Sabina Josan nu simțea o simpatie debordantă, însă răsturnarea din ’89 presupunea nişte alianțe. Ele erau posibile cu oameni care-aveau aceleaşi idei ori simulau că le-ar fi avut; oricum, cu unii care să alcătuiască un for

ideologic temut de Putere, mentor al Opoziției şi director al părerii exterioare despre România, în acest joc al trasului de sfori, de dragul de-a reprezenta *alfa* şi *omega* ideologiei, pentru «şcoala conului Petruț» şi pentru afiliații ei, România se dovedea a cincea roată la căruță. Ei erau importanți; erau trecători şi trebuia să-şi fructifice condiția de efemeride; România avea timp să mai aştepte. Puterea era organizată după aceleaşi principii: ce-i în mână nu-i minciună, acum ori niciodată. Şi, din punctul de vedere al Puterii, România avea timp s-aştepte. Şi în condițiile globalizării care se-anunța şi «ăia» aveau să aibă nevoie de agenți de influență. Dintre aglutinații din jurul nucleului creat de «conul Petruț», monomaniac de felul său, Mihnea Dobrotă, ignorând totul în afară de propria persoană, era chiar convins de ceea ce debita. El chiar credea în reanimarea defunctei monarhii, în timp ce restul «aglutinaților» îi dădeau doar cu gura pentru a le face-n necaz neo-crypto etc. comuniştilor care se ridicau, în privința restaurației, cam la toată populația; excluzând, evident, copiii de țâță. Când unul dintre directorii de conştiințe ai «dreptei» (false) emisese ideea că patronii din Occident au discuții cu sindicatele în scopul de-a chibzui cum să-şi împartă bogăția, până şi aglutinații zâmbiseră pe sub mustață; numai Mihnea Dobrotă crezuse neabătut în virtuțile cristice ale patronilor occidentali. Sub imobilitatea asta mintală, despre care cu greu ai fi putut spune dacă era sinceră ori simulată, Mihnea Dobrotă îşi administra cu spor viața. Cânta parcă-n duşmănie, ca şi când n-ar fi cântat şi pe vremea comuniştilor, ci ar fi ieşit de la ocnă odată cu decembrie ’89. Nici măcar nu se mai preocupa dacă stilul său de interpretare se potrivea cu toți compozitorii, ştiut fiind că fiecare mare instrumentist excelează într-un anumit gen de compoziție, aparținând unei anumite exprimări sufleteşti, chiar unei anumite concepții tehnice.

Cântase, de exemplu, *Imperialul;* fusese ovaționat de public. Numai Stela Dobrian nu se-arătase deloc

entuziasmată, ceea ce-l întristase profund. Cum ea nu-i spusese niciun cuvânt, nu-l răbdase inima să n-o întrebe ce părere avusese despre interpretarea lui.

— Băiete, ovațiile țineau de politică, nu de interpretare. Ce-am ascultat eu n-a fost nici Beethoven, nici *Imperialul.* Orchestra nu era la înălțime – ştiam că e mediocră şi că niciun dirijor nu face din rahat bici; concertul a fost zgomotos şi cântat în duşmănie. Atât. Fără strălucire, fără măreție. Cântă tu Mozart, Chopin, Schumann, Schubert, la care nu te-ntrece nimeni. Dacă nu vibrează fiecare fibră la unison cu fiecare notă, cu fiecare pauză dintr-un autor, lasă-te păgubaş.

Afară de pianiştii străini programați prin contracte, niciun pianist român nu mai apuca să cânte nimic. Mihnea Dobrotă cânta tot. Cum unii, în jurul vârstei de cincizeci de ani îşi iau amante de douăzeci, vrând să trăiască o a doua tinerețe, închipuindu-şi că vârsta lor plus vârsta partenerei împărțite la doi dădeau ceva cât se poate de echilibrat, cum unii, pe la aceeaşi vârstă, devin de-o avariție sordidă, Mihnea Dobrotă devenise de-o lăcomie profesională care, în ciuda firii lui bizare, îi nedumerea şi pe unii care-l cunoşteau de când făcea castele de nisip cu lopățica. După ce-şi văzuse fostul student «maghiar» cu-o bursă la Boston, renunțase la calitatea de profesor invitat şi chiar la cea de profesor titular.

Fiul lui, mare iubitor de muzică, refuzând să cânte însă la vreun instrument, era pasionat de informatică, de crearea de programe de calculator, de folosirea unor resorturi teoretice ale minții lui complicate, dar cu sertare – model de ordine şi de limpezime. Fără nicio intervenție paternă, obținuse o bursă în Statele Unite. Îi părea că-şi rupe inima-n două despărțindu-se de maică-sa, pentru care-avea nu doar iubirea copilului pentru o mamă de-o dăruire desăvârşită, ființă bună şi îngăduitoare, față de care nu-şi ascunsese niciodată niciun gând. Pe lângă dragostea firească față de-o asemenea mamă, în el se

trezea totodată o milă sfâşietoare pentru ființa care trăise o viață în umbra bărbatului ei, inhibându-şi personalitatea, pentru a nu-i ieşi lui din voie, pentru a nu-l contraria, pentru a-i crea o atmosferă de ascultare fără niciun protest, mergând numai în vârful degetelor, ca o tolerată în propria casă. Băiatul se-ntreba dacă extazul maică-sii față de tatăl lui fusese totdeauna o stare fără niciun bruiaj. Fusese extazul anahoretului căruia i se-arată Dumnezeu sau un clişeu pe care, o dată adoptat, maică-sa hotărâse să nu-l abandoneze? Bunul ei simț, orientarea în viața practică, aprecierile asupra oamenilor îl făceau pe băiat să creadă că extazul de la-nceput – dacă extaz fusese – devenise demult simplă aparență, care însă îi convenea de minune marelui artist, căruia îi plăcea să fie adulat; mai cu seamă că nevastă-sa îi urmase imediat Fiorelei – marea lui iubire – care nu se sfia să-i spună tot ce credea despre el şi despre oricine, păsându-i prea puțin că-l scotea din țâțâni pe marele artist, care-i administra pe loc o corecție corporală. Mihnea Dobrotă nu suporta ca în prezența lui să se mănânce biscuiți, mere, pere, struguri, iritându-l zgomotul pe care toate astea îl produc la mestecat. Fiorela crănțănea în fața lui, fără să vrea neapărat să-l irite, ci pentru că uita de la o dată la alta intoleranțele lui Mihnea. Alb de mânie, cu-o voce prevestitoare de catastrofe, el izbucnea de fiecare dată:

— Ştii că nu suport să mănânci aşa ceva în prezența mea. Ştii că mă scoate din sărite.

— Du-te, dragă şi te caută, că de-aia există psihiatri, îi replica plină de calm Fiorela, îi întorcea spatele şi se ducea la bucătărie să mănânce mai departe, râzând pe-nfundate.

Fiorela nu cunoştea extazul. Nu i se-arătase niciodată Dumnezeu, iar talentul îl judeca rece, entuziasmul nefăcând parte din calitățile ei.

Pentru Mihnea Dobrotă, nevastă-sa – mai mult decât o ființă, o femeie – însemna un climat: linişte, echilibru şi

admirație. Din partea ei, Mihnea nu aştepta vorbe: întreaga ei ființă era un extaz, o admirație transformată-n muțenie plină de umilință, aşa cum zdrobit şi umilit trebuie să se simtă cel pe care-l învredniceşte Dumnezeu arătându-i-se.

Soția lui Mihnea Dobrotă, om cu structură modestă, fără ifose, nu se simțea deloc aurită de gloria soțului ei. Nu vorbea despre el la slujbă, nu se fălea. Mândria ei, neafişată, păstrată doar în suflet, era copilul. În el investise tot ce ştia, tot ce credea că trebuie trecut din generație-n generație: milă, înțelegere, generozitate, ca entități pentru care lumea îşi justifica mersul mai departe. Şi era sigură că băiatul – tăcut, în ochii căruia surprindea uneori tăişul unei priviri critice şi dezaprobatoare chiar la adresa propriului tată – făcea tot ce făcea, adică tăcea şi-şi înghițea părerile, numai de dragul ei. Fără vorbe, între ei doi se stabilise o conspirație a supuşilor față de-un despot plin de calități, care însă – ca toți despoții – nu trebuia contrazis, nu trebuia contrariat. Chiar şi mersul prin casă, al mamei şi-al fiului, era cu paşi mărunți, de gheişă, pentru a se face cât mai puțin auziți. Când cei doi ieşeau în stradă, abia după câțiva metri îşi luau pasul normal şi nu acel pas temător al celui care trece ori prin teren minat, ori calcă pe ouă.

— Fiule, să brăzdezi lumea, să ne răzbuni pe noi care-am stat lipiți pământului, cum ne-a comandat Partidul, îi spusese Mihnea Dobrotă băiatului său, când împreună cu doamna Dobrotă îl condusese la aeroport.

Băiatul îşi sărutase tatăl, fără să-i spună nici un cuvânt. Pe umărul maică-sii îşi culcase obrazul, iar cu mâna stângă îi mângâiase obrazul ca un orb care încearcă să-şi imagineze ceea ce nu-i este dat să vadă.

Acestei ființe simțea că, plin plecarea lui, îi face o mare nedreptate.

În fiecare zi le scria prin *e-mail.* Sâmbăta, când ştia că maică-sa era la bucătărie, o chema câteva minute la telefon.

— Puiul mamei, dac-ai şti ce-nseamnă să te-aud. *E mail*-ul e ceva… ceva impersonal.

Mihnea Dobrotă era într-o efervescență rară pentru firea lui posacă. Socotea plecarea fiului său în America mai mult decât o victorie personală, mai ales de când se lămurise că România nu era destinată s-ajungă o țară de rangul unu. Politicienii se mulțumeau să fie chioru-n țara orbilor, idealurile lor urcând până la genunchiul broaştei.

Nu se-ntâmpla nimic important în viața politică a Țării ca posturile de radio şi de televiziune să nu-i ceară părerea lui Mihnea Dobrotă. Tonul lui devenise mult mai aşezat, mai puțin incisiv şi exaltat. Față de darul pe care i-l dăduse Dumnezeu, civismul şi alte -isme i se păreau minore. «Fiecare la instrumentele lui. Restul n-are importanță, fiindcă lumea n-o s-o schimb eu. Mi-e silă de ea, dar alta n-avem. Ce mi-a spus maestra mea despre *Imperial* a fost ca un duş cu apă rece».

*

Era o zi de toamnă, cu un soare cernut printr-o perdea lăptoasă şi tremurată, care cădea pe covoare de frunze desprinse de copaci, de viață, sortite putreziciunii.

Sânziana Hangan pornise cu Nera pe străzi lăturalnice, pe unde ştia că nu sunt câini vagabonzi cărora «cățelul» ei, țanțoş, cu zgardă şi cu lanț, să le stârnească invidia şi agresivitatea – manifestări indubitabile ale luptei de clasă. Nera se oprea la fiecare copac, la fiecare roată de automobil staționat pe trotuar, la fiecare zid unde alt confrate îşi însemnase trecerea cu câțiva stropi din băşica udului, şi îşi lăsa şi ea «însemnele». Sânziana o lăsa-n voia ei: «E plimbarea ei, nu a mea. Opririle astea ale ei sunt echivalente cu-ale mele pe la vitrine». Încet-încet ajunseseră în parcul miniatural din fața Ateneului. Sânziana se-aşezase pe-o bancă, iar Nerei îi dăduse drumul cu lanț cu tot. Prudentă, Nera începuse inspectarea fiecărei bănci şi-a gardului, neamestecându-

se nici cu cei câțiva câini de rasă, veniți acolo cu stăpânii, şi nici cu grupul de vagabonzi aşezați în cerc lângă un boschet. Acestora din urmă, dacă vreun confrate cu zgardă le făcea avansuri, se uitau mai întâi în ochii unuia dintre ei, evident şeful, şi rămâneau mai departe lipiți pământului, transmițându-i, tot din ochi, celui de rasă, că nu li se dădea voie să fraternizeze cu cei din clasele de sus. De când o avea pe Nera, Sânziana învățase despre câini cât altfel n-ar fi aflat într-o viață. Peste tot sunt coduri de comportament. Mai stricte chiar decât la oameni. De multe ori, Sânziana trecea de miezul-nopții cu ochii şi cu urechile ciulite la „Planeta animalelor", singurul post de televiziune care-o interesa, o deconecta, îi abătea atenția de la mizeria dureroasă din jur: de la familii întregi care dormeau pe cartoane, acoperite cu nişte zdrențe, prin stații de metrou, de la aurolaci, de la pensionari ajunşi cerşetori, de la câinii vagabonzi, emblemă a mizeriei generale, în care, sfidător, se-nălțau – ca peste-un mormânt al națiunii – clădiri somptuoase de bănci, vile de-mbogățiți ai revoluției.

«Să le dea Dumnezeu sănătate celor de la „Animal Planet". Ne mai picură linişte-n suflet, fiindcă ne arată că mai sunt şi umanoizi pentru care viața este sacră». Cu privirea o urmărea pe Nera, ale cărei acțiuni erau adesea imprevizibile, iar în minte îi răsărise brusc ultima vizită la fetele ei şi, cu-aceeaşi ocazie, la Tudor şi la familia lui, aşa cum îi promisese Okăi, la înmormântarea Marinei Şerban. Deşi acum amândouă fetele Sânzienei se aflau la Toronto, chiar în acelaşi imobil, Mihai şi Myriam, cuscrii ei din partea Anei, o invitau, ca ori la dus ori la-ntors din America, să se oprească şi la dânşii. Maria nu-şi adusese sora, cumnatul şi nepoata lângă ea numai pentru a spori numărul canadienilor cu încă trei emigranți, ci fiindcă voia să joace rolul de soră-mamă, ocrotitoare şi responsabilă, față de Ana şi de familia ei şi pentru a-mplini un gând nemărturisit al Sânzienei: de-a-şi şti amândouă fetele la un loc. Socrii Mariei, Virgil şi Galea,

erau bucuroşi să-şi vadă familia prin alianță crescută şi excesul de autoritate şi de organizare al nurorii lor, revărsat şi asupra altora nu doar plouând asupra propriei case şi-a componenților ei. Galea, prin prezența «nepoatei» din Germania, Ingrid, geamănă astrală cu Smaranda, nepoata lor adevărată, mai căpăta o elevă la limba rusă. Smaranda vorbea la fel de bine englezeşte, româneşte şi ruseşte, fără ca specificul fonetic al vreuneia dintre cele trei limbi să se simtă în celelalte. Se hotărâse, fără îndemnul nimănui să-nvețe franceza, italiana şi spaniola, rând pe rând. Ingrid, ai cărei bunici, având, ca şi părinții, slujbă, nu se putuseră ocupa numai de ea, crescută prin creşe, prin grădinițe, ştia în mod firesc nemțeşte, şi ca aproape toți nemții tinerelor generații, englezeşte. Româneşte înțelegea, dar nu se-ncumeta să scoată nici un cuvânt în limba pe care-o vorbeau părinții şi bunicii ei. Smaranda şi Virgil îşi puseseră-n gând, răbdători şi cu tact, s-o-nvețe româneşte şi izbutiseră s-o facă să vorbească româna pe care o vorbesc şvabii şi saşii din România: cu-acelaşi accent, cu fraze, evident traduse din nemțeşte. Sânziana se abținea să nu râdă când o auzea vorbind româneşte, gândindu-se la efortul bietului copil de-a învăța o limbă atât de grea şi nevrând s-o descurajeze. În primul moment îi venea să râdă, apoi i se lăsa o pâclă amară în suflet: «Ce s-a ales din neamul lui Hangan şi-al lui Dorobanțu: cetățeni ai lumii! Bine că v-a strâns Dumnezeu la vreme să nu-i mai apucați şi pe cetățenii ăştia». Toți se purtau impecabil cu ea: afectuoşi, neştiind unde s-o mai plimbe, ce să-i mai arate, ce să-i mai ofere de mâncare, de-mbrăcat. Lipsea însă firescul dintre oamenii care-şi duc împreună viața de zi cu zi. Sânziana se simțea un musafir răsfățat, față de care ai de plătit o obligație. Era sigură că după plecarea ei, fără să şi-o mărturisească, toți răsuflau uşurați, aşa cum răsufla şi ea, de parcă ar fi scăpat de-o povară. Ea aparținea unei lumi, familia ei – altei lumi. Ei se-ndepărtaseră, firesc, de ceea ce lăsaseră în urmă, ea nu se-apropiase de noua lor

lume, de noul lor stil de viață. Dor i se făcea de fetele ei de pe vremea când erau mici; nişte boțuri de carne doar ale ei. De când erau ființe independente, dotate cu aripi proprii, îi făcea plăcere să le vadă, să le-audă, însă dorul sfâşietor care-o apuca la Facultate între orele de alăptat ale Mariei şi, mai târziu, la spital, între aceleaşi ore, privind-o pe Ana, dorința animalică de-a le strânge la piept şi de-a simți cum se scurge viața din ea în acele ființe necuvântătoare, prin şuvoiul de lapte care-o lega de ele, acel dor şi-acea pornire animalică se stinseseră. Analizându-şi viața bob cu bob, Sânziana Hangan îşi dădea scama că ființa cea mai importantă din viața ei fusese maică-sa. De ea o despărțise doar moartea. De fiicele ei, pe Sânziana o despărțise viața. La orice nevoie – Doamne fereşte! — fetele ei ar fi luat-o la ele. Şi totuşi, Sânziana simțea şi liniştea, dar şi-ngrijorarea omului singur pe lume. Ştiindu-le la rostul lor, nu se mai simțea obligată să trăiască spre a le fi de folos. Problema asta o rezolvaseră miile de kilometri ce le despărțeau pe fiice de mamă.

Oka, cea de-a treia nevastă a lui Tudor şi fetița lor, Melinda, i se păruseră fascinante prin liniştea pe care o radiau în jur, linişte pornită din interiorul lor, nu doar din faptul că vorbeau numai strictul necesar. Melinda îi luase bine seama Sânzienei, i se uitase adânc în ochi şi, cu-o mişcare lină, îşi culcase capul pe-o parte în poala ei şi continuase s-o privească doar cu un ochi, ca păsările. Fără nicio expresie de tandrețe, fix, ca şi când i-ar fi făcut un transfer de energie. Într-o zi o întrebase pe Sânziana, când erau numai ele două într-o cameră: «Ziziana, tu ai fost totdeauna albă?». Sânziana fusese atât de surprinsă de-ntrebare încât abia bâiguise un «da», fără convingere, ca omul care fabrică pe loc o minciună. «Eu nu cred. Demult de tot ai fost piele-roşie», îi spusese Melinda, cu aerul ei sever, uitându-i-se drept în ochi, cu-o privire care parcă descompunea în microelemente obiectul privit. «Cine dintre noi poate şti ce-a fost odată, cândva?», se-

ntrebase Sânziana şi pentru ea şi pentru a nu o dezamăgi pe Melinda. «Unii dintre noi ştim». «Eu nu ştiu, Melinda. Mă ştiu doar de când sunt albă, „faţă palidă”». «Da, dar eu te ştiu mai dinainte de-a fi albă. Într-o noapte ai să te visezi cum erai atunci». La ultimul cuvânt intrase Tudor în cameră. Din privirea Melindei înţelesese că ceea ce vorbiseră ele două nu trebuia să ştie nimeni. Iar Sânziana îşi ţinuse promisiunea făcută printr-o lăsare a pleoapelor, semn că înţelegerea dintre ele două era pecetluită. Fiind de faţă Sânziana, Tudor, Oka, Şerban şi nevastă-sa, Lidia, venise vorba despre deosebirile dintre rasele de oameni. Sânziana o-ntrebase pe Oka ce credea că-i deosebeşte esenţial pe albi de pieile-roşii. «Albii vorbesc mult mai mult decât noi. Noi ne transmitem mult mai mult pe calea gândului, prin priviri, prin gesturi abia schiţate». «Ce ne-am face noi, albii fără vorbăria care ne caracterizează: cum ne-ar mai promite politicienii marea cu sarea, în discursuri sforăitoare?», se-ntrebase Şerban. «Aceeaşi informaţie pe care albii o transmit într-un număr de cuvinte, noi o transmitem într-un număr cam de patru ori mai mic. La noi se transmite doar esenţa şi, de cele mai multe ori, printr-un gest, printr-o privire; ele rezumă «oratoria noastră». Un semn din bărbie sau o privire poruncesc: «înainte», «înapoi», «gata» ori «pe ei!». Noi ducem un permanent dialog interior cu natura, cu spiritele, cu înaltul Spirit, echivalentul lui Dumnezeu la monoteişti». După ce le spusese toate astea, cam cât ar fi vorbit ea într-o săptămână, Oka nu mai scosese un cuvânt. Ceea ce spuneau albii despre albi pe Sânziana n-o interesa.

Ea rumega în tăcere cuvintele rostite de Oka. Din visarea asta la comunicarea cu natura, cu spiritele şi cu înaltul Spirit o scosese Şerban, care-i şoptise că avea ceva de vorbit numai cu ea. Trecuseră amândoi alături, într-un salonaş. «Ziziana, după cum vezi, m-am însurat». «Îmi place foarte mult Lidia: e calmă, caldă şi discretă». «Nu ţi se pare că seamănă cu cineva cunoscut?». «Ba da, însă

nu ştiu cu cine». «Cu tine, Ziziana. Când am văzut-o prima oară, ochii ei cu paiete aurii şi privirea lor mi te-au amintit izbitor pe tine, încât, întinzându-i mâna, am uitat să-i spun cum mă cheamă. Când am văzut că e româncă mi s-a părut că am tras lozul cel mare. Ştii cum zicea bunica Marina: „Doamne, să te-nsori sau să te măriți cu cineva şi să nu te poți certa cu persoana în limba ta – ce blestem!”. Am aşteptat să vii în America, în vizită la tata, ca să ne botezi fetița. I-am pus numele Ziziana. Cu numele ăsta te port în suflet de când te ştiu». Şi Sânziana Hangan o botezase pe tânăra Ziziana Şerban, care avusese şaizeci de centimetri lungime şi patru kilograme trei sute la naştere, iar în următoarele trei luni, până la botez, crescuse ca din apă, că abia o ținuse naşă-sa-n brațe până s-o vadă creştinată. «Pentru Şerban eşti ființa cea mai importantă din viața lui, fiindcă zece ani i-ai fost mamă şi fiindcă n-ai făcut nicio deosebire între el şi fetele tale», îi spusese Lidia, şi adăugase: «E mai apropiat de tine decât de mama lui adevărată. E drept că este şi o mare diferență de calitate între voi două». La ultima frază a Lidiei, Sânziana zâmbise amar, amintindu-şi cât suferise Tudor când îl lăsase Irina pentru doctorul Iordache. Cât investise Tudor în agreabila superficialitate a Irinei!

La plecarea din casa lui Tudor, Melinda îi strecurase Sânzienei în mână o pietricică plată, colorată în nuanțe de castaniu şi de sangvin, care, privită dintr-o parte, părea să-nfățişeze un chip înconjurat de pene. Oka îi dăduse un semn de carte din piele de bizon, pe care era scrisă în engleză traducerea unei rugăciuni a pieilor-roşii. «Înalte Spirit, fă ca atunci când mă voi înfățişa ție să n-am de ce să mă ruşinez» erau ultimele cuvinte ale rugăciunii. Tudor îi dăruise un inel cu un smarald şi cu un citrin, într-o montură veche, de-o mare delicatețe. «Te rog să-l porți». «Îți promit».

*

În parcul miniatural din fața Ateneului, Sânziana Hangan îşi privea inelele de la cei doi foşti soți ai ei, cufundându-şi pe rând privirea în culorile calde ale smaraldului şi-ale citrinului şi în sclipirea tăioasă a briantului *blanc-bleu* de două carate, care împodobea inelul cadou de la Alexandru de ziua ei. Tresări la hârşcâitul roților unei maşini, zgomot obişnuit când i se izbesc roțile de-un obstacol ori la o frânare bruscă. Deodată, câinii vagabonzi de lângă boschet săriseră-n sus şi porniseră-n goană spre locul de unde venise zgomotul. Nera alergă şi ea spre Sânziana, i se-aşeză-n față, o privi întrebător şi se porni după câinii vagabonzi. Sânziana sări ca din puşcă, apucă lanțul Nerei şi se lăsă dusă de ea, în goana mare. În mijlocul străzii, câinii vagabonzi erau roată pe lângă un vagabond ca şi ei, izbit de maşina care făcuse zgomotul mai înainte. Îl lingeau, îi suflau în bot şi din când în când înălțau capetele şi se uitau în jur ca şi când ar fi cerut ajutor. Sânziana îşi dădu seama din primul moment că amărâtul era mort. Ochii îi erau deschişi spre cer, gura căscată. Într-un târziu, câinii care-ncercaseră să-şi readucă semenul la viață pricepuseră că semenul lor murise. Rămăseseră nemişcați, roată în jurul lui, ținându-şi capetele drepte, ca într-un priveghi plin de demnitate. Apoi, toți deodată îl împinseseră cu botul, din mijlocul străzii până la marginea trotuarului. După aceea se-aliniaseră pe trotuar culcați, cu botul pe labe, veghindu-l mai departe pe cel mort. Nera se-aşezase şi ea cu capul pe labe, la picioarele Sânzienei şi oftase prelung. Sânziana stătea răzimată de zidul Ateneului şi lacrimile îi curgeau de pe față pe fular şi pe reverele pardesiului. Deodată, Nera îşi puse capul pe pantofii ei şi oftă încă o dată. Sânziana era lipită de zid nu mai ştia de când. Nu mai avea lacrimi, dar negura, pâcla şi deznădejdea din suflet crescuseră o dată cu secarea lacrimilor. Închise ochii şi se văzu copil, în apartamentul unde locuise cu mamă-sa, până ce fuseseră

evacuate şi duse în Cercului. Când o familie cu patru copii încercase să intre cu forța peste ele, fiindcă n-aveau unde să locuiască, după ce Smaranda, mama Sânzienei, cu vorbă bună izbutise să-i facă pe amărâții ăia de oameni să renunțe şi să se ducă de unde veniseră, se-ncuiase-n baie şi printre sughițuri de plâns spunea ca o litanie: «Doamne, de ce ne-ai mai făcut? Doamne...». «Doamne, de ce?», se-adresă şi Sânziana divinității. Fără reproş, dar aşteptând parcă un răspuns. «Doamne, ori schimbă lumea, ori schimbă-ne pe noi, ca să pricepem şi noi ceva. Ce sens o avea oare lumea?», se-ntreba obsesiv Sânziana. «Eu una nu-l pricep... Măcar de n-ar mai fi şi altceva după moarte... Hai, cățel, să mergem acasă». Nera trăgea de lanț spre câinele mort, spre cei care-l privegheau. «Hai acasă, mamă, că nimic şi nimeni nu-l mai pot învia». Câinii, mai mult decât oricare vietate crescută la casa omului, simt boala, amărăciunea, durerea stăpânului, a oricărei ființe apropiate. Nera mergea la pas în stânga Sânzienei, fără să mai miroase şi fără să mai stropească ziduri şi copaci. Doar din când în când ridica ochii spre Sânziana, căutându-i privirea. «Da, Nera, cățelul mamei, mi-e sufletul ca pământul, fiindcă lumea e din ce în ce mai urâtă».

Fără să-i pese de ceea ce ar fi putut crede cei care-ar fi auzit-o, Sânziana vorbea cu Nera şi-n casă şi pe stradă, aşa cum ar fi vorbit cu un om.

*

Seara era invitată, împreună cu Sandu Dragomir, la doamnele Stela Dobrian şi Nuşa Beldiman. Şi-avea un chef! Dar buna-creştere o obliga să nu mâhnească două persoane pe care le prețuia şi care mai aveau şi vârsta pe care-o aveau, nici spunându-le adevărul, nici inventând vreun pretext pentru care să-şi decomande invitația.

Înainte de-a se duce la ea în apartament sunase la uşa lui Sandu Dragomir. Prezența lui o liniştea totdeauna

fiindcă o făcea să-şi spună: «Uită-te la omul ăsta care-a răbdat paisprezece ani de Cerc polar, uită-te cât e de senin, de echilibrat. Gândeşte-te la viața lui sfărâmată şi nu mai fi atât de nefericită pentru că lumea este imperfectă». Şi-o amintea şi pe draga ei prietenă şi fostă soacră, Marina Şerban, care-i spusese ca pe-o taină: «Sânziana, când văd câtă nenorocire e pe lumea asta, mi-e ruşine să spun că eu sufăr pentru imperfecțiunea ei».

În fața uşii lui Sandu Dragomir, Sânziana îşi trecu mâna prin păr, îşi potrivi reverele pardesiului, ca şi când acolo s-ar fi aflat sediul amărăciunii din ființa ei. Se pregăti chiar să arboreze un zâmbet, ca să n-o vadă Sandu ca pe-o scăpată dintr-un naufragiu. Îşi interzicea să-l întristeze pe-acest om.

Sandu le primi ca de obicei, cu-o sclipire de bucurie-n ochii lui copleşiți pe viață de umilința din ochii câinilor de pripas.

— Au venit fetele.

Aşa spunea de fiecare dată când le vedea, ca şi când s-ar fi adresat unui interlocutor nevăzut.

— Am trecut să te vedem, nene Sandule. Stăm câteva minute şi pe urmă am să mă-mbrac şi să mă duc la doamna Dobrian, ca s-o ajut pe doamna Beldiman la pusul mesei. Dumneata ce-ai mai făcut?

— Am fost azi-dimineață la piață, la Crângaşi. Mi s-a făcut poftă de-o ciorbă de burtă şi burtă mai bună decât acolo nu e nicăieri. Fac mâine o ciorbă şi vă invit la mine la masă.

Între timp, Nera se lungise pe canapeaua din holul lui Sandu Dragomir, pe care-o socotea proprietatea ei. Nera pusese stăpânire tot pe-o canapea din hol şi-n apartamentul Sânzienei, ceea ce-l făcea pe Alexandru Bujor să spună invariabil, de câte ori o vedea acolo întinsă cât era de lungă, vădit pentru a nu mai lăsa loc nimănui: «Cățeaua asta în alt loc decât pe canapea nu poate să şadă?». «Consideră că asta e proprietatea ei». «Ia uite, a dracului! Ia dă-te jos, domnişoară». Nera, fără să-şi

ridice capul de pe canapea, îi arunca lui Bujor o privire de ființă lezată în drepturile ei, iar dacă domnul insista, îi adresa şi-un mârâit rău-prevestitor. Sandu Dragomir ar fi fost în stare să stea şi-n stradă, numai câinele să fie fericit.

— Sânziana, astăzi în metrou, spre Crângaşi, mi-am amintit încă o dată o vorbă a lui Zola: «Dacă un măgar trăieşte mai mult în sânul unei familii de oameni, măgarul începe să semene cu familia şi familia cu măgarul».

— Avea dreptate. Am observat lucrul ăsta chiar şi la animalele noastre de experiment. După un timp, fiecare parcă e frate cu cel care experimentează asupra lui.

— Astăzi, din stația de la Gara de Nord s-au urcat în vagonul în care eram eu un câine şi-o cățeluşă. Au mers alături de la un capăt la altul al vagonului aproape gol. Cerşeau. Ea se uita la călătorii din dreapta, el la cei din stânga. Nişte gospodine s-au scuzat față de ei: «N-are mama ce să vă dea. Abia acum mă duc la piață». La stația Basarab au coborât demni, fără să scoată un sunet. Am cumpărat din piață parizer. Speram să-i întâlnesc la întoarcere. Dar n-au mai venit. Am dat parizerul maidanezilor de lângă biserică. N-am să mai plec niciodată de-acasă fără ceva de mâncare la mine.

Pe chipul Sânzienei încremenise o durere despre care n-ai fi ştiut să spui dacă era fizică ori sufletească.

— Milă mi-e de oameni: de amărâții de aurolaci, de familii întregi care dorm prin gurile de metrou, de bătrâni ca mine, care au muncit o viață şi-acum cerşesc din ochi bani de-o pâine sau de câteva aspirine. De toți mi-e milă, dar de câinii vagabonzi mi se rupe sufletul.

— Ei sunt emblema neamului nostru, nene Sandule. Victimele comunismului, cei cărora li s-au dărâmat casele; stăpânii au fost nevoiți să-i lase-n stradă. Şi nu s-a găsit nimeni să se gândească să-i castreze la vreme. Şi nouă ni s-au dărâmat rânduielile. Şi noi am ajuns câinii maidanezi ai Europei. Problema se pune: să fim

exterminați sau castrați, problema reală, nu ce dau din trâmbiță politicienii.

Pe chipul Sânzienei se vedeau amărăciunea şi deznădejdea omului care-a aflat că suferă de-o boală incurabilă.

— Sânziana, ce-ai pățit?

— Nimic special; ce pățesc în fiecare zi: adică trăiesc. Trăiesc într-o lume dementă, care-şi caută cu lumânarea sfârşitul, lumea în general, România în special, prin aleşii ei, fie că vin de la dreapta, fie că vin de la stânga.

— Nu te necăji pentru ce nu poți îndrepta. În Siberia, visul meu era să mai am o dată un acoperiş deasupra capului, într-o casă de cărămidă şi să-mi mai fie odată cald. Dacă n-ar fi Silvia, mă-ntreb cum aş supraviețui.

— Iar eu, dacă n-ar fi Alexandru Bujor şi fetele mele, ar trebui să-mi găsesc de lucru, fiindcă oricât de modest aş trăi, tot nu mi-ar ajunge pensia. Medic-primar, doctor în ştiințe…

— De vreme ce-avem norocul ăsta, cu fetele noastre, de ce să ne-amărâm, de ce să nu ne bucurăm de fiecare clipă?

— Nene Sandule, față de dumneata nici n-ar trebui să-ndrăznesc să deschid gura şi să mă plâng de ceva, dar ce să fac dacă ai rămas singurul om căruia să mă spovedesc?

Sânziana se uita în gol ca după ceva pierdut pentru totdeauna.

— Ce să fac dacă viața mi se pare-atât de urâtă? Nu mi se pare: este. Ce să fac dacă neamul din care mă trag se degradează văzând cu ochii? Dacă «aleşii» noştri te umplu de scârbă? Dacă am avut naivitatea să cred că după ’89 avea să fie altfel decât pân-atunci? Dacă toți şi toate sunt mult mai hidoşi decât înainte? Când vezi opulența unor mişei clădită peste-o mie de morminte? Când noul internaționalism şi bravii săi corifei terfelesc tot ce e românesc, pentru a întrona *kitch*-ul, «spiritualizarea» granițelor, federalizarea, terfelesc sufletul şi memoria

unui popor?

— Sânziana, fata mea, aşa a fost totdeauna. Şi-am supraviețuit.

— Nu credeam să retrăiesc comunismul în formă «democratică», adică efortul de deznaționalizare, când nici scuza tancurilor ruseşti n-o mai avem. Mi-e silă de-atâta conformism.

— Aşa a fost mereu. Şi-aşa o să fie.

— Nene Sandule, privită din afară pot să par o ființă de invidiat: două fete-n străinătate, cu situație bună – da; un fost bărbat plin de bani, din care-i dă şi ei cât ar vrea – numai că eu nu-i cer – da. «Şi-atunci, asta ce mai vrea?», ar putea să spună oricine. Aş fi vrut s-apuc şi eu să trăiesc într-o lume corectă, un an măcar. Nu mi-l pot scoate din suflet pe Mărinică şi pe toți naivii care-au murit degeaba.

— Crezi că a fost undeva-n lume vreodată vreo schimbare şi să nu moară nişte creduli, nişte idealişti?

— Ştiu, nene Sandule, dar asta nu-mi mută gândul de la Mărinică. El este remuşcarea pe care-am s-o duc cu mine şi pe lumea cealaltă. Şi dacă l-aş fi omorât eu şi nu m-aş simți mai vinovată. Grea povară e viața...

— Când am aflat că Aneta a murit, am simțit o sfâşiere pe care-o mai simțisem o dată în viață: când nu s-a mai întors mătuşa Suzana, «la noi, în Siberia». Silvia m-a luat de mână şi mi-a şoptit cu-o voce caldă şi calmă: «Tată, mama a plecat atât de senină. În ultimele clipe ne-a spus: „Sper să las remuşcările aici pe pământ. Sper să fie linişte acolo unde mă duc. Dacă există Dumnezeu, îmi face un mare bine că pune capăt unei suferințe de-o viață”». Eu eram acea suferință. Şi eu m-am simțit vinovat: vinovat că trăiam şi că-i umbrisem Anetei toată viața. Să nu crezi că pe mine nu mă dor cele o mie de morminte şi că nu mă umplu de scârbă cei care şi-au făcut din ele scară a parvenirii. Dar am văzut atâtea în viață, sublimul şi mârşăvia din om, că nu mă mai mir; măcar atât.

— Fără să fi «beneficiat» eu de patru ani de front şi de

paisprezece de Siberie, nici eu nu mă mai mir, dar nu pot să nu mă-ntristez. Am aşteptat altceva după căderea comunismului: coeziune a naţiei noastre, luptă pentru ceva mai bun, nu lupta asta de mafioţi, de jefuitori şi de cuţitari. Şi cel mai trist lucru: instituţiile Statului, în loc să le dea la cap, se fac părtaşe cu ei la jaf şi la crimă. Nenorocirea cea mai mare este discreditarea Statului în faţa cetăţeanului, care nu mai are cui să se plângă.

— Se vede că n-ai trăit între cel două războaie ca să ştii ce «înalte» pilde a dat clasa politică românească de când este ea. Crezi că-ntâmplător a răsărit tocmai la noi Caragiale?

— Aşa spune şi doamna Stela Dobrian. Iar doamna Nuşa Beldiman mi-a povestit câteva «panamale» interbelice de mai mare dragul.

— Jafuri sunt peste tot în lume şi corupţia instituţiilor de-asemenea, numai că în ţările în care şi omul modest poate să ducă o viaţă civilizată, el nu stă cu ochii ţaglă pe tagma jefuitorilor.

— Ştiu, nene Sandule, numai că la noi jefuitorii nu se gândesc şi la omul modest, ci doar la conturile lor din străinătate. Iar ne-am împărţit în «noi şi ei», la fel ca pe vremea împuşcatului şi-a predecesorului său.

Sânziana se uită la ceas.

— Mă duc să-mi pun un *deux-pièces* şi pe urmă trec drumul să aşez masa cu doamna Nuşa.

— O să dăm iară ochii cu elitele. Te rog să-ţi păstrezi firea.

— Sper să n-auzim cine-ştie-ce prăpăstii, că am şi-aşa un chef de vizită şi de viaţă-n general…

Musafirii sosiseră la ora fixată, fiindcă în atâţia ani de zile de când îi călcau pragul, învăţaseră că printre intoleranţele majore ale Stelei Dobrian se număra lipsa de punctualitate.

La păhărelul de whisky, de vermut sau de şampanie, care însoţea seminţele şi sărăţelele aperitive, în mod firesc, gazdele şi musafirii se-ntrebau cum le mai mergea

şi ce mai făceau.

Sânziana îi trecu pe toți în revistă: erau cei dinaintea Crăciunului 1989, minus tovarăşul Petru Grigorescu, «conul Petruț», mutat la Domnul de la-nceputul lui 1990; minus partenera de-atunci a lui Grigore Nicolaescu, înlocuită de-o blondă cu ochi de-un albastru intens, cu figură vioaie, îmbrăcată decent, «bătrână» cam de douăzeci şi cinci de ani şi care-i sorbea maturului ei amorez fiecare cuvânt. Violeta şi Marcel Suciu, neschimbați de când nu se mai văzuse cu ei Sânziana, adică de la „Imperialul" cântat de Mihnea Dobrotă. Mihnea Dobrotă cu nevastă-sa, pe care Sânziana tot de-atunci n-o mai văzuse. Doamna Dobrotă slăbise între timp cel puțin zece kilograme, care nu păreau pierdute în urma unei cure voite, judecând după fața suptă şi îmbătrânită nefiresc pentru vârsta ei, ceea ce trăda fie o boală, fie o mare amărăciune.

Sabina Josan, cu un corp de fată de douăzeci de ani, dar cu destule riduri şi guşițe pe la gât, cu-aceeaşi pieptănătură ca-n junețe, gen cățel... Şi Vincențiu Velisar, la fel de-nalt, de suplu şi de absent ca de obicei, ins peste care parcă nu trecuseră anii.

Stela Dobrian era un om constant în relațiile ei sociale. Grigore Nicolaescu şi partenerele lui de viață, ca şi cuplul Josan-Velisar fuseseră «înfiați» de ea, mai întâi pentru a-i face plăcere lui Petruț Grigorescu, acesta nedezicându-se de prietenia cu Stela Dobrian, persoană prea puțin pe gustul comunismului în perioada sa violentă – a puşcăriilor pline şi a Canalului – apoi pentru valoarea lor intelectuală. Violeta Suciu era fiica unor prieteni de-o viață şi nici ea, nici soțul ei, Marcel – cu toată ascensiunea lui pe calea Partidului – nu o ocoliseră niciodată. Mihnea Dobrotă era «copilul» ei de suflet, cel mai strălucit dintre pianiştii pe care-i formase, elev care-o venerase toată viața şi căruia-i ierta bizareriile de gândire şi de comportament. Nevasta lui Mihnea i se părea o adevărată «mutantă» în privința răbdării şi-a tactului față

de soțul ei; o ființă discretă căreia nu-i plăcea să se etaleze în niciun fel, un spirit fin şi logic.

Sandu Dragomir, în afară de faptul că aparținea prin alianță unei familii de prieteni – cumnat cu Mărioara şi cu Griguță Lascu – era pentru Stela Dobrian un model de resemnare în fața sorții şi de demnitate în asumarea ei. Un supraviețuitor a ceea ce fusese cândva sufletul unui popor nepervertit de ocupanți, de auto-ocupanți şi de teroare.

Sânziana Hangan îi era dragă Stelei Dobrian pentru calitățile ei de medic, pentru spiritul ei de dreptate şi pentru imunitatea ei la mode. Cu toate că în comportament şi în vocabular Sânziana Hangan era o intelectuală, vâna țărănească i se păstrase în judecățile tranşante la care se putea răspunde numai cu «da» ori cu «nu».

— Ce vă face băiatul? îi întrebă Nuşa Beldiman pe soții Dobrotă.

Doamna Dobrotă schiță un zâmbet timid şi ridică uşor din umeri, ca omul care nu se-ncumetă să dea un răspuns.

— Foarte bine, excepțional. Bursier la Columbia University şi de-acolo cu Dumnezeu înainte, şi-n orice caz, niciodată înapoi în România. Ne putem considera fericiți – şi arătă spre nevastă-sa care tăcea, cu ochii-n pământ – că l-am văzut scăpat de-aici, unde nu mai e nicio speranță. Socotesc plecarea lui drept realizarea mea cea mai importantă.

— Maestre Mihnea Dobrotă, eu am două fete, amândouă stabilite-n Canada, realizate, cum se spune, şi care n-au să se mai întoarcă niciodată-n România, unde într-adevăr nu mai e nicio speranță. Spre deosebire de dumneavoastră, eu nu sunt fericită că mi-au plecat copiii şi socotesc plecarea lor cel mai mare eşec al vieții mele. Şi mama mea şi eu am avut ocazia să plecăm. Şi vă rog să mă credeți că nici ea, Dumnezeu s-o odihnească, nici eu n-am sperat măcar o clipă că aveam să supraviețuim

comunismului.

— Stimată doamnă, credeți că e bine să rămânem aşa, încremeniți în proiect, să nu ne orientăm deloc pragmatic, să nu ne gândim la binele copiilor noştri, la viitorul care deschide şi şterge frontiere, la o societate nouă pe care ne-o promite globalizarea?

— Maestre, eu n-am plecat, fiindcă am socotit că având o țară n-o părăseşti nici fiindcă e bolnavă, nici fiindcă e săracă. Din două neamuri de țărani din care mă trag, n-a fost luptă, n-a fost război în care să nu moară cineva pentru Țara asta, bună-rea cum este. În războiul trecut au murit tatăl meu şi doi frați ai mamei. Pentru Țara asta, nu pentru alta. Ştiu că pare patetic şi demodat ce vă spun eu. Vă repet: nu sunt fericită că mi-au plecat fetele şi nici de la federalizare, urmată de globalizare, nu aştept nimic bun. Iar o mamă nu face şi nu creşte copii ca să-i trimită la zece mii de kilometri depărtare.

— Şi de ce sunteți atât de neîncrezătoare în noua față a lumii, cea care se pregăteşte? De ce sunteți atât de speriată şi de federalizare şi de globalizare, două procese fireşti ale lumii contemporane? i se-adresă cu-o ironie plină de compătimire Grigore Nicolaescu.

— Fiindcă sunt sătulă de experimentele de laborator care se vor aplicate asupra oamenilor. Nu s-ar putea ca aceia care ni le propun să le încerce mai întâi pe propria piele şi abia după să le impună altora? Ce poate fi lumea asta nouă decât un experiment care să vrea să te şteargă, şi din popor să te transforme în populație? Exact ca şi comunismul. Altminteri, de ce atâta sârg în demolarea a tot ce e național?

— Adică? întrebă tot Grigore Nicolaescu, pe-un ton suav.

— Iar Eminescu xenofob, iar mari poezii populare devalorizate, în ce scop?

— Doamnă, o privire critică asupra a tot ce considerăm național este obligatorie. A venit momentul să ne-o exprimăm. De asta nu sunt vinovate nici eventuala

federalizare, nici globalizarea.

— Mă-ntreb de ce nu şi-or fi exprimând englezii o privire critică asupra lui Shakespeare, de pildă? Pregătindu-se şi ei de federalizare şi de globalizare.

— Doar n-o să-l comparăm pe Shakespeare cu Eminescu? Totuşi... îşi dădu cu părerea Sabina Josan.

— Cunoaşteți vreun român pe care să i-l opuneți lui Eminescu? întrebă Marcel Suciu.

— Ăsta nu e un argument. Faptul că nu avem valori universale nu ne poate opri să le privim critic pe cele naționale, spuse tot Sabina Josan.

— Parcă ne mândrim că Brâncuşi ar fi o valoare universală, nu? îşi dădu cu părerea Marcel Suciu.

— Mă rog, cu-o floare nu se face primăvară. Şi, oricâte valori am fi dat lumii, nimic n-are dreptul să ne-mpiedice să privim critic trecutul, continuă Sabina Josan pe tonul ei sincopat, care voia să pară cât mai inocent.

— Numai trecutul? Dar prezentul ce cusur are? şi-n glasul lui Marcel Suciu sună ceva perfid, avocățesc, iar în privire îi sclipi un zâmbet ironic. V-ați închipuit vreodată că după moartea dumneavoastră au să vină unii şi au să vă conteste, mă rog, să vă privească şi pe dumneavoastră critic, nu numai estetic, dar şi etic?

— Adică? întrebă cu nedumerire Sabina Josan.

— Adică pentru că faceți după ’90 încoace pe victimele comunismului, când, slavă Domnului, n-ați trecut nici pe la Gherla, nici pe la Aiud, ci pe toate meridianele Globului; ați cântat, ați pictat, ați condus reviste de cultură.

— Dragă Marcel, te rog lasă discuția asta fără niciun rost, încercă Violeta să abată firul conversației, urmărit cu mare interes de cele două gazde care-şi râdeau în sinea lor şi păreau să spună din ochii cărora nu le pierise vioiciunea: «Încaieră-i, drace». Din ’89 îşi mai schimbaseră părerile mondene. Pân-atunci ar fi tăiat scurt orice discuție în contradictoriu iscată între invitații lor. Acum, abia aşteptau să-i vadă că se-mpung. Mai toți

oamenii sunt amatori de cancanuri şi de uitat pe gaura cheii, numai că unii îşi înfrânează această pornire. La vârsta lor, cele două bătrâne doamne socoteau că venise vremea să elimine acea tentă de ipocrizie socială, necesară ighemoniconului care trebuia păstrat în societate.

— Domnule Suciu, poate dumneavoastră acolo, la C.C., nu vă-nchipuiați cu câte spaime pictam, scriam, cântam, conduceam reviste de cultură, îi replică Sabina Josan, uitând să-şi mai sincopeze ingenuu elementele frazei şi să-şi țuguieze botişorul uşor asimetric.

— Ba ne-nchipuiam şi ne prea-nchipuiam. Dumneavoastră, artiştii, erați doar sucursalele spaimei, noi eram centrala. Noi eram o arsură de gradul trei față de una de gradul unu – dumneavoastră. Nouă ne țâțâiau izmenele mai rău decât dumneavoastră, fiindcă noi eram obligați să-i vedem zilnic şi să fim mereu pe cai, spre a le-ndeplini dorințele, chiar dacă ni se păreau aberante, fiindcă vă asigur că nu eram toți tâmpiți.

— Şi de ce nu v-ați dat demisia dacă erați atât de oropsiți? întrebă cu glas suav Grigore Nicolaescu, rulând *r*-îurile.

— Din acelaşi motive din care nu v-ați dat-o dumneavoastră de la „Belle Arte” şi de la gazeta pe care-o conduceați şi-o conduceți.

— Reprezentau singurul meu mod de-a supraviețui.

— Şi pentru mine, înalta magistratură şi membria din C.C., la fel. Nici dumneavoastră cei de-aici n-ați ieşit cu vreo rogojină aprinsă-n cap să strigați «Jos Dej!». Sau «Jos Ceauşescu!» şi «Jos comunismul!». Nici eu.

— Dumneavoastră n-aveați chiar niciun motiv, observă Sabina Josan, fără pic de indulgență şi fără ingenuități de jună-primă.

— Într-adevăr, doamnă, chiar niciun motiv. Eu sunt un produs al comunismului. Fără acel regim aş fi fost şi azi ciurdar, adică aş fi păzit vacile satului, ca tata, ca bunicul, ca străbunicul, din neamul Sucilor de lângă

Şimleul Silvaniei. Regimul comunist m-a ridicat la tot ce oferea el mai înalt, aşa cum v-aţi ridicat dumneavoastră astăzi. Că doar reprezentaţi oracolele post-decembriste în gura cărora se uită o Ţară-ntreagă: daţi verdicte, săltaţi pe cine vă place, îngropaţi pe cine nu vă place: dacă e viu îl îngropaţi o dată, dacă e mort – a doua oară.

— Am îngropat pe cine merita şi săltăm pe cine merită, ripostă Sabina Josan, în măsura în care ceea ce facem noi se poate numi «îngropat» ori «săltat».

— Doamnă, în privinţa celor pe care-i îngropaţi am mai putea sta de vorbă, dar în privinţa celor pe care-i ridicaţi, să vă fie de cap.

Lui Marcel Suciu puţin îi păsa de privirile dezaprobatoare şi disperate prin care Violeta încerca să-l oprească.

— Pe cine săltaţi, doamnă? Pe călăii ideologici din vremea lui Dej şi pe odraslele lor, pe comuniştii mediocri de rangul trei, pe toţi cei care brusc şi-au întors cojocul după ’89? Ca şi când comunismul în România ar fi început cu Ceauşescu, nu cu Dej, când pictaţi dumneavoastră muncitorime şi peisaje industriale peste care pluteau vaporos steaguri cu mutra lui Lenin şi mai vaporoasă. Dihotomia asta, doamnă, vă arată cât sunteţi de oportunişti.

— Marcele, te rog, i se-adresă Violeta exasperată.

— Domnule Suciu, mie ani de zile nu mi s-a dat voie să răspund nici unei solicitări la vreun concert în străinătate. Viaţa unui solist, viaţa artistică, nu se suprapune obligatoriu celei biologice. Vă daţi seama ce monstruozitate a comis regimul ceauşist împotriva mea?

— Îmi dau perfect seama.

— Şi-atunci cum ne puteţi dumneavoastră numi pe noi oportunişti? Repet: dumneavoastră.

— Vă numesc fiindcă sunteţi. Ca şi mine. Năpăstuiţi cum aţi fost toţi, cântând numai pentru români, scriind, pictând, compunând pentru români, n-aţi ieşit în stradă să strigaţi «jos comunismul!», cum n-am ieşit nici eu,

privilegiatul. În străinătate, slavă Domnului, ați fost cu toții; eu şi nevastă-mea, eu fiind mare C.C.-ist, n-am fost decât după 1990. Eu am fost oportunist când, văzând că se clatină barca, mi-am lăsat fata să se mărite-n America şi-n felul ăsta să fiu eliminat din C.C. Sunt în continuare oportunist, fiind co-proprietarul unor întreprinderi, cu nişte foşti tovarăşi, azi mari capitalişti. Dumneavoastră sunteți oportunişti fiindcă ați sărit brusc în barca noului internaționalism pro-occidental, făcându-vă că nu băgați de seamă că poartă aceeaşi marcă de fabricație, ca şi cel proletar. V-ați transformat în agenți de influență ai noii ideologii. Şi, pe deasupra, pentru a vă dovedi «sentimentalismul național» v-ați considerat obligați – unii dintre dumneavoastră – să cântați osanale monarhiei.

— Domnule, îşi înăspri Mihnea Dobrotă tonul, credeți că monarhiştii de azi sunt oportunişti? Cum vă-nchipuiți aşa ceva?

— Domnule Dobrotă, cum să nu-mi închipui, dacă oameni cu mintea dumneavoastră, cu marile date intelectuale pe care le-aveți, îmi vorbiți, la sfârşitul anului 2000 de rege ca de «unsul lui Dumnezeu»? Ce preferați să vă socotesc: naivi, scrântiți întru Domnul sau oportunişti?

— Cum poate fi răstălmăcită o părere sinceră, un sentiment cinstit.

— Domnule Dobrotă, monarhia e o formă de guvernământ. Că cineva o preferă, cu toți eventualii ei oligofreni ori tarați lăsați moştenitori la tron, îl priveşte. Dar să nu mi se pretindă să şi cred că un monarh este «unsul lui Dumnezeu»; cel mai credincios să fii şi-aşa ceva nu poți accepta.

— Dumneavoastră, ca exponent al marxismului ateu, nu credeți, ei bine, eu cred în «unsul lui Dumnezeu».

— Domnule Dobrotă, marxismul nu e nici sifilis, nici blenoragie, deci aruncându-mi cu el în cap nu mă simt deloc ofensat: marxismul este pur şi simplu o concluzie economică privind un sistem social. În privința

ateismului, cu mine însă n-ați nimerit-o. Țăranii nu sunt atei, iar eu sunt țăran; țăran şcolit, dar țăran. Cred în Dumnezeu şi-n soartă.

— Şi-atunci cum de-ați simulat atâta vreme şi-atât de bine şi de productiv ateismul? îl întrebă Mihnea Dobrotă cu lehamite-n glas.

— La fel ca şi dumneavoastră. Niciunul dintre cei prezenți nu v-ați strofocat în niciun fel ca, de pildă, să nu fie dărâmate nişte biserici – victime ale sistematizării; n-ați ieşit cu nicio jalbă-n proțap pe la stăpânire ca să protestați împotriva ateismului.

— Dar noi eram şi-aşa suspectați şi urmăriți, asta ne mai trebuia? spuse dintr-o suflare Sabina Josan.

— Doamnă, instinctul de conservare care v-a călăuzit pe dumneavoastră m-a călăuzit şi pe mine. Vedeam că e rău, dar voiam să-mi păstrez avantajele.

— Articolele pentru care Sabina Josan a fost interzisă în presă numai instinct de conservare nu dovedeau, se găsi dator Grigore Nicolaescu s-o apere pe Sabina Josan, care-i era dragă mai ceva decât sarea-n ochi.

— Domnule Nicolaescu, nu vreau să-i fac procese *post factum* doamnei Sabina Josan, dar, să mă ierte, dacă n-ar fi avut la spate propta pe care-o avea, iar propta o proptă atât de importantă, încât Ceauşescu nici pe dinainte nu-i trecea persoanei proptitoare, oare doamna Sabina Josan şi-ar fi abandonat instinctul firesc de conservare şi ar mai fi publicat acele articole? Este o simplă întrebare. Iar interdicția domniei-sale a ținut trei luni, după care i-a apărut un album retrospectiv şi i s-a oferit o călătorie în Belgia. Asta pentru împrospătarea memoriei. Domnilor, n-ați refuzat nimic din ceea ce v-a oferit comunismul: vi se cuvenea. Şi eu am socotit că mi se cuvenea. Spre deosebire de alți membri C.C., ajunşi azi lideri democrați de opinie, eu am bunul-simț să nu încerc să-mi refac trecutul. Am profitat de pe urma comunismului fără să fi crezut în el, profit de pe urma capitalismului în care «cred» cât am crezut şi-n comunism. Suntem toți modele

de pragmatism, că tot circulă vorba asta care înlocuieşte oportunismul.

Sabina Josan îl ascultase pe Marcel Suciu cu aerul omului pe care nu-l priveşte ceea ce-aude. Nu găsi de cuviinţă să-i dea vreo replică, nevrând să-l provoace; din postul pe care-l avusese, Marcel Suciu ştia şi laptele pe care-l supsese ea, Sabina Josan. Observase demult că oamenii sunt sclavii vorbelor pe care le spun şi stăpânii celor nerostite. Aşa că, la tot ce-i fusese dat să audă, afişă o indiferenţă demnă.

— Mihnea dragă, i se-adresă doamna Stela Dobrian fostului ei elev, după opinia ta ce crezi că urmăreşte globalizarea asta despre care se face-atâta tam-tam? Despre federalizare nu e nevoie să-mi spui că mă duce mintea.

— Doamnă, e o egalizare a modului de trai pe întreg globul. Ştergerea diferenţelor între zone, între ţări.

Stela Dobrian ridică dubitativ din umeri şi zâmbi ironic.

— Adică ăia din Biafra au să trăiască la fel cu ăi de la New York! Băiete, folosind o vorbă românească: să i-o spună lu' mutu, globaliştii ăştia ai cui or fi.

— Nu trebuie să fii mare vrăjitor ca să ştii ai cui sunt, îşi ieşi din muţenie Sandu Dragomir, cu un glas de om dezamăgit şi-nfrânt de evidenţă.

— Ai cui, Sandule? întrebă pe-un ton plin de vioiciune Stela Dobrian.

— Ai marii finanţe, care nu mai vrea să-mpartă lumea cu nimeni, ci vrea s-o stăpânească toată.

— Doamnă, globalizarea e-un proiect care vrea să reglementeze viaţa întregii lumi, care aspiră la ştergerea diferenţelor dintre oameni, veni şi Grigore Nicolaescu în sprijinul lui Mihnea Dobrotă spre-a o lămuri suplimentar pe Stela Dobrian, ignorând spusele lui Sandu Dragomir.

— Un plan, aşa, de dragul omenirii! Şi cine sunt samaritenii ăştia milostivi, heruvimii ăştia cu trei rânduri de aripi, care vor binele omenirii, doar de dragul omenirii?

De fapt, care vor să-i facă bine, dacă pricep eu, cu de-a sila. Ce, omenirea e cretină? Singură nu ştie ce-i trebuie? Şi ăştia vor să cred eu că ne fac pe noi egali cu barosanii care joacă omenirea pe degete şi experimentează pe oameni mai rău decât pe şobolani? Haida-de!

— Nimic nu e mai greu de acceptat decât noul, interveni cu vocea lui blândă Vincenţiu Velisar. Când a-nceput mecanizarea în Anglia, ţesătoarele distrugeau războaiele mecanice de ţesut fiindcă se şi vedeau concediate. Noul este greu de acceptat. Există un imobilism în fiecare dintre noi, greu de urnit.

— Dragă Vincenţiu, i se-adresă pe-un ton matern Stela Dobrian, nimeni nu contestă imobilismul de care vorbeşti dumneata, anumite poncife şi moşteniri, ca şi obiceiuri şi concepţii care ni se inculcă sau pe care ni le creăm singuri. Dar sunt şi lucruri, fenomene care nu le deranjează numai pe astea; astea se pot modifica în faţa evidenţei sau cu forţa; ele însă contravin logicii. Ea nu poate fi păcălită conjunctural. În locul unor raţionamente corecte ne putem preface înfocaţi adepţi ai unor sofisme. Dar logica, sfânta şi simpla logică, le respinge.

— Doamnă, i se-adresă plină de deferenţă Sabina Josan,, cel mai greu de acceptat, potrivit poncifelor din noi, cum spuneaţi dumneavoastră, este să acceptăm că nişte forţe internaţionaliste fac un plan dezinteresat pentru binele omenirii.

— Dragă Sabina, diferenţa de vârstă dintre mine şi dumneata m-a făcut să văd mai mult decât dumneata. Până la anişorii ăştia ai mei n-am pomenit nicio acţiune internaţionalistă, mai ales de anvergură, care să nu pornească din interes. De n-ar fi să ne gândim decât la Cruciade care, vezi Doamne, erau purtate pentru eliberarea Locurilor sfinte de sub păgâni!

— Doamnă, dar lucrurile s-au schimbat, mentalităţile au evoluat, spuse blând, ca pentru debili mintal Sabina Josan.

— Au evoluat pe dracu'! Mai uită-te prin istorie şi-ai să

vezi că orice se schimbă, dar firea omului nici atâtica. Se auresc pilulele, dar peştele ăl mare o să-l înghită veşnic pe ăl mic. Pricep şi eu cum vine treaba: întâi îi federalizezi pe ăi mărunți şi vulnerabili, invocând Drepturile omului şi-ale minorităților; cum e-o disensiune undeva o amplifici. Pentru ca apoi să realizezi piftia omogenizată şi globalizantă.

— Doamnă, ăsta e mersul istoriei, spre-o anumită uniformizare de trai, urmând unei unificări de concepții. Ieşirea din mentalitatea strâmtă a granițelor, a statelor naționale, o emancipare pe plan spiritual spre universalitate, ieşirea din provincialism, îşi expuse calm şi profesional crezul Grigore Nicolaescu.

— Adică le dăm dracului de țări, copiii îi facem în eprubetă sau şi mai bine: facem clone. Ce ne mai trebuie țări, părinți, ființe produse pe cale naturală? Mulțumesc lui Dumnezeu că «fericirea» asta n-o s-o mai apuc!

— Doamnă, nu ne putem împotrivi mersului firesc al istoriei, spuse calm şi aproape duios Vincențiu Velisar.

— Firesc? Ăsta-i firesc la dumneavoastră? sună ca o trâmbiță vocea Nuşei Beldiman, ca pe vremea când tremurau lămpile-n tavanul tribunalelor în care-şi ținea ea pledoariile. Între cele două războaie mondiale, un poet francez spunea: «Cele trei orori sunt: patria, familia, religia». Nici nu-şi închipuia el că o să fie Ioan Botezătorul globalizării. Până acum, Franța nu s-a speriat de spusele lui: continuă să fie stat național, să aibă familii, să calce prin biserici. Globalizarea asta vrea s-o termine cu patriile; familiile şi religia le mai păstrează de decor, religia adevărată fiind azi banul.

— Dacă înțeleg eu bine, interveni Sandu Dragomir, Statele naționale ar incomoda cel mai mult globalizarea.

— Ăsta e mersul istoriei, Sandule, ce dracu' nu-nțelegi, îi răspunse pe-un ton de zeflemea Stela Dobrian. Suntem depăşiți, nu-nțelegem comandamentele societății moderne. Noi am rămas de căruță; adică, la idealurile naționale. Dar dacă nu mai e voie, nu mai e voie.

— Un lucru îl înțeleg foarte bine: că poporul nostru şi-a greşit toată istoria. În loc să stea cu mâinile în sân şi să-i lase pe barbari, bine ospătați şi odihniți, s-o ia oblu spre Apus, a luptat ca nărodul pentru neatârnare şi pentru a alcătui un Stat național. Iar în al doilea război mondial, Antonescu, în loc să lase Țara ocupată fie de nemți, fie de ruşi, s-a apucat să lupte pentru reîntregirea ei. Dacă ne lăsa ocupați, ar fi devenit erou al globalizării, cu statui în piețele publice, nu criminal de război, cum s-a primit ordin să fie declarat.

— Dumneavoastră nu-l considerați criminal de război? îl întrebă Grigore Nicolaescu.

— Nu.

— Şi ce folos a adus României? întrebă Sabina Josan.

— Folosul de-a nu fi devenit gubernie sovietică. Dar ce importanță mai are, dacă tot suntem destinați să devenim număr de locuitori şi să nu mai fim popor?

— Astea sunt exagerări; se va şterge, evident, câte ceva din specificul național, dar nu-nseamnă că nu vom mai fi un popor, încercă Mihnea Dobrotă să-mpace şi capra şi varza.

— Maestre Dobrotă, eu unul, chiar pentru ce-a ajuns astăzi România şi tot regret din suflet că n-am murit când a ordonat generalul «Ostaşi, treceți, Prutul!».

— Nene Sandule, n-ai mai fi văzut America, încercă Sânziana Hangan să-ndulcească atmosfera.

— M-aş fi lipsit cu dragă inimă. Aş fi renunțat şi la amândouă Americile contra patru ani de front şi paisprezece de Siberie, iar azi, pentru ceea ce văd şi aud, regret mai mult decât oricând că n-am murit în ’41.

Din acel moment, Sandu Dragomir se scufundă în muțenia lui obişnuită, ori de câte ori nu se afla în prezența Sânzienei şi a Anicuței, singurele conlocutoare față de care vocabularul lui depăşea formulele de salut, «da»-ul şi «nu»-ul.

— Dacă aşa e porunca, ne globalizăm; ce nu facem noi la poruncă, azvârli cu lehamite Marcel Suciu; şi chiar fără

poruncă, numai de dragul de-a le fi pe plac Înaltelor Porți. Ne facem preş «anticipativ».

— Aici nu e vorba de poruncă, e vorba de necesitatea unei epoci, spuse Grigore Nicolaescu.

Se-ngrăşase, ochii îi rămăseseră la fel de proeminenți şi de ironici, gura însă ajunsese lamă de cuțit.

— Şi-n pregătire, luăm tot ce e național în derâdere: ce *Mioriță,* ce *Meşter Manole,* ce Eminescu, ce domnitori români? Manuale «alternative» – două rânduri de domnitor, două pagini pentru vedete de televiziune şi pentru vedete civice. Doamnelor şi domnilor, trebuie să recunosc smerit că terenul e bine pregătit, stratul de băligar e afânat, numai bun de primit răsadul.

Şi Marcel Suciu trase-un gât de vermut, apoi îşi umplu gura cu alune, cu aerul sastisit al omului căruia puțin îi pasă de ceea ce urma să mai audă.

În liniştea jenantă care se lăsase, deodată țâşni vocea de contra-alto a Sânzienei Hangan.

— Când eram eu în şcoala primară, Stalin împlinea şaptezeci de ani. Tuturor copiilor ni se spusese să-i scriem tovarăşului Stalin, urmând ca scrisorile cele mai frumoase să-i fie trimise şi mai întâi citite la noi, la radio. Eu îi scrisesem o scrisoare din toată inima, fiindcă luam de bun tot ce ni se spunea la şcoală: Stalin – părintele copiilor din lumea întreagă, Stalin – corifeu al clasei muncitoare, apărător al păcii, zdrobitor al hidrei capitaliste etcetera. Dezamăgirea mea era imensă când vedeam că scrisoarea mea, scrisă din tot sufletul, nu era citită la radio. Mama, văduvă de război, fiică de chiaburi, devenită din profesoară de limbi clasice dactilografă la „Cauciucul”, date noi afară din casă şi ajunse într-o mansardă în centru, numai prin bunăvoința unei funcționare de la Spațiul locativ, văduvă de război şi ea, mama n-avea curajul să-mi spună cine era, de fapt, «tovarăşul Stalin». Crezând că eu n-am s-aud, mama i-a citit scrisoarea mea către Stalin colocatarei noastre, Marilena Gavrilovici, fiică de general mort la Odesa, o

ființă de-o mare inteligență, de-o imensă capacitate de muncă şi de-un optimism demn şi de admirat şi de invidiat. Marilenei i s-a lungit fața şi, cu-o tristețe care nu-i stătea în fire, i-a şoptit mamei: «E tragic, doamnă Hangan, e tragic».

Toți o priveau nedumeriți pe Sânziana Hangan. Nu pricepeau de ce evoca, fără niciun apropo la ceea ce se vorbise până atunci, amintirea asta din copilărie.

— Dragă Sabina Josan, maestre Dobrotă, şi dumneavoastră, domnilor profesori Grigore Nicolaescu şi Vincențiu Velisar, dacă dumneavoastră predicați ideile astea internaționalisto-federalisto-globaliste, ca pe nişte clişee la modă şi care vă pun bine cu nişte forțe internaționale şi interioare – nu naționale – vă încadrați într-un conformism perfect, bine jucat şi productiv, dacă însă credeți ce spuneți – atunci e tragic.

Fără să le aştepte reacțiile continuă:

— Sunt cu totul de acord cu domnul profesor Grigore Nicolaescu în privința faptului că poliția n-are ce căuta în artă, însă nu pot accepta tipărirea unor poezii care în nicio țară din lumea asta n-ar fi ajuns la publicul larg, în reviste literare. Şi nici să ia apărarea unor manuale de română şi de istorie, care sunt o batjocură la adresa unui popor. Vă citesc una dintre cele două poezii ai căror autori sunt apărați şi de domnul profesor Grigore Nicolaescu, v-o citesc în chip de mostră a efectelor antinaționalismului «elevat».

— *Țâța țării – muc şi sfârc.* Ăsta-i titlul. Textul, n-aveți cum vedea, e scris cu litere mici, chiar şi-nceputul versurilor:

i-auzi, ia, fă, țaramea,
japiță şi jagardea,
buci babane, craci de comă
ca ai mă-tii, maicaromă,
de-o cordi neadecebal
di pi gios şi di pi cal;

şiraka maia radnaia
bifoimati – *vorba aia,*
patrie de trei manele,
hoit hohar, mişto mamele
tăvălite prin stambule
pe parai şi pe pițule:
să te fuk I *ca pe fufe*
prin dabăl iu si *şi-n tufe;*
să-mi bag un pied *de plai*
fix într-a ta bouch *de rai,*
că, fă, altă gură n-ai;
să-ți cac brazda şi s-o piş
în cruciş şi-n curmeziş
ca să-ți fac aliş-veriş;
să ți-o dau little *la muie*
mapatri *cum alta nu e;*
să ți-o bag şi să ți-o trag,
sacru şi natal meleag
vaterland *de dorşidrag.*

Stela Dobrian, Nuşa Beldiman şi doamna Dobrotă încremeniseră. Celorlalți nu le pica deloc bine această lectură. Privea în gol fiecare, uitând să-şi arunce ocheade complice sau ironice la adresa Sânzienei.

— După cum ați auzit, nimic nu scapă nebatjocorit: Țară, țăran, poezie populară. Frumos, nu?

Sânziana strânse tacticos paginile de gazetă în care apăruseră cele două capodopere ale internaționalismului de tip nou şi le vârî în geantă.

Stela Dobrian, căreia îi tremura guşa de enervare, se luă mai întâi cu mâinile de cap, îl clătină ca omul izbit de-o durere bruscă şi fără niciun comentariu spuse: «Poftiți la masă». În afară de clinchetul tacâmurilor la atingerea farfuriei nu se mai auzi niciun sunet tot timpul cât se mâncă.

Stela Dobrian se ridică în picioare pentru a închina primul pahar de vin şi spuse cu glas care părea să

implore pronia divină: «Pentru însănătoşirea mintală a poporului român».

— Să v-audă Dumnezeu! deschise gura doamna Dobrotă, pentru prima oară în seara aceea, spre surprinderea tuturor, uitându-se fix în ochii soțului ei.

Sânziana o ajută pe Nuşa Beldiman să strângă masa. Aşezând cu grijă farfuriile „Meissen” într-un lighean mare de plastic, urmând ca a doua zi să le spele Anicuța, învățată cu scumpeturile încă de pe vremea când era fată-n casă, o copilă abia, la conacul bunicilor Violetei Suciu, fostă Lascu.

— Doamnă Dobrian, doamnă Beldiman, am venit să vă mulțumesc şi să-mi iau rămas-bun. La ora asta scot cățelul la plimbare. Noapte bună tuturor.

— Aşteaptă-mă că vin şi eu cu tine, să plimbăm cățelul şi bunătățile pe care ni le-au oferit doamnele gazde, spuse Sandu Dragomir, ducându-şi un deget spre pântec.

Îşi luă ceremonios rămas-bun de la gazde şi de la invitate, înclinându-se când le sărută mâna şi strânse bărbăteşte mâna domnilor. Lui Mihnea Dobrotă îi şopti: «Maestre, pe noi dezbinarea ne va desființa, nu străinii».

În stradă, Sandu Dragomir îi puse Sânzienei mâna pe braț:

— Vrei să rămâi singură? Să ți-o aduc pe Nera?

— Da, nene Sandule, te rog.

Nera îi luă bine seama celei care, deşi o-mpărțea şi cu Sandu Dragomir şi cu Anicuța, era prima ei iubire. I se păru că stăpână-sa emana iară efluvii de tristețe. Nici în mintea ei, spectacolul de pe strada care mărginea Ateneul nu se ştersese. Ar îi vrut să-l vegheze şi ea pe semenul ei mort. Oftară amândouă deodată. Sânziana se lăsă în voia Nerei. O purtă pe câteva străzi mici lăturalnice, unde-şi avea lăsate însemnele olfactive şi până la urmă o duse pe stăpână-sa la „Marile speranțe”. Sânziana scoase gazetele cu cele două poezii anticipative, pe care le citise la masa doamnei Stela Dobrian, le puse pe marginea de beton a gardului şi se-aşeză peste ele. O cuprinse o moleşeală ca

o pre-anestezie. Băuse la masa doamnei Dobrian vreo cincizeci de mililitri de şampanie şi cam tot atâta vin. Prin starea asta, între somn şi trezie, un gând prindea contur, iar apoi dispărea, până când i se păru că îl vede scris pe-o coală de hârtie: «Ferice de tine, Mărinică, ferice de tine. Nu mai poţi fi dezamăgit. Trebuia să vin cu tine şi cu Anicuţa să apărăm „Televiziunea-n primejdie”. Ce cacealma!».

Şi brusc Sânziana adormi. Se văzu în faţa unui cort din piei de animal, pe marginea unei ape curgătoare. Se ducea la apă să spele o copaie de lemn. Imaginea din apă îi arăta o femeie piele-roşie, în floarea vârstei, cu două coade groase negre atârnându-i pe piept, cu-o pană prinsă-n creştet. În spatele ei venea un bărbat, şi el piele-roşie. Îl vedea în apă cum o mângâia cu privirea. Stătea neclintită şi-l aştepta. El o prindea de umeri şi-i şoptea: «Ştii că nu se poate». Ea îi apuca mâna, i-o săruta şi nu spunea niciun cuvânt. Simţea cum i se scurg lacrimile în piepţii cămăşii. În sine îşi spune: «Ştiu, ştiu, dar la nimic nu foloseşte».

Sânziana se trezi din visul ei ciudat. Nera stătea culcată pe trotuar, cu botul peste pantofii stăpânei.

— Căţelul mamei, ai visat şi tu în vremea asta?

Cine era bărbatul din vis? Da, îl ştia. Dar când şi unde-l mai văzuse? Deodată îi fulgerară prin minte cuvintele ciudate ale Melindei, fetiţa lui Tudor Şerban şi-a Okăi. «Tu ai fost totdeauna albă? Eu te ştiu şi când erai piele-roşie. Ai să te vezi o dată şi cum ai fost atunci». «Între-atâtea minuni câte sunt în cer şi pe pământ, eu de ce n-aş fi fost şi piele-roşie?». Gândul ăsta o făcu să se uite la viaţa pe care-o trăia în prezent, ca la o trecere neimportantă spre ce, nu ştia, dar poate că nu spre ceva mai rău decât îi fusese dat în viaţa de-acuma.

«S-au perindat atâtea puteri pe lume, atâtea civilizaţii; toate au pierit ori au decăzut. Permite-mi, căţel, să-ţi spun un vers dintr-un poet care şi el trebuie să suporte „rigorile” democraţiei, cum le-a suportat şi pe-ale

comunismului; examenul critic care să-l micşoreze, dar cu tot ți-l spun: „Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi”. Să-l lăsăm pe poet în seama exigențelor critico-democratice, să lăsăm lumea pe post de etern cobai şi să ne vedem cătinel de drum şi de viața noastră măruntă. Să ne bem lăpticul de seară şi să mulțumim lui Dumnezeu că vaca Petruței este imună la sindromul mondial al omului nebun, de la care s-au contaminat şi vacile. Săracele vaci! Hai, cățel, mamă, „în cercul nostru strâmt”. Norocul nu e de noi. Ia să ne uităm nițel la stele: uite Carul Mare; într-o parte a oiştii e Steaua Polară, steaua emisferei noastre; şi lumi… puzderie de lumi. Aici, pe Pământ, lumea bunicilor şi-a părinților mei a murit. Au ucis-o -ismele – iasmele aduse de «neagra străinătate» şi de laşitatea noastră, a noastră, a tuturor. Ne e frică să împlinim una dintre fericirile creştine: «Fericiți cei ce mor pentru dreptate». Au murit totuşi atâția pentru dreptate, dar lumea nu s-a-ndreptat. Vom trăi în strâmbătate, cum am trăit mereu. Cățel, fiindcă cine ne-a trimis aici încă nu ne-a chemat la Sine, trebuie să trăim şi să ne străduim ca la întâlnirea cu Marele Spirit să nu ne fie ruşine. Şi să ştii că aş vrea să fim şi dincolo împreună».

*

Nera, obişnuită ca stăpâna ei să-i vorbească tare în casă şi la plimbare-o privea totuşi nedumerită: niciodată nu-i ținuse un discurs atât de lung. Ridica din când în când capul de pe picioarele Sânzienei, i se uita în ochi şi-şi culca din nou capul peste pantofii ei.

— Hai, mamă, acasă, hai să ne bem lăpticul că te-am amețit. Sănătate să fie. Altminteri, cum zicea Maica Simina Dorobanțu «N-a fost niciodată să nu fie cumva». Iar acum ca şi altădată. Hai să ne bem lăpticul… «Trandafirii mor, visurile mint»…

ediție ne varietur

Un scriitor nu poate pretinde că ar deține adevărul absolut și că părerile lui ar fi infailibile. Scriitorul este doar un observator și un comentator al vieții, dar, mai ales al contemporaneității sale. Scriitorul, neerijîndu-se în judecător, obligat să aplice fie codul civil, fie pe cel penal, nu dă sentințe: constată. După lectura multor cărți rămîi cu un gust amar. Am invidiat de cînd mă știu autorii care te fac să rîzi. Ce har nemaipomenit: analizînd necruțător lumea în care trăiești, să stîrnești totuși hohote de rîs. Face fiecare ce poate. De multe ori, oamenii se-nșală unii asupra altora. Se pot înșela și asupra lor înșiși. Fără să vrea. Grav este cînd simulează orbirea și înșelarea. Despre acestea din urmă este vorba în cartea de față. Conformismul, ca și compromisul, nu face economie de mijloace: astăzi, ca și ieri, ca și mîine, ca totdeauna; deși de-o perfectă monotonie și neconținînd nimic imprevizibil, vrea să creeze și să-și creeze iluzia că schimbîndu-și recuzita își schimbă și conținutul. Pe lume există proști cinstiți, prin voia Domnului, dar și mai mulți simulanți ai prostiei, care-i prostesc pe alții de-adevăratelea. Printre cei care simt voluptatea de-a imita personajele la modă se numără și snobii. Ei alătuiesc o congregație importantă, ușor de manipulat, pe care manipulatorii se bizuie, făcîndu-se că o iau în serios. E-atîta fățărnicie pe lume, încît, scriitor fiind, ar fi incorect să te faci a n-o vedea; iar dacă tot ai văzut-o să nu le-o arăți și altora cu degetul. Chiar dacă fățărnicia va-mpărăți Pămîntul: acum și pururea și-n vecii vecilor...

Ileana Vulpescu

EDITURA TEMPUS

{1} *Urmându-i umbrei echivocul./ Plăteşte omul pururi vina/ De-a fi voit să-şi schimbe locul.*

{2} *«Tinerețea dac-ar şti, bătrânețea de-ar putea»…*